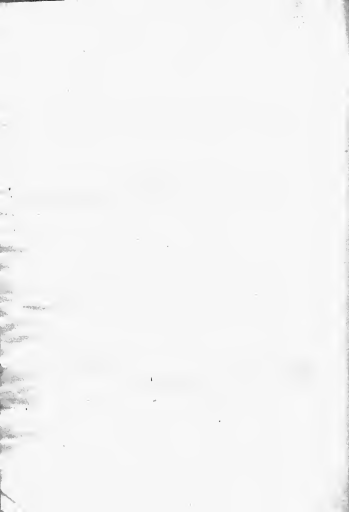

Put 105
N-119

MELCHIORIS
GVILANDINI

PAPYRVS,

hoc est

COMMENTARIVS

in tria C Plinii maioris de papyro capita.

Accessit.

HIERONYMI
MERCVRIALIS

Repugnantia, qua pro Galeno strenue pugnatur.

Item

MELCHIORIS
GVILANDINI

Asertio sententia in Galenum à se pronunciata.

βίβλιον δὲ κεντρὸς ἢ κεντρῶν γάρχηρ μέγαν.

*Quarior
dama n. n.
hoc tam
civ. p. n. n. n.
p. n. n. n. n.*

*op. p. n. n. n. n.
h. n. n. n. n.*

VENETIIS
Apud M. Antonium Vlmum.
M D LXXII.

Noverunt omnes, Papyrum Melchioris Guilandini unâ cum
auctarijs exhibitam fuisse antequàm typis subijceretur,
tuum hæreticæ pravitatis apud Venetos, & Patavios inquisitori-
bus, tum ex Senatus Veneti decreto Bernardino Feliciano, viro
cùm insigniter docto, tum magnopere humano, & Octaviano Magio
eidem Senatus à secretis: qui omnes perlectis singillarim libellis
omnibus, cùm nihil in eis deprehendiscent, quòd aut fidem catholi-
cam, aut principes viros, aut bonos mores offenderet, atque id
syngraphis suis amplissimo Venetorum decemvirali collegio non
modò confirmassent, sed etiam persuassent, effectum fuit quòd
idem collegium decemvirale illos ipsos libellos publicari benignè ac
gratiòse permisisset, atque insuper multam, & pœnam ei irroga-
verit, qui citra M. Antonij Flami voluntatem eosdem imprescrit,
aut alibi impresos importaverit, venales'ne habuerit, intra om-
nes ditionis Venetæ fines.

MELCHIOR GVILANDINVS

BAPTISTÆ GRIMALDO,

uiro illustri, atque magnanimo

S. D.

*Imper constans & pracla-
ra eruditorum de Caij
Plinij naturali historia
existimatio fuit Bapti-
sta Grimalde magnani-
me, inter Latina uete-
rum auctorum monumenta hodie exstantia
haud facile inueniri, quod ei rectè conferri,
nedum anteferri ualeat. Tanta enim libris
illis quatuor de quadraginta pulcherrima-
rum rerum cognitu dignarum copia exponi-
tur, tantus selectorum uerborum numerus
promitur, ut sine eis uix possit Latina res
consistere. Quidquid uspiam est, siue cœlis
sursum inhaerescat, siue terra deorsum in-
cumbat, siue liquidum atherem suspiciat,
aut aquarum demersum undis degat, siue*

fit denique artis opus eximium, siue natura
minimum, id omne mira verborum breuitate
graphicè à Plinio explicatur. Sicut autem
nostra, patrúmque memoria facile eruditissi-
mus quisque animaduertit, maiores aliquan-
to in hoc vno thesauros abscondi quàm in
multis alijs Latinis scriptoribus: ita promptè
non mediocrem operam nauauit, vt diui-
num opus, quod plerique propter summam
qua à transcipientibus affectum fuit iniu-
riam vitabant, tutius inspicere, in manibus
haberi, & ab omnibus legi posset. Inter
quos tametsi Hermolaus Barbarus patriar-
cha Aquileiensis, vir in tantum laudandus,
in quantum intelligi virtus potest, ita efful-
geat, vt omnes longo post se interuallo relin-
quat, & secundum habeat neminem: tamen
defraudandi sua laude non sunt Budaus,
Rhenanus, Casarius, Ruellius, Aldus, Pe-
rottus, Aqueus, Gelenius, Becichemus, alijs
non pauci, quorum studio, & diligentia ef-
fectum est, vt Plinium sine molestia propè
ac stomacho legere valeamus. Quanquam
autem ij omne tulisse punctum videantur,
cum

cum quod plurima præclarissimi operis vul-
nera sanauerunt, & multos locos obscuros illu-
strauerunt, tum quod difficultates passim exis-
berantes attigerunt, et quasi digito monstraue-
runt: tamen superesse adhuc non pauciora in
eo ulcera, tenebras nihilo prioribus clariores,
ambiguitates exquisitas, & alicubi inextricabiles, ut quisque est doctissimus, ita inspe-
ctò libro facilime agnoscit. Cum itaque ego
quoque in locos aliquot senticosos offenderim,
& quæ obstare videbantur flagitia inde, meo
arbitratu, amouerim, coepi saepe, & multum
mecum cogitare, facturúsne operapretium
sim, si eos in publicum, lucémq; producám,
praesertim post tot eminentissimos viros, qui
in Plinio restituendo, emaculando, declaran-
dóq; elaborauerunt, cum quibus ego, sicut
neque ingenio, neque studio, neque usu, &
cognitione rerum vlla ex parte sum compa-
randus: ita certè libenter fateor, minus mihi
virium esse, quàm ut nomen castigatores,
aut interpretis Pliniani operis sustinere au-
sim. Neque enim ignoro quàm sit arduum
vetustis nouitatem dare, nouis auctorida-
tem,

tem, obsoletis nitorem, obscuris lucem, fasti-
ditis gratiam, dubijs fidem, omnibus verò
naturam, & natura sua omnia: neque in-
scius sum veterem, & vulgatam esse rem,
ut, dum novi scriptores prodeunt: aut in re-
bus certius aliquid allaturi, aut inuentionis
subtilitate eos, qui antea idem argumentum
tractauerunt, superaturi credantur. Vt cun-
que hoc animaduersum, aut astimatum fue-
rit, committere equidem non potui, nec de-
bui, ut, qua in eo auctore deprehendi vitia,
decoxisse mihi non solum viderentur, sed
etiam reipublica litteraria plurimum no-
cuisse. Verum enim ex multis quos hucusque
censura subieci locis, constitui unicum tan-
tummodo hoc tempore de papyro, chartisq; tra-
ctatum emittere: tum quòd is mihi semper
visus sit obscurissimus, nec tam neglectus ab
alijs, quàm non intellectus esse: tum quòd ani-
maduertam ignorari etiam à doctissimis,
quali veteres materia scripserint, qua nam
eorum charta fuerit, & qua arte concinnari
solita sit. Lectorem autem non possum non
etiam hoc loco commonere, me in his casti-
gan-

gandis, explicandisq; non tam usum immo-
dica, & effrena licentia, quàm libertate, nisi
me animus fallit, castigata, & matura, quam
mihi indulset non tam antiquorum Pliniani
operis exemplarium supellex, qua ego nulla
habere me fateor, nec vidisse, qua laudem in
eo genere mereantur, memini: quàm quòd
perspectam, & ad unguem exploratam ha-
bui rei ipsius, qua de agitur, naturam: quòd
auctoris voluntatem ad amussim applicui:
quòd nusquam graues coniectura defuerunt:
quòd ratio euidens subinde accessit: ac deni-
que quòd aliorum prima nota scriptorum eà-
dem de re certa fides, & testimonium amplis-
simum ubique ferè in promptu fuit, atque
succurrit. Quam corrigendi veterum mo-
numenta auctorum rationem, si quis impro-
bat, ratus ex sententia Timonis Nicaniphilo-
sophi nihil esse nouandum quod vetustorum
codicum praescriptum non monstrauerit: ne
ille nimis delicatè, & planè iniquè agere vi-
detur, atque philosophi eius sententiam nimis
latè interpretatur, quasi ille nullum in Home-
ri poëmate versum menda vacare censuerit,

qui

qui non sit ad antiqua emendatus exempla.
Fateor, quidem eam esse optimam, & tutissi-
mam libros emendandi rationem, qua per
manu scripta, atque ea antiquissima exem-
plaria instituitur, quando haberi possunt:
sed, illis deficientibus, nihil in hoc conatu
cum laude praestari, constanter eo inficias.
Etsi enim Timon ille sciscitanti Arato, quo
pacto quispiam Homeri poema sine menda
consequi queat, rectè respondit, antiqua si in-
cidat in exemplaria, non ea quae nuper emen-
data sunt: tamen non idem etiam protinus
iudicium faciendum erit de Plinio, Solino,
& ceteris id genus scriptoribus, qui quòd res
in natura existentes non carmine, sed soluta
oratione, nec fabulosè seu fictè, sed historica
fide, & ut sunt, persequuti fuerunt, possunt
non ineptè alter per alterum, & alij multi per
illos, & vicissim illi per alios multos cum La-
tinos, tum Gracos, qui idem argumentum
tractauerunt, instaurari, atque in veterem di-
gnitatem, integritatèq; restitui. Quid pra-
stiterim, ignoro: certè, ut praestarem aliquid,
conatus sum sedulo ac diligenter: cuius rei
testes

testes erunt loci obscuriores multi, non in ver-
bis modo Plinij, sed aliorum quoque aucto-
rum plurium, quos, quantum in me fuit,
dedi operam, ut his commentarijs, quos ad
has de papyro emendationes adieci, quam po-
tui lucidissimè illustrarem, Ut ut autem le-
gentes iudicauerint, gratiam tamen ab ijs qui
grati sunt opinor aliquam inibo: quoniam qui-
dem mihi publica utilitatis cupidissimo non
aggrediendi voluntas defuerit, sed perficien-
di facultas. Caterùm hanc tibi meam in-
dustriam, & meos, quicunque sunt, labores,
Baptista Grimalde amplissime, do, dico, ad-
dicòq;: non ut legas: neque enim occupatio-
nes tuae patiuntur: non ut ab inuidorum,
maleuolorumq; morsibus defendas: veritas
enim defensore non eget, & te falsa tueri non
decet, neque ego postulo: sed ut illustris ma-
gnitudine nominis tui aliquid his splendoris
accedat, atque homines non solum intelligant
me in tua constitutum esse clientela, sed etiam
monumentum aliquod gratitudinis, ac ob-
seruantia in te mea existat, Etenim libera-
le, & acceptissimum illud munus, quo me

ab hinc decennium ex Mauritanica captiuitate graui obstrictum a re Genuam reuersum, tu Baptista Grimalde magnanime unà cum Paulo Spinola, Nicolao Doria Hieronymi mox Cardinalis filio, Balthasare Lomelino, & Franco Lercaro, uiris splendidissimis, atque innocentissimis donauisti, facit, ut, nisi ingratisimus uelim dici, testatum facere debeam, conseruare me etiam num in recenti memoria, sempèq; posthac conseruaturum esse qua in me collata fuere beneficia. Equidem Grimalde praestantissime, tua splendor uita is est, eaq; per illustri fama celebritas, non inter Italos modo, in quibus natus es, & educatus, uerum etiam apud externas gentes, adq; in Europa uniuersa, ut, sicuti quisque est doctissimus, ita in primis amicitiam tuam ardenti studio requirit, expetitq;. Mitto enim claritatem natalium, qua domus Grimalda inter praclarissimas Italiae mirum in modum excellit: & immensam opum magnitudinem, quibus hac aetate ad Pythium illum Bythynium longè ditissimum hominum priuatorum quàm proximè accedis:

dis : quis est, qui in tanta nobilitate, tantam mansuetudinem : in tam amplis domesticis copijs, tam modestum earum usum : in tam corruptis horum temporum moribus, tantam aequitatem, temperantiam, moderationem animi praestet atque exhibeat : quanta in te mihi cognita iam pridem atque perspecta est ? Omnium, ut opinor, diuitum Cræsus, & Midas multò celebratissimi fuerunt : at hic auribus asininis etiam turpissimus est : ille verò calamitate, & summo, atque ignominioso vitæ discrimine miserrimus esse agnoscitur. Cum verò etiam non nisi is diues habendus sit, cuius animo sua sufficiunt diuitia : tu Grimalde magnificentissime omnino hos superas diuitijs. Nam tanta est tua erga multos munificentia, ut nemo non intelligat, tuas tibi diuitias non tantum sufficere : sed animo tuo etiam superesse quod alijs largiaris. Deinde propter inusitatam tuam liberalitatem, qua omni laude, prædicatione, litteris, monumentisq; celebrandam patriam tuam decorasti, dignus habitus es, cui amplissimus ille senatorum Genuensium ordo statuat publicè

decreuerit, eamq̄ etiam uiuenti adhuc, cum multum ualet inuidia, in augustissimo urbis loco collocauerit, ratus raram largitionem raro pensandam esse pramio. Cræso uerò adeo non sufficiebant sua opes, ut propter incrementum earum bellum temerarium, & sibi exitiosissimum susceperit. Midas uerò cum celeberrimis diuitijs suis adeo tamen pauper fuit, ut deos sollicitare non intermiserit, donec ei indulgerent, ut in aurum uerteretur, quodcumque attrectaturus esset: quod sanè ei mortis etiam non parum immatura causa fuit. Nam ab eo tempore, quo ei indultum fuerat à dijs, ut, quodcumque attingeret, in aurum mutaretur, fama ei pereundum erat. Cibi enim etiam, quibus uesci uolebat, eodem modo, ut reliqua, tacti ab eo auri tam durtiem quam formam acquirebant: ut iam non haberet, ex quo uitam diutius sustentaret. Pro eo uerò, quod hic ob peruersum de liberalibus artibus iudicium auriculis asininis turpissimus factus est, tu sapientissime Grimalde à doctissimis quibusque tanti haberis, ut nefas esse putet tuam amicitiam non certa-

tim ambire. Pro eo etiam, quod alter Halim
transiens magnam peruertit opum uim, tibi
statua consecrata est tanquam deo cuidam.
Quanto uerò tu etiam melior Craso Quiri-
tium post Syllam ditissimo? Nam de eo scri-
bit Plutarchus apud Romanos omnes consta-
re, quod uirtutes eius, quas plurimas insi-
gnes habuit, unius auaritia sordibus, & cupi-
ditate habendi inexplebili, qua totum Par-
thorum esuriuit aurum, obscurata fuerint.
Quid dicam de moribus facilimis, de pietate
in domesticos, benignitate in externos, liberali-
tate in pauperes, bonitate in ciues, iustitia in
omnes? Quid memorem pradia amantissima,
& palatia regali munificentia substructa, ope-
ribus uel in hac magnificentia Italia omnium
uirtutum altricis terra suspiciendis? Sunt alij
insignes uiri, atque in urbe precipuè uestra
non inter Italia modò, sed totius Europa urbes
antiquissima, omnium uirtutum laudibus ex-
cellentes, quibus suus honor, & sua debita laus
tribuenda est. Sed tua illa prestans, excimiâq;
nobilitas, consociata pari adiunctâq; uirtuti,
omnia in te facit maiora, atque illustriora.

Ob id fere nemo est in tota Italia, & quacun-
que cœli conuexitas uergit bonus, & studio-
sus, qui tibi fortunas amplissimas, & in hac
uiridi, uenerabiliq; canitie, seram, felicemq;
senectam non optet. Ac me quidem de diuinis
animi tui dotibus diu cogitantem ratio ipsa in
hanc potissimum sententiam ducit, ut existi-
mem non tam sapientissimi Senatus uestri pru-
dentia, quàm Dei immortalis providentia fa-
ctum esse, ut uiuenti tibi atque spiranti mira
omnium consensione statua consecraretur, quò
scilicet non conciuēs modò tui, sed externi quo-
que homines intelligerent, nihil esse uoluntate be-
nemerendi de ciuibus suis prastantius, & pla-
nè deum esse patria iuuare patriam, atque
hanc ad aternam gloriam uiam existere. Ta-
met si autem ista nominis tui claritate, tam
eximio uita splendore, tot suspiciendarum
uirtutum magnitudine, & quod rei caput est,
indefessa cùm priuatarum, tum publicarum
rerum cura, quam Senator amplissimus, ac
integerrimus in patria sustines, deterreri iure
poteram, ne te tantum uirum, & tam magnis,
difficilibusq; occupatum rebus intempestiuus
adeam,

adeam: perspecta tamen mihi mira natura tua
lenitas, & rerum plurimarum studium, atque
cognitio, in eam opinionem, fiduciámq, adduxe
re, uti existimem nihil te importunum, aut intē
pestium ducere, quod ad naturæ & antiquita
tis cognitionem facere intelligeres. Quam opi
nionem mirum etiam in modum auxere collo
quutiones illa, sermonésq, quos superioribus
proximis diebus, cum in hac loca relaxādi ani
mum gratia excurrises, mecum contulisti, quē
bus ut uix accuratiores, magisq, decoros cano
capiti audisse memini: ita certè quòd ad interio
ra quaedā & recondita spectarent, quæq, in caus
sæ cognitione uersarentur, semper feci maximi.
Quare cū tu Grimalde splendidissime, tot ex
cellentium uirtutum sis possessor: dubitandum
mihi non fuit, quin ea mente, qua eas ipsas uir
tutes colis, atque ea fide, qua scripsi, hunc inge
nij mei fetum munusculum leuidense, atque
officium hoc meum; quo tibi commentarium
istum de papyro offerro, suscepturus, approbatu
rúsq, sis. Etiam atque etiam uale. Ex horto
medicinali Patauino Idib Martij Anno à
Christo nato M D LXXII.

Errata typographica insigniora sic corrigitur .

Primus numerus indicat paginam , secundus lineam :
littera p , significat pro ; littera l , lege .

2. 34. p. clarior, l. clariore: 41. 32. p. quia, l. quibus: 45. 2. p. eadem, l. eadem: 51. 4. p. τὴν σχεδίαζαν, l. τὴν σχεδίασαν: 52. 25. p. mēsque, l. mēsque: 56. 23. p. uocauit, l. uocauit: 57. 20. p. lapidēsque, l. lapideisque: 58. 8. p. ecclesiastica, l. historia ecclesiastica: 77. 13. p. Damiatam, l. Damiatā: 81. 13. p. ἄριστον, l. ἄριστον: 82. 1. p. concinerit, l. eceimerit: 83. 3. p. Argerij, l. Algerij: eiusdem paginae linea 24. p. iui, l. iui: 85. 5. p. credi, l. credidit: 87. 23. p. earumque, l. earumque: 90. 2. p. nullorum, l. nullorum: 91. 4. p. hyostium, l. hyostium: 95. 10. p. contractu, l. contractu: 98. 13. p. ἐγχεόμενος, l. ἐγχεόμενος: 105. 28. p. mirandum, l. miraculum: 107. 7. p. dixeret, l. dixere: eiusdem paginae linea 17. p. meam, l. mecum: item linea 21. p. hoc, l. hoc: 109. 23. p. ulcere, l. ulcera: 113. 19. p. stirpi, l. stirpi: item linea 21. p. stirpo, l. stirpo: 119. 7. p. obtusa, l. obtusa: item linea ultima p. simulacro, l. simulatio: 123. 14. p. simile ne, l. simile, ac ne: 130. 2. p. stirpea, l. stirpea: item linea 16. p. κοτῖδι, l. κοτῖδι: 134. linea ult. p. illis, l. illis: 141. 8. p. solisue, l. solisue: 147. 28. p. utraque, l. utraque: 150. 8. p. Tamoica, l. Tamoica: 152. 20. p. Fanniana, l. Fanniana: 156. 4. p. amphibearum, l. amphibearum: 160. 10. p. ingenij, l. ingenij: 161. 3. p. amor e. l. amores: 162. lin. ult. p. tamen inum, l. tamentum: 167. 25. p. nurgula, l. nurgula: 169. lin. antepenult. p. cuius, l. cuius: 173. 1. p. ant, l. hand: 175. 29. p. expositione, l. expositionem: 177. 28. p. segminibus, l. sagminibus: 183. 18. p. Nilii agglutinatis, l. Nilii aqua agglutinatis: 188. 10. p. At, l. Ad: 201. 25. p. quod seu, l. quod seu: 202. 12. p. libro, l. libros: 204. 1. expunge, male: 243. 34. p. eodem, l. eadem: 247. 20. p. χυρῖν, l. κορυβί: 249. 32. p. rapit, l. capit: 259. 22. & suspicari, dele, &: 265. 26. p. ἄνω, l. ἄνω: 266. 33. p. ἡγοσέμερον, l. ἡγοσέμερον: & linea 34. p. ὁ κῆ, l. ὁ κῆ: 268. 8. p. castigatorēsque, l. castigatōresque.

MELCHIORIS
GVILANDINI

PAPYRVS,

Hoc est

COMMENTARIVS IN TRIA
C PLINII SENIORIS DE PAPYRO

capita.

LINIVS ille, qui opus pulcherrimum naturalis historię condidit, cum animum ad mundanę descriptionem machinę appulisset: à mundi definitione exorsus, cuncta quę mundus comprehendit, tam eleganter libris trigintasex prodidit, vt docti doctissimiq; cognomina doctorum omnium sui temporis iudicio, & posteriorum testimonio consequutus sit. Is cum peruepisset ad locum de plantis, quibus totius operis dimidium, hoc est libros duo de viginti dicauit: communem hominum impetum sequutus, quo ad peregrina, atque externa maiore studio, curaq; quàm ad vernacula, quęq; præ foribus habentur, perquirenda, rapimur: speculationem eam ab exoticis, ac alieno terrarum in orbe nascentibus auspiciatur. Quandoquidem verò inter eius generis stippes, hand postremum occupat locum papyrus: auctor ver-

ba de illa facturus, in hunc exorditur modum libro XIII illius naturalis historię, capite XI.

MEMBRVM I.

Nondum palustria attigimus, nec frutices amnium. Prius tamen quàm digrediamur ab Ægypto & Papyri natura dicetur, cùm chartę vsu maximè humanitas uitę constet, & memoria.

Commentarius Guilandini.

CVM auctor superioribus aliquot libri huius tertijdecimi capitibus, tum etiam hoc ipso capite vndecimo, ad quod declarandum aggredior, de varijs, multisq; Ægypto proprijs plantis copiosè differuisset: & iam in animo haberet ad Æthiopię, Atlantis, atque Africę stirpes transire: pollicetur se id præstare velle mox atque ex palustribus Ægypti faciem verę papyri suis coloribus, notisq; repręsentarit. Etenim inter cęteras diuisiones, quę plantę accommodantur, haud postrema est illa, qua colligans in locum, in quo vnaquęque nascitur, & rerum differentiam accidentalem fortuitamq; instituens, stirpium alteras terrenas, alteras aquaticas pronunciat. Quam diuisionem confiderenter sequens Plinius, ait: Nondum palustria attigimus, nec frutices amnium. Quanquam autem istę diuisio infirmior sit quàm vt planta per eam rectè, vereq; secari queat: vtpote quòd non pauca speciei vnus stirpes, quęq; nullo clarior inter se discrimine disparatę

³
 ratæ visuntur, quàm quo duo eiusdem alitis oua differ-
 re cernimus, loco pariter humecto, ac arido feliciter
 proueniunt: tamen quia maximi quique philosophi
 eadem diuisione vsi fuerunt: atque ab Aristotele ani-
 malibus quoque accommodatam legimus: improbari
 non debet. Theophrastus libro de Historia planta-
 rum IIII, cap. VII scribit summam differentiam
 naturæ stirpium, & ad summam, omnium promiscuè
 vita participantium existimandam, quòd alia terrena
 sint, alia aquatilia. Verùm enim uero quia in hanc dis-
 quisitionem incidi, in qua clarissimos quosque viros
 non leuiter, nec segniter se exercuisse scio: non inui-
 cundum futurum arbitror studioso lectori (si modò vl-
 lus mihi contigerit) nec extra huius loci propositum: si,
 quid, veteres ea de quæstione senserint, quidq; ipse de
 summa rei statuendum putem, indicauero. Aristoteles,
 & Theophrastus diuini auctores (quorum hodie libri
 de Plantis auidè ab eruditis leguntur, huius quidem
 quindecim longè pulcherrimi, doctissimiq;: illius verò
 duo, olim Arabici ex Græcis facti, rursus ex Arabicis
 Græci à Maximo nescio quo: propterea quædam in ijs
 barbara fruticum, & radicum occurrunt nomina: ac de-
 mum de Græcis malis Latini ab Hieronymo Gemu-
 fæo) gnari doctrinam euidentius tradi solere, cùm per
 species diuidimus: statim inter initia eius tractationis,
 stirpium prima, & maxima genera, & in quæ omnia re-
 digatur, quatuor statuunt: arborem, fruticem, *φρύγανον*,
 & herbam. *φρύγανον* Latinè 'cremium interpretari li-
 cet. Gaza fecit nouam dictionem suffrutex, qua utitur
 in sua interpretatione Latina loco Græcæ illius. Ab
 Aristotele hoc ipsum *λάχανον*, id est olus appellatum
 esse sequentes interpretationem Maximi dixerint. Il-
 lam diuisionem, utpote ab eminentissimis viris profe-
 ctam, sequenti posteriores omnes medici iuxta atque

4
philosophi, Dioscoride, & Galeno exceptis, qui tamen tacito quodam, miroq; idem etiam decretum probaverunt consensu: plantam ne cogitasse quidem aliter dividere videntur. Sed in quanto ij errore vnà cum Aristotele, & Theophrasto versentur, præterquam quòd multis argumētis eninci potest: etiam ex solis generum illorum definitionibus clarè patescit, quas Theophrastus non aliter reddidit, quàm subiectæ formulæ docēt. Arbor, inquit, est quòd ab radice, caudice simplici, ramosum disolutuq; contumax asurgit, ut olea. Frutex, quòd ab radice, caudice multiplici, ramosuq; se attollit, vt rubus. Cremium, quòd ab radice lignosum pullulat; & minutis folijs constat, vt sampuchum. Herba denique, quòd ab radice foliatum, sine caudice prouenit, seménq; caule fert ut triticum. Hactenus Theophrastus: à quo nec Aristoteles disfidet. Ne longius abeam, auerem cognoscere ex eis, nunquid stirpes esse existiment scolopendrium, hamionitida, filicem vtranque, polypodium, dryopterin, adiantum, trichomanes, phyllitin, epimedium, onosma, libanotida folio lactucæ, vngum, arachidnam, ceraunium, misy, tuber, ebum fossile, ebur fossile, & his similia alia multa, quorum nullum nec caudicem, nec caulem promit: quinimò quædam ne superficiem quidem conspicuam supra terram expellunt, ceu tuber, ebum fossile, misy, ceraunium. At tantum abest Theophrastum istas plantas esse negauisse, ut non paucas etiam de commemoratis retulerit in libros, quos stirpium speculationi dicauit. Etsi verò Theophrastus nunc etiam omnino vellet recantare: sententiã tamen suam mutare nullo iure posset. Nam quòd vita participant, efficitur necessariò ad animata referri debere: non ad animalia autem, quia sensu carent: ergo stirpes vt sint oportet. Quare fateri coguntur Aristoteles, & Theophrastus, quocunque denique

denique se vertant, plantam aut malè ab eis diuisam fuisse, aut definitiones generum non rectè assignatas. Omitto quod scholæ logicorum bonæ diuisionis legem esse docent, qua totum non nisi duo in membra dispescere iubemur, quodcumque sine incommodo id fieri possit. Atqui planta duas apte in partes secatur, quemadmodum paullo inferius, cum meam sententiam promam, clarè explicabo: igitur minus appositè, minusq; concinnè quatuor prima illius genera ab Aristotele, & Theophrasto proposita esse uidentur. Cæterum Galenus quidem in tertio capite libri aduersus Lycum summa plantarum genera sex recenset: arborum, fruticem, spinam, cremium, herbam, & cedrum: Dioscorides verò in præfatione, ad secundum de materia medica librum hæc quinque habet aromata, arbores, frumenta, olera, herbas. Hos verò tanti non facio, quibus diem dicere debeam, ut mihi criminibus septem, meo arbitrato, respondeant: quando non defunctoriè, sed obiter, ac per transfennam illud egisse uidentur: nec singula genera suis limitibus, carceribusq; circumscriptis. Illud certè iure mirabuntur omnes, Matthæolum in antelòquio suorum in Dioscoridem commentariorum, arrepta Theophrasti plantarum diuisione, tam turpiter mox hallucinari, quam qui pessimè cremium, herbamq; definiuerit. Ecquid enim habet quod mirabili errorum suorum fecunditati prætexat? An non inter herbarum genera annumerat cremia, quæ Theophrastus principio sexti de historia plantarum libri aperta admodum oratione accedere propius ad genus arborum, & fruticum ait? Quæso legisse iudicandus est Theophrastum palam cremijs annumerantem, ferulam, fœniculum, cicutam, quibus non tantum folia decidunt, sed tota quoque superficies per anni mutationem

nem deperit, quisquis suffruticum folia non arescere, sed incorrupta uiuacitate omnem aëris inclementiam peruincere, ut Matthæolus, asserit? Qualis autem est definitio illa herbæ, quam tradit ille: cum per eam, nolit, uelit, fateri conuincatur orobanchen, fungum, tuber, iuncum casutham, phallum, & stirpes alias multas in herbarum censum nullo modo uenire: quandoquidem nullis omnino folijs exornantur: quædam uerò flore etiam, ac semine carent. Quid uerò porro? Nonne consequenter etiam tum per hanc, tum per reliquas suas illas definitiones eò adigatur, ut enumerata hæc, & alia eiusdem conditionis etiam omnino ab omni plantarum genere alienissima esse cum magno rubore, & exsibilatione (à qua uel rudissimi pharmacopei tantam inconuenientiam percipientes sibi temperare non possint) saltem muslitando dicat? Sed Matthæolum ex itinere pëtitum missum faciamus, cui uel unam illam ob causam ignoscere debemus, quòd alicubi metipse ingenue profitetur, se commentarios in Dioscoridem suos, in gratiam rudium pharmacopolarum, & id genus hominum indoctorum, non uerò eruditum, & emunctæ naris uiris concinnasse. Quin illud mi remur magis, quendam magna existimatione, doctrinâq; uirum, cuius nomini parcendum duxi, ne mihi, quod Columella de sinapi cecinit, faciant nasturtia fletum, à quorum nomine ille, Græcè loquentibus, ni unico saltem elemento differt, cum ab initio Theophrastum sequutus quatuor plantarum genera constituisset, deinceps tam ridiculè, ne dicam imperiè arborem, herbamq; definiuisse, ut in tota stirpium amplitudine, non nisi paucissimæ propositis definitionibus respondereprehendantur. Arbor, inquit, est, cuius truncus denuo uirescit, ut pyrus. Herba, quæ caule caret, ut aizoum maius, & saluia: uel caulem in singulos annos mutat,

mutat, vt foeniculum. Dij boni, quæ istæ infcitia? An ne arbores succisæ nouos progerminant truncos? Atqui rarissimæ sunt illæ quidem, quarum radices non emoriantur stirpitus, candicibus securi semel ad terram deiectis. An verò exploraturi plantam, num arbor sit, ramos præscindemus, & deinde perpendemus, an truncus denuo virescat? Hoc certè modo, si præcisus reliquis caudicibus, vnus aliquis colatur, & simul alia, quæ ad mangonium hoc requiruntur, peragantur, fruticem in arborem mutabimus: atque ita non fruticum, & arborum discrimen speculabimur: sed arborum genera multiplicabimus. Quæ, malum, licentia, saluiam herbis adscribere, eademq; una cum aizoo excaulem facere permisit? Quo obsecro reponet uir ille lactucam, fabam, hordeum, sedum nostras maius, sedum peregrinum, stirpes alias multas, quæ conspicuos sustinent caules, quos mutari siue deponi per anni mutationem, nemo rectè dixerit, quando caulium occasum, radicum quoque mors è vestigio consequitur, vtpote quam in eius generis plantis, non aliunde quam à radice incipere, norunt quicumq; rerum causas non oscitanter perquirunt. Sed iam hunc quoq; di mittamus, qui, quòd adhuc supersit, & ætherea uescatur aura, non potest Planci absolui scommate: Cum mortuis non nisi laruas luctari. Equidem inuitus censo rem agere soleo: quippe qui alienæ taxatione scientiæ (quod nostri sæculi homines sæpe faciunt) famam non aucuper. Nonnunquam tamen, cùm instituti ratio exposcit, auctorum tacitus præteruolare errores nequeo: alioqui maximi peccati reus, si eiusmodi dissimulem lapsus: & illos, quos me ueriora docere conuenit, non præmoneam, ut sibi cauere sciant, ne, quando auctores illos legerint, imprudenter ea pro ueris arripiant, & cum istis in eodem luto hæreant. Definitio herbæ euiæ,
quam

quam habet Scaliger in commentarijs, quos ad Aristotelis libros de plantis edidit, reprehensione digna est. Nam inquit: herba est cuius satu exeunt ab radice illi, co bina folia post ea foliola, quæ è seminis in ipsa trāsmutati substantia fiunt primùm. Sed orobanchen; vingu- gum, arachidnam, chryfocomen, fungos quosdam, Theophrastus proculdubio herbas esse fateretur; quāuis nullo vnquā tempore folia gestant. Summa sum- marum qui partitionem plantarum ab Aristotele, & Theophrasto excogitatam sequuntur, non modò non possunt herbam affirmatiua oratione definire, qua qui- dem etiam reliquas stirpes, quæ non sunt arbores, nec frutices, nec cremia, claudere valeant: sed neque potis- sunt uniuersam plantarum diuersitatem ad quatuor illa genera citra reprehensionem referre. Quamobrem con- stare ex his iam arbitror plantã à nemine in hunc vsque diem ita diuisam esse, quò vnuerse stirpium uarietati allatæ differentiæ sufficiant. At verò cùm in rei uniuersusque differentijs noscendis artes consistant, quemad- modum Aristoteles, Theophrastus, Galenus, & præser- tim Plato in Philebo prolixius inter ipsa statim libri ini- tia discribit: perspicuum sit plantarum cognitionem pla- nam, & integram hæcenus tradidisse, docuisseq; nemi- nem. Quare ut meam tandè ea de re melioris, nisi fallor, sententiæ comprehensionẽ, perceptionemq; aperiam, præfundum reor non tam placere mihi inuentum hoc meum, quin, si eruditorum calculum emereri non va- leat, illud ut nothum, adulterinum, falsum, mendaxq; proferbere velim. Non mihi adeo ipse blandior, nec sum tam dementis otij, ut deprehensam culpam perti- naciter tueri, ueritatem aspemari, & error i-deinceps lin- gua fauere, uel calamo patrocinari velim. Esti autem sit non solum opus rosũ, ac difficile, sed potè, quod multi opinantur; ἀδύνατον, quod fieriq; non potest, planta-
rum

rum diuisionem per ea, quæ rei naturam sequuntur con-
 stituere : tamen cum Theophrastus diuino vir ingenio
 scriptum prodiderit mox in ipso de plantarum histo-
 rijs limine, omnium, quæ in stirpium genere spectan-
 tur, similitudinem petendam esse ex ijs, quæ in anima-
 libus insunt, quoad fieri possit : definiuerit verò etiam
 ibidem partes animalium eas esse quæ à principio or-
 tus ad finem vsquæ vitæ animalis consistunt, nisi quid
 morbo intercitat : putauerim equidem hoc, quod Pe-
 ripatetici plantã appellat, eleganter, & rectè ad hunc
 posse diuidi modum. Plantarum alteræ ex pluribus
 partibus necessariò ad integram sui constitutionem re-
 quisitis perficiuntur : alteræ vna sola in parte totam suã
 essentiam obtinent. Quemadmodum namque ex ani-
 malibus nullum licet inuenire, quod idem non sit aut
 sanguine præditum, aut sanguinis expers : quorum al-
 terutrum ita animali essenziale esse constat, vt absque
 his, nec intellectus quidem possit animal aliter conci-
 pere : sic stirpium in natura positum est, pluribus parti-
 bus, aut vna sola, consistere. Cæterum partes stirpium,
 radicem, caudicemque voco : caudicem vero etiam
 non tantùm quod communiter caudex appellari solet,
 sed quidquid caudici proportionem respondet. Nam si
 ramos ; fructus, semina, folia, flores, & id genus cæte-
 ra in numero partium collocauerimus : sequetur, quod
 ait Theophrastus eodem, quem proximè indicam, lo-
 co, & partium multitudinem esse incertam, & partem
 nunquam eandem existere. Quapropter ramos plan-
 tarum, similitudinẽ obtinere aio cum partibus anima-
 lium non propriè nuncupatis, sed quemadmodum cor-
 nua, vngues, dentes, pilos, partium nomine aliquan-
 do dignamur. Par de folijs ratio, nisi vbi ea caudicis,
 vel caulis locum obtinent. Nam quæ singulis annis
 oriuntur, minimè in partium genere collocãda sunt,

vt neque fructus. Neque enim fetus, partes esse animalium possunt. Deinde ad quem modum Aristoteles animalia sanguinea distinguit differentijs auis, piscis, ceti, quadrupedis, serpentis, struthiocameli, hominis, quæ omnia, & sola sanguinem obtinent: similiter ego plantas, quæ essentiam suam integrè pluribus in partibus sitam habent, diduco arbore, frutice, herba: quas stirpes omnes, nego aliter apprehendi à nobis posse, quàm concepta vnà cum radicibus superficie, quæ est vel caudex, vel caulis, vel folium, vel aliquid quod his proportionè respondet. Denique vt Aristoteles animalia ex sanguine quatuor generibus includit, molli, crustaceo, testaceo, insecto, ad quæ omnia sanguine carentia necessariò reducuntur: pariter ego plantas, quæ essentiam suam vna sola in parte plenè collocatam habent, vno *Κύμαρον* nomine comprehendendo omnes, quòd sint ceterum quidam vel terræ vterum gerentis, vel aliarum plantarum nouas species in æmulationem terræ parere gestificantium. Cæterum Arbor est planta pluribus partibus constans, cuius superficies simplici caudice assurgit, vt morus, olca, fraxinus. Frutex est planta pluribus partibus constans, cuius superficies caudice multiplici assurgit, vt rosa, rubus, paliurus. Herba est planta pluribus partibus constans, cuius superficies sine caudice emergit, quæque superficies nunquam tota nisi commoriente simul radice interit, vt cucurbita, triticum, faba. Cyema denique est planta vna tantum parte constans. Eius tria genera esse animalium ducto. Vnum, quod est toto corpore radice, & terra semper occultatur, nec vnquam extra conspicendum se præbet nisi erutum, vt tuber, ceruicibolcus, antipathes, ebur fossile, misy, ebum fossile, ceraunium. Hoc genus habet similitudinem cum animalibus, quæ non nisi effossa, aut tali quadam necessitate coacta cælo sub

patente

pátente aspíci solent, quales sunt in Germaniæ metallis *περίφρασις*, id est ranæ rubræ, quæ crebrius reperiuntur in Gallijs Toloſæ, in ſaxo arenaceo rubro candidis maculis diſtincto, ex quo molæ fiunt: quocirca id genus ſaxa omnia, priuſquàm molas ex eis faciant, perfringunt: quod ni fecerint, ranæ, vbi cum molæ verſantur, concaluerint, inflari ſolent, & diſruptis molis, fragmenta veneno inſicere. Lumbrici etiam intra terram deſoſi latent, nec niſi pluuijs eliciuntur. Spondylis autem vermis altè intra terram demerſus reperiri ſolet, ita circa radices plantarum conuolutus, ut verticilli, quod Græce *σπύριλλον* vocant, ſpeciem præ ſe ferat: vnde nomen inuenit. Aſcarides etiam, qui ſunt vermes parui, ſæpius aratro excitantur. Quin cochleæ Balearicæ, quas cauaticas vocant, quoniam in ſpeluncis naſcuntur, non prorepunt è cauis terræ, neque herba viuunt, ſed vix modò inter ſe cohærent, teſte Plinio libro VIII, cap. XXXIX. Qui auſtor aliud quodque cochlearum genus minus vulgare erui ex Alpiſ, nec non & in Vêliterno memorat. Alexander Neapolitanus libro V genialium dierum, Cap. IX. In memoria, inquit, mihi eſt, lapidem duri marmoris non vnus coloris vidiffè in montibus Calabris, longo à mari reſeſſu, in quo multiplices conchas maris congeſtas, & ſimul conetetas cum ipſo marmore, in vnum corpus coaluiſſe videres: quas quidem oſſeas, & non lapideas eſſe, & quales in littoralibus vadiſ inſpicimus, facilè erat cernere. Quod ſi marmor in fruſta diſſectum reſecafſes, etiam multiplices conchas ſingulis fruſtis quaſi naſtiuas conſidere, & cum lapide vnâ diſcindi videres. Hæc ille. Scribit quoque Plutarchus in Iſide, & Oſiride, & conſentit Olympiodorus ad primum Meteororum, Ægyptum olim mare fuiſſe, quando quidem multa adhuc in fodinis multa in montibus habere

tonchilia inuenitur . Sed & Paulus Orosius diluuij, quod Nohæ tempore effusum fuit, argumenta illa esse prodidit, quòd locis quibusdam mōtes longe ab aquis distiti, & conchis, & ostreis adhuc scaterere uisuntur . Verùm parùm illustria hæc sunt illuuiōnis signa . Constat enim conchas, & ostrea non solùm in mari, sed etiã in montibus, & terræ uisceribus pro loci natura inter calculos gigni, & si lacus, aquæ uel copiosiores absint . Quid ? An non Aristoteles in libro de Respiratione memoriæ prodidit, inueniri pisces fossiles, qui immobiles intra terram degunt ? Quem philosophi locum in terpretes sicco alioqui pede pertranseunt, nescientes quæ de his piscibus in litteras retulit Theophrastus, qui in libro *περί ἕρβων*, tradit in Paphlagonia effodi pisces gratissimos cibus terrenos altis scrobibus, in his locis, ubi nullæ restagnant aquæ, quemadmodum eum locum expressit Plinius libro IX, Capite LVII . Idem Theophrastus in Ponti regione apprehendi glaciē pisces maximè gobiones, non nisi patinarum calore uitalem motum fatentes . Polybius libro XXXIII historiarum, citante Athenæo libri octaui principio, narrat in ea planicie, quæ est inter Pyrenæos montes, & Narbonem fluium, copiosos è terra erui pisces esui suauis . Adhæc Nicolaus ille Damascenus, qui non parcijs summa Herodis Iudæorum regis, & Augusti Cæsaris familiaritate, quàm nobilissimorum studiorum gloria, totiusque philosophiæ cognitione inclaruit, testatum reliquit libro historiarum CIII belligerante Mithridate tremuisse tellurem circa Apameam Phrygiæ, deq; tepentè apparuisse in illa regione stagna, quæ prius non erant : fluios item quosdam, & fontes ob motum patefactos fuisse, & qui prius erant euanuisse, atq; tantam unã cum aquis illis falsis piscium, ostræcorumq; copiam prorupisse, ut finitimi loci toti his implerentur .

Qui

Qui profectò pisces, nisi ante quàm detegerentur, sub terra extitissent, haud quaquam per terræ motum, eœlum sub apertum protrudi potuissent. Quin, si Senecæ libro VI naturalium quæstionum credimus, sub terra sunt stagna obfessa tenebris, & locis amplis. Animalia quoque illis innascuntur, sed tarda, & informia, vt in aère cæo, pinguique concepta, & in aquis torpentibus facta. Et, vt idem scribit, in Caria circa Idimum vrbem, eum exsiliisset vnda, periere quicumque illos ederant pisces, quos ignoto ante eum diem cœlo nouus annis ostendit. Denique Apuleius in Apologetico primo gloriatur se inuenisse in Getuliæ mediterraneis montibus pisces. Sed hac de re, & de primo cymatis genere, quod multam eum animalibus istis fossilibus affinitatem habet, hætenus dixisse sufficiat. Alterum eyema est, quod tota sui mole tantummodo est superficie, nulla subnixum radice, atque à primo ortu vsque ad vltimum vitæ terminum continenter extra cõspiciendum se præbet, vt viscum, cassutha, epidictanum, epithimum, epithymbra, epistæbe, hypocistis, Spongia, alga, muscus marinus, malabathrum quale Dioscorides somniat, stratiotes Niliaeus, ilæa, agaricum, & multa fungorum genera, quibus nullæ radices subsunt. Hoc genus imaginem præfert eorum animalium, quæ non nisi in altero animali, aut in certa aliqua materia nascuntur, à qua si abacta fuerint, diutius uiuere recusant, vt Crotónes, siue ricini: lati, & rotundi intestinorum vermes: multa pediculorum genera: tineæ chartarum, lignorum, lanarum: vermes qui in feruentissimo Aponi fonte nascuntur: curculiones, midæ, acari, Xylophthori. Non secus nanque atque animalia hæc de natali loco depulsa emoriuntur: sic stirpes illæ adeo sunt natalium suorum amantes, tamq; inexorabili natura præditæ esse videntur, vt omne cultus mango-

nium prorsus respuant, atque aspernentur: nec, si sede sua semel dimotæ fuerint, denuo affigi, coalescere, aut viuere velint. Tertium, & vltimum cyema est, quod & ipsam quidem intra terram absconditur, verum modò eXtra conspicendum se præbet, modò non, superficiem vicissitudine quadam abijciens, atque reponens, vt fœniculum, asparagus altilis, mandragoras, cepa, thapsia, & in summa omnes stirpes, quarum superficies interit, iterùmque resurgit ab iisdem numero radicibus. Nam quarum plantarum radices vnâ cum superficie occidunt, non cyemata illæ sunt, sed vel herbæ, vel frutices, vel arbores. Porro autem tertium hoc cyematis genus magnam gerit similitudinem cum animalibus, quibus cornua decidunt, quæ senectam eXuunt, quæ pennas, aut pilos amittunt, vt cerui cornua, serpentes senectam, aues nidificantes pennas, quadrupedes pilos. Quemadmodum enim cornua, senecta, pennæ, pilij, eò quòd decidunt, animalium partes non sunt, sed eXcrementa: sic vniuersa horum cyematum superficies, cum quotannis de nouo resurgat, non in partium, sed in eXcrementorum classem redigi postulat. Nam pars, vt supra eX Theophrasto docui, quoniam suæ naturæ ratione consistit, perpetuò durare videtur, aut simplici, absolutæque ratione, aut postquam confecta fuit, vt scilicet animalium partes, quæ serius perficiuntur, nisi quid morbo, aut senecta, aut læsione perdatur. E X quibus, neminem esse arbitror, qui non intelligat, si quidem in plantis nonnulla ita se habent, vt annua, menstrua, diurna duntaxat potiantur natura, fieri non posse, vt inter partes ritè reponi queant, atque ideo plantam rectè à me diuisam esse, quâdo dicebam quâdam essentiã suam perfectè obtinere in pluribus partibus necessariò ad earum constitutionem requisitis: quâdam vnâ tantùm in parte vniuersam naturæ suæ

ræ suæ perfectionem sustinere, ac plenè tueri, defendereque. Reliquæ plantarum diuisiones, quæ afferri solent per urbanum, & syluestre: spinosum, & non spinosum: sterile, & fecundum: ἀσπιδίου, & φυλλοβόλου: p̄rque eius generis discrimina alia multa, omnes malæ sunt, & ineruditæ, utpote ad quas necessariò consequitur, ut vna, eadè inque stirpis species in oppositis contineatur differentijs. Verùm hac disquisitione in commodiorem locum relecta, redeo postliminio ad Plinium, qui ait se ideo de Papyro diligentius uelle scribere, quòd chartæ usu maximè humanitas vitæ constet, & memoria. Neque enim ad bella, cædèsq; nascimur, quæ belluas, non homines decet, sed ad pacem, & tranquillitatem, quibus cœlestium deorum felicitatem æmulamur: quæ tranquillitas tunc maximè solet vigere, inque tuto constituta esse creditur, quando leges; plebiscita; senatusconsulta, decreta principum, responsa prudentum; testamenta morientium, codicilli, & id genus cætera, quæ chartæ usu constant; ius suum, locumque integrè obtinent, Quo respexisse auctorem, non obscure coarguunt verba illa, quibus totam hanc de Papyro tractationem concludit: Factumque iam, inquit, Tiberio principe inopia chartæ, utè Senatu idarentur arbitri dispensandi, aliàs in tumultu vita erat. Vel dixit chartæ usu maximè humanitatem vitæ constare, & memoriam, propter libros, in quos præcepta benè viuendi, res gestas, artes plurimas, præclaras animi nostri meditationes, & multa alia nomine nunquam interituro, immortalitèr que describimus, ac præsertim propter officium, quod absentibus, & longo à nobis intervallo distitis per litteras præstamus. Quo ut vix aliud dignum magis homine esse potest: ita certè barbaræ gentes, cum nullum litterarum vñum habeant, nec absentibus chartæ benè

ficio desideria sua aperire valeant, meritò non in hominũ censu, sed belluarũ verius reponendi esse videãtur.

M E M B R U M II.

Ethanc Alexandri Magni victoria repertam, auctor est M. Varro, condita in Ægypto Alexandria. Ante non fuisse charitarum vsum.

Commentarius Guilandini.

NEminem esse arbitror, quantumuis leuiter in optimorum lectione auctorum versatum, qui nesciat quantis clarissimi quique scriptores M. Varronem laudibus vehant, quem etiam uiuentem, cum multum uallet inuidia, doctissimum omnium togatorum appella uerunt; & cuius vnus uiuentis posita imago est in bibliotheca, quæ, ut Plinius libro VII naturalis historię, cap. XXX refert, prima in orbe ab Asinio Pollione de manubijs publicata Romæ est: haud minore (ut equidem reor) gloria, principe oratore, & ciue, ex illa ingeniorum, quæ tunc fuit, multitudine, vni hanc coronam dante, quam eidem luculentissimo testimonio confirmauit Cicero, quando in libris Academicis dicit, eam, quæ ibi versatur, disputationem, se habuisse cum M. Varrone, homine omnium facile acutissimo, & sine ulla dubitatione doctissimo. Et in primæ earum questionum libro, cum eiudem Varronis litteraria opera prædicaret: Nos, inquit, in nostra urbe peregrinantes, errantesque tanquam hospites, tui libri
quasi

quasi domum reduxerunt, ut possemus aliquando, qui, & ubi essemus agnoscere. Tu ætatem patriæ, tu descriptiones temporum, tu sacrorum iura, tu sacerdotum, tu domesticam, tu publicam disciplinam, tu sedium, regionum, locorum, tu omnium diuinarum, humanarumque rerum nomina, genera, officia, causas aperuisti. Ut minus mirari soleam Diuum Augustinum splendidissimum Ecclesiæ lumen in sexto de ciuitate Dei libro crebris, & magnificentissimis elogijs eundem Varronem supra omnes eruditione claros extollere, quem etiam tam multa legisse ait, ut aliquid ei scribere vacasse mirandum sit: tam multa scripsisse, quam multa uix quemquam legere potuisse credere debeamus. Attamen iste vir tam insigni, excellentique doctrina, atque tam varia, ac multiplici lectione, & quod de illo etiam Terentianus Carthagenensis in capite de Phalecijs carminibus elegantissimo uersiculo breuiter cecinit. Vir doctissimus uidecunque Varro: iste inquam vir tantus ingenio, tantisque doctrina deceptus est, & planè falsum in litteras retulit, quando chartam Alexandri Magni uictoria primùm repertam fuisse scripsit. Ad quod ostendendum, utar partim non leuibus coniecturis, partim argumentis Plinij, cui iam olim istam Varronis assertionem displicuisse palàm est. Qui Latinarum litterarum cognitione non contenti, eisdem Græcæ facundia peritiã coniunxere, quod ab eruditissimis nunquam non factitatum esse claret, haud ignorant, quos Latinè libros, siue codices, seu volumina appellamus, notissimo in Græcia nomine *βιβλία*, & diminuedi formula *βιβλία*, *βιβλίδια*, *βιβλίθρια*, *βιβλίδια*, *βιβλιάρια*, & *βιβλιάρια* passim ab omnibus nuncupari. Eunapius in uitis Philosophorum ridens Iurisconsultorum studia, refert Æmelium solitum fuisse dicere, *βιβλίδια* eorum hominum, multorum camelorum iustum onus esse

se posse. Quod vocabulum legitur etiam apud Galenum in exordio commentariorum in secundum librum Hippocratis de natura humana. Iohannes in Apocalypſe, cap. X. ſcribit vidiffe ſe angelum fortem deſcendentem de cælo, amiſtum nube, & habentem in manu *βιβλίον* apertum, quam mox dictionem ter eo loco repetit. Diogenes Laërtius lib. VIII *επιτιμῶν* Empedoclem circa quartam & octogefimam Olympiadem floruiſſe: tamenſi, inquit, Democritus Trezenius *ἐν τῷ κατὰ σοφιστῶν βιβλίῳ* Homero contemporaneum facit. Athenæus quoque libro I *δαιτυμοσοφιστῶν* in maxima Larenſij laude ponit, quòd tantum ueterum *ἐπιτιμῶν βιβλίῳ* numerum coaceruaſſet, vt nullus cõſideratione dignus liber ei deeſſe videretur. David quemadmodum Septuaginta reddiderunt Pſalmo CXXXVIII: *καὶ ἐπὶ τὸ βιβλίον σε πάντες γραφήσονται*: id eſt, Et in libro tuo omnes ſcribentur. Rurſus Exodi XXXII: Et reſpondit Dominus Moyſi: *Qui peccauerit mihi, delebo eum ἐκ τῆς βίβλου μου*, de libro meo. Et Eſaias XXXIII deſcribens afflictionem omnium gentium: *καὶ ἐπληθήσεται ἡ γῆ ὡς βιβλίον, καὶ πάντα τὰ ἄſτρα πεσούται ὡς φύλλα ἐξ ἀμπέλου*: id eſt, Complicabitur cælum vt liber, & omnia aſtra decident vt folia ex vite. Apud Galenum proſectò tam ſæpe vocabula iſta pro libro, ſeu codice poſita inueniuntur, vt pigeat locos adſcribere, niſi ardens multorum deſiderium vnum atque alterum mihi extorſiſſet, qui ſunt ſecundo in tertium Epidemiorum ſeptimo, & libro primo de alimentorum facultatibus eiufdem numeri capite, & in præfatione commentariorum in Hippocratis librum, qui de officina medici inſcribitur. Photius quin etiam memorat Cteſiæ Perſicæ *ἐν βιβλίῳ* viginti cõtineri: Indica verò *ἐν ἐνὶ βιβλίῳ*. Cur verò libri Græcis ita vocati ſint, cauſam reddit, vt alij quoque multi, Eufſtathius,

stathius, qui in commentatijs ad sextam Iliadis rhapsodiam, annotat βιβλον, ἢ βιβλίον, nomen accepisse ἀπὸ τῆ φυτῆ τῆς βιβλῆ, hoc est à planta biblo, dici biblos, & biblia. Quemadmodum enim à testudine, quæ Græcis χαλῶνα dicitur, χέλυς appellatur omnis cythara, lyræue, quam Mercurius omnium primus ex testudine fecisse narratur: sic ἀπὸ τῆ βιβλῆ, antiqua quadam consuetudine omnes libri vocati fuerunt βιβλον, siue βιβλία; non aliter quàm Latini à libro, id est cortice libros: & à codice, id est trunco codices dixerunt, Quanquam autem grauis, & plus quàm censoria hominum iliorum virgula, qui studia sua auspicantur à πένη κατάρους, præcipit vt scribamus βύβλον, διὰ τοῦ ὕψους, quando stirpem, librûmve non scriptum significat: quia tamen vsus obtinuit, vt διὰ τῆ ἰσῶτα scriberetur non à recentioribus modò, verùm etiam à priscae ætatis mortalibus, vt impressi codices perhibent, nemo mihi imputandum existimabit; si διὰ τῆ ἰσῶτα, nullo discrimine scriptum à me vbique inueniet. Est autem Biblus, eodem Eustathio auctore, in ijs quæ ad vigesimamprimam Odysseæ rhapsodiam concinnauit, planta duplex: altera Papyrus Ægyptia: altera ei affinis, & similima. De vtraque vberius agam mox atque ad Papyri descriptionem ventum fuerit. Nunc si idoneis & conuenientibusq; auctorum testimonijs ostendero, Papyri stirpem, nomen, & vsum multò ante, quàm Alexander Ægypto potiretur, Græcis innotuisse: nec non dictiones βιβλον, καὶ βιβλίον, in nota significatione apud Alexandro priores, aut saltem natu maiores inueniri: an non Varronis sententiam profus euertero, quæ chartarum vsum non ante conditam in Ægypto ab Alexandro de suo nomine vrbè cepisse pro constanti habet? Esse ex antiquissimis Anacreontem lyricorum carminum scriptorem longè

suauissimum, satis liquet testimonio Herodoti, & Platonis, qui in Phædro eum σοφῶς etiam appellatione dignatus est, inq; Hipparcho tanto in honore à filio Pisistrati Hipparcho habitum scribit, vt missa quinquaginta remorum naue, eum Athenas euocaret. Hic de se ipso loquens, in hæc verba inquit:

Ἐπὶ Νύμφαις τερνάαις,

Ἐπὶ λωτίνοις τε πύλαις

Στορέας θέλω προσίναν.

Ὁ ὄρωε χιτῶνα δέμας

Ἰπὲρ ἀνχένας παπύρω,

Μέθ' ἡμὶν διακονάτω: id est, ut vir doctissimus

Henricus Stephanus reddidit:

Teneris superq; myrtis,

Super & vivente lato

Recubans, bibam libenter:

Religatus at papyro

Tunicam Cupido collo,

Ἐπιβίβω poculum ministret.

Alcæus verò Anacreonte vetustior, quiq; eodem cum Sapphus tempore carmina sua decantauit: &c, quemadmodum Eusebius annotat, regnante Tarquinio Prisco V Romanorum rege vixit, hoc distichon post se memorandum reliquit, quod Suidas duobus locis, altero deprauato, altero integro, omisso vtrobique poëtæ nomine, repetit.

Λαμπάδα κροχίτωνη, κρόνη τυφύρεα λύχνον,

Σχόινη καὶ λεπτή σφιγγομένη παπύρωι.

id est, facem ceream, Saturni ardentem lychnum, iunco, ac tenui constrictam papyro. Ex quibus poëtæ verbis colligitur etiam ellychnia antiquissimis temporibus non solum ex papyro fieri consueuisse, verum ratio quoque se ingerit, cur Italia hoc tempore ellychnium soleat vocare paperum. Post Alcæum sunt, quam

quam omnes Platone philosopho antiquiores, Plato Comicus, cuius illud est; *τὰ γραμματῶν τίς τε χάρται, ἐκφέρων*: Aristomenes antiquæ comædiæ scriptor, quæ in Lucibus nominat *Βιβλιοποιῶν*: Cratinus & ipse antiquæ comædiæ poëta, qui in Chironibus *Βιβλιδῶν γραφῶν*: Antiphanes mediæ comædiæ scriptor, qui in Mylone *Βιβλιδῶν κόλλημα*: ac denique Aristophanes; ad quem pertinet *Βιβλιδάριον*. Caterùm Plato philosophus in Protagora cùm uellet perspicuum facere, Virtutem doceri posse, Socratem hac utentem oratione inducit. Gratiam habeo tibi fili Apollodori, quod inuitasti me; ut huc venirem. Multi enim facio ea, quæ audiui ex Protagora. Ego namque ante hoc tempus humanam diligentiam esse non putavi, qua viri boni efficerentur. Nunc autem credo. Exiguum tamen quiddam impedimento est mihi, quod scilicet Protagoras facilè edocebit, quandoquidem & multa hæc edocuit. Etenim si quis de his ipsis cum aliquo forensium oratorum agat, fortè tales sermones audiet, quales Periclis esse solent, cæterorumque eloquentium hominum. Si verò quis insuper aliquid ex aliquo percunctetur *ἄπορος βιβλία*, uelut libri codicis sue non scripti, neque quod respondeant habent, neque quod ipsi interrogent. Rursum in Politico, siue de regno artis quoque, quæ chartam conficiebat, meminisse uidetur ijs verbis: Aurum, & argentum, & omnia metalla, & vniuersa, quæ ars cædendi, ac tondendi siluas resecta exhibet, arti fabrilj lignariæ, & ei quæ contextit, & insuper ei quæ corticibus utitur, & quæ de stirpibus, ac animalibus pelles detrahit coriaria, & quæ circa talia artes uersantur: & quæ suber, & *Αίθλας*, id est Chartam, ac vincula præparant, ac exhibent, ut ex non compositis generibus compositæ specles fiant: vniuersum hoc appellamus primogenitam hominibus pos-

sessionem, & simplicem, quod regiae artis nequaquam
 est opus. Haecenus Plato. Quid? Annon Aeschylus,
 qui regnante Xerxe commentatus est, biblum illo in
 Supplicibus versiculo inter notissima retulit? *βίβλος δὲ*
καρπὸς ἰκκῆτῶν σάχυν μέγαν: id est, bibli fructus non
 sustinet spicam magnam. Quem prouerbialem sena-
 rium annotat Suidas dici solitum de ijs, qui suis ipsorū
 bonis uti nesciunt. Si enim quispiam sit & virtutis co-
 gnitione, & totius philosophiae notitia egregie instru-
 ctus: neque tamen successus minus prosperos constan-
 ter tolleret, sed animum despondeat, planēque succum
 bat, in eum aptè quadrabit, Bibli fructus non sustinet
 spicam magnam. Similiter dicemus de eo, qui, cum
 opibus largè abundet, tamen liberalitate modica, aut
 fermè nulla utitur. Non quidem propter causam, quā
 Suidas attulit, quasi biblus ob naturalē imbecillitatē,
 magnum, & copiosum fructum ferre nequeat, cum etiā
 nullum penitus gignat: sed quia par erat à vastis radi-
 cibus, & decem cubitos longis, adhuc à calamis qua-
 dricubitalibus, ut in descriptione Papyri dicitur, spi-
 cam quoque proceram, & copioso semine onustam
 produci. Cuius contrarium biblo accidit, quippe quae
σάχυν propriè dictam non gestat, sed magis *χαβίλιν*,
 id est setam, siue iubam ut ait Strabo libro geographiae
 XVII, & ut Theophrastus libro IIII de historia
 plantarum *κόπιν ἀσθενῆ καὶ ἀχρίαν*, comam imbecil-
 lam, & nullius usui producit. Sed quo te Stagiritā
 Aristoteles piaculo taceam? Tu namque aetate Ale-
 xandro discipulo tuo grandior, cui etiam prima philo-
 sophiae rudimenta instillasse diceris, *βιβλίον* non vno
 tantum in loco, sed pluribus, conspicuam, & maximè
 illustrem mentionem fecisse deprehenderis. Etenim
 libro VIII primae philosophiae, qui Graecis est septi-
 mus, cap. II cum philosophus de primis substantia

libus differentijs agere proposuiffet, inuectus obiter in Democritum, qui tria tantummodo discrimina statuerat: Videntur (inquit) autem multæ differentiæ esse: ut puta quædam compositione dicuntur materiæ, sicuti quæcunq; mistura, quemadmodum melicratum: quædam clauo, ut arca: quædam ligamine, ut fascis: quædam glutine, *διον βιβλιον*. Et in Problematis sectione sextadecima tale quiddam discutiendum proponit: *Διὰ τί τῶν βιβλίων ἡ τεμὴ ἕνα ἐπιπέδου καὶ ἐυθεῖα, εἰάν μὲν τις τέμῃ παρά τῷ βάσει, γίνεται ἐυθεῖα ἀναλυτομένη, εἰάν δὲ ἐγκλίνας, σκολία*; Verùm quia problēma hoc paulò obscurius est, quàm ut quidam nec aure Bæota, nec illepidi id intelligere possunt: præterquam quòd veteri quoque interpreti, & expositori Petro Aponensi magnum prorsus negotium fecisse agnoscitur, qui ambo multò plus quàm diametro ab Aristotelis sententia distant: ideo ut gratum faciam multis, & loco alioqui te nebricosissimo faces pro virili inferam, quem illud sensum constituat, currendo indicabo. *Quærit philosophus, Cur libellorum seu litterarum in cylindri figuram conuolutarum (prisca namque homines solebant suos libellos ad cylindri similitudinem conuoluere, vnde Volumina dicta, quemadmodum Turcæ etiamnum faciunt, non autem in tabulas siue laminas, uti nostri est moris, componere) cæsura, quæ & recta sit, & plana superficie, si libellus ille denuo cædatur ad basim, hoc est ad rectæ illius cæsuræ, & planæ superficiēi æqualitatis normam, cæsura posterior pariter recta esse apparet euoluto libello: at si à basi aberratum fuerit, obtorta?* Theodorus pro *βιβλίων* legisse videtur *βιβλιον*, supposito Papyri pro Libelli nomine. Verùm problēma nullo modo debet adstringi ad unā Papyri stirpem, uel ad eius folius chartas, siquidem pertinet ad omnem promiscuè materiam, quæ instar li
belli

belli antiquorum conuoluta sit. Quod enodatio quoque eius plenè demonstrat, quæ talis ab Aristotele red dicitur, quemadmodum Gaza in Latinum transtulit. An euenit, vt, cum orbis secturæ alterius eodem in plano positi sint, declinans illa cæsura non æquè opposita sit, sed partim plus distet, partim minus. Itaque cum euolueris, orbis quidem, qui plano eodem continentur, suumque initium in plano habent eodem, lineam explicabunt, quam suo ipsi conficiunt orbe: quippe cum ea ipsa extenta linea non nisi profecta ex orbibus sit, qui plano eodem continentur. Itaque uel rectam eam quoque esse necesse est, quæ eodem in plano se porrigat. At obliquæ illius secturæ linea, quoniam primæ non æquè opposita est, sed partim plus distans, partim minus, utpote cum ipsa quoque sectura ita se habeat, hinc eodem esse in plano nequit. Itaque nec recta hæc esse potest: etenim fieri non potest, vt rectæ lineæ pars alia in alio plano collocetur. Rursus verò idem auctor libro V de historia animalium, cap. XXXII agens de varijs tinearum generibus, & cæteris id genus animalibus ex putri nascentibus: Tum, inquit, in cera uetusta, vt in ligno, animal gignitur candidum, quod omnium animalium esse minimum existimatur, nomine Acari: nec non alia *ἐν τοῖς ἐβελίοις* aut ijs proxima, quæ in vestibus, aut scorpionum, sed sine cauda gignuntur. Vt nulli iure dubium amplius esse debeat bibulum siue papyrus, & quæ ex ea parabantur, chartas, multò ante Alexandri uictoriam in frequenti mortalium usu fuisse, quando & Theophrastus, cui Alexandrum uisum esse non dubito, quarto de historia plantarum libro, cap. IX. *ἐβελία*, quibus externi homines utebantur, non aliunde quàm expapyro constitisse, clara admodum assertionem scriptum reliquit. Sed video quid sagaci uir ingenio pro Varrone obijcere possit, non-

nondum scilicet abunde satis demonstratum uideri, *Biblos* plantam, à qua *Biblos* dicta fuerunt, eandem esse stirpem cum ea, quam Theophrastus, Dioscorides, Plinius, & alij Papyrus appellauerunt.

Quam interpellationem & si tanri faciendam non puto, ur magno molimine, conatúque ei obuiam ire debeam: ramen ne hac quoque parte dormirasse cuiquam uidear, atque ut legenti omnem scrupum excutiam, dabo operam ne eius tergiuersationis robore, quod nullum habet, ulla ueritati iniuria, decessióue fieri queat. Non utar autem impræsentiarii illo desperatissimo perfugio, quo multi, cum urgentur, sese recipiunt. quod chartas ex ulla alia planta quam papyro Ægyptia confici solere nusquam legimus: quod uocabulum papyrus, non conueniat nisi papyro Ægyptiæ, & stirpi, quam uocari à Theophrasto Sari docebo: ac denique quod biblus, cum rei per naturam productæ nomen est, unam papyrus Ægyptiam, & præterea unum fari significet. Sed, ex collatis auctorum inter se testimonijs, quid antiquissimi de biblo prodiderint, & quid de eadem, itémq; de papyro posteriores in litteras retulerint, clarum, perspicuumq; faciam, biblum, de qua præter ætatis homines ante Alexandri Magni uictoriã meminerrunt, eandem penitus plantam esse cum biblo, atque papyro, ex qua chartæ fiebãr posterius genitorum. Herodotus libro II, qui Euterpe inscribitur, non quidem ueritare historię commendabilis auctor, sed ramen in bibli expositione prodenda longè ueracissimus, narrat compingi ab Ægyptijs nauigia ex ligno acanthi, & quia curuaris in arcus lignis non utantur, compages earum nauium introrsum biblo connecti. Malo quoque acanthino, & uelis ex biblo uti. Addit bibli partem superiorem Ægyptiorum amputare, quam ad compages nauium faciendas, ad uela texenda, cal-

ceos, & alia id genus utensilia conuertant, quòdque reliquum est inferius, longitudine cubitali, id edere pariter, ac uenundare. Quæ omnia uidisse se, nouisse, & interrogasse ait. Quibus si conferantur, quæ de papyro scribuntur à Theophrasto eodem loco, quem postremo citauit, apertum fiet biblum, & papyrus, nominâ quidem esse duo, rem uerò unam tantum, eandemque. Papyrus, inquit, ad plurima utilis est. Etenim ex eo nauigia faciunt, & è libro uela, tegetesque texunt, & uestem quandam, atque stragula, ac funes, aliaque plura: & quidem externis hominibus chartæ euentissimæ habentur: sed summam, frequentissimamque opem in re cibaria præstat. Omnes enim incolæ, & crudum, & elixum, & assam manducant, & succum deuorant: manducamentum autem exspuunt. Quæ omnia confirmat Plinius, cuius uerba in hunc locum transcribere operæpretiû esse nò puto, quòd mihi declaranda sint, cum ad quintum susceptæ tractationis membrum peruenero. Illud obiter notauerim, ex adscriptis à me auctorum uerbis illustrari carmen Lucani in tertio de bello ciuili, cum inquit:

*Nondum fluminas Memphis contexere biblos
Nouerat.*

Fluinicam uocat biblum, quòd papyrus non nisi humecto, atque aquoso loco proueniat. Cæterum Strabo libro ultimo, *Βιβλος*, inquit, nuda uirga est, eam in summo habens. Nascitur in inferioribus Ægypti Delta partibus permulta, alia quidem deterior, alia melior, quæ Hieratica appellatur, Quibus uerbis denotari papyrus Ægyptiam, ut nemo est, qui iure negare possit, sic certe tergiuersator partim per ea, quæ hucusque à me dicta fuere, partim per ea, quæ adhuc dicenda supersunt, apertè reuincitur. Quare, ut uela tandem

tandem colligam, & disputationi huic de inuentione papyri, siue chartarum finem imponam: arbitror equidem Varronem vel unius Herodoti auctoritate, qui, quos Latinè libros, codicèsiue nuncupamus, Græcè *βιβλος*, & *βιβλίον* appellat, abunde redargui, quando papyrum, chartamue ante Alexandri Magni uictoriam fuisse ignotam contendit. Fortasse enim Varro decessendum sibi à sententia ad Galeni attestationem haud putaret, qui secundo in sextum Epidemiorum decimotertio perhibet Thessalum Hippocratis filium pleraque parentis scripta in diuersis *ἰχάστους ἢ δέλτους*, id est, uel chartis, uel tabulis collegisse. Verùm enimuero si ne Homerum quidem, & Hesiodum antiquissimos Græcæ uates, quos Herodotus extitisse quadringentis non minus annis ante se dicit, ignorasse papyrum profiteri audeam? Etiàmne Varro arreptam semel sententiam tuebitur? Equidem ita sentio, cum, qui *βιβλίον ὄπλον* diuino Odysseæ poemati inseruit, nesciuisse *βιβλος*, uerè dici non posse, etiamsi Eustathius in eius loci expositione apertè neget esse intelligendam biblum, quæ sit papyrus Ægyptia, sed magis plantam ei similem. Qua in re vehementer equidem uereor, ne Eustathius fucum nobis facere uoluerit, seque ipsum planè deceperit, quippe qui commentum illud minimè excogitasset, nisi in eodem cum Varrone luto hæssisset, papyri usum non ante Alexandri uictoriam orbi terrarum innotuisse. Quod si sensit, quemadmodum apparet, uis argumentorum, atque oratio, qua hucusque usus sum, æquè aduersum illum atque Varronem pertinet, quandoquidem si stricto cum illo iure agere uelim, docere non possit biblum alterius generis stirpem quàm unam papyrum Ægyptiam denotare, quantumuis morosius omnes Græcæ thesauros excutiat. Sed ut demus etiam Eustathio, biblum dici non unam papyrum Ægyptiam,

uerùm etiã congenerem , atque affinem ei stirpem (quod equidem gratis fateor, nullo ad hoc asserendum grauioris teli robore compulsus quàm quòd ita esse suspicor) non tamen proinde efficitur , nec Eustathius uelit , libros , qui *βιβλαί* , & *βιβλία* nuncupantur , non à biblo , quæ est papyrus Ægyptia , sed à simili ei planta denominationem accepisse , obrationes quas exposui. Ego sanè animaduertere nequeo , cur *βιβλίνα ὄπλα* , non à biblo potius , quàm à pseudobiblo nomen sortita existimari debeant , præsertim cum biblum , hoc est papyrus Ægyptiam multò ante Alexandri natalem in notitia , usque mortalium fuisse , tam perspicuum hæcenus fecisse uideri possim , ut inanem sim operam subiturus recensendis Plinij argumentis , quæ adhuc supersunt grauißima ad eandem Varronis asseuerationem funditus tollendam , refellédámque. A quorum argumentorum commemoratione abstinendum mihi esse arbitror , ne cum ad eum locum deuenero , inani eiusdem rei repetitione actum agere cogar.

Si uero isti omnino tamen adhuc vrgeant , & dicant : pseudobiblum ante notitiam , & usum bibli illius , quæ ex uictoria Alexandri magni innotuit , biblum uocatum esse : postquam autem usus bibli Alexandrinæ ad omnia illustrior , & magnificentior inualuit : iam homines , ne rem celeberrimi usus pluribus uerbis designare cogerentur , maluisse rem multiplicis usus , non tantùm in communi uita , sed eade causa etiã in sermone una solùm uoce appellare : priorem autem biblum , si adhuc alicuius erat usus , rarioris tamen , pluribus , uel saltem diuersò uocabulo significare : Hinc esse , quòd ante Alexandrum Ægyptus quidem propter biblum celebris fuerit : sed ex uictoria Alexandri , propter inuentionem augustioris usus bibli , multò etiã sit celebrior. Adcòque & ante Alexandrum magnum , & post eundem

eūdem homines celebraſſe quidē biblum Ægyptiam: ſed aliam biblum ante, aliam poſt intellexiſſe. Siqui- dem ſanè rātopere iſtant: admodum uelim, ut iſti etiā indicent auctores iſtarum ſuarum narrationum, uel ar- gumenta, ex quibus ea colligi poſſint, uel ſaltem qua- leſcunq; coniecturas, quæ non ſint omnino uanæ. Nam non eſt ſatis comminſci eiſmodi excuſationes: uerū eandem etiam probabiles facere decet, uel per fide dignos auctores, uel per argumenta alicuius mo- menti, uel per coniecturas ueritati cōſonas. Poſtquam uerò etiam tale quid præſtiterint: ſolum Euiſtathium de- fendiſſe ſe intelligent: Varronem autem nullo modo. Nam, ſi ex biblo illa minoris uſus etiam ſunt libri facti, qui celeberrimæ ciuitati occaſionem nominis dare po- tuerunt: quare Varro huius etiam nō meminit, ubi enu- merat ea, quæ ante chartam Alexandri magni uictoria repertam ad eoſdem uſus adhibita ſunt? Numeratne Varro quidquam præter palmarum folia, arborū qua- rundam libros, uolumina plumbea, linteæ, ceras? Ho- rum equidē nullum eſt biblus illa minoris uſus, uel char- ta ex ea confecta. Quæſo autem, an non Heſiodi tem- pore exſtabat Byblus, Phœnicix ciuitas? At cuius eſt carmen iſtud?

βύβλον τ' ἀγγιχάρον, καὶ σιδων' ἀνθερόεσσα: id eſt, Byblum litoralē, & Sidonem floridā. Equidē Byblus iſta multò eſt Codro antiquior, quippe quam Saturnus omniū Deorum pater, quonemo eſt ueterior, fundaffe ſcribitur. Nomen uerò a depta fuit à Biblo, hoc eſt pa- pyro Ægyptia, quandoquidem *βιβλία*, qui ſunt libri chartacei, dēq; biblo confuti, nullum in ea urbe repo- ſiti corruptionis uitium vnquam ſentirent, quemadmo- dum prodiderūt Stephanus, & magnum etymologieſi. I nunc, & papyrus non ante Alexandri Magni uictoriā in uſu fuiſſe contende. Præterea idem poëta libro ſe-
tundo

secundo *ἔργων καὶ ἡμερῶν*, iubet qua hora dies æstate ma-
 ximè calere solet, quærendos esse locos cauernosos,
 umbrosos atque saxosos, & bibendum *ἀπὸρ βιβλινῶρ*.
 Quod vinum celebrat etiã Achæus Tragicus, & Theo-
 chritus Idyllio XIV, vterque Syracusanus. Tzetzus
 autem elegantissimus Hesiodi interpres, ait esse tenue,
 aquosumque, & nomen accepisse à Byblo ciuitate Li-
 bano monti proxima, siquidem constet eius loci inco-
 las ferè hydropotas esse. Sed enim quia quæ ego in
 litteris comperi, nolo arcana esse: non præteribo quæ
 de isto uini genere annotauit Eustathius in Iliade *ἄλφα*,
 qui cognominatum putat ob Biblinam Thraciæ regio-
 nem, quod Stephano quoque placere video, quando
 Armenidas, citante Athenæo libro primo, dicit Bibli-
 nam esse Thraciæ regionem, postea Oesymam appel-
 latam. Suidas tum à Byblo ciuitate, tum à Biblia ui-
 tis genere dictum putat, à qua sententia nec Tzetzus,
 nec Theocriti scoliographus abhorret. Epicharmus
 à montibus Biblinis Thraciæ, in quibus nascitur.
 Sinus in sextam Iliadis rhapsodiam, itémque De-
 mus Delius à Biblo fluuio Naxi insulæ. Athenæus
 simpliciter à loco ita nominato. Hippias Rheginus
 uitem, quæ Ileus uocatur, Bibliam dici ait, quam
 Pollis Argiæus Sicyonum Tyrannus primam in Sici-
 liam asportauit, vnde Biblinum uinum Siculi Pollium
 nuncupent. Quid si Biblinum uinum sit Ægyptium?
 Nam biblus, quæ papyrus est, nusquam copiosius quàm
 in Ægypto pullulat, & vinum, quod illic prouenit,
 protus impotens, tenue, atque aquosum existit. Cu-
 ius rei causam scitè reddit Alexander circa principium
 libri secundi problematum, quærens cur in Ægypto,
 quæ calidissima est regio, uinum fieri frigidum soleat:
 contra in Scythia, quæ frigidissima est, calidum? Vi-
 num, inquit, omne calidum est: uerùm quoniam aliud
 magis,

magis, minúsue alio hanc obtinet qualitatem, nomen illud contrarij habitus accipit, frigidumque uocatur, quia longè minus calidum est. Terra autem Ægyptus uina frigidiora, cæterorum scilicet comparatione, affect, quoniam calor illius cœli immodicus, ita humum elaxat, ut calorem omnem soli intestinum euocet, atque absumat. Scythia, quòd frigida est, calorem ad ima terræ compellit, atque includit: itaque uina efficit calida, & validiora. Et libro primo eorundem problematum, eandem quæstionem uestigans: Calor, inquit, facit, ut frigida omnis qualitas deferat se ad radices uitium. Itaque illas refrigerat. Quod, cum stirpibus commune eueniat omnibus, uites amplius sentiunt: quia molliores, atque affici oportuniores sunt. Cæterùm ut credam Hesiodum per uinum Biblium intellexisse Ægyptium, non solum ea ratione adducor, quòd nullum sit Ægyptio impotentius: & quòd uocari Biblium putem, quia in eadem cum Biblio, id est papyro regione prouenit: uerùm etiam propter summam auctorum discordiam, tum in assignanda non minus origine, tum in ipsiusmet rei natura prodenda. Neque enim desunt, qui Biblium non pro inefficaci, & inualido, sed planè pro meraco, ac uetere uino accipiendum dicant. Quorum sententiæ magnopere fauet iactatum illud: *Πῶς δὲ πῖνε, τὴν δὲ βιβλίον ποτίζεαι*: id est, Bibe aquam, uinum uerò Biblium odio habe. Quæ, non nisi ut res dissimilimarum uirium, & prorsus disparilis efficacitatis comparari potuerunt. Non possum uerò silentio præterire in decimo libro Codicis Iustiniani, Titulo XXXVIII, Capite I mentionem esse nominis possessiui Biblius. Quod et si Alcuius rectè obseruauit deductum esse à Byblò Phœnicæ ciuitate, tamen qui essent, qui secundaria significatione Biblij nominabantur, nesciuisse uidetur,

De prioribus Bibliis scribit Ælianus libro uariæ hystoriæ quarto, uerba faciens de diuersis gentium, & populorum moribus: quòd, si in uia incidissent in aliquid, id tamen non sustulerint, existimantes, se furtum committere, si inde quiequam auferrent, ubi nihil uel de posuissent, uel amisissent. De posterioribus Hefychius, qui Biblios à Cyprijs dici annotat sepulcrorum custodes, quique ad mortuorum tumulos excubabant. Nam Byblus Phœnicie, auctore Strabone libro XVI sacra erat Adonidi pulcherrimo Veneris amasio, filio Cynaræ Cypriorum regis, & Myrthæ eius filie, quem Martianus Capella libro secundo de Nuptijs Philologiæ ideo Biblium isto carmine appellat:

Ammon, & arentis Libies, ac Biblius Adon.

Hunc Adonidem ab truculentissimo apro crudeliter interemptum, quotannis deseri solitum fuisse, testatur Hieronymus in Ezechielem, his uerbis. Quem nos Adonidem interpretati sumus, & Hebræus, & Syrus sermo Thamuz uocat. Vnde quia iuxta gentilem fabulam in mense Iulio, amasius Veneris, & pulcherrimus iuuenis occisus, & deinceps reuixisse narratur, eundem Iulium mensem eodem appellant nomine, & anniuersariam ei celebrant solennitatem, in qua plangitur quasi mortuus, & postea reuiuiscens canitur, atque laudatur. Vnde apud Ezechielem prophetam capite VIII legitur: Ecce sedebant ibi mulieres plangentes Adonidem. Vbi intelligi uult fuisse idololatriam celebratam in honorem Adonidis. Septuaginta ibi pro Adonide habent *Θαμυζ*, uocem Hebraicam. Idem Hieronymus in epistola ad Paullinum de institutione monachi: Bethlehem, inquit, locus inumbrat Thamuz, id est Adonidis, & in specu, ubi quondam Christus paruulus uagijt, Veneris amasius plangebatur.

Ab hac

Ab hac ergo pessima consuetudine, & qua deo nihil potest esse infensius, manasse credibile est, ut siticines, siue *τιριβαυλαι* dicti fuerint Biblij. Diuersum prodidit de Thamuz Rabi Moyses Cordubensis, non rectè inter Ægyptios à quibusdam adscriptus, quo, post primum illum Moysen Iudæorum fortissimum per mare rubrum ductorem, nemo doctior inter Hebræos publica eruditorum confessione celebratur. Nam libro III ducis, siue directoris dubitantium, cap. XXX refert scriptum inueniri in monumentis Zabiorum, quendam sacrificulum uatem idolorum, cui nomen erat Thamuz, præcepisse regi cuidam, ut genua submitteret septem stellis erronibus, & duodecim signis cælestibus. At regem ira percitum iussisse Thamuz graui affectum supplicio è vita exigi, atque eadem qua ille nocte animam efflauit, conuenisse omnia rotius habitati orbis idolorum simulacra in regale Babylonis palatium ad imaginem auream Soli dicatam, quæ sublimis in aère inter cælum, & terram pendebat. Orto autem Sole inuentam esse istam Solis statuam in atrio palatij humo affixam, prouolutis ad pedes illius cæteris minorum gentium statuis omnibus, quæ infelicem uitæ Thamuz exitum miserabili, & planè lugubri, ac mæsta eiulatione coram ea desebant. Demum nanijs ad finem perductis, mox deinde singulas quasque imagines sua loca repetijisse. Vnde postea consuetudine receptum fit, singulis annis sub initium mensis Thamuz flere, deplorareq; ipsum Thamuz. Quam quidem narrationem esse peruetulam in gente Zabiorum, idem Rabi Moyses adstruit. Porro autem qui fuerint Zabij isti, aliter Zabaistæ nominati, & cuiusmodi sint religionem professi, facile erit cuiuis ex eodè auctore cognoscere. Quinetiam Auerthoës disputationum physicarum vltima, narrat Zabaistas, quorum legem Auen

zaha omnium antiquissimam facit, etiam ipsius Moyses lege ueteriore, constanter tutatos esse mortuorum resurrectionem. De eorum progenie fuisse arbor Balaam, & qui de huius stirpe descenderunt, tres Magos, qui Christum adorasse scribuntur, profectos quidem, non ex Mesopotamia, ut Chrysofomo, Hieronymo, & Ambrosio visum est: nec ex Persia, nec ex Arabia felice, ut multi sapientes existimant: sed ex Saba Arabiae desertae ciuitate, quam, cum illic uersarer, uocari hodie Simiscasac, iudicauit, sex ad summum dierum itinere Hierosolymis distans. Nam non Hieronymus modo, Augustinus, Thomas, ac caeteri ferè omnes auctores, uerum etiam antiqua ecclesiae traditio tenet, quòd Magi Christum decimotertio die, ex quo natus fuerat, adorauerunt. Quòd ipsum praestare non potuissent, si ex Saba Arabiae felicis, uel ex Persia, aut etiam ex Mesopotamia uenissent. Nisi dicamus, quòd Chrysofomo, Augustinò que uideo placuisse, stellam Magis apparuisse tanto ante Christi natiuitatem, quantum fuit opus, ut tot regionibus, ac prouincijs peragratis, puerum haud moltò ante natum adorarent. At Arabia felix, itèmq; Petrea, in Aulri parte iuxta situm non solum Bethlehem (quae non ultra sex passuum millia ab urbe Hierusalé abest) uerum etiam totius Iudaeae collocata est: Persia uerò, & Mesopotamia comparatione eiusdem Iudaeae, Aquilonem prospectant. Quò fit, ut Magi ex vna Arabia deserta accedere potuerint, quae Iudaeae ab oriente adiacet. David psalmo LXXI: Et dabitur illi ex auro Arabiae: Reges Arabum, & Saba munera offerent. Fauent huic coniecturae mea quae leguntur in libro Numerorum, cap. XXIII, ubi Balaam ab oriente accitus fuisse dicitur ad execrandum populum Israeliticum. Etcapite XXIV proponitur propheta

tia eiusdem Balaam, ex qua apertè colligitur, illi firmiter persuasum fuisse mortuos tandem resurrecturos, & Messiam nasciturum. Videbo, inquit, eum, sed non modò: intuebar illum, sed non prope. Orietur stella ex Iacob, & confurget sceptrum ex Irahel. Ex quibus palàm comprobatur illa doctorum coniectura, Magos, qui Christum adorauerunt, fuisse ex progynie Balaam: quippe cui diuinitus reuelatum fuerit, & tempus, & locus natiuitatis Christi. Quod deinceps uaticinium apud posteros conseruatum fuit, quibus etiam stella duce, id quod Balaam promissum fuerat, plenè demonstratum fuit, tunc cum Christum in præsepio iacentem adorauerunt. Verùm istec missa fiant, atque institutam de Biblio disputationem, claudat demum laetyma Bibliidis, Antonio Liberali in trāsformationum congerie memorata, sed mihi, vt ingenuè fatear, minimè intellecta: tametsi non ignorem, quæ de Bibliidis fonte Ouidius libri noni Metamorphoseon calce fabulatur. Quod si quis tam impotenter Bibliidem adamat, ut lacrymas eius pertinacius rimari oportuisse dicat, næ ille iniquè nimis statuit, qui, quo ipse confici nolit, alteri Caunium amorem obijcit.

M E M B R V M III.

In palmarum folijs primò scriptitatum: deinde quarundam arborum libris. Postea publica monumenta plumbeis uoluminibus, mox & priuata linteis confici cæpta, aut ceris.

Correctio Guilandini.

In maluatam folijs primò scriptitatum : deinde &c.

Commentarius Guilandini.

Q Vandoquidem Plinius superiore proximè præcedente membro Varronis sententiam fuisse, docuit, chartam primò Alexandri Magni victoria reperitam, cum ante ea tempora penitus ignota, atque incomperta iacuisset: ideo uolens indicare, quali nam materia prisca illi mortales ad scribendum uli sint, statim eiusdem Varronis decreto subiungit: In palmarum folijs primò scriptitatum: deinde quarundam arborum libris. Postea publica monumenta plumbeis voluminibus, mox & priuata linteis confici cepta, aut ceris. Quæ uerba, etsi meam diligentiam exigere non uidentur, quòd à Grammaticis, & Lexicographis ad tædium, & nauscam usque sint declarata: tamen, si, quæ illis inquirere curæ non fuit, ego quoque silentio transmitterem, multæ profectò reprehensionis obnoxius fierem. Vetus dissidium est inter Academicos, Peripateticos, Stoicos, an plantæ uocari debeant animalia, non idem omnibus censentibus. Nam Plato in pulcherrimo illo dialogo, cui Timæus nomen fecit, in quo omnia naturalia complectitur, quemadmodum in Parmenide cuncta diuinorum genera prosequitur, arbores, plantas, semina, non modò clara assertione animalia appellat, sed rationem quoque reddit, qua pronuntiat, animal non nisi unius participatione uitæ constitui. Equidem familiare, & alienum à se plantæ agnoscunt, uitamque appetitiuam, altricem, & seruatricem habent, quibus aluntur, & crescunt, ut Theophrastus

phraftus in libris, quos isti speculationi dicauit, & Galenus in libris de naturalibus facultatibus attestantur. At Aristoteles cum alibi saepe, tum praesertim libro II de anima, ubi accuratissime ab inuicem distinguit res animatas, censet quidem plantas, & naturalis, & nutritivae animae esse participes, animalia autem non censet esse uocanda. Quod enim alterius animae, nempe sentientis est particeps, id solum statuit animal nunc cupari. Stoici uero, qui naturalem, seu uegetantem facultatem, ne quidem animam nominant, plantam, neque animatum, neque animal esse existimant. In quorum ego philosophorum decreta minus diligenter inquiram, ne quae sua luce clarissime fulgent, mea oratione sordescant, obseurenturque. Non dissimulabo tamen, Platonis pronunciato magnopere fauere, quae de palmis narrantur, in quarum folijs, si Varroni credimus, prisca illa hominum aetas, needum satis exulta, atque polita, suas litteras exarabat. Nam etsi omnibus ferè cum arboribus, tum herbis diligentissimi quique naturae utrunque sexum assignarunt: nullis tamen quam palmis manifestius elucet. Etenim palmae inuicem maritali quadam copula coniunguntur, marèsque attrahunt ad se feminas, neque illae congressum, quantuncunque aduiri possunt, aufugiunt, sed ultro ramis ab utraque uicissim eòtrà ad osculum quodammodo exporrectis, manifesta dant mutui desiderij signa, quemadmodum eleganter refert Philostratus in imaginibus, & comprobat Florentinus apud Casianum Bassum libro X *de uarietate uiciorum*, capite IIII, attingitque Galenus libro VI de locis affectis capite V. non sine graui interpretis errore, qui, quae ibi à Galeno de palmarum arboribus dicuntur, ipse Phœniciae populorum amoribus tribuit. Quem interpretis lapsum deprehendit ante me Hieronymus Mercurialis,

ab excellenti doctrina, & incorrupta morum probitate laudatissimus, quem uirum schola Medicorum Patauina, in qua ille, magno bonorum applausu, primum occupat locum, ceu alterum quendam solem, caelitus demissum suspicit, ueneratur, colit. Caterum narrat Ammianus Marcellinus libro XXIV Iulianum Imperatorem, postquam armatus Assyriam est ingressus, inuenisse plures agros confitos uineis, uarioque pomorum genere: ubi oriri arbores afflueta palmarum per spatia ampla, instar ingentium nemorum. Et qua inceserit quispiam, termites, & spadica cemere assidua, quorum ex fructu, mellis, & uini conficiatur abundantia. Adhuc maritari palmas ipsas, facileque sexus posse discerni: quin & generare feminas feminibus illitas marium, easque amore mutuo delectari: atque hoc inde clarere, quod contra se uicissim nutantes, ne turgidis quidem flatibus auertantur. Et, si ex more femina maris non illita fuerit semine, abortus uicio fetus amitti intempestiuos. Addit & illud: si qua femina cuius arboris amore percussa sit ignoretur, unguento ipsius infici truncum, & arborem aliam naturaliter odoris dulcedinem concipere, his que indicijs uelut coeundi quandam prodi fidem. Quae ideo huic transcribere uolui, quia palmarij etiamnum in Aegypto, Arabia, Mesopotamia, Iudaea, Phoenicia, tota Syria, uolentes cauere, ne feminae, aut sterilitatis noxam incurraut, aut fructum, quem aliquando imaginatione libidinis, ut ita dicam, concipere solent, (quemadmodum aues oua irrita, quae hypenemia dicimus) ante maturitatem amittant, ita ordinant utriusque sexus palmas, ut mares eo saltem inreruallo a feminis distent, quod puluis uentorum flatibus a folijs masculinarum sublatus in feminarum folia incidat: idque satis ad fecunditatem, & fructus maturatione-

rationem facere compertum est. Sed mirum dictu, quod, si qua procul à mare abstiterit, ut neque puluis, neque aura, odórne eius ad eam permeare possit, excogitauerunt coloni funem à mare religatum ad fæminam usque producere, atque ita quasi maritali uinculo copulatam, masculi uirtute clanculum per funem irrepente fecundam fieri, quæ prius in ea sterile scibat solitudine. Verùm libet Florentini quoque ex Georgicis uerba producere, quò res alioqui certissima, plurimum testimonio roboretur. Palma, inquit, amat, & quidem ardeuter alteram palmam: neque prius desiderium in ipsa cessat, donec ipsam amasium consolari contingat. Videre est ipsam arborem incuruatam, & non ferentem proprium pedamentum, neque fructum producentem. Atque hoc ipsum agricolam non latet: nouit enim quòd amet, quam uerò amet, ignorat. Quapropter multas palmas contingens, rursusq; ad amantem regrediens, eamque manu attingens, quasi osculum mutuo ministrare uidetur. Quam uerò ipsa desideret, affectionum, & si ita dicere licet manuum nutu, aliquo modo significat: ad illam enim respicit, & in illam ex toto se amanter iniicit, eamque quasi amplectitur. Medela igitur amoris est, ut agricola frequenter masculam contingat, & manus suas amanti admoueat: & maxime ut flores ex spatha masculæ decerpens, in caput amantis imponat. Hoc namque modo amorem mitigat, & palma ipsa exhilarata de cætero optimum, ac pulcherrimum fructum fert. Amplius Hexaëmeri tertio cum magno Basilio Ambrosius: Est etiam, inquit, quod mire ris: nam ipsis sexus pomis inest: inest arboribus sexus discretio: quippe palmam uideas, dactylos quæ promit, plerunque ramos proclinantem suos, seseq; submittentem, ac concupiscentem, & amplexus speciem

ciem quodammodo arbori prætendentem, quam palmam marem nuncupant rusticorum pueri. Palmam igitur illam feminam intelligunt, quæ sexum subiectionis specie confiteatur. Quo sanè argumento agricultura periti ramis eius dactylorum, uel masculæ palmæ semina præstruentes, ueluti perfunctionis sensum infundunt, ac experiti concubitus exhibent gratiam. Quo affecta munere surrigitur denuo, ac planè hilarior comam protollere animaduertitur. Cæterò non sine maribus gignere feminas, sponte edito nemore, confirmat quoque Plinius libro XIII cap. IV, immo verò circa singulos plures nutare in eum pronas blandioribus comis. Illum erectis hispidum, afflatu, uisûque ipso, & plures etiam reliquas maritare. Huius arbore excisa, uiduas post sterilescere feminas: adeoque esse Veneris intellectum, uti coitus etiam excogitatus sit ab homine, ex maribus flore, ac lanugine, interim uerò tantùm puluere inperso feminis.

Quæ ne quis fabulosa suspicetur, cuiusmodi amoris exemplum, atque coniugij, nondum octogesimo agitur annus, ex quo id genus arbores in Italia studiorum, omniumque uirtutum altrice terra dedere. Huius autem rei celebris testis est Iouianus Pontanus, Alphonsi iunioris Neapolitani regis præceptor, & epistolarum magister, philosophus, orator, ac poëta insignis, & quem fabulas pro historia, de re maximè suo tempore omnibus conspicua, scribere puduisset. Hic sanè duas celebrat palmas, marem unum Brundusij, feminam alteram Hydrunti, quæ diu steriles permanserint, donec scilicet paulatim succrescentes, nondum alteram altera contueri poterat: ubi uerò tantùm adoleuere, ut sese inuicem conspiciere potuerint, longo quantumlibet multorum stadiorum tractu dissidentes, fetificare ceperint. Sed cur non ipsum audiamus?

Brun-

Brundisij latis longè viret ardua terris
Arbor, Idumais vsque petita locis.
Altera Hydruntinis in saltibus amula palma,
Illà nigrum referens, hac muliebri decus.
Non uno crevere solo, distantibus agris,
Nulla loci facies, nec socialis amor.
Permansit sine prole diu, sine fructibus arbor
Vtraque, frondosis & sine fruge comis.
Ast postquam patulos fuderunt brachia ramos,
Capere & cælo liberiore frui,
Frondosique apices se conspexere, utrique
Illà sui uultus, coniugis ille sua,
Hausere & blandam uenis sitientibus ignem,
Optatos fetus sponte tulere sua.
Ornarunt ramos gemmis, mirabilè dictu,
Implentere suos melle liquente fanos.

Sed quid ego in palmarum exemplo diutius immo-
 ror? An non Æschynomenen narratam Apollodoro
 Democriti discipulo, cùm superioribus annis in Ara-
 bia peregrinaret, appropinquante manu, folia contra
 hentem his oculis uidi? Quæ, aut eadem fuerit, aut
 ei similima, cum ea, quam Lusitania hodie herbam ui-
 uam appellat, ex Brasilia prouincia primùm subue-
 ctam, quæ attacta, non solum refugit, uerùm etiam
 omnia folia ceu indignabunda ad terram deijcit. Octo
 num circiter pedum est plantæ proceritas, quæ oritur
 in prouincia Malabar: ea rerum accessum uidetur sen-
 su percipere. Appropinquante homine, aut animali,
 ramos constringit: recedentibus, pandit. Folia po-
 lypodij, flores uerò luteos habet. Hanc ueteres igno-
 rasse, uti censet Garcias Hortus proregum in India
 orientali medicus celeberrimus, non puto: quia immo
 suspicor de hac loquutum esse Theophrastum libro IV
 de historia pl. cap. III peculiare quiddam circa Mèphim
 nasci tradentem, non folijs, uel ramis, uel tota forma

proprietatem sortitum, sed affectione, quæ accidit: Est namque facies eius spinosa, foliûmque filicibus non abfimile, sed cum ramulos quispiam tetigerit, folia quasi hebetata concidunt, tum tempore aliquanto post reuiviscunt, rursûsque uirent. Ego stirpem istam diu, multûmque in Ægypto circa Memphim, Heliopolim, Tanim, & Alexandriam quæsitam, nusquam offendere potui. Mirabilior est planta, quam, qui Magellanicæ circumnauigationi interfuerunt, memorant, quippe in insula Cimbubon, quæ proxima est insulæ Burnei, conspexerunt arborem, cuius frondes in terram lapsæ reptatione quadam seipsas & mouent, & promouent. Fronibus facies quæ mori. Vtrinque habent quasi pedes pusillos binos, & si tangantur, abeunt, aut refugiunt. Ex ijs una, dies octo seruata in scutella uixit: mouitque sese quoties tangeretur, totam scutellæ oram circumeundo. Super omnes autem fuerit Baharas, quæ radix in Iudæa nascitur, colore, ut grauissimus auctor Iosephus libro VII de bello Iudaico prodidit, flammæ quidem assimilis, circa uesperam uerò ueluti iurare fulgurans: quæ accedentem, & euellere cupientem tam diu refugit, nec prius fugam sistit, quàm urina muliebri, aut menstruo sanguine conspersa fuerit. Eius inuentionem ferri debere acceptam Solomoni regum sapientissimo, conijcio ex eodem Iosepho libro VIII antiquitatum Iudaicarum, cap. II: & nisi fallor, conuenit cum aglaophotide siue cynospatho terrestri Æliani; marmarotide Democriti: cynocephalia, & osiritide Apionis: moly Homeri: & præonia non Dioscoridis, sed Galeni. Cæterum palmarum naturam obtinet quoque auellana Mexicana, cuius fructum indigenæ Cacao appellant, quæ citra sociam sui generis arborem non fructificat. Quarum equidem rerum omnium euidens, & explorata hominibus

bus nostra tempestate certitudo fidem facere uidetur, non esse temere damnandum Platonis institutum, qui plantas animalia uocare haud extimescit. Neque uerò me præterit, quod Aristoteles, & discipulus eius Theophrastus statuunt, dum miras rerum etiam surdarum sympathias, & antipathias obijciunt, &, quod prolixius de palmis exposui, caprificatiōē uocandam dicitant, sequuti ea in re Herodotum, ubi de Babylone libro primo differit. Tantūm autē abest ut longius abeam à præcellentium horum philosophorum decretis, ut etiam utroque pede in eorum currens concedam sententiam. Illud solūm contendo, & concedi mihi postulo, quam Aristoteles animalis generi latitudinem sapientissimè adscribit, eandem, nec minorem stirpibus insidere: quanquam ea ob magnam stirpium ruditatem, aut nostrorum fortassè sensuum hebetudinem, minus agnita, compertaque habeatur. Cui asserationi non parum roboris præstat, quod de Spongijs consistuntur omnes, quibus intellectum inesse apparet: quia ubi auulsores sensere, contractæ multò difficiliter abstrahuntur. At spongas in plantarum censu, numeroque habendas, testatur Aristoteles libro IIII de generatione animalium, capite V: &, quamuis in isto Philoponus, Nemesius, & Aucrrhoës ab Aristotele dissentiant: interim tamen iidem vnam ex sentiendi facultatibus, qui tactus sensus uocatur, eis non minus quàm animalibus inesse concedunt. Sensus profectò, ut plantis, ut corporibus cælestibus, sed alio genere, & conditione quàm hominibus, & brutis tribui possit, in tertio de anima libro Simplicitate Peripatetico eminentissimo non displicet: nec displicuit antè Plutarcho, id ipsum, quantum ad cælestia pertinet, palàm asseranti, & ad eam sententiam Aristotelem litteræ contextum exponenti. Ut mittam ip-

sumunt adeo Aristotelem plantas non rarò ζωὰ uocari, uti testatur etiam Themistius, Philoponus, Simplicius, Auerrhoës, expositores cæteri ad secundum de anima librum: & uidere licet apertissimè in ipso Aristotele, libro de respiratione capite XIII, & libro III de generatione animalium capite ultimo. Verùm nihilominus, quàm conuenientia sexus cum animalibus admirabile est, quod Philo Iudæus libro I de uita Moysis annotauit, palmam habere uitalem uim non in radicibus de fossam, ut cæteræ stirpes, sed in summo trunci uertice, quasi cor, sitam in ramorum medio, à quibus circumquaque stipatur ceu princeps à suis satellitibus. Eam partem Theophrastus libro II historiae plantarum, capite VIII, Galenus libro VIII de simplici medicina, Strabo libro XV, Plutarchus in libello de tuenda sanitate, Philostratus libro II de uita Apollonij, Xenophon ἀναβάσεως secundo, alij multi appellant ἐγκέφαλον τῷ φάνικον: vulgus deprauatè, ut omnia, cephalonem: qua tamè dictione etiam Palladius utitur, sed toto opere tantùm semel, ut suspicari liceat aliunde irrepsisse: Plinius libro XIII, capite IV cerebrum nuncupat: Dioscorides ἐγκέφαλον. Sanè hic etiam idem quod reliqui Græci scilicet, & Latini sensisse censendus est, quatenus cerebrum à ueterum plerisque ἐγκας, & ἐγκασος quoque dicitur, quemadmodum ex Lycophrone, & Plutarchi symposiacis annotauit Eustathius in nona Iliadis rhapsodia. Neque certè omnino subterfugere possumus, quin plantas cerebro animalium simile quiddam obtinere asseuerauerimus. Eadem uerò ratione confiteri quoque oportebit, sensus in plantis vigere, si non omnes, saltem sensum tactus. Quandoquidem, cùm à cerebro fluant actiones necessariae, & ad motum, & ad sensum per spiritum animale: plantæ uerò cerebrum habeant:

beant: idcirco & spiritum animale. sensu quoque eadem præditæ sint necesse est. Verùm-cùm, læsa palmarum parte, quam Græci auctores *εγκέφαλον*, id est cerebrum nominant, ipsa quoque arbor emori soleat; quod non contingit, si, qua truncus à radice emergit, feriatur (qui alioqui locus in alijs arboribus si percutiatur, in causâ est, ut illæ stirpes exarescant) iure meritò pars illa cum Philone cor, uel cum Dioscoride *εγκάρδιον*, sed ita ut hæc uox ex sententia Philonis exponatur uel intelligatur, potius quàm cerebrum dici debet: quia cor cõtinuitatis solutionem tollere non potest, quam tamen cerebrum non rarò sustinere experientia claro est documento. Quodcunque uerò quis statuatur, interim tamen idem negare non poterit; quin tam cerebri animalium, quàm cordis actionibus similia fiant in plantis. Quamobrem neque Platonis stirpes animalia uocantis sententia temere uel explodenda, uel reprehendenda à quoquam est: præsertim cùm manifestum etiam sit neque Aristotelem omnino ab ista sententia alienum esse. Non est silentio prætereundum, quod Garcias Hortus, cuius paullò antè mentionem feci, quiq; iam supra tricesimum annum medicinam in India orientali continenter facit, memoriæ litteris prodidit, palmas nusquam tota India reperiri, & fructus earum deferri ex Arabia in Indiam. Vnde facilè quilibet cognoscere potest, per palmas, quas Theophrastus, Arrianus, Strabo, & alij scriptores ueteres nasci in India narrauerunt; intelligendas esse non propriè dictas: sed quas recentior ætas nuces Indicas cognominat. Non quidem illo argumento, quòd mel, panis, uinum, & acetum ex palma conficiantur, quæ omnia fieri ex palma natâ in Mesopotamia, ubi nux Indica non oritur, testatur Strabo libro XVI, & qui hunc multis sæculis præcessit

Herodotus

Herodotus libro I, & utroque posterior Plinius eodem loco, quem proximè citavi: sed quia palma, quæ passim in Asia, & Africa gignitur, nusquam tota India pullulat: & sicubi in ea prouenit, illico sterilis, & infecunda exsurgit. Adijciam illud quoque, quò magis & magis palmarum præstantia supra alias stirpes conspicua fiat, quòd nempe (vt scribit Theophrastus libro V historię plantarum, capite VII: nec dissentit Strabo, eodem libro, cuius iamiam memini, nec Aristoteles in problematis, nec Plutarchus octauo sympoticorum quarto, nec Plinius libro XVI, capite XLII) in diuersum quàm aliarum arbores incuruantur: quippe cum reliquæ omnes in inferiora flectantur, palma in contrarium curuatur, non cedens, sed contra pondus resurgens. Quoniam uerò ingenium eiusmodi ligni illius sit, ut urgentibus, opprimentibusque non cedat: ideo communiter in coronarijs, sacrisque certaminibus ferè omnibus aliud præmium quàm palma nõ dabatur, ut inquit Pausanias in Arcadicis, & Plutarchus eodem quem postremò indicavi loco: cum alioqui singuli ludi peculiare quædam arbores, aut herbas haberent, quibus uictores insigniebantur: ueluti oleastrum, myrtum, pinum, laurum, apium. Huius autem tam stupendi in palma experimenti triplicem causam recitat Plutarchus in libello de causis naturalibus, problemate secundo supra tricessimum, quod vnà cum sequentibus octo in Græcis exemplaribus impressis desideratur. Vtrum, inquit, quòd ignea, & spiritalis facultas qua maximè pollet, cum tentatur & irritatur, sese exercens, magis & magis erigit? An quoniam pondus ramos subito urgens, aërem omnem, qui in his est, oppressum cedere retro cogat, qui deinde resumptis paulò uiribus aduersum onus acrius rursus instat? An molles, & teneræ virgæ impetum

nō sustinentes, cū onus quiescit, paulatim se erigunt, & speciem, quasi contra illud assurgant, exhibent? Porro autem palma, non vnam tantū significat phœnicem, qua victores redimiri dixi, sed etiam uitam, teste Varrone libro I de re rustica, capite XXI. Vitis, inquit, eō quōd inuitetur ad vuas pariendas dicta primò uidetur, & à pariendo parilema, ex immutatis litteris, vt in multis, dici cœpta palma. Quod ideo etiam annotandum duxi, vt hac occasione admoneam, ne quispiam incidens in locum Columellæ libro III, capite I, ubi palmæ campestris meminit, credat, sermonem fieri de uite syluestri, uel etiam de cephalone, adductus Ciceronis auctoritate, qui septima in Verrem oratione tradit palmarū agrestium multitudinem in Sicilia inueniri. Theophrastus quoque palmis istis agrestibus, quas χαμαίβρωτος appellat, ut Dioscorides χαμαίβρωτος, abundare Cretam, & Siciliam ait. Verba Columellæ sunt hæc: Ex furculo uel arbor procedit, ut olea: uel frutex, ut palma campestris: uel tertium quiddam quod nec arborem, nec fruticem propriè dixerim, ut est uitis. Vbi pro palma campestris, legere oportet canna campestris, atque hoc ex eodemmet Columella libri decimitertij principio, quo loco repetit eandem furculi diuisionem his verbis: Ex furculo uel arbor procedit, ut olea, ficus: uel frutex, ut rosæ, arundines: uel tertium quiddam, quod neque arborem, neque fruticem propriè dixerimus, sicuti est uitis. Non ignoro, Ouidium libro VIII metamorphoseon, arundinē à canna separasse hoc uersu:

Viminaque, & longa parua sub arundine canna.

Sed istud poëtæ apotelesma eius non est momenti, ut ego propterea ab hac mea sententia recedere debeam. Columella libro VII, capite IX. Namque,

que, inquit, & id fecisse maximè per æstatem profuit & dulces eruisse radículas aquatilis sylvæ, tanquam scirpi, iunciq; & degeneris arundinis, quam vulgus cannam uocat. Idem libro IV, capite XXXII de arundinetto: Ea est autem senectus, cum uel exaruit situ, & inertia plurium annorum, uel ita densatum est, ut gracilis, & cannæ similis arundo prodeat. Quin de illo quoque commonendus mihi est lector, falli Hermolaum, Ruellium, Marcellum, & qui eos sequitur Matthæolum, nouissimum lemmatum Dioscoridis interpretem, quando omnes unanimi consensu perhibent, Phœnicem pusillam Dioscoridi herbulam, dici à Plinio Phœnicæam, & hordeum marinum, decepti nominum similitudine. Nam si uires utriusque expendissent, protinus, distare eas diametro intellexissent: siquidem Phœnicæa trita ex uino pota, præclare mentes ciet, quos fluentes Phœnix strenuè etiam supprimit, si Dioscoridi credimus. Etsi uerò quæcunque hæc nus narratione exsequutus sum, non aliunde quàm à palma originem habuere, in cuius folijs olim scriptitatum, Plinius ex Varrone memorat: tamen nondum in dicaui, cur maluarum folijs apud eum auctorem nouandum putem. Cui audaciæ meæ non unam causam prætexo, sed quòd apud neminem Varrone antiquiorem comperi palmarum folia ad usum scribendi aliquando accommodata fuisse: tum quòd naturâ asperiora, durioraque sunt, quàm ut commodè in eum usum recipi queant, tum uerò quòd arundinea passim obuia subrogari præstabat. Suetonius Tranquillus in Octauio: Apud Mundam, inquit, diuus Iulius castris locum capiens, cum syluam cæderet, arborem palmæ repertam, consèruari, ut omen uictoriæ, iussit. Ex ea continuò nata soboles, adeo in paucis diebus adoleuit, ut non æquipararet modò matricem, uerùm
 etiam

etiam obtegeret, frequentareturque columbarum nidis: quamvis id auium genus duram, & asperam frondem maximè uitet. Accedit ad gratiam quòd maluarum folia rectius opponuntur arborum libris, quam folia palmarum, quæ & ipse arbores sunt: præterquàm quòd Cinna antiquus poëta, cuius Catullus, & Seruius meminere, in maluarum folijs scriptitatum indicat. Referuntur eius uersus ab Isidoro libro VI etymologiarum, capite XII:

*Hæc tibi, Aeteis multum innigilata lucernis
Carmina, queis ignes nominus æreos.
Læuis in avidulo malua descripta libello,
Prusiaca nexi munera uanicula.*

Vt suspicari liceat huc respexisse Pythagoram, qui, ut auctor est Ælianus libro de varia historia IV, capite XVII sanctissimum esse folium *μαράχου*, id est maluæ dicebat. In folijs stirpinum scripsisse antiquos, testatur etiam Virgilius libro III Æneidos, de Sibylla canens:

*Insanam natem aspicias, qua rupe sub ima
Fata canit, folijs hæc notas, & nomina mandat.
Quæcumque in folijs descriptis carmina uirgo,
Digerit in numerum, atque antro seclusa relinquit.
Illa manent immota locis, neque ab ordine cedunt.*

Item in sexto:

*Folijs ne tantùm carmina manda,
Ne turbata uolent rapidis ludibria uentis.*

Et Iuuenalis satyra VIII:

Credite me nobis folium recitare Sibylla.

Vnde postea usus obtinuit, ut chartæ, siue pagellæ librorum folia nominarentur ad hunc usque diem. Cæterùm partitur Plinius libros in priuatos, & publicos: hos quidè plumbéis laminis in se conuolutis confici

solitos inquit : illos uerò linteis, aut ceris. De libris plumbeis meminit Iob capite XIX: Quis mihi tribuat ut scribantur sermones mei? Quis mihi det ut exarentur in libro, & stylo ferreo in plumbi lamina, uel certè sculpantur in petra? De linteis Liuius decadis primæ libro III: In tam discrepanti, ait, editione, & Tubero, & Macer libros linteos auctores profitentur: neuter tribunos militum eo anno fuisse, traditum à scriptoribus antiquis dissimulat. Licinio libros hand dubiè sequi linteos placet. Et paullo superius: Nihil enim constat, nisi in libros linteos utroque anno relatum inter magistratus præfecti nomen. Vopiscus in Aureliano: Et si his contentus non fueris, lectites Græcos, libros etiam linteos requiras, quos Vlpia tibi bibliotheca, cum uolueris, ministrabit. Erant uerò libri antiquorum linteï, non quales nostri, qui & ipsi sine hæsitatione linteï dicendi sunt, prout innotescet quando locum de chartis attingam, sed in telam lineam descripti, non aliter quàm hodie à pictoribus uariæ rerum imagines in linteis seu telis depingi solent, quas & ipsas linteas uocare, nihil prohibet. Quales uerò libri fuerint, qui in ceris describebantur, dubium fortasse uideri potest, præsertim cum annotauerit Hermolaus in castigationibus, codices antiquos hoc loco habere schedis, non ceris, eamque sibi lectionem non displicere. Verùm ego utroque modo rectè legi posse arbitror, sensu semper manente eodem. Schedæ enim erant assères, siue tabellæ sectiles, non absimiles scandulis, quibus tecta, tegularum uice, in quibusdam locis teguntur, dictæ ἀπὸ τοῦ σχιζαν, id est à diffindendo, siue dissecando. Vnde σχίζα, propriè à ueteribus appellatur ligna fissa in usum sacrificiorum, ut tradit scholiographus Aristophanis in pace. Vitruuius quoque libro VII, capite X schidia accipit

pro ligni fragmentis, quæ affulæ in marmore dicuntur ab eodem capite VI eiusdem libri, à Græcis *σκέρασι*. Vel dictæ sunt schedæ *ἀπὸ τοῦ σχεδάσαν*, sicut schedia pro eodem *ἀπὸ τοῦ σχεδάσαν*, quod utique significat rem ruditer incipio, auspicio deliniare, deformare, & partes rudiores abradere, siue, ut Plautus in *Asinaria* loquitur, exasciare, cui opponitur perpolire, edolare, & limare aliquid subtilius. Nam non erat satis schedas, quæ usui futuræ essent ad scribendum, dolabra, & ascia parasse, nisi etiam accuratius expolirentur, & inducta cera sollicitius illinirentur, obducerenturque, suam præsertim ob duritiem minus idoneas cum ad litteras recipiendas, tum easdem abolendas. Mos etenim erat ferro, non calamo in ceris scribere, quod Græcos, & Tuscos primùm factitasse testatur Isidorus libro supra indicato, capite IX. Postea Romani iusserunt, ne graphium ferreum quis haberet: unde & apud scribas dicebatur, ceram ferro ne cædito: institutumque ceram ossibus scribere, sicut indicat *Atta* in *satyra* his uerbis:

Vertamus numerem in ceram, mucroneque aremus Osseo.

Schedæ, quæ ad eum modum paratæ erant, propriè dicebantur ceræ, & quòd pungendo scriberentur pugillares, quemadmodum quòd ex codice arborum constarent, codicilli. Quæ causa est ut ceras non rard pro libellis, siue epistolis, tabulisque ab auctoribus positas legamus. *Quintilianus* libro X, capite III. Illa quoque minora non sunt transeunda, scribi optimè ceris, in quibus facilima est ratio delendi. *Ibidem*: Ne latas quidem ultra modum esse ceras uelim, expertus iuuenem studio sum alioqui prælongos habuisse sermones, quia illos numero uersuum metiebatur: idque uitium, quod frequenti admonitione corrigi non potuerat, mutatis co-

dicibus esse sublatum. Plinius iunior libro I epistolarum: Erat in proximo, non uenabulum, aut lancea, sed stylus, & pugillares: meditabar aliqua, enotabamque, ut, si manus uacuas, plenas tamen ceras feportarem. Cicero tertia in Verrem oratione: Deinde in codicis extrema cera nomen infimum in flagitiosa litura fecit. Plautus in Curculione actu III: Dum scribo, expleui totas ceras quatuor, Iuuenalis satyra I.

*Non uel libet medio ceras implere capaces
Quadrinio?*

Sed superuacuum est hæc colligere, quæ passim legentibus occurrunt, sicut & quod schedæ, ac schediæ pro libris, litterarumque monumentis scriptoribus accipiantur. Quintilianus libro I, capite VIII: Nam qui omnes etiam indignas lectione schedas excutit, anilibus quoque fabulis accommodare operam potest. Sidonius Apollinaris libro VIII epistolarum: Apollonij Pythagorici uitam, non ut Nicomachus senior è Philostrati, sed ut Roscius Victorianus è Nicomachi schedio expressit. Hieronymus in præfatione in librum Iob: Habeant qui uolunt ueteres libros uel in membranis purpureis, auro, argentoque descriptos, uel uncialibus, ut uulgò aiunt, litteris, one ra magis exarata quam codices, dum modò mihi, mèsque permittant pauperes habere schedulas, & non tam pulchros codices, quam emendatos. Quod si delicatior quispiam pertinacius tueri uelit, non uacare menda impressa Plinij exemplaria, & pro schedis, cerisue defendat substituendum scandulis, sciat se nomen mutasse, non sensum. Scandulæ namque parvæ sunt tabellæ ex maioribus arborum truncis in paruas laminas scissæ: ideòque, non scandulæ, sed scindulæ, cò
quòd

quod scindantur, id est diuidantur, Isidoro libro XIX etymologiarum eiusdem numeri capite cognominatae. Scheda porro Plinio in hac ipsa de papyro tractatione, significat pagellam, siue laminam à papyri caule auulsam: seu, quod idem est, alterum de duobus chartæ ipsius artificii manu confectæ corium, ut clarum faciam, cum in eius loci expositione uersabor.

Turbidus, inquit, liquor uim glutini præbet, cum primò supina tabula scheda adlinitur, longitudine papyri, quæ potuit esse segminibus utrinque amputatis:

Et pauldò post: Sed ratio deprehendit uitium, unius schedæ reuulsione, plures infestante paginas. Schedia autem ex auctoritate Seruij, & Festi Pompeij Græci uocant mala poemata. Nos quidem, non mala, sed schedia scimus esse uolumina primo rudatu, & opificio deformata, non adhuc læuigata, æquata, expolita, & calata ad uingem, & ad ultimam consummationem deducta. Unde *ἀπυροσθένος* iisdem Græcis appellatur forma exruditate, & impolitix dclibrata, atque deliniata fabro, & artificii magisterio. Apuleius in dco Socratis: In isto, ait, schedio, & incondito experimini, an idem sim repentinus, qui præparatus. In summa, schedia apud Græcos sunt, quæ Latini extemporalia uocant. Et quia schedia in disquisitionem uenerunt, obiter annotabo illud quoque, Schediam dici locum quendam populosum in Ægypto urbi similem, quem Strabo libro ultimo quatuor schanis, hoc est miliaribus triginta ab Alexandria remouet. Eum locum Arabes hodie Rhaschât accentu in ultima, nostri Rossetum nominant, Ariosto nobili poetæ Italico in furente celebratum Orlando. Denique schedia, auctore Festo, dicitur genus nauigij inconditum, id est trabibus tantùm inter se nexis factum. Quod eùm Suidas quoque, & Eustathius dicant, apparet Græcum esse

esse uocabulum, quando & Herodotus libro VI, itémque Strabo eodem, quem modò indicauí, loco, ea diétione usi sunt: hic quidem pro rate apertissimè, unde loco quoque nomen inditum sit Schediasille uerò magis uidetur accepisse pro ponte, quo Darius Bosphorum iunxit, ut est in Ctesia Perficis. Vlpianus sub initium libri XIV pandectarum: Nauem, inquit, accipere debemus siue marinam, siue in aliquo stagno nauiget, siue schedia sit. Sed ut reditum ad priora feram, librorum materiam fuisse comperi non solum folia plantarum, cortices arborum, ligna cerata, lintea, plumbum, chartas, membranas, quæ omnia Plinius recitat: uerùm etiam ebur, sapphiros, lapides, æs, intestina animalium. Librorum eburneorum meminit Vlpianus libro XXXII pandectarum, qui est de legatis, & fideicommissis tertius, capite L secundum editionem Holoandri, qua utor: Librorum, inquit, appellatione continentur omnia uolumina, siue in charta, siue in membrana sint, siue in quauis alia materia. Sed & si in philyra, aut tilia, ut nonnulli conficiunt, aut in aliquo corio: idem erit dicendum. Quod si in codicibus sint membranceis, uel chartaceis, uel etiam eborceis, uel alterius materiz, uel in ceratis codicillis: an debeantur, uideamus. Quos Iuriconsultus uocat eborceos, Flanius Vopiscus in Tacito elephantinos appellat, ijs uerbis: Ac ne quis me Græcorum alicui, uel Latinorum existimet temere credidisse, habet bibliotheca Vlpia in armario sexto librum elephantinum, in quo hoc S.C. perscriptum est cui Tacitus ipse manu sua subscripsit. Nam diu hæc S.C. quæ ad principes pertinebant, in libris elephantinis scribebantur. Hactenus Vopiscus. Ut ridiculum esse appareat illorum commentum, qui libros elephantinos dictos autumant ab operis amplitudine, quasi elephantorum proceri-

proceritas nominis ansam illis dedit. In adscriptis uerò Vlpiani uerbis animaduertere oportet, duo esse, philyram, & tiliam, tametsi arbor, quam Latini tiliam dicunt, à Græcis philyra appellatur, conspicuo errore Hermolai, Ruellij, & Marcelli philyream in Dioscoridæ tiliam interpretantium. Nam philyra, & tilia, non solum arborem ita dictam denotant, uerum etiam eiusdem arboris bracteas, hoc est tenuiores membranas inter lignum, & extimum corticem latitantes. Philyra quidem tenuissimi corticis nomen est: tilia uerò aliquanto crassioris, minusque quam philyra tenuis. quod Plinij uerbis palam est, qui agens de tilia arbore libro XVI, capite XIV in hunc modum scribit: Inter corticem, & lignum tenues tunicee multiplici membrana, è quibus uincula, tiliæ uocantur, tenuissimæ earum philyræ, coronarum lemniscis celebres, antiquorumque honore. Vtramque rem uno corticis nomine comprehendit Martianus Iurisconsultus libro de nuptijs philologiæ, commemorans libros in philyræ cortice subnotatos. Sed ex interioribus quoque corticibus ulmi tunicee uocantur tiliæ Plinio libro XXIV, cap. IIX: Ulmi, inquit, & folia, & cortex, & rami uim habent spissandi, & uulnera contrahendi. Corticis utique interior tilia lepras sedat. Et interiectis quibusdam, de eadem adhuc ulmo uerba faciens: Idem præstant & tiliæ corticis. Nemo autem per libros in corio apud Vlpianum intelligat de tergore animalium factos, qui iidem sunt cum membranceis, sed qui è cortice arborum à tilia differentium fiebant. Etenim corium non unam animalium tantum pellem significat, sed quodcunque integumentum, siue id plantarum fuerit, siue etiam rerum inanimatarum. Plinius libro XV, capite XXIX: Putamine, ait, clauduntur nuces, corio castaneæ. Idem libro XIII, capite

XII de chartis agens : Igitur & secundo corio statumina facta sunt è primo subtegmine. Cato de re rustica capite XIIIX. Pavimento toti fundamenta pedum duorum facito. Fundamenta primùm fistucato: postea cements minutis, & calce arenato semipedem unumquodque corium struito : Quod ideo annotavi, ne quis Vlpiano præstantissimo Iurisconsulto diem diceret, & de verborum quatuor significatione, ceu Latine maiestatis læsa, reum faceret. Quem etiam si Laurentius Valla acerrimus Iurisconsultorum exagitator libro VI elegantiarum, capite XLIII non iniuria accusavit in uocabulorū, Liber, & Volumen, acceptio-
ne, utut Alciatus libro I V de uerborum significatione contrarium ostendere contendat: tamen hoc loco nulla reprehensione dignus est, & planè ab omni culpa uacare uidetur, cum libros membraneos à libris in corio separat, atque inter tiliam, & philyram differentiam facit. Quod si Vallam accusantem Vlpianum, aut Alciatum contra defendentem quidam non obscuri nominis scriptor legisset, nunquam profectò monumentis suis inseruisset; quæ mox sequuntur uerba. Non satis, inquit, apud me constat, an ad augendum rei famam, librum uocauit partem totius uoluminis: ita ut phisici auditus, octo dicantur libri, non unus: an pro libris, integra uolumina intellexerint. Quæ uerba si Vallæ datum esset legere, non ille unum Vlpianum, sed hunc quoque uirum, cuius nomini iam secundùm misereor, in ius, & quidem iustius uocasset, in tanta præsertim ignoratiõne rerum; quid librum, quidque uolumen Latini appellent, nescientem. Quarum dictionum significationem si quis cognoscere auct, nullius me negligentie iure damnabit, quando loca, in quibus ea auctores excutiant, bona fide demonstrant. Cæterùm Epiphanius in tractatu de duo
decim

decim gemmis, quæ in sacra ueste Aaronis circa Vrim, & Thummim in rationali dispositæ erant, tradit Moysem accepisse à Deo optimo maximo legem decem mandatorum in tabulis ex sapphiro expressam: quam non sum nescius Moysem Gerundensem, & reliquos Cabalæos asseuerare, Deum legem suam in globo igneo exarasse per ignem fuscum super ignem candidum. Ad quod ostendendum adducunt illud Deuteronomij XXXIII: De dextera eius ignea lex eis.

Moysem autem à Deo edoctum de globo illo igneo legem descripsisse, inque libros distinxisse, atque in arcam asseruandos reposuisse. Sed ista uigilantium Hebræorum somnia, suis relinquamus somniatoribus, & quæ Grægorius ille Nazianzenus cognomento Magnus in primo libro Theologiæ de tabulis, siue libris lapideis habet subtexamus: *Βίβλαι, φυσί, ἴτω πλαξί γάρβαις κηί λιθίλαις ἐγγράφουσαι, κηί τάνταις ἀρ φοτέροθαι, διὰ τε τὸ φαινόμενον τὸ νόμι κηί τὸ κρηπίδουμενον, τὸ μὲν τὰς πολλὰς κηί κάτω μένουσι, τὸ δὲ τὰς ὀλίγαις κηί ἄνω φθάνουσι*: Id est, Vult legem tabulis solidis, lapideisq; utrinque inscribi, propter manifestum eius atque occultum, hoc quidem multis, & humi repentibus hominibus, illud uerò paucis, & in sublime euadentibus.

Quibus è uerbis præterquàm quòd apparet scribi olim lapidibus solitum fuisse, manifestè etiam elicitur, perperam illos facere, qui, ut est in proverbio, Eleusiniæna sacra in vulgus proferunt, siue, ut Christi uerbis utar, margaritas ante porcos abijciunt. Equidem testatur non modò auctor quarti libri Esdræ capite XIV, sed ex nostris Hilarius super II psalm. & Origenes homilia V in Num. Moysem nõ legem solùm, sed secretiorem legis enarrationem in monte diuinitus accepisse. Præceptum autem ei à Deo, ut legem quidem populo scriberet, legis autem occulta misse-

ria ipse ministro suo Iosux, hic deinceps succedentibus sacerdotum primoribus, magna silentij religione reuelaret. Enarraui ei, inquit Esdra, mirabilia multa, & ostendi ei temporum secreta, & finem : & præcepi ei, dicens : Hæc in palàm facies uerba, & hæc abscondes. Et paullo post: Ea ubi perfecta fuerint alia palàm facies, alia clàm trades sapientibus. Anotolius quoque apud Eusebium libro VII ecclesiasticæ, capite XXVIII, Septuaginta interpretes refert Ptolemæo regi percunctanti, multa ex Moyfis traditionibus respondisse. Cæterùm Herodotus in Vrania tradit Themistoclem etiam tempore Xerxis litteras bene longas in lapidibus incidisse, quas postero die Iones ad Artemisium uenientes legerint. Adhæc Ægyptios, qui se hominum antiquissimos esse gloriantur, secretiora dogmata sacris litteris, quæ ferè animalium, stirpiumque effigies erant, in durissimi marmoris obeliscis descripsisse indicat Plinius libro XXXVI capite VIII. Sanctus propheta Enoch, septimus ab Adam magno, natus ante inundationem terrarum anno tricésimoquarto supra millesimum, uaticinatus est, teste Iuda Apostolo cognominato Thadæo in sua catholica epistola, de iudicio futuro tam aquarum diluuij, quam ultimæ conflagrationis: & hoc suum uaticinium inscripsit duabus columnis, alteri lapideæ, alteri latericiæ, quarum illam Iosephus libro antiquitatum Iudaicarum I capite II suo adhuc tempore in Syria extitisse testatur. Sed quid testibus ago, cum nusquã plures afferri possint? Roma quondam imperij magnitudine nobilis, hodie sincera Christi doctrina, sanctitateque eximia uenerabilis, ac mundi iam supra duo annorum millia caput, æternum precor sit munus Dei istud, tantum ueterum libellorum marmor eorum copiam habet, ut pigeat singulos nominatim attingere.

te, nisi quod silentio prætereire non possum fastos in Capitolio repositos ab Alexandro Farnesio Cardinale, uiro in tantum laudando, in quantum intelligi uirtus potest. Porro autem ueteres in æs scripsisse inde apparet, quia receptum erat legem in æs incisam in ærarium condere, nec posthac, ut apud Tranquillum in uita Iulij legitur, eam corrigere licebat. Leges XII tabularum, ex quibus tanti iurisconsultorum thesauri tanquam ex perenni quodam fonte manauerunt, constat exceptas à Solonis legibus, quæ axibus ligneis continebantur, fuisse in æs incisas, atque in foro propositas. Notum est ex historia, ærearum tabularum tria millia, quibus publica monumenta incidebantur, quæ simul cum Capitolio conflagrauerant, Vespasianum Augustum ut restituerentur curauisse, cum exemplaria, ex quibus illa transcripta fuerant, undique inuestigasset. Plato in Minoë scribit Talum apud Creteneses tempore Minois, & Rhadamanti circumtulisse per totam insulam tabulas æreas, in quibus leges erant insculptæ, unde etiam æreus nominatus sit. Ut suspicari liceat tabulam æneam omnium uetustissimam hie roglyphicis Ægyptiorum characteribus effigiatam, quam inter reliquos diuitis sanctuarij thesauros asseruat Torquatus Bembus Petri illius Cardinalis filius, uir cum multis nominibus commendandus, tum hoc maximè suspiciendus, quod paternum musæum non modò non imminuit, uerùm etiam indies augere sedulo studet, uix aliud quàm Ægyptiorum leges pandere. De hoc Talo ridicula narrantur. Aiunt enim hunc à Vulcano ex ære fuisse fabrefactum, Minoique dono missum ad Cretenensis insulæ tutelam. Ter in singulos annos insulam obibat, excubias agens. Vnde Apollonius quarti Argonauticorum calce de eo cecinit:

της περι χαλκάνης κρήνω ποσι δινύονται: id est,

H 2 ter

ter Cretam pedibus æneis lustrantem. Scholiastes ibi annotat toto corpore æreum fuisse, præter tuberculum quoddam in imo calcaneo, tenui membrana tectum, qua dirupta, mors ei fataliter constituta fuerit, quod & Sophocles in Talo prodiderit, quæ tragœdia hodie non habetur. Zenodotus in prouerbijs quæ exstant, Simonidem allegat nouæ fabulæ auctorem, qui dicat Talam æreum uirum priusquàm in Cretam perueniret, in Sardiniam accessisse, ubi non paucos mortales neci dederit. Eustathius in uicesimum Odysseæ narrat, eum, quando necare aliquem uoluerit, in ignem defilire solitum fuisse: quandoquidem id sine uitæ periculo præstare poterat, quòd æreus esset: mox autem, ubi adeo incaluisse, ut canderet, comprehensum morti adiudicatum pectori suo admouisse, exuisseque. In Orphei quoque Argonauticorum calce hæc de eo leguntur:

ἴσα τ' ἔρ' ἐν κρήτη πάσον ἄλγυα τετληῖται:
χάλασαν τραγυγαντα δοκέουσαι: Id est,

quantum malorum sunt passi in Creta æreum gigantem obseruantes. Alius fuit ab hoc Tulus, cuius caput inuentum dicitur in fundamentis templi Iouis, à quo, ut Arnobius scribit libro VI contra gentes, Capitolium appellatum est. Caterùm usus æris, inquit Plinius libro XXXIV capite IX ad perpetuitatem monumentorum iam pridem translatus est, tabulis æreis, in quibus publicæ constitutiones inciduntur.

Quod autem in Capitolio forent publica monumenta, & leges, & fœdera in tabulis æneis scripta: testantur historici, & docet Polybius, qui refert in tertio fœdera, quæ inter Romanos, & Chartaginenses ista fuerunt, perscripta in tabulis æneis fuisse: quæ conspiciantur in templo Iouis Capitolini, ubi ab ædilibus diligentissimè custodiebantur. M. Tullius scribens in Catilinam

ait ara legum in Capitolio fuisse tacta de caelo, & liquefacta. Livi quoque decadis II-II libro III memorat consulta olim fuisse relata in ædem Cereris ad ædiles: & decadis primæ libro II fœdus ictum cum Latinis fuisse insculptum in ænea columna. Sed & in primo Machabæorum capitibus VIII & XIV legimus tum Romanos, tum Spartiatis rescripsisse Iudæis tabulis æreis, quas Hierosolymam miserunt de stabilienda cum eis amicitia, & societate. Ultimo loco restant libri ex intestinis animalium, de quibus mentionem fecerunt Malchus Byzantius sophista in historia, quam ab imperio Constantini usque ad Anastasium deduxit: Georgius Cedrenus in compendio historiarum à mundo condito, usque ad Isaacium Comnenum imperatorem: & Iohannes Zonaras annalium tomo tertio, in hunc modum: Regnante Basilisco maximum incendium Constantinopolim afflixit, quod in foro ætario exortum, uicina loca omnia in cineres redegit, & publicarum uiarum porticus, & ædes illis impositas absumpsit, ipsamque basilicam, vnà cum bibliotheca, in qua centum uiginti millia librorum reposita fuerunt: inter quos fuisse perhibetur draconis intestinum longitudine pedum centum uiginti, habens in scripta litteris aureis Homeri poemata Iliadem, & Odyseam, cum historia rerum ab heroibus gestarum. Petrus Gyllius uir eruditus, & ab totius orbis lustrandis, indagandisque locis clarissimus, transcribens locum istum in uicesimum caput libri secundi de topographia Constantinopolis, ubi prædicti auctores habent *δωδεκά μυριάδας βιβλίων*, id est cētum uiginti millia librorum, ipse non rectè sexies centena millia uoluminum interpretatur. Quod ideo monendum existimaui, ne quis in Gyllij locum offendens, crederet ullam vnquam bibliothecam Alexandrina, non dicam

instru-

instructiorem, sed nec æmulam quidem ei existisse: quippe in qua ad millia ferme uoluminum septingenta incendio absumpta fuisse, testantur Gellius libri sexti calce, & Ammianus Marcellinus libro XXI historiarum: quanquam me non fugit, esse qui septuaginta millia legant: quorum sententiam probare non possum, quòd sciam scribere Plutarchum in vita Antonij, eundem Antonium dono dedisse Cleopatraz Ægypti reginæ nobilem Attalorum Pergami regum Bibliothecam, in qua sola supra ducenta millia fuisse feruntur in hædinis pellibus, siue membranis descripta: ut interim præteream alia totidem, quæ Ptolemæus cognomento Philadelphus, qui Biblia in Græcum transferri curauit, Demetrii Phalerei diligentia conquisuisse narratur à Iosepho libro XII antiquitatum Iudaicarum, capite II, & ab Eusebio libri octauide præparatione euangelica principio.

MEMBRUM IIII.

Pugillarium enim usum fuisse etiam ante Troiana tempora, inuenimus apud Homerum.

Commentarius Guilandini.

CUm auctor adiacente proximè à tergo membro dixisset, uolumina priuata, antequam chartarū usus publicaretur, ceris confecta fuisse: ne non uera asseuerasse uideretur, protinus testem Homerum adducit, qui cerarum, siue libellorum ceratorum usum etiã ante Troiana tempora existisse fidem facere possit.

Nam

Nam quos Plinius hîc pugillares appellat, discrepare à cœris non nisi nomine docui præcedente commentario: uocanturque ab eodem codicilli in extremo huius de papyro commentationis membro, ubi hunc ipsum poëtæ locum plenius his uerbis explicat. At cur, si iam hic erat usus, in ipsa illa Lycia Bellerophonti codicillos datos, non epistolas prodidit? Cæterùm locus iste à Plinio designatus, habetur in Iliadè *ῥῆτα* in fabula Bellerophontis ad Euriem à Præto missi:

πότε δ' ἔδωκε σήματα Νυργά

γρίλας ἐν πίνακι πικταῖ θυμορρόρα πολλά: id est,

tradidit Prætus Bellerophonti litteras luctuosas, describens in tabula plicatili multa ad mortem pertinentia. Qui ab Homero *πίναξ πικτός* dicitur, cum Plinius tribus expressit nominibus, cœrarum, pugillarium, & codicillorum. Sed quòd epistolam fuisse negat, ne scio quomodo excusare possimus. Si namque codicilli erant, quomodo non epistolæ erant? Codicillos enim propriè epistolas significare, notius esse arbitror quàm ut pluribus demonstrare habeam necesse. Cicero ad Quintum fratrem libro II: Epistolam hanc continuo cœstagarunt codicilli tui. Idem Leptæ libro VI epistolarum familiarium. Simul ut accepi, à Scleuco tuo litteras, statim quæsiui è Balbo per codicillos quid esset in lege. Hieronymus in epistola ad Nitiam: Turpilius Comicus tractans de uicissitudine litterarum: Sola, inquit, res est, quæ homines absentes præsentem facit. Nec falsam dedit, quanquam in re non uera, sententiam. Quid enim est, ut ita dicam, tam præsens inter absentes, quàm per epistolas & alloqui, & audire quos diligas. Nam & rudes illi Italiæ homines, quos Cascos Ennius appellat, qui sibi, ut in Rhetoricis Cicero ait ritu ferino uictum quærebant, ante chartæ, & membranarum usum, aut in dedo-

dedolatis è ligno codicillis, aut in corticibus arborum mutuo epistolarum alloquia missitabant. Vnde & portitores eorum tabellarios, & scriptores à libris arborum librarjos uocauere. Hactenus Hieronymus. Tranquillus in Caligula. Equiri Romano tumultuanti, per centurionem denuntiavit, ut abiret sine mora Ostiam, perferretque ad Ptolomæum regem in Mauritaniam codicillos suos. Certè *πικρα πικρία* fuisse epistolam, testatur Eustathius, nec aliter illum poëta locum exponit: quanquam notatam fuisse non uulgari- bus litteris, sed hieroglyphicis arbitratur, quòd elementorum, quibus scribimus usus, & modus atramen- to, coloribusque pingendi, recentius inuentum sunt, quàm ut Troianis temporibus cum veritate accommo- dari queant. Qua in re decipi Eustathium, possem multis, & ualidis coniecturis ostendere, nisi aliud hoc loco agerem. Equidem Philo ille Iudæus, qui propter multiplicem eruditionem, & summam in dicendo maiestatem alter Plato ab antiquis cognominatus fuit, libro primo de uita Moyfis scribit, iam tum ex Græcia magnis præmijs euocatos in Ægyptum fuisse, qui Moysem eloquentiam docerent, sub quibus & plu- rimùm ille profecerit. Veruntamen si cui Eustathij sententia uerior esse uidetur, poterit per codicillos in Plinio tutò exponere libellos, non quidem littera- rum characteribus notatos, sed magis animalium, stir- piùmque figuris effigiatos. Nam & Plinius uocare epistolam uidetur, quæ non nisi in chartis, aut mem- branis, communibus elementorum notis exarata mit- titur. Quod non obscure indicant illa uerba, quæ ha- bentur in hoc ipso de papyro tractatu, ubi nonnulla antiquorum exempla aduersus Varronis de chartis sententiam recensens, ad hunc modum infit. Præte- rea Mutianus ter consul prodidit nuper se legisse, cum
præli-

præfideret Licæ, Sarpedonis à Troia scriptam in quodam templo epistolæ chartam. Sed redeo ad *πίνακα*, quem primaria significatione denotare tabulam siue asserem, multis Homeri locis manifestum fit, intelligiturq; ex Aristophanis Ranis, ubi *πίνακίδων* scholiastes exponit instar tabularum à nauibus ex tempestate, procellisq; auulsarum, improbens Euripidem, qui pro fragmento, & minutis tamentis interpretatus fuerat. Quin & *πίνακίδες* esse maiores nauium asseres perhibet. Quandoquidem verò prisca illius ætatis homines, diuinos animorum suorum conceptus tabulis siue asseribus cera obductis stylo describebant penuriâ chartæ (vnde stylum uertere Cicero, & Horatius dixerunt, pro inducere, & quod styli parte aculeata scriptum erat, cito mox aduersa illius parte, quæ latior fieri solebat, delere, expungereq;) factum est, ut *πίναξ*, *πίνακίον*, & *πίνακίδιον*, pro libro quoque usurpari cœperint: quemadmodum & *πύξις*, *πύξιον*, & *πυξίδιον*, quod ἐκ τῆ πύξου, id est, ex buxo fierent, pro eodem dicebant, ut non minus rectè quàm doctè annotat Eustathius ad tertiam Iliadis rhapsodiam. Ob eandem causam uasaria lignea, in quæ cibus, & potus inducitur, *πίνακες* nuncupabantur ab eisdem, *παρά τῷ πίναν* uerbo, potionem, comestionemq; simul explicante, si eidem Eustathio credimus in ijs, quæ ad Odyssæam π concinnauit. Homerus Odyssæa α:

*Δαιτρός δὲ κραιῶν πίνακας παρέθηκεν αἴμαρ
Γαυράϊων.*

Vbi *πίναξ* significat lancem carnibus onustam. Quamobrem libro tertio dipnosophistarum rectè reprehenditur ab Vlpiano Aristophanes Byzantius, qui recens inuentum esse dicitabat, edulia ἐν πίναξι apponi. An non idem uates Odyssæa sextadecima ita canit?

Τοιοὶ δὲ αὖ πίναικες κραιῶν παρέθηκε ἀνθρώποις.

Aristophanes quoque in ea comœdia, quæ ab auibus inscribitur, appellat *πίναικο πώλας* caupones, tabernarios, & id genus nauci homines alios qui escas obsoniaque in lancibus venum exponunt. Vt magna profus admiratione ducar, qui interpreti in mentem uenerit, ut *πίναικες* eo loco, ex genere auium esse diceret: tamen & Tzetzus quoque in Theogonia Polydorum Cadmi filium, *πίναικα* à quibusdam uocatum esse annotat. Cæterum Æmilianus apud Athenæum testatur *πίναικα* pro uasculo inueniri etiam apud Metagenem ueteris comœdiæ scriptorem in Thurio-peris. In euangelio Matthæi XIV: *δός μοι ἐπὶ πίναικα τὸ κεφάλαιον ἰωάννη βαπτιστῆ*: des mihi in patina caput Iohannis Baptistæ. Et Lucæ XI: *Νυνὺ ὑμῶν οἱ φαρισαῖοι τὸ ἔξωθεν τὸ πύστειλον καὶ τὸ πίναικος καθαρίζετε*: nunc uos pharisei exteriora poculi, catinique mundatis. Nec refert quod idem Euangelista capite I *πίναικιδιον* posuit pro *σχεδόνιον*, hoc est tabella cerata, in qua olim, ut dixi, scribebant, quando eadem dictione usus esse nonnullos pro indice, & librorum inscriptione, memorat Gellius totius operis calce, & meminit Plinius in præfatione ad Vespasianum. Sed enim quia Plinius *πίναικα πυκτόν* interpretatur pugillares, & codicillos, illud insuper addendum reor, fuisse pugillares apud ueteres pluribus distinctos nominibus: alij quincuplices, alij duplices, quidam triplices nominabantur: singuli à numero foliorum quot continebant dicti. Erant & pugillares citrei, eborei, buxci, membranei dicti, qui ex citro, ebore buxo, membranis erant confecti. Erant etiam colore diuersi, lutei, virides, crocei, purpurei. Erant demum & Vitelliani, à Vitellio, nescio quo, appellati. Alexander libro II genialium dierum capite XXX tradit in triplicibus epistolas: in

quincuplicibus honores, & magistratus : in duplicibus siquid esset arcanum, & subticendum, interiorisque animi notas magis perscribi receptum fuisse. Ego triplices peculiariter fuisse rebus amatorijs dictos, colligo ex Martialis apophoretis, illo disticho :

Tunc triplices nostros non uilia dona putabis,

Cum se uenturam scribet amica tibi.

Ouidius libro II Amorum, duplices appellat tabellas, in quibus negauerat amica concubitum. Plautus in Pseudolo inducit amatorem tabellas cereas ab amica scriptas perlegentem, quibus illa argentum deposcebat. Apud Ausonium legimus bipatens pugillar : apud Herodotum *δέλτιον διπλοχρον* apud Dionysium *σακιδιον διδυγον*, quod Homerus *πίνακα πικτόν* dixisse videtur, etiamsi ea appellatione omnes promiscue pugillarum differentias contineri nihil prohibeat. Pugillarum citreorum, eburneorum, quincuplicum, Vitellianorum, & membraneorum meminit Martialis loco citato. De buxeis Propertius libro III :

Ergo tam docta nobis periere tabella,

Scripta quibus pariter tot periere bona.

Non illas fixum charas effecerat aurum,

Vulgari buxo sordida cera fuit.

Ex buxo etiam interdum litteræ fiebant ad prima elementa pueris tradenda. Vnde Hieronymus in epistola ad Latam de institutione filiae : Fiant, inquit, litteræ uel buxæ, uel eburnæ, & suis nominibus appellentur. Ludat in eis puer, ut & lusus ipse eruditio sit. Aurelius Prudentius *περί σεργίου* describens supplicium Cassiani martyris, qui in foro Corneliano pugillaribus, & stylis discipulorum suorum confectus, atque minutissimis ictibus excarnificatus, interijt, pugillaris, & styli, quo pugillares pernotabantur, formam, usumque his uersibus expressit :

*Innumeri circum pueri, miserabile visu,
 Confossa paruis membra figebant stylis.
 Vnde pugillares soliti percurrere ceras,
 Scholare murmur annotantes scripserant.
 Coniungunt alij fragiles inque ora tabellas
 Frangunt, relisa fronte lignum dissilat.
 Buxa crepant cœrata, gemit impasta cruentis,
 Rubensque ab istu curua tumens pagina.
 Inde alij stimulas, & acumina ferrœa vibravit,
 Qua parte aratis sulcis scribitur,
 Et qua selecti apices abolerentur, & æquoris hirti
 Rursus nirescens innouatur ærea.*

De codicillis multa grammatici, multa iuriconsul-
 ti, qui & de iure codicillorum integrum habent titu-
 lum, qui est libri XXIX pandectarum postremus.
 Idem de tabulis exhibendis libro XLIII, titulo
 V, itemque de libellis dimissorijs, qui apostoli dicun-
 tur, libro XLIX, titulo VI copiosè differunt.
 Ego quòd Homeri mentio facta sit à Plinio, neque
 de eo silentium agere, in tanta eruditorum dissensione,
 de eius patria, luminum orbitate; & quo tempore vi-
 xerit ambigentium. Fuit autem clarissimum Home-
 ri ingenium, &, ut Plinius libro VII, capite XIX,
 nec non & Velleius Paterculus in priori volumine de
 eo scripserunt, sine exemplo maximum, qui magnitu-
 dine operis, & fulgore carminum solus appellari poë-
 ta meruit, in quo hoc maximum est, quòd neque ante
 illum quem ille imitaretur, neque post illum qui cum
 imitari possit inuentus est. Quem si quis cæcum ge-
 nitum putat, omnibus sensibus orbis est. Eum
 Herodotus Æolium fuisse affirmat: Heliódorus in
 tertio Æthiopicorum, Ægyptium, Thebis natum:
 Melcager Gadareus apud Athenæum libro IIII, ca-
 pite XVIII. Syrum: Pindarus tum Smyrnæum,
 tum

tum Chium: Aristoteles in poëtica Iensem: Ephorus historicus Cumæum: Antimachus, & Nicander Colophonium: Aristarchus, & Dionysius Thrax Atheniensem: Archilochus in libello de temporibus Mæonem: quidam Salaminium: alij Rhodium: nonnulli Argiuum: denique Simonides poëta lyricus Chium, cui sententiæ ipsemet Homerus calculum porrigit. Nam in hymno, quem in laudem Apollinis decantauit, ita de se ipso scribit.

*τυφλὸς ἀνὴρ, αἴκα δὲ χεῖρ' ἐν) πικραλοῦσσιν, idest
Vir qui luminibus captus Chion incolit altam.*

De quo poëte uersiculo, & omnibus Homeri hymnis, etſi Athenæus libro I diſſoſophiſtarum addubitasse uidetur: tamen Thucydides, qui illum multis sæculis anteuertit, in tertij historiarum calce, legitimum, ac genuinum Homeri partum esse agnoscit. Pausanias quoque in Messenicis tria Homeri carmina recitat ex hymno in Cererem, quem nusquam hodie extare, testatus est iam dudum Lilius Gyraldus in opere dijs gentium dicato; syntagmatis decimiseſti principio. Quidam eum interfuisse Troiano bello scribunt, teste Plutarcho in libello, quem de uita eius condidit. Quod ipsum inficias eunt Iosephus libro I de antiquitate Iudæorum contra Appionem: Thucydides statim in principio suæ historiæ: Herodotus libro II, qui quadringentis nō amplius annis ante se uixisse Homerum opinatur: Aristarchus in commentarijs Archilochijs eo tempore uixisse est auctor, quo in Ioniam colonia est deducta, quæ fuit centum & quadraginta annis à bello Troiano. Ad quam sententiam accedunt quàm proximè Philochorus, & Apollodorus, nec dissentire uidetur Plinius, qui libro VII; capite XVI se mille annis Homero posteriorem facit. Crates grammaticus nondum octoginta annos putat inter.

interesse inter dirutum Ilium, & natum Homerum. Eratosthenes centesimo anno post captam Troiam, refert Homeri ætatem. Archemachus in tertio Euboeorum, & Euthymenes in Chronicis dicunt eum floruisse cum Hesiodo, tempore Acasti, & natum fuisse in Chio circiter annum ducentefimum post Troiam captam. Euphorion in opere de Aliadibus, dicit eum fuisse tempore Gygis, qui cœpit regnare octauadecima olympiade, quem etiam dicit primùm nominatum esse Tyrannum. Sosibius Lacon in descriptione temporum, redigit Homerum in octauum annum Charilli Polydecti. Ac regnavit quidem Charillus annis sexagintaquatuor: post quem filius Nicander annis trigintanovem. In tricesimoquarto regni eius anno perhibetur fuisse posita prima olympias, adeo ut esset urique Homerus nonaginta annis antequam posita essent olympia. Quod sensit quoque Cornelius Nepos, quemadmodum ex libris Chronicis Eusebij innotescit, in quibus hæc uerba scribuntur: In Latina historia reperimus, Agrippa apud Latinos regnante Homerus in Græcia claruit, ut testatur Apollodorus grammaticus, & Euphorbius historicus, ante urbem conditam annis CXXIII, & ut ait Cornelius Nepos, ante olympiadem primam annis centum. Sententiæ Nepotis, & Sosibij aduersatur Archilochus, qui se Homero coætaneum profitetur in eo libello, quem supra citavi, reponens eum in olympiadem XXIII, & in annum à Troiæ excidio quingentesimum. Quam sententiam habet etiam Theopompus in quadragesimo tertiorerum Philippicarum: & sequitur Tertullianus in Apologetico aduersus gentes. Ut sit, certè Homerus in primo Odyssææ libro, Phœnium præceptorum suum psallenrem in procorum conuiuio inducit, nisi hoc ambitiosè nimis fecerit in gratiam magistrorum

rùm seruata ratione temporum: quanquam non ignoro quid Platoni uisum fuerit, qui Socratem cum Timæo disputantem inducit, quos constat eodem sæculo non fuisse. Quo exemplo permotus Macrobius, scribit in primo Saturnaliorum capite, annos coeuntium mitti in digitos non conuenire. Verùm quæ ad hanc disquisitionem pertinent, non ita pridem doctissimo inclusit libello Carolus Sigonius & ipse doctissimus, adeoque omnium huius sæculi litteratorum princeps & coryphæus, quo antesignano Bononiensis academia multum supra alias Italiæ scholas sese extollit: quem ut Deus, diui, diuæque omnes diu sospitent, incolumemq; seruent, obnixè rogo.

M E M B R U M V.

Illo uerò prodente ne terram quidem ipsam totam fuisse, quæ nunc Ægyptus intelligitur, cum in Sebennytico saltem eius nominis charta nascatur. postea adaggeta tam Nilo: siquidem à Pharo insula, quæ nunc Alexandriae ponte iungitur, noctis, dieique uelifico nauigij cursu terram fuisse prodidit.

Correctio Guilandini.

Illo uerò prodente ne terram quidem ipsam totam fuisse, quæ nunc Ægyptus intelligitur, cum in Saitico saltem eius nominis charta nascatur: postea adaggeta
tam

tam Nilo : siquidem à Pharo infula, quæ nunc Alexandriae ponte iungitur noctis, dieique uelifico nauigij cursu terram abfuisse prodidit.

Commentarius Guilandini.

Q Vanquam Ægyptios in arroganda sibi incredibili vetustate, & certa rerum gestarum memoria supra nouem annorum millia, quos iam olim Plato in Timæo commemorauit, turpiter deceptos fuisse non dubito : tamen propemodum inter omnes conuenite animaduerto, secundum Assyriorum regnum, quo nullum nouimus uetustius, uix aliud Ægyptio antiquius inueniri. Hoc, non ut Italia omnium in toto orbe, & quacunque cœli conuexitas uergit pulcherrima, à boræa in austrum procurrit, sed contra à meridie in aquilonem porrigitur, nec ut illa accessum cunctarum gentium facilem nacta est, sed arduum planè, & undique impeditum, atque obstructum. Etenim ab occasu non solum Lybycis clauditur montibus, ijsque per arduis, uerùm etiam Marmaricis, Cyrenaicisque desertis, tantæ quidem vastitatis, ut nemo ea ante uicesimum diem transire ualeat. Ab ortu autem habet montana Arabiæ, unà cum spatiosissimis, atque arenosis campis, qui me abhinc annos duodecim Hierosolyma digressum exceperunt apud Gazam Sampsonis & Philistæorum ruina clarissimam, nec inde ante duodecimum diem Heropoli, & proximæ ei Babyloni pedem sistere permiserunt. Dein à meridie Æthiopia est, & asperimorum prærupta montium, ubi cataraçtæ uisuntur, hoc est præcipites, & horridæ montium angustia, per quas Nilus ingenti aquarum mole deuolutus, non fluere inter occurstantes scopulos, ut ait Plinius, sed ruere uidetur. Demùm à septentrione importuosum pelagus

pelagus, mare infidum, & raris ibi portibus hospitale mediterraneum nostrum obtinet. His limitibus comprehensum totius Ægypti terrarum tractum, auctores duplicem in longitudinem diffidunt, lincis quasi decussantibus sese, ab austro nimirum in boream, atque ab ortu in occasum protensis. Quandoquidem uerò uniuersam Ægyptum unus tantummodo amnis irrigat, qui eam in æquas propemodum partes scindit: sumpto diuisionis exordio ab Nili præterfluentis aquarum decursu, orientalem Ægypti partem appellauerunt, quidquid inter montes Arabicos, & ipsum Nilum interiacet. Quod uerò à Nilo ad Libycos montes porrigitur, pars Ægypti occidentalis esse censetur. Rursus ab eo loco, quo diuidere se, dextraque, & læua digredi Nilus incipit, ferè triquetram efficiens formam, Græcæ litteræ Δ adsimilem, unde & loco nomen datum Delta, partem Ægypti inferiorem nuncupauerunt: quæ admodum quod à summo Deltae uertice ad cataractas usque pertinet, superiorē. Ex quibus celebratissimæ illius Ægypti partibus, non fuisse aliquando inferiorem, quam Deltam uocari dixi, sed stagnantis Nili deuecto limo subsidente, post Homeri tempora enatam credidit Herodotus, qui libro II suæ historiæ ceu manifestum, ratumque accipit, Ægyptum, in quam Græci nauigant, *ἔστι δὲ τριχῆτος τοῦ γλῶ, καὶ διῶρον ποταμῶ*, id est, accessionem esse terræ, ac fluminis donum. Nec hoc contentus, maris sinum fuisse ait etiam superiorem Ægypti partem, quantum sanè terrarum inter Arabicum, Libycumque montes supra Memphim ad Thebas, & Elephantinam usque interiacet, aquis immersam delituisse asserens. Heliodorus quoque in nono Æthiopiæ historiæ narrat Ægyptios Nilum magnis laudibus attollere, nec fertilitatis solum, uerum etiam totius Ægypti auctorem ap-

pellare : superioris quidem seruatorem, inferioris uerò patrem, & opificem, nouum limum quotannis aduoluentem. Vnde à Seneca libro naturalium quæstionum III capite II scribitur Ægyptum non tam terrarum fertilitatem, quàm ipsas terras Nilo debere. Idem in VI earundem quæstionum, capite XXVI Turbidus, inquit, defluens Nilus, multumque secum limum trahens, & cum subinde apponens prioribus terris, Ægyptum annuo incremento semper ultrà tulit. Nec dissentit ab ijs magnus ille Stagyrita scholæ Peripateticorum antistes, qui, ut canit Lucretius libro tertio sui poëmaris de Epicuro,

genus humanum ingenio superauit, & omnes

Prælinxit flellas, exortus uti atherius Sol.

Nam libro I Meteorologicorum, capite XIV Ægyptus, ait, tota fluminis tantum inuectu nata est. Quinetiam antiquitus tota Ægyptus unis Thebis constabat, id quod & Homerus declarat, qui Thebarum, non uerò Memphis meminit. Et paullo post: Tota namque Ægyptiorum regio, quos hominum antiquissimos esse dicimus, facta, ac Nili opus esse uidetur. Hæc Aristoteles. Quorum auctorum testimonio suffulsi Plinius, ut interim præteream Diodorum, Eratosthenem, Strabonem, alios non paucos, nõ est ueritus prode Ægyptum inferiorem, hoc est Deltam, Homero poësim suam condente, delituisse, ac postea adaggratam Nilo, primùm profunda emeruisse palude. Ex quo, cæterisque istius sententiæ assertoribus, gratum mihi esset cognoscere, num Homeri tempore erant Canopus, Sais, Tanis? Atqui Menelaus, deuiçta Troia, in Ægyptum ui uenrorum delatus cum Helena Canopum appulisse in quarta Odyssæa narratur, ubi etiam nobile illud nepenthes, omnibus utique mortalibus ab Helena propinandum, plenis faucibus hausit.

Sed

Sed & Amasis rex, qui Appioni est Pharaon ille, cuius cor cōtra Moysē Deus indurauit, Iosepho Techmosis, Eusebio Cenchres, Artabano Nechefres uocatus, ortus sui primordia, Sai maximæ tunc ciuitati accepta refert teste Herodoto in Euterpe, & confirmante Platone in Timæo, qui etiam Solonem non multis annis Herodoto posteriorem peruenisse ad Saiticos memorat, à quibus multa de Atheniensium antiquitate didicit. Tanim autem, in qua Moyses sexcentis amplius annis Homero antiquior præclara illa, & stupenda miraculorum facihora edidit, etiãne Homero inuicem dicemus? Dauid psalmo LXXVII: Coram patribus eorum fecit miracula in terra Ægypti in campo Taneos. Esaïæ XX: Stulti Principes Taneos, sapientes consiliarij Pharaonis dederunt consilium insipiens. Tanta verò est ciuitatis istius antiquitas, ut Moyses Numerorum XIII septem tantummodo annis recentiorem faciat Hebronem, quam Hebronem inhabitauit Abraham pãtriarcha referente Iosepho libro I antiquitatum Iudaicarum, capite IIX. Quin & Suidas annotatum reliquit Tanim fuisse Pharaonis regiam. At uerò ciuitates illæ omnes sitæ erant in parte Ægypti inferiore, in qua etiam ad præsentem usque diem supersunt, licet nouis nominibus quàm ueteribus notiores. Canoptis quidem collocata est inter Alexandriam, & angulum Deltæ basis occidentalem prope ostium Canopicum, quod Ptolemæus, & Diodorus libro I capite III Heracleoticum nuncupant, hodie appellatione Bicheri clarissima, quæ ipsa ad ostium quoque pertinet. Tanis uerò inter Pelusium, & angulum basis Deltæ orientalem, in ostio Tanitico posita est, priscam aliquatenus nomenclaturam etiamnum conseruans, cum Damiatam uocari se audit, nomine tum sibi, tum ostio communi. In magno nan-

que errore uersatur Paullus Iouius clarissimus historiarum scriptor, qui Damiatam antiquitus Heliopolim, Pelusiumque fuisse contendit. In cuius sententiæ confirmatione tam turpiter errat, quam qui lippire non leuis, sed ollis agnoscitur, quando Pelusium, & Heliopolis non minori interuallo dissident, quam Venetiæ, & Mediolanum. Deinde Pelusium imminet mari mediterraneo, ex quo ad illud plena uelificatione peruenitur: Heliopolis uerò longius à mari recedit, quam ut nauigio adiri possit, atque ubi ei proxima fit, adhuc supra centesimum lapidem abest. Denique ostium Pelusiacum, ubi Pelusium, omnium orientaliū ultimum est, si Ptolomæo, & Straboni credimus; nec à natura, sed ab arte institutum fuit. Damiatam uerò penultimo assidet, quod ostium naturæ non artis opus esse, norunt quicumque Deltam Ægypti curiosius lustrare. Quo argumento ut liquidò conuincitur Damiatam non esse Pelusium, sic certè fuisse Tanin non obscurè probatur, à qua ostium Nili uicinum Taniticum, nunc autem corruptè Damiaticum dicitur. Heliopolis autem nomen suum adhuc integrè tuetur, non quidem Græcum illud, sed Arabicum Bethsemes, quod, si interpretari libet, idem est ac si dicas domus solis, Beth domum, Semes solem significante. Demum uerò in angulo, qui Deltæ uertex siue cuspis est, ubi Nilus in duos amplissimos truncos, nusquam postea concurrentes, finditur, iacet Sais, quam Strabo libro ultimo, totius Deltæ metropolim esse, & duobus schænis, hoc est quindecim passuum millibus distare à flumine tradit. Eius meminit Plato eodem loco, quem supra indicaui, Critiam ab hoc exorsum principio scribens. Est quædam in Ægypti Delta, circa cuius uerticem scinditur Nili fluxus, præfectura, quæ Saitica appellatur. In ea præfectura, maxima ciuitas est

Sais,

Sais, unde & Amasis rex erat. Ego inspecta diligenter locorum positione, facilè mihi persuadeo, Saim eo loco sitam fuisse, ubi hoc tempore iacet Sibnit, non minima in Delta ciuitas. Vbi commonendus mihi est lector, ciuitatem, ipsamque planitiem vniuersam, in qua Moyses miraculorum magnitudine Ægyptum terruit, ac pæne subuettit, uocari ab Hebræis Soan, à Septuaginta Tanim. Quæ Tanis, ea non est quam Damiatam uocari dixi, sed Sais, quam Sibnit quod partim prima uocabulorum littera ostendit, partim ratio, & auctoritas euincit, si, quo itinere Iudæi sint usi in egressu ex Ægypto, considerare uoluerimus. Nam si Damiatam profecti fuissent, non erat necesse ut ad mare rubrum descenderent: sed nec potuissent tertia mansione eò peruenire, quantumuis singuli equos ad cursum dispositos conscendissent, tanta est arenarum, quas transire oportet, immensitas. Sed Iosephus quoque libro II antiquitatum Iudaicarum, capite V scribit Israelitas primo statim exitus sui die, iter fecisse per Latopolim, tunc desertam, ubi postea condita fuit Babylon, à Cambyse Ægyptum uastante: quam Babylonem hodie Cairum dici, nemo præter Iouium ignorare uidetur, qui Cairum facit Memphim, quæ in parte Ægypti occidentali, ubi pyramidum miracula, inuenitur; Cairo in orientali collocato. Tanis igitur, quam facta biblia habent, eadem est cum Sai, quam Saim aliquando uocatam fuisse Tanim, colligitur ex Strabone libro citato, ubi ostium Taniticum nominari etiam Saiticum annotat, quasi non à Tani, quæ Damiatata est, sed à Sai appellatum fuerit. Quod sequuti Septuaginta, Soan, uerterunt Tanis, aliquando etiã Taphnis: qui, si Sais dixissent, minus laboraremus qui nam sint campi Taneos in sacris litteris nuncupati. Non parua autem admiratio me tenet, quod

iidem

ijdem in Ezechiele capite XXX Sin, quod Pelusium esse uidetur, conuerterunt modò *σαίν*, modò *ἰσαίν*, nisi deprauati sint, quod ferè suspicor, codices, quos Cephalæus Argentorati excudit. Adscribam ipsissima uerba Græcè, Latinè, Hebraicè, ut intelligat lector, nihil temere esse pronuntiandum de nominibus, quæ ad geographiam in uetere instrumento pertinent: Τάδε λέγει κύριος κύριος: καὶ ἀπολωῖ βδελύγματα, καὶ καταπάσσω μεγάλας ἀπὸ μέμφους, καὶ ἀρχοντας ἐκ γῆς αἰγύπτου, καὶ ἐκ ἔσονται ἔτι, καὶ ἀπολωῖ γῆν παθήρας, καὶ δώσω πῦρ ἐπὶ τάνην, καὶ ποιήσω ἐκδικασίαν ἐν διοπόλῃ, καὶ ἐκχεῖ τὸν θυμὸν μου ἐπὶ σαίν τὴν ἰσχυρὴν αἰγύπτου, καὶ ἀπολωῖ τὸ πλῆθος μέμφους, καὶ δώσω πῦρ ἐπὶ αἰγύπτου, καὶ ταῖς ἀρχαῖς παραχθήσεται ἡ ἡσάις, καὶ ἐν διοπόλῃ ἔσται ἐκρηγμα, καὶ διαχυθήσεται ἕδατα, καρσισκεὶ ἡλιοπόλεως, καὶ βενβάσι ἐν μαχαίρῃ πεσύνται. καὶ αἱ γυναῖκες ἐν ἀγκυρωσίῃ παραβήσονται. καὶ ἐν τάρνις σκοποῦσα ἡ ἡμέρα ἐν τῇ σιδηρῇ φασ ἐκὰ τὰ σκῆπτρα αἰγύπτου. *Quæ in uulgata editione sic Latinè facta leguntur: Hæc dicit dominus deus: Et disperdam simulacra: & cessare faciam idola de Memphis: & dux de terra Ægypti non erit amplius: & dabo terrorem in terra Ægypti: & disperdam terram Phathures: & dabo ignem in Taphnis: & faciam iudicia mea in Alexandria: & effundam indignationem meam super Pelusium robur Ægypti: & interficiam multitudinem Alexandria: & dabo ignem in Ægypto: quasi parturiens dolebit Pelusium: & Alexandria erit dissipata: & in Memphis angustia quotidiana. Iuvenes Heliopoleos, & Pubasti gladio cadent, & ipsæ captiua ducentur. Et in Taphnis nigrescet dies, cùm contriuero ibi scepra Ægypti. Hebraica ueritas hoc modo; Hæc dicit dominus deus: Et disperdam simulacra: & cessare faciam idola á Noph: & dux de terra Ægypti non erit amplius: & dabo terrorem in terra Ægypti: & disperdam terram Patheros;*

& dabo

& dabo ignem in Soan: & faciam iudicia mea in No:
 & effundam indignationem meam super Sin robor
 Ægypti: & interficiam multitudinem No: & dabo
 ignem in Ægypto: quasi parturitus dolebit Sin: &
 No erit dissipata: & in Noph angustiae quotidianae.
 Iuvenes Auen, & Phibeseth gladio cadent, & ipsae
 captivae ducentur. Et in Soan nigrescet dies, cum
 contrinero ibi sceptrum Ægypti. Sed ut ad id unde di-
 gressus sum revertar, neminem esse tam obstinata cer-
 uice arbitror, quin fateatur uersari in errore Plinium,
 Herodotum, Aristotelem, Heliodorum, Senecam,
 alios omnes, qui Deltam siue partem Ægypti infe-
 riorem, tempore Homeri nondum in naturam pro-
 diisse pueriliter nimis scriptis inseruerunt. Certè iu-
 stissimè quis uiris istis obiecerit, quod olim flamen
 Ægyptius Soloni, Græcos semper pueros esse, nec
 quenquam in Græcia senem inueniri affirmans. Quam
 Græcorum circa cognitionem antiquitatis ridendam
 infantiam, copiosè prosequitur sacrificulus ille eodem
 in loco, & magnopere post eum eleuat Iosephus in
 principio statim operis, quod contra Appionem con-
 didit. In quo docere uolens non à Græcis antiqua-
 rum rerum historiam requirendam esse, sed ab Ægyp-
 tiijs, & Chaldaeis, quorum fuit institutum, ut eorum sa-
 cerdotes, & philosophi circa scribendam historiam
 uersarentur, mirari sese inquit eos, qui tantum Græ-
 cis tribuunt in historia, cum ipse docere paratus sit Græ-
 eos non modò adulto iam mundo, ut ita dicam, sed
 etiam propemodum senescente natos, eorumque in-
 uenta omnia esse recentia. Adhæc ait, quod si non
 uanis opinionibus accommodare assensum uolumus,
 sed ab ipsis rebus ueritatem sumere, uniuersa quidem
 apud Græcos recentia inuenimus, heri, ut dicitur, acta,
 aut nudiustertius: urbes inquam, cõditas, artium com-
 menta-

mentationes, & leges populis scriptas. Proinde qui uetustæ historiæ ueritatem nosse cupiat, hunc oportere dicit ab Ægyptijs, Tyrijs, & Chaldæis exquirere. Ex quibus auctoribus Iosephus mira diligentia sacre historiæ auctoritatem confirmauit, in duobus illis libris, qui inscripti sunt, de antiquitate Iudæorum refutat orij contra Appionem illum grammaticum, quæ Tiberius Cæsar cymbalum mundi uocabat, cùm, ut ait Plinius in præfatione ad Vespasianum, publicæ fame tympanum potius uideri posset. Porrò autem etsi in Delta contineatur non solum Saitica regio, uerùm etiã Sebennytica, Ptolemæo, & Strabone testibus, ne tamen legam apud Plinium in Sebennytico, sed ut potius in Saitico legendum putem, facit tum quòd nullo chartæ genus uocari Sebennyticum comperio, tum quòd Plinius capite XII Saiticam chartam bis in ordinem redigit, ab oppido Sai nominatam inueniens, ubi maxima papyri fertilitas. Neque probo Sebastianum Foxium, qui in commentarijs, quos ad Tymæum Platonis adiecit, Sebennyticum ostium, & Taniticum pro uno eodémque accipit. At cùm ego paulò antè dixerim Tanim, quam sacra pagina effert, eandem mihi uideri cum Sai, posset aliquis cogitare Sebennytam, & Saim unius esse ciuitatis nomina, atq; ideo nihil referre utro denique modo, siue Sebennytico, siue Saitico apud Plinium legamus. Verùm Foxij asseueratio longius abest à ueritate quàm ut multo etiam labore conciliari ei potis sit: quando quidem Strabo eodem libro, quo hucusque frequenter usus sum, ita inter Saim, & Sebennytam distinguit, ut ostia quoque, quæ ab eis denominationem acceperunt, toto cælo separet, Saiticum, quod Taniticum est, in oriente constituens, Sebennyticum contra in occidente: quod & Ptolemæum fecisse, non solum diligens le-

Ætor animaduertēt, uerūm etiam Herodotum libro su pra citato, apertissimè discreuisse inter ostium Sebeni-
nyticūm, & Saiticum inueniet. Cæterum quia au-
ctōr Ægyptum inferiorem tempore poëtæ nondum na-
tam fuisse dixerat, uolens eius dicti rationem reddere,
utitur pronocatione ad ipsummet Homerum, qui li-
bro quarto Odysseæ scribit à Pharo insula noctis, &
diei cūrsūm in obiectam ei Ægyptum fuisse. Verba
Homeri hæc sunt:

Νῆσος ἔπατά τις ἐστὶ πολυκλήτωσ' ἀνὶ πόντῳ
Αἴγυπτον προσάροισα. φάρον δὲ ἔκαλεσσανσι,
Τοσσον ἄνευ δ' ὄσσον τε πανμημερῆ γλαφυρῇ νῆσῳ
Ἡΐουσαν, ἣ λυγρὸς ὄυρος ἐπιπνύθειν ὀπισθεν. Id est,

insula murmurabundo in ponto contra Ægyptum ia-
cet, quam Pharam appellant: tantum ab ea remota, quā-
tum nauis prospero utens uento toto die conficere ua-
let. Seneca libro VI naturalium quaestionum, capite
XXVI exponit hunc locum his uerbis. Tantum
enim, si Homero fides est, ab erat à continenti Pharos,
quātam nauis diurno cursu metiri plenis lata uelis po-
test, sed cōtinenti admota est. Turbidus enim defluens
Nilus, multūmque secum limum trahens, & eum sub-
inde apponens prioribus terris, Ægyptum annuo in-
cremento semper ultra tulit. Inde pinguis, & limosi
foli est, nec ulla interualla in se habet, sed creuit in so-
lidum arescente limo, quo pressa erat, & sedens stru-
ctura, cūm partes glutinarentur, nec quidquam inane
interuenire poterat, cūm solido liquidum, ac molle
semper accederet. Hæc Seneca. Sed Plutarchus quo-
que in Iside, & Osiride, Pharam, inquit, insulam, quam
diei cursu ab Ægypto distantem notat Homerus;
nunc eius conspiciamus esse partem, Nili beneficio
continentem factam. De poëtæ assertionem iam olim
dubitatum fuisse, recitat Strabo libro primo, perinde

ac per ignorantiam Pharum pelago ambitam concinerit. Qui Strabo etiam si strenue ei patrocinari satagit: tamen quia pro confesso accipere uidetur inferiorem Ægyptum uiuente illo nondum existisse, fit ut non minus Strabonis quam Homeri sententiam suspectam habeam. Quomodo nanque Pharus tam longè à continente abesse potuit, si illo ipso in loco, ubi etiamnum Alexandria sita est, uiuente Homero, ingens admodum ciuitas No, siue No Ammon exstabat? De ea frequens mentio habetur in Biblijs. Nahum tertio: Nunquid melior es No Ammon, quæ habitat in fluminibus? Etsi uerò quo tempore floruerit Nahum, non legitur in sacris litteris: tamen in Chronicis Hebræorum dicitur floruisse eodem tempore quo Ioël, & Abacuc, tempore scilicet regis Manassæ impij, qui Esaiam interfecit, statumque suam posuit quinque facies habentem. Is Manassæ, si Eusebianam supputationem sequare, regnare coepit Olympiade XVII: cum Homerus olympiade XXIII adhuc in humanis fuerit, Archilocho, Theopompo, & Tertulliano testibus. Sed ut Homerum Troiæ quoque excidio æqualem faciam, quod Manassæ infra quingentos annos præcessit: non tamen probabile fiet, eam continentis Africæ portionem, ubi nunc Alexandria posita est, tam longè ab insula Pharo abfuisse atque Homerus cecinit. Nam Canopus, ad quam post Troiæ captiuitatem Menelaus, & Helena diuerterunt, non ultra XV pass. millia à Pharo, itèmq; ab Alexandria distat. Atqui naus per integrum diem uento secundo impulsæ, non quindecim millaria Italica tantum conficiet, uerùm quinquaginta potius, quinimo centum, & plura, quot me non rarò cum fuit comoda nauigatio confecisse memoria teneo: cum impetuosa, etiam ducenta & amplius. Quod ipsum non

non sine maxima uitæ periculo tunc expertus fui, cum depositis grauibus duræ captiuitatis uinculis apud Asianem Hariadeni illius Barbarossæ filium Argerij Proregem, rediens ab Africa in Europam, sæua tempestate in Mauritaniam fui reiectus, ubi ad promontorium Apollineum horribili facto naufragio, submersis qui eadem naue uehebantur uiginti quinque natiandi peritis, ipse, quòd artem eam nunquam didicissem, impositus tabulæ rudiori, & arctè funibus ligatus, inter frequentes scopulos, & asperrimas cautes diu miserabiliter iactatus, & toto corpore saucius, uix tandem semianimis, ac omnibus prope sensibus orbatus à socijs in pròximum litus extractus fui. Quì ergo Pharus integræ diei felice nauigatione à continente abfuisse, & alto in pelago stetisse narratur? Nisi fortè rationem nauigiorum minus fortasse commodam Homerum excusare dicendum sit. Potuerunt enim tempore Homeri non ita commodè conformata, idèdque minus expediti cursus fuisse, quàm nunc sunt nauigia. Aut sanè etiam hac ratione eum quis exponat, quòd nempe non totius omnino completè diei iter illud fuisse dicere uoluerit: sed quòd innuat omni die illud iter nauis confici potuisse, si non fuerit uentus contrarius: sicut etiam Venetijs Clodiam omni die iui, atq; inde etiam similiter omni die rediri potest: si uentus non impediat. Sæpe uerò etiam hoc iter, quod est inter Venetias, & Clodiam quatuor dierum nauigationem requirere, quando nempe uentus remoratur progressum, ne mini non constat, qui istac iter fecit. Ieremias XLVI: Ecce ego uisitabo super tumultum No Ammon, & super Pharaonem; & super Ægyptum. Ezechiel locò supra indicato: Et faciam iudicia mea in No, & interficiam multitudinem in No. In quibus locis omnibus editio uulgata pro No, & No Ammon, habet Alexan-

dria, graues in primis testes sequuta, Chaldaeum para-
 phrastem, & diuum Hieronymum splendidissimum ec-
 clesiae militantis doctorem, qui exponens uerba illa
 Nahum paullo ante commemorata, non aliter sensisse
 agnoscitur. Non quod eo tempore, inquit, Alexan-
 dria uocaretur, quippe quae longo post tempore ab
 Alexandro magno Macedone nomen accepit: sed
 quia sub nomine primo, id est No, semper Aegypti me-
 tropolis fuerit, & abundantissima populis, unde & No
 Ammon dicitur, No Alexandriam, Ammon multitu-
 dinem siue populos significante. Denique & qui res
 gestas Alexandri memoriae tradiderunt, principem
 eam fuisse Aegypti autumant. Haecenus Hierony-
 mus. Idem in epistola ad Eustochium uirginem, qua
 erigit epitaphium Paulae matri: Veniam, ait, ad Aegy-
 pti fluuium Sior, qui interpretatur turbidus, & quinque
 Aegypti transeam ciuitates, quae loquuntur lingua
 Chananitide, & terram Gessen, & campos Taneos, in
 quibus fecit deus mirabilia: & urbem No, quae postea
 uersa est in Alexandriam. Ut ut autem res de Pharo
 habet, certè Philo Iudaus, patria Alexandrinus, de
 quo illud circumfertur, aut Plato philonizat, aut Phi-
 lo platonizat, libro II de uita Moysis, itèmq; Iose-
 phus libro V de bello Iudaico, capite XI. nec non
 & Hegesippus libro IV de bello Iudaico, capite
 XXVII: itèmq; Strabo libro ultimo, scientes Pha-
 rum non esse insulam: tamen haud uerentur *νησος* insu-
 lámue appellare. *Νῆσος*, inquit Philo, *ἡ φάρος* ante
 urbem Alexandriam sita est, oblonga, & fasciae simili
 ceruice accessibilis: quae non alto mari, sed stagnanti-
 bus undis alluitur, ut ne fluctus quidem, nimirum spa-
 tio medio debilitati, obstrepant. Hanc ceruicem Pli-
 nius uocat hic pontem, sequutus Strabonem, qui &
 ipse *γάφυρον* nominat, quando non naturae annisu, sed

opera hominum congesta sit; quemadmodum testatur Ammianus Marcellinus libro historiarum XXII. Cuius uerba libet subscribere, tum ut Plutarchi error innotescat, qui Pharum insulam Nili beneficio factam continentem credi, tum ut pateat non unam Rhodopœn Æsopi fabularum philosophi conseruam; maximis quibusque regibus æmulationis stimulum iniecisse, substructa pyramide, minima quidem, sed omnium laudatissima: uerum etiam Cleopatram illam, nobile M Antonij scortum, præstitisse quod pauci quantumuis magno animo uiri imitari uelint. Ut rubori esse de beat nostri sæculi dynastis, excellentissima in abiecto sexu animaduertentibus, ne mediocria quidem præstare. Insula, inquit Ammianus, Pharos, ubi Protea cum Phocarum gregibus diuersatum Homerus fabulatur inflatus, à ciuitatis Alexandrinæ litore mille passibus disparata, Rhodiorum erat obnoxia uetigali. Quod cum inde quidam nimium quantum petitori uenissent, Cleopatra callida semper in fraudes, solènnium specie feriarum iisdem publicanis secum ad suburbana perductis, opus iusserat irrequietis laboribus consummari, & septem diebus totidem stadia molibus iactis in mare solo propinquanti terræ sunt uindictæ. Quò cum uehiculo ingressa, errare ait Rhodios, insularum non terræ portorium flagitantes. Quæ Marcellini uerba declarant locum Iosephi libro XII antiquitatum Iudaicarum capite II, ubi uerba faciens de Iudæorum lege in Græcam linguam conuersa, ita scribit. Quarto die Demetrius, assumptis LXXII interpretibus, transiit aggerem illum septem stadiorum, & *πέποιται*, id est pontem, qui insulam Pharam continenti adiungit. Hæc illa est Pharos, quam post turtem inter septem orbis spectacula annumeratam, in immensum nobilitauit insolens Septuaginta duorum uirorum miracu-

miraculum; qui sancti spiritus afflatu sacra Hebræorum volumina de Chaldaico Græca fecerunt. Nam Ptolemaeus, non quidem Lagus, quod Irenæus credidit, sed Philadelphus, tertius ab Alexandro Ægypti rex, Tertulliano, Eusebio, Epiphanio, Philone, Iosepho testibus, inflammatus desiderio sacros Iudæorum libros cognoscendi, curauit ingentibus ab Iudæa expensis Alexandriam adduci viros LXXII utriusque linguæ peritos, quorum studio, ac diligentia uetus quod uocant testamentum moneta percuteretur Græca. Sed ueritus, ne si inuicem consultarent, ueritatem absconderent, eos omnes in insula Pharo in singula contubernia separauit, iussitque ut quisque pro se librum eundem transferret, atque eo in singulis libris ordine seruato, opereque perfecto, omnibus mox conuocatis, & per libros singulos interpretationem suam unoqueque eorum proferente, ita omnium sententiam eandem esse constitit, ac si ab uno tantum translationes omnes emanassent. Neque tamen ignoro, esse qui rem aliter gestam narrent, & ipsum quoque Augustinum, in epistola quadam ad diuum Hieronymum scripta, non ausum fuisse certò aliquid pronunciare: uerùm si ego Philoni eodem loco, quem postremò citauit, Iustino Martyri in oratione ad gentes, & diuo Irenæo libro III aduersus hæreses, capite XXV assensum præbeam; leuitatis accusari non debeo: Prætereundum non est quod Pharicum ueneni erat genus, *μυδικόν* quoque nuncupatum, quemadmodum annotat Nicandri scholiastes, seu ab inuẽtore dictum Pharico Cretense uenefico, ut placet Praxagoræ uel ab Arcadicis Pharis; ut nonnullis: uel à Phæris in Thesalia, ut quibusdam: uel ab ea quæ est in Lacedæmonia Pharis, ut alijs: uel denique à Pharo insula, ut ego suspicor. Undecunque uerò uenenum hoc nomen habeat, de eo nihil interest.

Pecca-

Peccatum autem illud Matthæoli flagris dignum est, quod ipsum etiam de se prodere in rhapsodijs ad sextum Dioscoridis librum non puduit: dum scripsit: se apud nullum scriptorem consequi potuisse, simplæne an compositum esset medicamentum pharicum. Quis enim æquo animo ferat tam supinam negligentiam? Decuit ne, cum, qui antesignanus Dioscoridis interpretis haberi uult, tam lippis oculis legisse, quæ ipsemet Dioscorides habet? An nõ in methodo vniuersali curandæ malignitatis uenenosæ pharicum palàm inter plantas reponit? Stirpes, inquit, sunt; similax, quam Romani taxum appellant: solanum manicum, quod & dorycnium dicitur: ranunculus Sardonijs: papauer corniculatum: pharicum. Scribonium uerò Largum etiãne inspexit unquam? Nam Hesychium non legisse eum minus miror, quando, si uelit, non possit. Atqui uterque pharicum ex pluribus componi scribit. Potius ergo nihil commenti scribat Matthæolus, quàm quòd suam tantam & ignorantiam, & negligentiam apertè prodit. Philarchus in sexto historiarum, referente Athenæo libro dipnosophistarum tertio, memoriæ prodidit cotonea malâ odoris sui præstãtia lethaliũ uenenoꝝ uires retundere, earumque uehementiam hebetare. Adidit, pharicum, præsens alioquin uenenum, in patinam adhuc cotoneam, uel eius salgamum olentem inditum, ignauum fuisse, ac elanguidum: nec non à peculiari sua natura, uiribus exhaustis, defecisse: ac ita incolumes, & illesos euasisse omnes, quos insidiantes uenefici eo potionarant. Idque tandem compertum fuisse illorum relatu, qui uenenum uendentes, rem ita habere deprehenderant. Ex qua Philarchi asseueratione conijcere licet, pharicum, aut idem esse cum ueneno, quod Hispania hodie ex radicibus hellebori albi conficit, de Balçstera, & de Ierua uocato

uocato, aut parùm omnino ab eo differre. Nam si in cubicalum, in quo sit reposita innumerabilis uasculorum pharmaco de balestera plenorum multitudo, inferatur uel unicum tantùm pomum cotoneum, illico euanescit noxia-ueneni qualitas, ac mutata natura lethale esse definit. Plinius libro XXV capitis quinti calce scribit Gallos olim tinxisse sagittas in uenatu helleboro, circumcisoque uulnere teneriorem sentiri carnem affirmasse. Vt suspicari possimus Limeum herbam appellatam à Gallis (qua eos sagittas in uenatu infecisse medicamèto, quod uenenum-ceruarium uocabant, refert idem auctor libro XXVII capite XI) non discrepare ab helleboro, & grauitè errare illos, qui herbam Thoram, uocari Limeum crediderunt. Serabo libro III narrat Hispanum esse, ut toxicum apponatur, quod *ἐκ βοτάνης ἀθλήων πικροποιίας*, siue ex herba apio simili conficiunt, nullum afferens dolorem: ut si quid afferatur inuitis, in promptu illud habeant. Quem locum attingere uidetur Pausanias in Phocicis ijs uerbis: Sardinia insula est uenenorum omnium, & lethalium stirpium expers. Vna est herba perniciosà apio persimilis. Quicam comederint, ridentes emoriuntur. Ex eo Homerus primùm, alij deinde post eum, Sardonium cum dixerunt risum, qui simulatè, & cum stomacho ederetur. Iuxta fontes quidem prouenit, non inficit tamen fontium aquas. Hactenus Pausanias. Vbi animaduertere oportet insignem Romuli Amasæi lapsum, qui postrema uerba ex negatiua oratione in affirmatiuam peruertit hoc modo: Gignitur circa fontes maximè, cùmque ipsis aquis ueneni naturam communicat. Quod falsum esse, præterquam quòd Pausanias ait, ego quoque experientia rerum fidissima magistra didici. Nam cum ex Ægypto in Siciliam appulisset, & inde porrò Vlyssiponem clarissi-

clarissimum Lusitaniæ emporium nauigarem, rectà in Indiam profecturus, incidi (malum) apud Carallitanum Sardinia promontorium in decem pyratias triremes, quarum audacia, perfidiaque nostri ad certamen prouocati, post excussos utrinque tormentorum æneorum globos innumerabiles, & post acrem septem horarum dimicationem, in qua læsi, uulnerati, cæsi fuere permulti, tertia demum certaminis instauratione superati hostium multitudine, ac nostrorum strage territi deditiōem per uim fecimus. Itaque priusquam ferreis cathenis pro more ad transtra triremium alligaremur, atque ut cura commodior sanctorum uulneribus obligandis impendi posset, deducti fuimus in proximam Sardinia terram, terram mihi semper infelicem, fugiendamque, ubi, arida sic haustu frigidioris aquæ extincta, liquidò deprehendi herbam istam Sardeam passim quidem in aquis obuiam pullulare, sed nullam prorsus uim noxiam eis imperiri. In Sardinia, inquit Salustius, quædam herba nascitur, quæ Sardea dicitur, apiastrum similis. Hæc ora hominum, & rictus contrahit, & quasi ridentes perimit. Hanc herbam Dioscorides uocat βατραχίον, & Sardoniā: Plinius ranunculum, strumeam, & apiastrum; Apuleius sceleratam, Eustathius σέλιον, id est apium. In uicesima nanque Odyssæa inter alia multa quæ eò pertinent, illud quoque annotat, esse qui dicant in Sardinia nasci σέλιον, quod uescentes quadam risus similitudine cum spasmo interficit: unde postmodum Sardonius siue Sardanius risus uocatus sit, qui ex dolore proficiscitur. Dioscorides quoque tradit ranunculum, quod in Sardinia prouenit nuncupari σέλιον ἄγριον. Quod imitati Plinius, & Salustius batrachium dixerunt apiastrum, quasi dicas syluestre apium, etiamsi eò nomine Hyginus, & Varro doctif-

simi viri melissophyllon appellant. Aelius Lampridius de Heliogabalo agens: Barbas, inquit, nullorum tantas iubebat exhiberi, ut pro nasturtijs, apiastris, & facellaribus, & fœno græco exhiberet plenis fabatarijs, & discis, quod præcipuè stupendum est. Vbi certè non possumus intelligere ranunculum, cuius omnia genera in confessa damnatione sunt uenena. Apud Galenum etiam libro V de simplicium medicamentorum facultatibus, capite XIII: per ἀγριοσέλινον; non ranunculum, sed apij speciem oportet intelligere. Vt enim agrioraphanus ab raphano agrio differt auctoribus, ut aliud sit silvestris raphanus, aliud raphanus silvestris: & quemadmodum leucacantha ab acantha leuce distat, id est alba spina à spina alba: sic felonagrion plurimùm euariat ab agrioselino, hoc est apium silvestre à silvestri apio. Rursus uerò, si pharicum idem esse cum Lycopersio dicam? Nuper, inquit Galenus libro IIII medicinæ simplicis, capite XVIII herbæ cuiusdam succum conspeximus, quem centurio quidam ex barbarica circa Ægyptum regione comportauerat, odore adeo graui, adeoq; inamœno, ut ne gustare quidem auderem, sed lethalem esse conijcerem. Vtebatur autem eo ad urgentes articulorum dolores, atque ipsi etiam laborantibus, refrigerandi pollere facultate est uisus. Est autem colore subflauo, odore tam graui quàm cicuta, nisi quòd lenem quandam instar aromatum odoris adferat gratiã. Nomen herbæ, ex qua succus hic exprimitur, Lycopersium esse dicebat. Hæc Galenus ibi, & porrò in omnibus suis uoluminibus nihil. Ne autem ignotum ignoto illustrasse dicar, sententiam quam habeo de Lycopersio aperiam. Quid si Turcarum sit Tatula? Si Pœdua Pœnorum? Si Americanorum Tumatle? Equidem plantas eas omnes esse in peregrinis. Europa

ropæ, nemo est qui nesciat. Quod uerò sint grauitèr odoratæ, sensus olfactus docet: quòd uenenatæ, concors scriptorum consensus indubitatum facit. Tatula quidem est, quæ Cordus indigitat hyostiamû Perunianum, Bellonius solanum somniferum, Matthæolus Stramoniam, Græcia recentior paracoccalon siue baryoccalon, Vebeti melospinum, Galli malum Perunianum, Monspelienses solanum Romanum, quidam coronam regiam, alij pomum spinosum, Ebenbithar, & Auicenna nucem methel. Falluntur qui à Cratæua Hippomanes uocari existimant. Cæterum pedua à neotericis appellatur caryophyllus Indicus, tanacetum Perunianum, tachetes, flos Africanus, Tunetensis, & Indicus. Sunt qui othonnam esse rentur, sunt qui petilium: nec defunt qui inter calthas reponunt. Denique tumatle ex Themistiran, recentiores ferè pomum aureum, & pomum amoris nuncupant. Huius plantæ iconem primus, & ultimus spectandam proposuit Rembertus Dodonæus in commentarijs de stirpibus, quos idiomate Germanorum inferiorum edidit, uir huius memoriæ eruditissimus, & ad stirpium cognitionem non illustrandam solùm, sed absoluendam natus, factus, institutus. Finem faciam de pharico, si illud nota uero, Hefychium *φαρίκον* interpretari laneum integumentum, pro quo in onomastico Iulij Pollucis legitur *φάρικον*, ut ferè in alterutro mendum subesse suspicer.

M E M B R U M VI.

Mox æmulatione circa bibliothecas regum Ptolomæi, & Eumenis, supprimente chartas Ptolemæo, idem Varro mem-

branas Pergami tradidit repertas. Postea promiscuè patuit usus rei, qua constat immortalitas hominum.

Commentarius Guilandini.

Quanta fuerit M Varronis in litteris præstantia, quantum ingenij acumen præ cæteris suo tempore eruditione claris, quanta denique totius antiquitatis peritia, cùm in secundi membri expositione versarer paullò fusius attingi. Etsi verò ei libenter tantum ubique tribuo, quantum eximia atque excellens ipsius eruditio meretur: tamen tanti faciendum non puto, quanti Plinius eum habuisse uidetur, cui satis fuit, tradidisse Varronem membranas Pergami primùm, & quidem chartis serius inuentas, nulla porrò super hoc diligentiore inquisitione facta. Qui, si præstantem generosi animi sui aciem, in ueritate indaganda, qua nihil pulchrius, nihil præstabilius esse potest, hæc quoque parte occupare uoluisset, tam facillè sibi erat deprehendere, falsum esse quod à Varrone asseritur, quàm grauius scriptorum testimonijs sententiam eius de chartis infra conuellet. Nam membranarum usum multò ante quàm Ptolemaici, & Attaliei reges de gremio exirent, orbi terrarum communicatum fuisse, non obscure testatur Herodotus, qui in Terpsichore scribit Ionas byblos dicere diphtheras prisea consuetudine, quòd aliquando byblorum penuriâ, hoc est papyri, pel libus uterentur tum caprinis, tum ouillis. Sed in re tanti momenti, præstat ipsummet historię patrem sua disserentem lingua audire: καὶ τὰς βιβλούς, φησὶ, διφθέρας καλέουσι ἀπὸ τῆ παλαιῆ Ἰωνες, ὅτι κατὰ ἐν σπάνια βιβλίων, ἔχρη-

ἐχέοντο διφθέρησι ἀγνάστει καὶ ἰατρῷ. ἔτι δὲ καὶ τὸ κατ' ἐμὲ, πολλὰ τῶν βιβλίων ἐστραύτας διφθέρας γράφουσι. Prisca, inquit, consuetudine chartas Iones appellant pelles, quòd aliquando penuriâ chartarum, pellibus caprinis, ouillisque utebantur. Adhuc quoque ad meam usque memoriam multi barbarorum in talibus pellibus scribunt. Quæ uerba non solùm Varronem falsitatis coarguunt, quantum quidem ad membranas attinet, uerùm etiam sententiam eius de chartis prorsus subruunt atque euertunt. Ne uerò quispiam pro Varrone stans, diphtheras dicat fuisse non membranas, quæ postea Pergamenæ dictæ fuere, quòd ex urbe Pergami in Asia, ab Attalo rege missa est membranarum copia, sed rudes caprarum, ouiumque pelles, audiat quæso grauissimum scriptorem Iosephum libro XII antiquitatum Iudaicarum, capite II, ex cuius disertâ iuxta atque luculenta attestatone cognoscet, diphtheras, quæ antiquitus ad scribendum adhibebantur, nihilâ pergamenis discrepare. Loquitur autem de LXXII interpretibus à Iudæa Alexandriam ad Ptolemaeum missis. *ὡς δὲ παρῶλον μετὰ καὶ τῶν δώρων εἰγέροντες, ἃ τῷ βασιλεῖ κομισαὶ ὁ ἀρχιερεὺς αὐτοῖς ἔδωκε, καὶ τῶν διφθερῶν, αἳ ἐγγεγραμμέναι ἦσαν τὰς νόμους καὶ νόμοις γράμμασι, ἐπερώτησεν αὐτὸς περὶ τῶν βιβλίων. ὡς δ' ἀποκαλύψαντες τῶν ἐναλημάτων ἐπέδειξαν αὐτῷ, θαυμάσας ὁ βασιλεὺς τῆς ἰσχυρότητος τῆς ὑμένας, καὶ τῆς συμβολῆς τὸ ἀνεπίγνωτον, ἵτω γὰρ ἤμεροσ ἕσ.*

Quæ uerba Gelenius sic in Latinum conuertit: Ut uerò senes illi uenerunt cum muneribus à Pontifice missis, & cum membranis, quæ legem aureis litteris inscriptam continebant, primùm de libris eos rogauit: ut uerò ex inuolucris depromptos obtulerunt, multùm, diùque miratus membranæ subtilitatem, & commissuras, quæ ita latebant, ut uisu discerni non possent, gratias se illis habere dixit qui uenerint, & maiores etiam
 ci qui

ei qui miserit, sed longè maximas deo, cuius leges at tulerint. Ex quibus uerbis palàm fit, diphtheras ueterum non modò non differre à membranis siue pergamenis postea dictis, uerùm etiã multò antiquiorem esse membranarum inuentionem quàm Varro tradidit. Nam Eleazarus princeps sacerdotũ per LXXII interpretes, sacros libros ad Ptolemæum Philadelphum tunc primum regnare incipientem, in membranis tenuissimis, ac incomprehensibili compagine glutinatis, aureis litteris descriptos misit. Atamulatio, quæ inter hunc Ptolemæum, & Eumenem Pergami regem ob studiorum similitudinem in conquirendis toto terrarum orbe omnis generis libris suborta fuit, serius aliquanto gliscere, incrementaque sumere cœpit, quàm sacra uolumina in Græcum traducta fuerunt. Quò fit ut serius etiã chartas Ptolemæus supprimere potuerit, & multò adhuc serius Eumenes membranarum copiam fieri curauerit, qua chartarum penuria pensaretur. Equidem nequeo satis mirari, quibus coniecturis adductus Varro memoriæ prodidit, membranas ante Ptolemæum nondum fuisse repertas. Qui, si prouerbij illius uulgatissimi, Antiquiora diphthera, memor fuisset, nunquam profectò sententiam eam scriptis à se inseruisset. Si quidem Suidas ait, diphtheram, quam Argonautæ ex Colchide aduexerunt, librum fuisse ex membranis, qui artis eius, quam chymiam uocant, arcana pandebat, ut aurum esset faciendum, meritoque membranam eam appellatam esse auream, propter emolumentum, quod ex ea acquirebatur. Alij diphtheram interpretantur pellem capræ, quæ Iouem lactarit, in qua creditum est antiquitus, illum omnia scribere quæ fierent. Vnde quæ nec in historicorum litteris exstarent, nec in hominum memoria seruarentur, ea uelut

ex Iouis

ex Iouis diphtera petita dicebantur. Quamquam au-
 tem utraq; expositio profiteatur diu ante Ptolemæos
 in pellibus scriptitatum fuisse, quod mihi contra Var-
 ronis pronunciatum satis est: tamen Suidæ opinioni
 nõ parum fauere uidetur id, quod super ea uerba Apol-
 lonij ex secundo Argonauticorum, *τὸν ῥά χρύσειον ἔδου-
 κεν ἑρμῆας*, id est quem aureum utique posuit Mercu-
 rius, colligitur his uerbis ab interpretibus. *λέγεται
 τῆ τῆ ἑρμῆ ἑπαφῆ, τὸ δῆρας τῆ κριῖ γινέσθαι χρυσῶν*:
 dicitur scilicet contractu Mercurij pellem arietis fa-
 ctam esse auream. Quibus uerbis uideri potest signi-
 ficari non illum deorum internuncium, atque interpre-
 tem, petaso, talaribus, & caduceo insignem, sed po-
 tins hydrargyrum, quo Chymici ad aurum constan-
 dum utuntur: hydrargyrum inquam, non illud uulga-
 re, sed quod ab uulgari per ignem, & arenam albam
 septies mundatum est; & priuatim argentum uiuum
 sapientum, aqua mercurialis, materia metallorum;
 perpetua dispositio, materia prima artis, uitrum per-
 enne incorruptumque, & oscum uitri appellatur.
 Hoc genere liquoris sunt lampades perpetuò arden-
 tes, quod penitus incredibile uideretur, nisi Hermo-
 laus Barbarus, uir clarissimus, & de cuius fide nemo iu-
 re dubitauerit, libro corollariorum V, & Franciscus
 Maturantius, homo eruditissimus in epistola ad Alphe-
 num amicum, iam dudum testati fuissent inueniri alicu-
 bi in subterraneis Italix monumentis lucernas perpe-
 tuo fulgore lucentes, qualis fuit illa Maximi Olybij in
 agro Patauino iuxta oppidum Atheeste eruta, quam ar-
 disse supra mille & quingentos annos, tradit libri pri-
 mi antiquitatum Patauinarum caec Bernardinus Scar-
 deonus, uir singulari cum doctrina, tum probitate ad-
 miranda. Certè in historia est, Diocletianum Im-
 peratorem ueterum scripta de fusione argenti, atque au-
 ri per

ri per totam Ægyptum conquisita concremasse, ne ex illa arte ditati Ægyptij, & pecuniæ freti copijs, deinceps contra Romanos rebellarent. Ut prope affirmare ausim, studium chymicæ artis apud barbaras gentes antiquissimum fuisse, ad Romanos verò, & Græcos deriuatum tardius, præsertim cum Aristoteles quoque eius meminisse videatur. Nam XXIII probl. XIII quærens cur mare potis sit flammam emittere, a qua potabilis non item, causam reddit, quia oleum arte ex sale extrahi possit. Quod equidem oleum nemo sine chymica arte eliciet, etiamsi sale m mille torcularibus quàm arctissimè comprimatur, atque adstringatur. At cum oleum flammam producat, non est à ratione alienum, posse & mare flammigerare, propter oleaceam quam in se continet partem. Qua, cum potabilis aqua careat, flammam emittere nequit, quemadmodum neque marmor, neque glacies in flammam prorumpere possunt. Verùm enimvero quia illud philosophi problema paullo obscurius esse apparet, quàm ut apertum sensum constituat, ego, quò studiosis elegantioris philosophiæ gratum faciam, annitar lucem ei dare, atque id uel maximè oblectandi Nicasium Ellebodium eruditissimum hominem gratia, qui tametsi utranq; linguam excellenter calleat, ac philosophiam vnà cum medicina ita coniunxerit, ut dignus iudicatus sit, quem laurea corona mirifico omnium consensu donaret collegium medicorum Venetorum tam consummate doctrinæ hominum, ut nihil eos unquam latuisse sit suspicandum: tamen is superioribus mensibus me aliquanto morosius super eo interpellauit. Est itaque sciendum ex Aristotele libro meteorologicorum IV, capite IX, καυσά, id est ustilia in duplici esse differentia. Altera enim sunt φλογισά altera ἀφλόγισα: his fulgorem ignis haud quaquam concipientibus: illis contra

trâ clarissimum eius lumen plenè reddentibus : hæc
 flammantia Latinè dixerim, illâ non flammantia . Sed
 & illud quoque in memoria habere oportet , quod
 idem philosophus adstruit libro II de anima, con-
 textu XLIII, aquam potabilem, & in summa omne
 humidum, ut ait Averrhoës, ignis alimentum existe-
 re, atque ideo necessariò deuri : quanquam flammare
 non est necesse . Quibus ita politis, consequens est
 omnem quidem aquam cremari : non tamen omnem
 flammigerare, sed illam tantùm quæ aliquid pingue,
 & olcaceum habet, qualis est aqua salsa . Apparet
 ergo uerbum κρείσθαι eo in problemate ab Aristotele
 positum esse tum pro prima, tum etiam pro secunda
 combustionis specie, ac proinde uacare me omni cul-
 pa, qui non deuri tantùm, ut Gaza, verùm etiam flam-
 mam emittere, producereque transtuli . Est nanque
 aqua omnis κέρσθαι, cùm sit ignis pabulum, sed non om-
 nis est φλογισθαι, quòd flammam hæud omnis emittere
 potis est . Carterùm philosophus repetit hoc idem
 problema paulò inferius in eadem sectione, ex quo
 loco facilimum est integritati suæ restituere mendum,
 quod in priori problemate transcribentium incuria
 commissum erat & à Gaza minimè animaduersum .

Vbi enim scriptum habetur, καὶ μάλιστ' ἐστὶν ἡ γὰζα, quòd Ga-
 za, Et eò magis, vertit, legere oportet, καὶ μάλιστ' ἡ γὰζα
 ὡς ἐστὶν ἡ γὰζα, id est, & magis terrestris, quemadmodum etiam an-
 tiquum interpretem legisse constat . Et cùm subdit, καὶ
 ἕτερον ἐτέρι μάλιστ' ἡ γὰζα τῶν ἄλλων τῶν θερμῶν ἔσθαι, memi-
 nisse patet est, uerba ea copulari ad proximè præceden-
 tia, in quibus dicitur, quòd siccum aptius est ad urendũ.
 Eò nanque respiciens Aristoteles, statim subiungit :
 Et alterum, scilicet siccum altero sicco, facilius crema-
 tur, prout nimirum calido fuerit vicinius, siue, quòd
 idem est, prout magis calore per naturam sit particeps .

Tunc subiicit: τὸ ξηρότερον δὲ τῆ βασιλῆς μαλινῶν ὑπάρχει, id est, mare autem aqua potabili est siccius: unde postmodum efficitur, ut etiam eâ combustionis specie cremari, quæ flammam reddit, aptius sit. Atque ita nihil illo in problemate relinquatur, quod non clarum, dilucidumque esse appareat: utinamque tam facile esset tollere contradictionem, quæ se ingerit in uerbis Aristotelis, & Theophrasti super deustione aquæ potabilis, quàm facile eximitur scrupus ab illo Aristotelis problemate. Siquidem Theophrastus in pulcherrimo illo libello, cuius index est, *περὶ πυρῆς*, ita deuti aquam potabilem ait, ut flammare etiam palàm perhibeat: διὰ τὸτο γὰρ, φυσί, καὶ ὁ ἴσος ἀγκαλόμενος ἐπὶ τῷ φλόγα, καθάπερ τῶς σπίνδουσιν ἐκλάμπα. καὶ ὁ βάλαττα, ὅταν σβενύωσιν. εἰάν ᾖ ἑλαττον ἢ, καὶ τὸ ὕδωρ. Redeo ad seriem, & continuationem sermonis Plinij: in quo illud dubium occurrit, Eumenésne fuerit is, ut Plinius ait, an Attalus, ut Ælianus, inter quem, & Ptolemæum secundum suborta fuit amulatio circa bibliothecas. Sanè diuus Hieronymus in epistola ad Chromarium, ita hunc Plinij locum attingit, ut pro Æliano stare palàm uideatur. De quibus, inquit, hoc primùm quæror, cur tot interiacentibus spatijs maris, atque terrarum, tam paruum epistolam miseritis, nisi quòd ita merui, qui uobis (ut scribitis) ante non scripsi. Chartam defuisse non puto Ægypto ministrante commercia. Et sialicui Ptolemæus maria clausisset, tamen rex Attalus membranas à Pergamo miserat, ut penuria chartæ pellibus pensaretur, Vnde & Pergamenarum nomen ad hunc usque diem, tradente sibi inuicem posteritate, seruatum est. Hactenus Hieronymus. Quod auctorum de membranis, & bibliothecis diffidium, non erit difficile tollere per ea, quæ scribuntur à Galeno in procemio commētariorum ad II librum Hippo-

Hippocratis de natura humana, ubi mentionē faciens huius ipsius contentionis, qua, ut Plinius ait, Eumenes, & Ptolemæus inter se certarunt, clarè demonstrat omnes Pergami reges uocatos fuisse Attalos, quemadmodum Ægypti Ptolemæos. Idem testatum facit Strabo libro tertiodecimo geographicorum, & apud Latinos Vitruuius in præfatione libri septimi. Plinius itaque proprium regis nomen reddidit, Ælianus, & Hieronymus commune omnibus Pergami regibus. Difficilius fortasse fuerit ostendere, quis primum libris conquirendis, & bibliothecis erigendis operam, studiūque impenderit. Equidem Strabo illo ipso quem modò indicauī loco, auctor est Aristotelem scholæ Peripateticorum principem libros primum omnium congregare cæpisse, atque Ægypti reges bibliothecæ syntaxin docuisse. Cuius allēnationis utranque partem esse erroneam, falsamque profiteri non dubito. Quomodo nanque Aristoteles, Ptolemæum secundum ab Alexandro Magno regem Ægypti, qui primus bibliothecam Alexandrinam instituit, eius bibliothecæ syntaxin docere potuit, si antequam Ptolemæus iste cognomento Philadelphus regnum susciperet, Aristoteles iam ante annos prope XL in humanis esse desierat? Natus enim est Aristoteles anno primo nonagesimæ nonæ olympiadis, & cum esset annorum fere sexagintatium è vita in Chalcide migravit, teste Apollodoro in Chronicis, quam sententiam sequitur etiam Diogenes Laërtius, nec dissentit Suidas, nisi quòd anno ætatis septuagesimo uitam cum morte permutasse, de quorūdam fide refert. Sed & si maximam annorum vitæ summam accipiamus, quem Aristoteles ultra septuaginta non prorogauit: adhuc tamen à morte eius ad primum regni Philadelphi annum intercident anni triginta.

Falsum est igitur eum docuisse reges Ægypti quo ordine bibliothecæ essent instituendæ. Nec est probabile, quod dici possit ab aliquo: Aristotelem Ptolemæo Lagi filio, primo regi Ægypti post mortem Alexandri Magni, præscripsisse ordinem bibliothecæ; quæ ab illo rege vix inchoata, ideoque tam obscura sit, quàm quæ adhuc quasi nulla fuit: Ptolemæum verò Philadelphum secundum regem eiusdem provincie post Alexandrum Magnum, tanto studio ad inchoatum à primo rege opus incubuisse, ut id non tantùm perfecisse, sed etiam incepisse credatur: nec propterea negari posse, quin Aristoteles docuerit reges Ægypti, quo ordine bibliothecæ essent instituendæ. Nam ineprijs est similem, ordinem illarum rerum præscribere, quas quis adhuc nescit. Quomodo enim Aristoteles præscire potuit, quos libros conquirere posset tantus rex? Immo neque à se conscriptos libros coordinauit, sed ab alijs habet ordinem illum, quo nunc circumferuntur. Rex ille antequàm conquisiuerat libros fortè magis indiguit eiusmodi consiliarijs, qui eum docerent, quibus artibus extorqueret omnis generis libros, siquidem non omnes æquè libenter communicare uoluerunt suos libros. Post collectam autem tantam copiam librorum, ut ordinare eos necesse esset, quò faciles essent inuentu, quoties in aliquo aliquid considerare uolupte fuit, tandem demum occasio fuit consultandi. Ad eam consultationem autem Aristoteles iam adhiberi non potuit, quippe, qui modo ante multos annos excefferat è uiuis. Neque est ea res tanti momenti, ut propterea Aristoteles à mortuis excitandus, atque sic consulendus fuerit. Et licet traderetur à uiris fide dignis; quòd Aristoteles hac ratione ad consultationem hanc uocatus sit: tamen negarem consilium illud ab eiusmodi consiliario da-

tum, esse Aristotelis Stagiritæ illius, quem principem suum esse iactavit secta Peripateticorum: diceremq; esse potius consilium larvæ cuiusdam, quæ specimen saltem Aristotelis illius præ se ferens apparuerit, & confluerit. Non igitur neque sic probabile est, quod traditur Aristoteles reges Ægypti docuisse quo ordine bibliothecæ essent instituendæ. Verùm super Aristotele, quando sit natus, mortuusq;, quibus præceptoribus usus; quomodo institutus; qualia, quot, & quo ordine scripserit; quæ operum suorum partitio, quis ordo, & summam quidquid ad totum vitæ eius decursum, atque omnium ab eo scriptorum connexionem attinet, multa non minus eleganter, quàm doctè tredecim libris ei instituto priuatim dicatis comprehendit Franciscus Patricius, quem ego uirum testimonio splendido, plenòque ornare supersedeo, ne quis ab amore magis, quo eum prosequor incredibili, quàm à iudicio profectum caussari possit. Deinde uerò libris accumulandis, & bibliothecæ instituendæ, tantùm abest ut Aristoteles omnium primus uacauerit, ut ne apud Græcos quidem primus fuerit. Nam Gellius libri sexti calce memorat Pisistratum tyrannum bibliothecam primùm Athenis posuisse, quam Xerxes urbe potitus ad Persas transtulit, & Seleucus Nicanor multis post annis referendam Athenas curauit. Sacra autem Hebræorum uolumina I Esdræ V I, an non duarum Darij Persarum regis bibliothecarum, quarum altera erat Babylo ni in Chaldæa, altera Ecbanis in Media mentionem faciunt? Non dissimulabo tamen bibliothecam eo Esdræ loco significare potius libros dati & accepti. Siquidem olim duplices fuerunt bibliothecæ: alix erant in quibus reseruabantur libri, qui spectabant ad eruditionem: alix uerò in quibus reponere solebant libros, qui pertinebant ad rem nummariam.

Atque

Atque ita alij sunt libri rationum, & alij libri sapientie, ac philosophie. Esdras autem loquitur de libris rationum. Quin & Iurisperiti docent bibliothecam significare & locum, & armarium, & libros. Bibliotheca (inquit Ulpianus libro XXXII pandectarum, qui est de legatis, & fideicommissis tertius, capite L) legata, utrum armarium solum, uel armaria, an uerò libri quoque contineantur, quaeritur? Et eleganter Nerua ait, interesse quid testator senserit. Nam & locum significare bibliothecam, & aliàs armarium, aliàs libros. Quod igitur scribit Sabinus, libros bibliothecam non sequi, non per omnia uerum est. Nam interdum armaria quoque debentur, quæ plerique bibliothecas appellant. Haftenus Ulpianus. A quo non dissentit Pompeius Festus, qui bibliothecas & apud Græcos, & apud Latinos, tam librorum magnum per se numerum, quàm locum ipsum, in quo libri collocati sunt, appellari testatur. Quis Romæ primus bibliothecam erexerit, dubitationem non habet, quando id præstitisse Asinium Pollionem testatur Plinius libro XXXV, capite II, cuius uerba, quòd multam amantatem habent, duxi adscribenda. Non est prætereundum ait, & nouitium inuentum. Siquidem non solum ex auro, argento ue, aut certè ex ære in bibliothecis dicantur illi, quorum immortales animæ in iisdem locis ibi loquuntur, quinimmo etiam quæ non sunt finguntur, pariuntque desideria non traditi pulrus, sicut in Homero euenit: quo maius, ut equidem arbitror, nullum est felicitatis specimen, quàm semper omnes scire cupere qualis fuerit aliquis. Asinij Pollionis hoc Romæ inuentum, qui primus bibliothecam dicendo, ingenia hominum reipublicam fecit. An priores experint Alexãdriæ, & Pergami reges, qui bibliothecas magno certamine instituere, non facile dixerim.

dixerim. Hæc ille. Multas præterea fuisse Romæ bibliothecas nobilissimas, passim apud scriptores legimus, quas omnes nuperrimè elegantissimo tractatu conclusit Fulvius Ursinus in eo opere, quo imagines, & elogia uirorum illustrium, & eruditorum, ex antiquis lapidibus, & numismatibus expressa cum annotationibus publicauit, uir ingenij, eruditionisque gratia auctoritate magna præditus, non solum apud Alexandrum illum Farnesium Cardinalem ingeniorum acerrimum iudicem, cui est à secretis, uerum etiam apud totam Romam urbium, & orbis dominam, atque apud omnes totius Italiæ claros doctrina uiros. Ac fuit hoc ab antiquis temporibus sapientissimorum regum, & principum opus, bibliothecas condere, tanquam castella quædam, & armamentaria sapientiæ. Et, si certaminum uictores magnos honores meruerunt, ut in conuentu stantes (sicut Vitruuis ait) palma, & corona donarentur, & redeuntes in propriam patriam, quasi uictoria triumphantes quadrigis inueherentur, adhæc veste publica, perpetuòque uictu alerentur: quanto magis efferendi sunt uiri illi, qui doctissimorum hominum scripta maximis impensis, & sumptibus prorsus incredibilibus anxie, ac sollicitius undique conquirunt, quo rempublicam ijs præsidijs communiant, quæ posteris sæculis profutura sint, & unde omnis uitæ lepor, humanitasque pendent. In quibus herclenemo palmam præripuerit Ptolemæo illi Philadelpho, non solum ob reposita in Alexadrina bibliotheca septingenta uoluminum millia, ut Gellius & Ammianus Marcellinus testatum fecerunt, uerum etiam quia primus sacra biblia ex Chaldæo Græca facere curauit: Pharum turrem inter septem orbis miracula relatam substruxit: & quod credere duriusculum esset, nisi à medicorum antistite Galeno secundo in III. epide-

miorum

miorum VII, & primo de natura humana luculentâ oratione confirmatum esset, Atheniensibus annonæ penuria pressis non prius alimenta concessit, quàm sibi tragœdiarum Sophoclis, Euripidis, & Aeschyli autographorum potestatem fecerât. Pro quibus tamen, præter vectigalium immunitatem, XV talenta iisdem oppigneravit: & eadem postea cum exscriptis exemplaribus illis dono dedit. Quo equidem Ptolomæi factò nullum puto generosius. Iulianus singulari ingenio, & eloquentia Imperator, quanto librorum studio arserit, ipsius prudentissimum hoc dictum testatur, quo exorditur epistolam ad Ecdicium præfectum Ægypti: ἄλλαι μὲν ἴππων, ἄλλαι δὲ ἀρμύων, ἄλλαι θηρίων ἐρέσις, ἐγὼ δὲ βιβλίων κτήσεως ἐκ παιδαγῶν διπλῶς ἐντέτυκτο ἰσότητος. Quæ uerba Morentius vir doctissimus, sic Latinè exprestit: Quidam equis, alij auibus, nonnulli feris delectantur: ego verò inde usque à pueritia librorum cupiditate arsi. Quam suam ardentem cupiditatem egregiè manifestauit idem Imperator in ea epistola, qua mandat Porphyrio, ut mittat Antiochiam Georgij episcopi Alexandrini bibliothecam, graui pœna irrogata, nisi integrè mitteretur. Georgij, inquit, magna sanè, & copiosa bibliotheca fuit, & philosophorum, & historicorum omni genere referta: sed de Galileorum maximè doctrinâ permulti, & varij cōmentarij exstabâr. Quare totam eam bibliothecam perquirè, & Antiochiam mitte. Scito autem te quoque grauißimas pœnas esse daturum, nisi omnem diligentiam in quaerendo adhibueris, & quos suspicio erit quacupque ratione libros aliquos interuertisse, tum argumentis omnibus, tum iurciurando multiplici, tum multo magis seruatorum quaestione, nisi queas conuincere, saltem ut cogas eos in medium proferre. Ad cuius epistolæ tam minax, & seuerum exemplum conscri-

conscribendum Iulianus videri possit impulsus, non tam naturâ alioquin litterarum ardentissima, quam spe gloriæ maioris, persuasus euenturum sibi, quod Gordiano optimo, & nobilissimo Imperatori accidisse Iulius Capitolinus in eius vita memorat. Nam cum Seuerus Sammonicus, vir eruditissimus Gordiano iuniori bibliothecam suam, in qua sexagintaduo millia optimorum voluminum censebantur, testamento reliquisset, illico Gordianus ad cælum ferri cepit. Quippe tantæ bibliothecæ copia, & splendore donatus, in famam hominum litterarum decore peruenit. Nec fefellisset ista Iulianum persuasio, modò ingeniû, indolénque egregiam ad veram pietatem, quam puer imbiberat, conuertisset. Quæ si semel agnita fuerit, & postea sponte excutiat, omnium scelerum, malorumque causa esse solet. Hinc illa nefaria eiusdem Iuliani morientis contra Christum exclamatio, Vicisti Galilæe. Christianos impio quodam odio adeo insectatus, vt studia, & militiam his interdixerit, plebsque præmijs, & illecebris, quasi machinis à vera pietate auerterit. Vnde postea effectum fuit, ut omnes in eo maximo dignæ principe virtutes obscurarentur, & chartis, quibus, vt Plinius ait, constat immortalitas hominum, sedè traductus, ab optimis quibusque scriptoribus non tam laudetur, efferaturque, quam turpiter laceretur, ac deprimatur. Quod grauitè iuxta atque veraciter facit Gregorius ille Nazanzensis; vir ad mirandum doctus, bonus, piusque, in duabus illis inuectiuis, & infamatrici-bus orationibus, qui *εὐλατῆρικὰ* vocati sunt *λόγῳ*.

MEMBRUM VII.

Papyrus ergo nascitur in palustribus Ægypti, aut quiescentibus Nili aquis, ubi euagatæ stagnant, duo cubita non excedente altitudine gurgitum, brachiali radicis obliquæ crassitudine, triangulis lateribus, decem non amplius cubitorum longitudine in gracilitatem fastigiatum, thyrsi modo cacumen includens. Semine nullo, aut usu eius alio, quàm floris ad deos coronandos.

Correctio Guilandini.

Papyrus ergo nascitur in palustribus Ægypti, aut quiescentibus Nili aquis, ubi euagatæ stagnant, duo cubita non excedente altitudine gurgitum, brachiali radicis obliquæ crassitudine, decem non amplius cubitorum longitudine, triangulis lateribus in gracilitatem fastigiatum, thyrsi modo cacumen includens &c.

Commentarius Guilandini.

Receperat Plinius, priusquam stirpibus Ægypto proprijs coronidem imponeret, dicturum se de papyro, quod præstare uolens, descriptionem proponit, qualem apud Theophrastum inuenerat, à quo
libro

libro IIII historiæ plantarum, capite IX his uerbis repræsentatur. Nascitur papyrus non in altitudine gurgitum, sed prope intra duo cubita, nonnusquam etiam minus: crassitudine radicis qua uola uiri robusti: longitudine super dena cubita prouenit: super terrâ ipsam radices obliquas, tenues, densâsq; in limû demittens: sursum quos papyros dixeret profert, triquetros, angulatos, magnitudine quaternorum ferme cubitorum, comma inutili, exiliq; fastigiatos, fructus nullius secundos, ex multisq; radicis partibus erumpentes. Ex qua Theophrasti oratione facile est cuius intelligere, qua ego ratione persuasus, duo in Plinio uerba sede non sua iacentia, aliò reponenda censuerim. Cùm enim in Ægypto peregrinarer, & magna cura in omnes eius regionis stirpes inquirerem, nunquam potui in papyrum incidere, cuius thyrsi, seu uirgæ ad summum septem cubita excederent. Quare cogitare meam cœpi, uel non intellexisse Plinium quæ à Theophrasto dicuntur, cuius criminis tantum uirum reum agere pudet, uel ei certè transcribentium (incuriâne dicam an insectiâ?) vim esse factam: hoc enim longitudinem decem cubitorum radicibus attributam ad scapos hastiliæ seu caules imperitè nimis transtulisse mihi persuasit deo. Est uero papyrus duplex quemadmodum secundi membri commentario ex Eustathio annotaui: una, quæ propriè uocatur biblus Ægyptia, non nisi in Ægypto, & India Straboni nascens, tametsi Theophrastus in Syria quoque prouenire tradit, Plinius etiam in Babylone: altera, quæ extra Ægyptum in Italia etiam gignitur vnâ cum typha, & anthela, uel ut Guarinus & Trifernates apud Strabonem interpretati sunt, unâ cum cremio, & ulua, atque à Theophrasto priuatim sari appellatur, ab Eustathio biblus altera. Ex priore fiebat quondam charta: ex posteriore non item.

Quod nescientes nonnulli, crediderunt papyrum, quæ biblus est Ægyptia, provenire in Italia, quo nihil est falsum magis. Sari, inquit Theophrastus loco citato, in aqua provenit, circa paludes, planaque, ubi Nilus recesserit. Habet radicem præduram, flexuosamq;: ex qua, quæ Saria uocant, exeunt: his longitudo duum cubitorum, crassitudo pollicaris. Triangulum id quoque papyri modo, & comam similem gerit. Qui manducant, eius quoque manducamentum exspuunt. Radice fabri ferrarij utuntur: carbonem enim optimum facit, propter ligni duritiam. Hoc Sari, illa est planta, quam Sicilia, in qua copiosè nascitur, Calabria, & Apulia uulgò paperum nominat, unius litteræ diuersitate à papyro, quam Strabo libro V in quibusdam Hetruriæ lacubus inueniri testatur ijs verbis: Ad agri beatitudinem accedunt, & lacus magni; & multi, qui & nauigantur, & multa opsonia, palustrésque auiculas nutriunt. Typha etiám, & papyrus, & anthela copiosè Romam per fluuios deportantur, quos lacus usque in Tiberim effundunt. Vbi papyrus non licet exponere pro biblo, ex qua chartæ fiebant, utpotè quam biblum idem auctor libro ultimo, non nisi in Ægypto, & sola India gigni pro constanti affirmat. Verùm cum Theophrastus sari faciat similem biblo, suspicor utranque plantam ob eam quam inter se habent affinitatem, uno, eodémque papyri nomine appellatam fuisse, quando & Eustathius prima & niceissima Odyssæa, bibli duo genera statuit: alteram Ægyptiam, ex qua chartæ: alteram ei similem, quam ego pro Sari interpretor. Ne autem papyrus apud Alcæum, & Anacreontem pro sari accipiam, in causa est, quòd nusquam legerim apud Strabonem antiquiores, uocabulum id in alia significatione, quam pro una biblo, ex qua chartæ conficiebantur, usurpari. At postero-

steriores papyrum non inodò pro fari enunciauerunt, uerùm etiam pro biblo, ex qua chartæ. Papyrum qui dem nullus Latinorum pro fari extulit, licet pro biblo Ægyptia permulti. Iidem nouete papyri sex alias significationes, quarum duastantum apud Græcos legisse memini. Nam Latini imitati Græcos, non solum totam bibli stirpem omnibus suis partibus constantem appellant papyrum, sed etiam priuatim eiusdem bibli scapum, caulẽmue. Plinius libro XIII, capite XI: Preparatur ex papyro chartæ, diuiso acu in prætenues, sed quàm latissimas phyluras. Ibidem: Ex ipso quidem papyro nauigia texunt. Rursus capite XII eiusdem libri: Cùm primò supina tabula scheda adlinitur, longitudine papyri, quæ potuit esse segminibus utrinque amputatis. Quibus in locis papyrum uocat non radices, non folia, quæ ambo, tum ad textum, tum ad chartam faciendam inutilia sunt, sed scapum, qui solus utri que ei usui deseruit. Quin etiam Alexander in problematis, Theophrastus, Galenus, Oribasius, Paullus, medici omnes papyri nomine ipsum plantæ caulẽm appellasse deprehenduntur. Certè Dioscorides, qui fistulas papyro recludit, eademque in cineres redacta, depascentia ulcere aspergit, non nisi scapum bibli intelligit. Est enim scapus ex rara, & fungosa substantia constitutus, cuius hiantes, & laxæ interiori cavitates copioso humore explentur, qui simul atque cuanuit, tota caulis crassities concidens, redditur multò quàm erat tenuior atque subtilior. Eum scapum, quod nec recens, nec natiuo succo turgens, sed aridus magis atque exsuccus in Græciam importaretur, iubet Dioscoride saquæ immersum, madefactumque filo ualidè constringere, & sic aëri desiccandum exponere. Postquàm enim uinculis hoc modo arctè colligatus inaruerit, si soluatur, inque fistulam, uel in quæcunquẽ ulcera, quorum labra im-

bra importunè contrahuntur, indatur, sensim ulceris humiditate intumescens, ad pristinam tandem magnitudinem, quam præferebat antequàm filo uinciretur, reuertitur, atque sic oras fistularum diducit, ac laxiores efficit. In quem vsum chirurgi hac tempestate interiori milij Indici medullam non sine felici successu assumunt. Quod equidem eo libentius refero, quòd mihi refricat, renouatque memoriam pariter ac desiderium Gabrielis Falloppij Mutinensis, magni mei dum hac luce frueretur mœcenatis, quem ego uirum totius Italix publico, summoque honore nomino. Nullum enim vnquam est virum hoc ipso, Italia produxit omnibus animi ingenijque dotibus absolutiorem, absit inuidia dicto: & si ad laudem facit, Hydrocremasto Taurino tantò maiorem, quantò minus uerecundum est, nelle docere quod non didiceris, ac spartam, quam sis nactus, impotenter ornare. Sed ne singulas eius laudes oratione exsequar, apponam elogiù, quod eius imagini meo in musæo subscripsi, ex quo nemo non intelliget, quantis vir ille virtutibus instructus fuerit. Salue Gabriel Falloppi scholæ Patauinæ medicorum omnium, omnibus numeris longè absolutissime: ingeniorum liberalis educator: artiumque, & vtriusque linguæ perite: ac unice veræ virtutis æstimator. Salue iterum anatomicorum, atque herbariorum coryphæ, cum, te viuento, non Italia modò tua, sed omnis quoque Æuropa salutari, & admiranda prorsus doctrina floruerit: scilicet vt mox orbata te doctore, & uindice, in densissimam obscuritatis caliginem, & veteres illas tenebras incideret. Salue itidem, qui feliciter, & exercuisti medicinam, & luculenter docuisti in clarissimis Italix gymnasijs annos XIX, detectis, damnatis, proscriptis, è medio sublatis errorum millibus multis, æquato non modò Herophili rerum fulgore, sed etiam

Dioscoridis prope, & magni Asclepiadis. Verùm factis tibi non erat tot nominibus ad æternam gloriam contendisse, nisi etiam Melchiorem Guilandinum graui ære obstrictum, ex manibus Numidarum, Maurorumque gratis redimeres. Quod ille generosi animi tui liberale donum, si non, ut patet est, dignè olim pensabit, certè nulli vnquam obliuioni tradet, sed, quem admodum dicitur, trabali clauo figet, atque optima fide æternùm suspendet. Nunc ad scapum papyri, pro quo, dum ego tyro essem, & medicinæ dogmatum rudis adhuc, memini in dilatandis fistularum, vlcerumque oris medullam milij Indici assumere Falloppium illum, quem multa conscribere conantem de ea medicinæ parte, quæ manibus exercetur, factorum inuidia terris eripuit, nondum annos natum quadraginta. Ex ijs quæ de scapo papyri commemorauimus, lux infertur Alexandro pariter & Dioscoridi: Alexandro quidem primo problematum XCIII, in quo querit, cur aluo suppressa, & nihil reddente, papyrus conuoluta in longum ad instar cylindri, intrusaque in anum proficit. Nam quòd scapus papyri non teres à natura productus sit, sed triangularis, expediat verò, quæ in sedem intrudi debent, teretia esse, ideo ligaturis, vinculisque vtile est, eum ad teretem figuram redigere, asficatumque, & oleo illitum in anum, cum res postulat, reponere. Siquidem, ait Alexander, musculos sedis collapsos, compressosque diducit humefacta papyrus, & excitat. Quod ipsum etiam in vlceribus facit, quorum oræ importunè contrahuntur, & conuenient. Diductis autem musculis, fœces excedunt, & quidquid affligit, reijcitur. Rectè itaque Gaza *σφαιρωσάντες*, Latinè dixit conuolutum in longum, tametsi *σφαῖρα* significat pilam, globumue. Dioscorides autem illustratur, apud quem rectè legitur *σκιερασθῆρα*, id est

id est confecta siue apparatus, pro quo Marcellus, & Cornarius malè substituerunt *οκαλαταυθῶσα*, id est afficcata, quando & Alexander eodem quem proximè indicaui libro, dicat *διὰ βροχῶν ἰθαλῶς παρασκευάζοντὸ στυπῶν*, stupam aqua madefacere. Sensus verò verborum Dioscoridis hic est : scapus papyri ritè ante omnia apparatus, atque compressus, humectatur nostra industria: deinde filo constrictus obuoluitur: mox ficcari permittitur: demum exficcatus, fistulis imponitur amoto filo. Quam uerborum Dioscoridis expositionem mirificè confirmat Serapio in opere de simplici medicina, capite CI, quod de Burdi inscribitur: Burdi, inquit citato nominatim Dioscoride, est notum, & ex eo fiunt chartæ: & utuntur eo medici, quando uolunt dilatare orificia fistularum: & quando uolunt eo uti, infundunt eum primo in aqua, & postea ligant super eum linum, & dimittunt donec desiccetur, & postea dissolunt, & ponunt in fistulis: quoniam quando manet intus, impletur humiditate, & tumescit, & dilatat. Hæc ille. A quo non dissentit Auienna libro II canonis, capite DXLIV, quem studiosus lector consulere poterit unà cum Plinio libro XXIV, capite XI, scribente papyrum, præcipuè esse utilitatis cum inaruit, ad laxandas, siccandasque fistulas, & intumescendo ad introitum medicamentorum aperiendas. Galenus libro VIII de simplicium medicamentorum facultatibus tradit papyrum oxycrato, uinòue maceratum recentia ulcera glutinare circumpositum: quod præstare credendum est partim humiditatem cibendo, & labra hiantia adducendo, partim, ut Galenus ait, medicamenta sanantia continendo. Sed & Aristotelis item error ex dictis à me de papyro palàm innotescit, negantis decimosexto problematum VIII, ullius plantæ caul-

les, truncosue forma triangulari, aut multiangulari constare. Quam philosophi asseuerationem redarguit *arvopla* seu proprius aspectus, & oculata fides caulium papyri, sarcos, cyperi, mampiræ, holoconitidis, clymeni, bunij, ballotæ, marrubij, melissophylli, anagallidis vtriusque, hormini vtriusque, cardiacæ, sideritidis heracleæ, scordij, pycnocomi, æthiopidis, & ne quid exemplorum etiam rusticis cognitorum desit, rubiæ, betonicæ, ebulli, saluæ, fabæ, quæ stirpes omnes, caules partim quadratos, partim triangulos habent. Quare cum falsum sit quod ab Aristotele affirmatur de plantarum caulibus, poterit posthac Mathæolus audacter, & tutò in eos animaduertere, qui arundines illas, quas Indicas vocant, quibus magnates debilem lapsantemque gressum fulciunt, quòd non triangulares, sed teretes sint, antiquorum papyrum non rectè statuerunt. Cæterum altera papyri significatio est, qua Latinis extimus, summusque scapi papyri cortex instar stirpi lenis glabèrque venit. Plinius libro XIII, capite XII: Post hæc papyrum est, extremumque eius stirpo simile, ac ne ad funes quidem nisi in humore utile. Tertio significat papyrus simplicem phyluram, quam etiam tæniam, bracteam, laminamque nuncupamus, quæ ab interiore scapi parte detracta, & glutine duplicata, præstabat dictam propriè chartam, Nam veteres, ut suo loco patebit, chartam concinnabant ex duabus bracteis inter se conglutinatis, quarum altera recta secundum naturalem scapi situm extendebatur, altera positione transuersa eidem inducebatur. Ulpianus de legatis III, qui est pandectarum XXXII, capite L: Chartis legatis, neque papyrum ad chartas paratum, neque chartæ nondum perfectæ continebuntur. Idèoque Tranquillus, qui litteris consignauit Neronem plumbeam chartam supino pectore sustinuisse,

stinuisse, si pro charta dixisset plumbeam papyrum, cui pari iure non posset. Quartò accipitur papyrus à Latinis pro charta perfecta & omnibus suis numeris absoluta. Martialis libro III ad librum suum:

Cordylas madida tegas papyro.

Idem Xeniorum principio:

Perdite Niliacas muse mea damna papyros.

Apuleius in exordio asini aurei: At ego tibi sermone isto Milesio varias fabulas conferam, aurè sique tuas beneuolas lepidò sutoro permulceam, modò si papyrum Ægyptiam argutia Nilotici calami inscriptam nõ spreueris inspicere. Quintò significat & radicem papyri, qua Ægypti etiamnum pro ligno ignis gratia utuntur, quemadmodum quondam fecisse testatur Theophrastus, Dioscorides, Plinius. Proinde Martialis libro VIII ad Titullum, innuens ueteres usos esse papyro ad rogam, denotauit non superficiem eius stirpis, sed radices:

Fractus papyro dum tibi torus crescit.

Quæ causa est cur Iuriconsultus libro proximè citato, capite LIII papyrum contineri ligni appellatione censeat. Lignorum, inquit, appellatione in quibusdam regionibus, ut in Ægypto ubi arundine pro ligno utuntur, & arundines, & papyrum comburitur, & herbe quædam, vel spinæ, uel uepres continebuntur. Ultimò capitur papyrus à Latinis & pro vinculo ex bibulo Ægyptia intorto. Columella libro VI eiusdem numeri capite: Atque ita sub cauda sanguis emittitur, qui cum satis profluxit, inhibetur papyri ligamine. Nam intellexisse eum de papyro, quæ erat materia chartarum, non modò uerba Anacreontis, & Alcæi in secundum à me commentarium transcripta possunt ostendere, sed etiam Nicander uidetur innuere, qui

docens

docens remedia aduersus lethale uirus buprestidis, iubet ut uomitum concitemus per detrusam in fauces pennam, aut intortum *ἀπὸ βιβλῆς σφενδάρι*, id est ex papyro funiculum. Reliqua sunt duo adhuc papyri significata, quæ ad septem ex commemoratis adiicienda censui, ne impingens in ea lector decipiatur, credens aliquod de prædictis indicari. Nam papyrus cuius meminit Auicenna libro canonis IIII, fen I, capite X, quod prænotatur de curationibus febrium acutarum, multum differt ab omnibus septem papyri significationibus. Si, inquit, domus est proximi temporis ex quo linata fuerit luto, & propriè illo, in quo ponitur loco paleæ cottum papyri, tunc est melius. Vbi cottum papyri appellatur densa typhæ palustris panicula, quæ in pappos soluitur, qui in aures illapsi, exsurgunt. Siquidem tum biblus, tum sari crinitam tantummodo iubam sustinent, cui nulla penitus lanugo insidet, adeo ut ea iubarum capillamenta nec humano quidem artificio quantumuis diligenter attrita, in lanuginem dissolui valeant. Accedit ad gratiam, quòd papyrus non magis gignitur locis illis, in quibus Auicenna natus est, quam lycomorus, & cassia stercoraria in Europa. Denique papyrum nuncupatur hodie ab omnibus & hoc chartæ genus, in quam hæc litterarum elementa depingo, quam ex linteolis ueteribus detritis, nulliusque amplius usus, ac postea in lanuginem contritis passim confici, nemo est quem fugiat. Sed institutum repeto, ne fortè, dum manum poscor, ut dicatur, pedem porrigam. Quod ad papyri descriptionem à Plinio propositam attinet, eam tam claram perspicuamque faciunt uerba Theophrasti, à me statim in exordio huius commentarij adducta, ut inutilem sim operam positurus, si diutius in ea declaranda immorari uelim. Nisi quòd Plinium asserere ab errore non

possum, qui quatuor Theophrasti uerba, *κόμην θυρσί-
ταις ἀχρεΐαν, ἀσθενῆ*, id est comam inutilem, debilem-
que sustinentes, Latinè dixerit, thyrsi modo cacumen
includens. Quod neque dictis à Theophrasto qua-
drat, qui papyrum gestare comam, non verò globum,
aut spicam tradit, quibus thyrsus includitur, neque ue-
ritati respondet, quæ Theophrasti sententiam palàm
defendit, pro qua etiam stat Strabo geographicorum
ultimo, papyro *χαίτην*, id est setam iubamue tribuens.
At quantum sit discrimen inter comam siue iubam, &
globum, spicamque, etiam utroque lumine orbi noue-
runt. Certè thyrsò modò globum, modò spicam im-
poni moris fuisse, præterquàm quòd antiqua marmora
ostendunt, multa quoque auctorum loca fidem facere
possunt. Et ne à Plinio discedam: quòd Theophrastus
in colocasia siue faba Ægyptia *καλλιὸν περιφερές*, id est
caput rotundum globosumq; uocauerat, Dioscoridì
σφικίαν ἢ φρούλον dictū, Plinius libro XXI, capite XV
apertè thyrsū nuncupat. Rursus quòd Dioscorides
de Alifmate scripserat, *καυλὸς θυρσοειδής, ἔχων κεφάλαια*,
à Plinio libro XXV, capite X redditur, alifma còstant
capite thyrsi. Idem Dioscorides admonet acanthum
gestare *θυρσοειδὲ κεφαλῶν*, id est caput thyrsi specie. Ve-
rùm vertex acanthi domesticæ, & alifmatis præfert spi-
cæ imaginem: colocasiæ uerò, & acanthi syluestris,
globi. Græci etiam *κωνοφόροις*, hoc est coniferos uo-
cant eos, qui in Bacchi exercitu, dum in Indiam pro-
ficisceretur, thyrsos ferebant, quòd thyrsi pinæcæ nucis
speciem habebant, quæ *κῆνος*. à Theophrasto nomina-
tur. Ego de thyrsò multa meis in epistolis, quas
adhinc annos quatuordecim publicauì, quas si cui con-
sulere uacat, inueniet, nisi fallor, quæ ad plenariam
de thyrsò cognitionem faciunt. Illud pro auctario ad-
diderim Iudith postquàm amputatum Holofertis ca-

put Betuliam asportauit, intulitque, solenne festum Deo optimo maximo celebrauit, in quo tam ipsa quam ceteræ mulieres thyrsis armatæ chorum duxisse narrantur capite penultimo libri Judith, quæ historia de Septuaginta uersione accepta in uulgata Latinorum editione desideratur. Ad quem locum respiciens Plutarchus, symposiacorum IIII, problemate V de Hebræorum ritibus, sacrisque uerba faciens, in hæc uerba scriptum reliquit *ἐστὶ καὶ ἱερὰ θυσία τῆς θεοῦ, καὶ θυροπορία παρ' αὐτοῦ, ἐν ᾧ θύραυς ἔχουρας ἐς τὸ λεγόν ἑοικῶσι.* Quod Latine dixerim: Est etiam solennitas quædam apud eos, quæ à gestatis ramis, thyrsisque denominari possit, in qua cum thyrsis templum frequentant. Ideoque legitur III Machabæorum VI Iudæos agitando Bacchanaliorum solenni coactos fuisse ab Antiocho hedera coronatos Baccho pompam ducere. *γαρομήνης δὲ Διονυσίου θεοῦ, ἡσυχάζοντο ἐν ἱερῶν κιστῆς ἔχοντες παρπέμπου τῆ Διονύσου.* Cuius dei templum esse thyrsum hedera obuinctum, testatur Macrobius libro VII saturnaliorum, capite I: Ut liber, inquit, pater thyrso ferit per obligationem circumfusæ hederae latente mucrone. Et libro I eorundem saturnaliorum, capitis XIX principio: Colitur apud Lacedæmonios simulacrum Liberi patris hasta insigne, non thyrso. Sed cum thyrsum tenet, quid aliud quam latens telum geritur, cuius mucro hedera ambiente protegitur? Ex quibus locis euidenter admodum apparet, thyrsi cacumen non modò non mollem, & ad ferendum ineptam comam sustinuisse, sed magis exacuto uertice, & minaci summitate omnibus timendum fuisse. Vnde etiam apud Euripidem Bacchæ, alioquin inermes, nullòq; ferro horribiles, thyrsis obuios uerberant, atque uulnera etiam infligunt, Catullus in Argonauticis: *ἄνθρωποι δὲ*

Horum

Horum pars telia quatiabant cuspide thyrsos.

Itaque Mantuanus poeta ecloga V thyrsos periphrastice appellat hastas.

Et folijs lentas intexere mollibus hastas.

Ceterum cur Plinius libro XV, capite XXVIII papyri thyrsum siue caulem uocauerit pomum, declarant quae idem auctor libro XIII, capite XI ex Theophrasto transcripsit, qui ait Aegyptios papyri caules, & crudos, & elixos, & assos manducare, succo tantum deuorato, manso autem reiecto. Nemo tamen existimet Aegyptios totum integrumque thyrsum deuorare, cuius illos proximam tantum radici partem in cibum assumere uidi. Quod Herodotus quoque testatum facit in Euterpe ijs uerbis: Iam uero Aegyptij biblum annum ubi est paludibus excerpserunt, superiorem eius partem amputant, quam in aliud quiddam conuertunt: quod relictum est inferius, longitudine cubitali, id edunt pariter, ac uendunt. Eo, si qui admodum suauiter uti cupiunt, in luculento furno torrefactum ita comedunt. Quare errat Dioscorides, qui quae eum sequitur Pierius Valerianus in hieroglyphicis radices mandi memorantes, quas Aegyptij non mensis, sed ignibus suam obduritiem admouent. Est namque radix, quod uel terra occultitur, uel saltem proxime eam attingit, atque in quod alimentum nullo alio medio est terra, aquaue attrahitur. Verum papyri particula, qua Aegyptii uescuntur, neque intra terram absconditur, neque ei proximè cohaerescit, neque item pabulum ex ea assumit, sed nutritur succo alimentari subiectarum decem cubitorum radicum, in quas crudum adhuc alimentum immediatè incurrit. Ex radices haud insiguntur terrae paxilli modo, neque in rectum, sed obliquum aguntur, & summo cespite gradientes, expellunt copiosas utroque ab latere radículas, quibus contra uentorum impe-

impetum, & aquarum Nili incursum seipsas tuentur atque communiunt. A maioribus emergunt thyrsi triangulares, & folia typhæ palustri similia, siue, ut dicit Elkau, qui & Bubikir appellatur in libro de simplicibus medicamentis, duobus locis, capite CXLVII & DXLVII, gladiolo: minimè tamen acuta, sed obtusa. Pars thyrsi inferior, quia mollis est, & copioso, dulcique succo abundat, æstur ab Ægyptijs, ideoq; totus, & integer thyrsus uocatus est ab Æschylo καρπός, id est fructus illo in Supplicibus senario.

Ῥίζη δὲ καρπὸς ἢ κρατὶ γάχον μέγαν,

de quo supra fufius. Superior quem usum habeat, quod nunc consequitur membrum aperiet, unà cum alijs quibusdam.

MEMBRUM VIII.

Radicibus incolæ pro ligno utuntur: nec ignis tantum gratia, sed ad alia quoque utensilia uasorum. Ex ipso quidem papyro nauigia texunt. Et è libro uela, tegetesque, nec non & vestem, atque stragula, ac funes. Mandunt quoque crudum, de coctumque, succum tantum deuorantes.

Commentarius Guilandini.

Quemadmodum nulla pernicietas uitæ maior inueniri potest, quàm in malitia, ignorantiaque simulacro intelligentiæ: ex quo ista innumerabilia nascuntur,

scuntur, ut turpia pro honestis, iniusta pro iustis, ignota pro exploratis, & falsa pro ueris accipiantur: sic certe uenia digni esse uideantur, qui non decipiendi proposito, sed studio iuuandi posteritatem, aberasse aliquando à ueritate deprehenduntur. Nam, ut ait Aristoteles libro de prima philosophia II, non solum illis agenda sunt gratiæ, quorum opinionibus quis acquiescere ausit, sed illis quoque qui crassa, & pingui minerva de rebus differuerunt. Siquidem etiam isti communem hominum uitam adiuuissè uidentur, habitum nostrum exercendo. Si enim Timotheus non fuisset, inquit, multum melodiæ nequaquam habuissemus. Si tamen Phrynis non existisset, ne Timotheus quidem. Quòd si hoc Aristoteles ille, qui solus hodie philosophi nomine dignus habetur, dicendum sibi putauit pro peccatis Phrynis, & Timothei, quantò ego causatius Plinium excusandum reor, qui vno atque altero Theophrasti uerbo non intellecto moneta Latina percutit, quæ auctor ille ne quidem per somnium unquam cogitauit. Sed producam ipsissima Theophrasti uerba paullo aliter quàm Gaza conuertit explicata, ut appareat quæcunque Plinius in papyro describenda refert, inde ad uerbum accepta esse. Radicibus, inquit eodem loco quem inter initia præcedentis commentarij indicaui, pro ligno utuntur, non tantum ad uendum, sed ad utensilia quoque uaria facienda: quippe lignum multum, probumque præstant. Papyrus ipsa ad plurima utilis: etenim ex ea nauigia faciunt. Etiam è biblo uela, tegetesque texunt, & uestem quandam, atque stragula, ac funes, aliæque plura: & quidem externis hominibus biblia euidentissima ex biblo texuntur. Sed papyrus summam, frequentissimamque opem, & in re cibaria præstat. Omnes enim incolæ, & crudam, & elixam, & assam manducant

cant, & succum absorbent, mansum autem exspuunt. Talis papyrus est, talisque usus præbet. Hactenus Theophrastus. In cuius oratione vnum occurrit verbum, quod neque Plinius, neque Gaza, neque ullus ex omnibus quotquot hodie existant scriptoribus intellexisse videtur. Nam quod Theophrastus hic tradit: Etiam è biblo vela, tegetesque texunt, & vestem quandam, atque stragula, ac funes, aliaque plura: id Plinius his verbis exprimit: Et è libro vela, tegetesque; nec non & vestem, atque stragula, ac funes. Hunc videtur sequuti Gaza, & alij, qui βιβλον, ex qua βιβλία, id est chartæ fiebant, pro libro siue cortice interpretantur. Sed in eo omnes isti grauius delinquent quam vt vlla honesta ratione excusari possint. Nam è diametro pugnat hoc cum ijs, quæ Plinius de chartarum confectura annotata reliquit. Præparantur, inquit, ex papyro chartæ, diuiso scapo in prætenues, sed quàm latissimas philuras. Principatus medio, atque inde scifuræ ordine. Nunquam plures scapo philuræ, quàm vicenæ. Nec his contentus adijcit: extremum papyri corticem scirpo similem tantùm abesse, vt idoneus sit ad conficiendam chartam, ut ne ad funes quidem nisi in humore utilis esse soleat. Verùm, si vox βιβλος in illo Theophrasti loco cum Plinio interpretanda est liber: iam Theophrastus cum ibidem etiam subiungens scribit è biblo parari βιβλία externis hominibus euidentissima: affirmat ex cortice fieri chartam materiam uoluminum, & omnis generis codicum. Hæc verò διὰ τῆς πρᾶξεως secum pugnare quis non videt? Quod enim Plinius satis manifestè negat, id Theophrastus iuxta Plinii interpretationem constantissimè affirmat. Sed Plinius videtur hæc uerba pro inferticijs, & spurijshabuisse: ideoque etiam omnino neglexisse ubi hunc Theophrasti locum Latina moneta percussum in suum

opus transtulit. Quasi verò Plinius hac ratione satis excusatus sit in eo, quòd credidit spuria esse ea verba, quæ tamen potissimum vsus plantæ illius, de quo agit Theophrastus ibidem expediant. Decuitne Plinium tanto auctori cuius uerba propemodû singula in suum opus translata, suo operi decori esse existimauit, huiusmodi notam inurere: quòd nempe potissimum quiddam omiserit? An verò etiam is non fuit istius plantæ vsus potissimus, quòd ex ea confecta est charta? Quibus igitur alijs verbis Theophrastus hunc ipsum exposuit: si hæc uerba sunt insertitia, & aliena, & non ipsius Theophrasti? Veniam sanè, quam Aristoteles celsit dádam esse Phryni, & Timotheo, libéter damus etiam Plinio, & agnoscimus, quòd nimis somnolentus fuerit, dum hunc locum Theophrasti interpretatus est. Vt autem explicare possim, quomodo ratiocinatus sit Plinius in ista sua somnolentia, & quid eum primum á ueritatis tramite incautum seduxerit: utendum mihi est uoce subiectum, lectórque primum omnium admonendus, quòd uox illa in hac disputationis parte accipienda sit in eam sententiam, in qua ea utuntur logici, qui propositionis categoricæ partes numerant uel subiectum, & prædicatum tantùm, uel simul etiam copulam. Deinde meminerit lector, quòd Plinio, postquam uerba illa, Ex ipso quidem papyro nauigia texunt, de Theophrasto in suum opus transtulisset, & deinceps in Theophrasto inueniret scriptum, quòd è biblo uela, tegetesque & alia pararentur: somnus obrepserit. Nem non est existimandum quòd Plinius animo fallendi nos mutationè illam illarum nomenclaturarum, quæ loca subiectorum in contextu Theophrasti tenent, ad diuersitatem rerum applicate uoluerit. Sed, quia dormitauit, aut sanè alijs quibusdam rebus á propositis speculationibus distractus fuit (quòd ipsum e-

quidem

quidem, quia eundem, quem somnolentia, effectum dare potest, etiam libet somnolentiam vocare) ideo in ista sua somnolentia putavit, sicuti iam in loco subiecti est aliud nomen, quam fuit in præcedente oratione, ita rem ipsam etiam nunc aliam significari à Theophrasto. Atque hoc est deuium illud, quod Plinium somnolentum, & incautum tam procul seduxit à veritatis tramite. Ex hoc enim inconueniente imprudenter per somnolentiam præsupposito, non est mirum quòd deinceps etiam dormitans cortici magnificos illos usus adscripsit, quos, postquam edormiuisset, nec recordaretur quid dormitans scripserit, perspicuè negauit inesse cortici, ubi tradit modum parandæ chartæ, dum inquit: extremum scirpo simile ne ad funes quidem nisi in humore esse utile. Quòd verò cortici potius, quam alteri cuidam parti usus illos assignauit, ne vigilans quidem ex illa hypothesi aliter statuere possit: radici enim, vel iubæ omninò nulla ratione ea conuenire possunt: cum tamen interim cortici vel ea ratione, quòd saltem ad aliquos funes, in humore nempe, eius vsus est, conuenire potest. In ista verò eius somnolentia præterea etiam sic fortè ratiocinatus est: vox *βιβλος*, quæ in hac oratione subiecti locum tenet, Græcis plerunq; librum significat: voce libet non rarò corticem inuimus: itaque pro voce *βιβλος* in meum opus transferenda est uox liber, quæ potest intelligi de cortice. Cum uerò ulterius progressus in Theophrasto etiam scriptum inueniret, è biblo parari biblia, cui denissima etiam externis nationibus: non est mirum; quòd, præsuppositis illis, quæ commemorata sunt, pro spurij haberet ea, quæ tamen potissima sunt: siquidem ea ex illis hypothesibus non quòd Theophrastus docere uoluit, sed lògè diuersissima non tantùm à Theophrasto, sed ab ipsa etiam rei veritate significant. Quid

enim magis dissonum, quàm dicere ex cortice parari chartam materiam potissimum uoluminum, & omnis generis codicum? Sed id tamen ex illis hypothefibus Plinij conſequitur: eaque de cauſſa hæc uerba ei uifa ſunt eſſe non Theophrasti genuina, ſed à librario quodam ſtultè inſerta. Verùm enim uero Theophrastus non eſt accuſandus, quòd uſum plantæ celeberrimum, ex quo aſſignato quis facilis intelligere poteſt, de qua re agatur: quo audito, qui uis etiam attentius audit reliqua, quæ de eadem planta dicuntur: plantæ in quam cuius uſus enumerare præcipuè inſtituerat: eius inquam plantæ uſum potiffimum, & celeberrimum omiſerit, atque neglexerit. Hac autem de cauſſa nec uerba illa, quibus uſum ſtirpis illius antefignatum patet (ut ſunt, quòd è biblio conficiantur biblia etiam externis nationibus euidentiffima) pro inſertitijs uel ſpurijs habenda ſunt. Porro autem quia uerba hæc non ſunt aliena: Plinius uero chartam ex nobiliori parte ſcapi parari ſolitam eſſe narrat: uox *βίβλος*, quam ſubaudire oportet, etiam hoc loco non de cortice, qui ne ad funes quidem niſi in humore utilis eſt, ſed de nobiliſſima iſtius plantæ parte accipienda eſt. Quapropter etiam non eſt ullo modo dubitandũ, quin in uerbis proximè præcedentibus quoque eadem illa uox nobilioſiorem illam plantæ partem ſignificet: præſertim cum ualde eximij ſint etiam iſti uſus, eosque Plinius etiam neget in eſſe cortici, ubi agit de modo conficiendi chartam, ut aliquoties modò dictum eſt ſuperius: nec quiſquam moueri debet, ſicut Plinius, propter mutationem illam nominum locum ſubiectionum, ut credat res etiam diuerſas intelligi: immo potius recordetur eorum, quæ ſupra tradita ſunt de duabus his uocibus *βίβλος*, & *πάπυρος*: inde enim clariffimè pateſcit in nomenclaturis ſaltem eſſe differentiam

tiam, rem autem ipsam esse vnam & eandem. Varietas autem & mutatio hæc nominum in re eadem, non est peculiare quiddam huius saltem loci in Theophrasto, sed passim alibi etiam in eodem auctore occurrit. Nam libro I de historia plantarum, capite XV idem hic auctor post enumeratas arbores æterna coma virentes, in quibus adrachnen, & comarum esse dixerat, mox in eodem versu quasi corrigens se, ait adrachnen, & cenarum folia inferiora abijcere, licet cacumine frondem nunquam amittant. Non autem neque in hoc loco pro varietate nominum res etiam varias significari à Theophrasto, sed & voce comarum, & voce cenarum designari vnam & eandem arborem, quæ à Latinis & arbutus, & vnedo appellatur, non tantum ex ipso Theophrasto diligens lector facile animaduertit: sed testimonio etiam Plinij, qui in hoc loco non ita dormitauit, vt in doctrina de Papyro, in ea sententia confirmari potest. Is enim libro XVI, capite XXI agens de arboribus, quibus folia non decidunt, eum Theophrasti locum his verbis explicauit. Inter vtraque genera sunt adrachne in Græcia, & vbique vnedo. Reliqua enim folia decidunt his, præterquam in cacuminibus. Vt non parua admiratio me capiat, Theodorum, qui hoc loco *ἀραχρον* felicissimè vnedonem reddiderat, eiusdem libri capite VIII *ουλάαν* magno errore vnedonè interpretari, vbi malus erat dicendū, culpa transcribentium, quos *ουλάαν* pro *μυλάαν* supposuisse, liquidò cōuincitur ex Plinio illo ipso quem proximè citauit libro, capite XXXI. Est quoque vbi Plinius *ἀδράχρον* Latine dixit vnedonem, quod si sciuisset Theodorus, nouitium potulacæ vocabulum Latino donare fastidiuisset. Sic xiphos, xiphion, & phasganon, quibus vocibus Theophrastus ita vitur, ut tres stirpes esse videantur, nomina sunt vnus tantum plan-

tā. Idem philosophus *καρβαν ἐν βῶκω*, *διος βάλανον*,
ἐν βῶκω; & *καρβαν καρβαϊκόν* distinctis sanè locis no-
 minat, quamvis dictiones istæ omnes non nisi unam
 castaneam significant. Possem eius generis plura ex eo
 scriptore proferre, nisi loco oportunitiori reseruanda
 putarem. Non sic Dioscorides, quem nusquam unius
 plantæ duas appellationes locis separatis posuisse inue-
 nies; quod sicubi fecit, ut fecisse non dubito, neque
 sciens, neque abundè diligens, sed planè nescius fecit,
 credens duo eiusdem gallinæ ova à differentibus spe-
 cie aibus esse prognata. Neque est quod quis mihi
 hoc loco objiciat ex Matthæolo *ixiam*, de qua Diosco-
 rides in sexto pertractat, nominati ab eodem in tertio
 chamæleontem inquiring. Primum enim non est idem
 Dioscorides, ad quem sextus de uenenis pertinet, cum
 eo, qui quinque libros de materia medica concinna-
 uit. Deinde verò cum Matthæolus in penultima reco-
 gnitione suæ in Dioscoridem farraginis, quæ anno
 quinquagesimo octavo supra sesquimillesimum pro-
 diit, gramem Galeno colophum impegisset, quòd is,
 ut tunc ei videbatur, chamæleontem album ex lethali-
 bus & mortiferis stirpibus esse ignorauerit, admoni-
 tus Theone meo, iniuriam quidem Galeno factam in
 postrema edirione, quam anno sexagesimo quinto pu-
 blicauit, tacitè absterisit, sed ita ut malam sententiam
 propemodum in deteriozem commutasse videatur.
 Namagnoscens culpam, sed confiteri erubescens, ut
 veteri errori quoquo modo patrocina-retur, ac eum
 excusabilem faceret, ait scripsisse quidè se antè *ixiam*
 esse viscum chamæleontis (verùm cuius chamæleontis,
 urbanè præterit) non ob id tamen sibi vitio vertendum
 esse, præsertim cum non minus venenosum esse sciat
 huiusce plantæ gummi, quàm sit ipsa radix. O iniqui-
 tatem insignem. An non antea scripserat *ixiam* esse
 viscum

viscum chamæleontis albi? Quomodo ergo audet im-
 potens antiquo errori patrocinium per nouum pecca-
 tum, & quidem priore multò grauius adornare? Si-
 quidem & gummi, ipsamque radicem, ex qua illud
 manat, venenum esse sancit, quod non modò falsum
 est, sed etiam suæ sententiæ contrarium, quando libro
 tertio album chamæleontem negat esse venenum, ora-
 tione directò pugnante cùm pronunciato, quod in pe-
 nultima recognitione statuerat. Sed Matthæolo for-
 tasse venia danda est, qui ob ingrauescentem iam supra
 septuaginta annorum ætatem, minus acutè tam animi
 quàm corporis luminibus cernit. Quæ decrepiti-
 suæ cæcitas permutauit eum ex albo in nigrum chamæ-
 leontem, quem nunc, si dijs placet, ixiam esse defen-
 dit, nondum itione facta in meam, veritatisque senten-
 tiam, qua docui ixiam, chamæleontem album, ni-
 grumque, tres plantas esse non duas. Falsò autem mi-
 hi tribuit, scripsisse me ixiam Dioscoridis; vocari à
 Theophrasto ixinam, à qua sententia semper abhor-
 rui. Scripsi nanque, & nunc quoque assero, tres esse
 stirpes specie differentes, ixiam, chamæleontem al-
 bum, atrumque; & insuper Gazam notauit, qui *Ἰξίω*,
 & *Ἰξίω* nullo discrimine carduum pineam exposuit.
 Quin in maximis versatur tenebris ipse Matthæolus,
 qui ixinam, & chamæleontem album vnam eandemque
 Theophrasto plantam alternare existimat: Etenim
 ixina auctore Theophrasto libro VI de historia plan-
 tarum, capite IV haud multis prouenire locis potest:
 chamæleon verò vterque, eodem teste libro IX, ca-
 pite III, nascuntur æquè omnibus locis. Adhæc ixi-
 na cauligera est, quippe quæ lacrymam, ut ait Theo-
 phrastus libro proximè citato, capite I, ex caule fun-
 dit: chamæleon verò albus caule caret, & viscum de
 radice expellit, si fides est Dioscoridi. Præterea ixina
 à Theo-

à Theophrasto aliter acanus uocatur : at chamæleon albus, eodem auctore, habet caput acano simile : fieri ergo non potest ut ixina, & albus chamæleon una tantum sit planta. Sed, ut dixi, Matthæolo uenia danda est, qui auidè undique colligit, & nihil intelligit. Nam qui alicubi metipse ingennè fateatur, concinnatos à se in Dioscoridem commentarios, non eruditis, & acri lotis aceto auribus scriptos esse, sed imperitis rudibúsq; hominibus, quomodo non uenia dignus erit? Monui etiam non debere quenquam moueri mutatione seu varietate illa nominum, quæ occurrunt in Theophrasto, ut propterea credat res diuersas ibi significari : siquidem usitatissimum sit Theophrasto unam rem uariatis subinde nominibus designare. Comprobauit quoque nihil aliud uoce, biblus, significari ibidem apud Theophrastum quàm scapum papyri, sicut etiam uoce papyrus ibidem ferè nihil aliud significatur. Præter hæc autem etiam notatu dignum est, quòd Theophrastus maluerit dicere (quanquam implicite & abscondite) ex biblo parari biblia, ut ita non tantum ex qua materia parata sint biblia, sed etiam quare biblia sic appellata sint simul & semel in dicaret. Paullò uerò antè patentius & expeditius eadem uoce, hac de causa utitur Theophrastus, quia pleraque, quæ ibi ex biblo confici tradit, biblijs sunt similia in eo, quòd sicuti chartæ, ita etiam ea pleraque complicari & conuolui solent. Quamobrem iam etiam minus aliquem moueat mutatio illa nomenclaturarum, ut credat cum Plinio & alijs idem cum illo sentientibus res ipsas etiam diuersas esse: nec dubito, quin ut quisque est doctissimus, ita sententiæ à me traditæ accedet promptissimè: nisi quòd haud defuturos prospicio, qui à me edocti au sint posthac studio contradicendi magis quàm ueritatem eruendi mecum contendere, uerba illa Theo-

la Théophrasti, καὶ ἑμφανέστατα δὴ τὰς ἔξω τὰ βιβλία, connecti non cum πλέκονσι, sed cum πῶσι. Quam sententiam ideo sequi non possum, quod βιβλον Græcis significare corticem, nusquam legerim. Cæterum præter chartas, uela, funes, armamenta nautica varia, tegetes, indumenta, stragula, quæ omnia ex scapo papyri apparabantur, fiebant etiam ipsa nauigia, quæ & si à Plinio libro VII, capite XXII appellantur naues papyraceæ, tamen existimandum non est toto corpore ex papyro suta atq; compacta fuisse. Sed quemadmodum narrat Herodotus libro II, nauigia quidem Ægyptiorum oneraria, sunt facta ex spina, cuius figurâ simillimâ est loto Cytenæ, & cuius lacryma gumini est. Ex hac spina ligna concidunt, quæ magnitudinis bicubitali, in formam lateris componunt, hunc in modum compingentes. Cuneis frequentibus, & longis circumnectunt bicubitalia ligna: ubi hunc in modum compegerunt, desuper frequentia transtra extendunt. Curuatis autem in arcus lignis non utuntur, sed introrsum compages biblo innectunt. Gubernaculum unum faciunt, & hoc per carinam transit. Malo quoque spineo, & uelis ex biblo utuntur. Proinde Esaias propheta interminaturus Ægypto, exorditur caput XIX his verbis: Væ terræ cymbalo alarum, quæ est trans flumina Æthiopiæ, quæ mittit in mare legatos, & in uasis papyri super aquas. Vbi Septuaginta pro uasis papyri, habent ἐπιστολὰς βιβλινὰς, quas ego interpretor ἐπιτολὰς βιβλινὰς, id est mandata in chartis descripta. Ut uel unus hic locus sufficere possit non moroso, & obstipa ceruice lectori, ad refellendum Varronem, fidem suam interponentem non ante Ptolemæum Philadelphum in chartis esse scriptitatum. Illustrauit etiam naues papyraceas Moylis ad huc infantis in aquam abiectio, quem ἐν βίβῳ παπύρου

id est in fiscella papyracea, vel, ut vulgata editio habet, stirpea, ad Nilum Ægypti fluvium expositum fuisse, legitur Exodi secundo. Cúmque iam celare non posset, inquit propheta, sumpsit fiscellam scirpeam, & liniuit eam bitumine, ac pice, posuitque intus infantulum, & exposuit eum in carecto ripæ fluminis. Vocabulum Hebraicum ibi est GOME, quod Rabi David Kimhi exponit plantam leuissimam, vnde fiunt naues. Iosephus libro II archeologias, capite V describens arculam, in qua Moyses in Nilum depositus fuerat, vocat eam *πλέγμα βιβλινον ἔμφραξός τῆς κατασκευῆς κοτιβί*, id est texturam papyraceam similem compagi cunæ. Quem locum Gelenius, qui libros eos in Latinum vertit haud bona fide reddidit. Equidem quod Cicero de Senectute in cunis uagire dixerat, Gaza appositè *ἐν κοτιβί βαβάζαν* transtulit. Ad stipulatur Iosepho Clemens Alexandrinus libro I Stromatum in hæc verba scribens: *ἐκ βιβλινῶν τῆς ἐπιχωρίου σκευῶν παροσάμενοι, τὸν Μωυσῶ ἐνθήρεται*. Quod Clementi est *σκαῦος*, & Iosepho *πλέγμα*, Septuaginta simpliciter *βιβλῶν* appellauerunt: quam dictionem Hesychius interpretatur *πλακτὸν τι κιβωτοειδές, ὡς γλωσσόκομαῖον*. Athenæus dipnosophistarum tertio: *ὕδατος στήλαξ ἐν θίβῃ κατακείμενος ἀργυρεῖ*, uas significat siue thecam, quæ amplexabatur discum uitreum ne frangeretur in ferculis ferendis. A Plinio nominatur repositorium libro XXIX, capite II, quod repositorium super antiquorum mensas reponebatur ad fercula collocanda, quæ subinde cum ipso repositorio afferebantur, & auferebantur. Bibente, inquit, conuiuia mensam, uel repositorium tolli, inauspicatissimum iudicatur. Et libro IX, capite XI: Testudinum putamina secare in laminas, lectosque, & repositoria his vestire Carbilus Pollio instituit prodigi, & sagacis

ad luxuriæ instrumenta ingenij. Lucanus libro III
de bello ciuili:

Conferitur bibula Memphitis cymba papyro.

Vbi pro Conferitur sunt qui legant Conficitur, quòd conferere naues pro conglutinare compingerèq; naues, non conuenire Latiali sermoni arbitrantur. Equidem idem auctor in V puppes confertas dixit, quem admodum & pugnam conferere eleganter dicimus,

Latumque per aquor

Ut terrestre coit confertis puppibus agmen.

Sed confertis ibi denotat vicinis connexisue, non autem compactis atque confectis. Ego tamen Conferitur defendo auctoritate Pompei Festi, quem Pacuuij spartea serilla declarantem, animaduerto Latinè dicere nauigia, funèsque conferere. Liberum esto suum cuique iudicium. Aristides sacrorum sermonum primo narrat Æsculapium in vlceris curatione dedisse sibi cum alia remedia, tum calceos Ægyptios, quibus utuntur sacerdotes. Quo loco per calceos Ægyptios, quibus Ægyptiorum sacrificuli quondam induebantur, significari papyrum cognoscitur ex Herodoto, qui eodem, quem paulò ante demonstraui, libro Ægyptiorum flaminibus alios quàm biblinos seu papyraceos calceos gestare fas fuisse negat. Non præterierim quod ab Oro Apolline libro primo hieroglyphicorum refertur, docente Ægyptios antiquam originem significare picto papyri fasciculo, innuentes primum nutrimentum, cuius sicut & genituræ non facilè quis initium inuenerit. Interpres ibi τροφῆς non rectè educationem conuertit, cum alimenta esset dicendum, quæ Ægyptios ex papyro assumplisse multorum testimonio comprobauit. Sed ut medicis quoque inferuiam, admonendos eos habeo, non succedere papyrum nostram in locum papyri antiquorum, tum quia

ad fistulas aperiendas inepta est, quippe quæ humorem imbibere, ac intumescere nesciat; tum quia si uratur, pæne tota evanescit tum etiam quia frigida facultate pollet non calida. Chartam autem, antiquorum primum caliditatis gradum occupare, siccitatisque secundum, testatur Auicenna libro II canonis, capite CLXXVII. Veruntamen cum eiusdem libri capite DXLIV scribat papyrum frigida qualitate pollere, posset quis non sine graui ratione ambigere num reuera calida sit an frigida veterum papyrus. Quam hæsitacionem esse leuiusculam intelliget quem non pigebit animum ad coriandrum aduertere. Dum enim coriandrum recens est, ac alimentari succo plenum, percipitur & magnopere foetere, & vsque adeo refrigerare, vt in naturam veneni degeneret. At exsiccatum non modò non refrigerat, sed contrà calefacit, nec iam foetet, sed aroma redolet, nec modò non venenati quidquam obtinet, sed venenis etiam quibusdam non parùm resistit. Similiter papyrus dum natio humore etiamnum madet, refrigerandi potentiam nanciscitur, reddita uerò aridior, calida esse incipit. Quare in medicamenta quæ papyrum siue chartam recipiunt, nostra quæ tam recens quàm inueterata semper refrigerat, atque in uestione ferè penitus evanescit, etiam si quis magno cumulo comburat, assumi non debet. Equidem quandocunque papyri antiquorum indiget usus, poterimus pro ea tuto substituere typham, nusquam non in aquis Europæ nascentem.

MEMBRVM IX.

Nascitur & in Syria, circa quem odoratus ille calamus lacum. Neque alijs usus est

est quàm inde funibus rex Antigonius in naualibus rebus, nondum sparto communicato. Nuper & in Euphrate nascens circa Babylonem papyrus intellectum est eundem usum habere chartæ. Et tamen adhuc malunt Parthi vestibus litteras intexere:

Commentarius Guilandini.

Quantum momenti afferant locorum situs, cœlorumque tractus diuersi ad alendas, progignendas, peruertendâsque quàm plurimas in mundo hoc inferiore aspectabilium rerum species, neminem esse tam leuiter in optimorum lectione auctorum exercitum arbitror, quin legerit aliquando hederam nusquã trans Euphratem tota Asia præterquam in uno monte Mero inueniri, eandemque summo Harpali studio, & planè exquisitissimo cultus mangonio in Media, & apud Babylonios propagari non potuisse. Nisi enim dissidentes terrarum partes non essent dissimilibus humorum generibus disparatæ, quibus stirpes nutriuntur: ac nisi inclinatio cœlorum, solisque impetus tetis, aut obliquis radijs ferirent, vnde variè elementa miscerentur, non tantùm ex Sinarum regione rhabarbarum, quo utimur, & china radix peterentur, neque in sola America guaiacum, & lignum sanctum virent, neque in vnis Arabijs thus, & myrrha sudore promanarent, neque in Europa spartum non nisi in Hispania nasceretur. Quin expetimento quoque uidemus
corpota

corpora extra sedes suas à natura primò inditas collo-
 cata, labi, & interire, quoniam à loco tanquam à prin-
 cipio sui ortus longè posita sint. Vnde non Stirpium so-
 lum plurimæ translatae, in Europa viuere nequeunt, in
 quæis sunt *sycomorus*, *spina Arabica*, *caffia stercora-
 ria*, *persea*, *balsamum*: verùm etiam animalia si locum
 commutauerint, gignendi vires amittunt. Quæ caus-
 sa est cur *rhinocerotes*, & *elephanti* extra prima cli-
 mata rarò generantur, vltra quartum nunquam: *leo-
 nes*, & *tigres* in sexto, & septimo non reperiuntur: *alces*,
uri, *bifontes* non extra ea. Sic *papyrus*, ex qua char-
 tæ quondam fiebant, prouenire alibi quàm in *Ægyp-
 to*, *India*, *Babylone*, & *Syria* cœle nunquam fuit in-
 tellectum. Pariter odoratus ille *calamus*, de quo *Pli-
 nius* hic meminit, tam pertinaci amore deperit *Gene-
 sareticum Syriae lacum*, à *Matthæo mare Galilææ* uoca-
 tum, ab *Iohanne Tiberiadis*, ut iuxta eum tantum, nec
 alibi odore præditus nasci uelit, cætero qui à nostrati-
 bus *calamis* nihilo differens, si *Theophrasto*, *Vitru-
 uio*, atque ipsi adeo *Plinio* credimus. Nam *calamus*
aromaticus, quem *Dioscorides* in *India* gigni tradit,
 vbi ingens eius est prouentus, tantum abest ut in *Sy-
 ria* proueniat, ut nec usquam in *Arabia*, nisi ex *India*
 importatus, inuenias. Quod cum ignorauerit *Plinius*,
 & res specie diuersas pro vna acceperit, mirum non est
 scribere eum libro XII, capite XXII *calamum odora-
 tum*, qui in *India*, atq; *Syria* nascitur, pullulare quoque
 in *Arabia*, errore per *Plutarchum* quoque confirmato
 in libello, cui titulus est, *Quod bruta ratione utuntur*:
 Sanè cum ego annos abhinc XII *Damasco* profici-
 scerem *Hierosolymam*, hæsi inuitus apud lacum *Gene-
 sareticum*, & *Caparnaitas Christi* miraculis celebres
 decem integros dies, quos medicorum *calamo*, iun-
 còque odoratis quærendis illis frustra impendi. Ve-
 runtamen

runtamen uerissima esse cognoui, quæ scribit Theophrastus libro IX de historia plantarum, capite VII, repetitque libro ultimo de caussis plantarum, capite XXVII, calamum, & iuncum odoratos, qui in Aulone Syriæ proueniunt, nihil à communibus calamis, iuncisque discrepare: tamen odorem, quem narrat ingredientibus locum statim occurrere, neque ego potuerim, neque alij item qui mecum erant percipere. Sed hoc Theophrastum ex aliorum fide prodidisse credamus. Ipse suam sententiam dicturus capite XXI eiusdem libri, quem postremo citauimus, negat calamum, & iuncum odoratos quidquam olere uirides: quanto ergo minus terræ hærentes? Quod rectè, uerèque ab eo assertum esse experimentum comprobauit, cum calamum, iuncumque iuxta Tiberiadem lectos, nostratibus nihilo dissimiles, necumque Hierosolymam asportatos, leuem quandam fragrantiam post quadagesimum diem spirare deprehendi. De ijs intellexit Strabo libro XVI iuncum aromaticum, calamumque gigni ad lacum Genesareticum memorans. At calamus aromaticus, quem medici magnificant, qui que in sola India nascitur, vulgò in omnibus Ægypti, Syriæ, Iudææ, Mesopotamiæ, & Arabiæ pharmacopolijs uenalis inuenitur, ijs ipsis quas Dioscorides retulit notis. Incolæ earum regionum Cassab offiri, & Cassab alderira nuncupant. Qui plura de eo cognoscere cupit, consulat Garciam Hortum proregum Lusitanicorum in India medicum, in eo opere, quod de simplicibus medicamentis apud Indos nascentibus Lusitanico sermone publicauit, & studio, atque diligentia Caroli Clusij uiri doctissimi Latinum legimus. Non alienum uidetur, hoc loco repellere errorem Eustathij, qui *Κάλαμον ἐρυθραῖον*, id est calamum rubrum apud Dionysium in libello de situ orbis pro aromati-

co calamo rectè quidem interpretatur, verùm vocari rubrum, quòd India vsque ad rubrum perueniat oceanum falsò asserit. Nam India non modò non attingit mare rubrum, sed multis passuum millibus ab eo abest: necque calamus aromaticus rubri appellationem ob aliud sortitus est, quàm quòd sit colore *κίρρος*, id est fuluus ruffùlue ut scribit Dioscorides. Etsi autem Dionysius calamum istum nasci in India uerè dixit, quando tamen inter Arabiæ etiam stirpes eum annumerat, non minus decipitur, quàm cum cassiam in eadem Arabia gigni canit, quam peti ex insulis longissimè ab Arabia remotis, admirandis Lusitanorum navigationibus exploratum habemus. Equidem calamum, quem priscorum monumenta efferunt, non esse reponendum inter eas plantas, quæ in Syria gignuntur, non obscurè colligitur ex Ieremia propheta, quando capite VI in persona Dei optimi maximi sacrificia Iudæorum ijs uerbis reijcit. Ut quid mihi thus de Saba affertis, & calamum suauem olentem de terra longinqua? Apfyrus quoque in compositione pulueris quadrigarij, referente Vegetio libro ultimo artis ueterinariæ, capite XIII manifestè discreuit inter calamum aromaticum, & calamum Syriacum, quorum ego alterum interpretandum reor pro Indico, alterum pro uulgari calamo, sed in Aulone nato. Calamus odoratus, inquit Plinius loco citato, qui in Syria nascitur, iuncùsque, nihil a cæteris sui generis differunt aspectu, sed calamus præstantior odore, statimque è longinquo inuitat. Cui sententiæ præter Theophrastum locis indicatis subscribit quoque Vitruuius libro VIII, capite III. Porro autem qui sint Indici calami, quos Democritus geponicorum II uocari balitas, & mestocalamos ait, diuinare non possum, nisi, quod ferè suspicor, legendum sit non mestocalamus, sed nastocalamus: nec balita,

lita, sed belita, ἀπὸ τῶν βέλων, id est à sagittis, quas Dioscorides factitari ex nasto memorat. Plura de calamis, ac stirpium per loca mutationibus dicere conantem prohibet spartum, quod ante Pœnorum arma, quibus dudum uita functo Antigono, primùm Hispaniam affligerunt, in Græcia notum fuisse negat Plinius non solum hoc loco, verùm etiam libro XIX, capite II: Sparti, inquit, usus multa Homeri post sæcula captus est: nec ante Pœnorum arma, quæ primùm Hispaniæ intulerunt. Verùm enim uero exigere mihi res uideatur, ut quoniam de sparto apud omnes promiscuè scriptores mentionem fieri contingit, super eo nonnulla hic aperire, quæ neminem ex recentioribus hætenusprehendisse animaduerto. Antequàm ab Indica peregrinatione, quam superioribus annis magno animo, sed euentu infelici ingressus fueram, in Europam reuertissem, nihil certi de sparto statutum habebam; quòd dissonantes auctorum locos intelligere nescirem, nondum uiso aliarum gentium sparto. Sed cum Dei optimi maximi indulgentia reducem me ex Asia, Africâque in Italiam fecisset, cœpi intelligere sparti non modò reuera tria à scriptoribus genera attingi, verùm etiam quod Dioscorides delineauit sine folijs, flore leucoij, siliquis phaseli, nusquam in Eurôpa gigni. Ex his vnum est, quod in Hispania, & Africa oritur, iuncus propriè aridi soli, uni terræ dato vitio, neque folium, neque florem, neque semen ferens, sterilitate æterna infame. Hinc strata agrestibus eorum: hinc ignes, facèsque hinc calceamina, pilei, sportæ, vinx, amphoræ, corbes, funes, & nauium armamenta, rudentes, prymnesiâque: animalibus noxium præterquam cacuminum teneritate. De hoc intellexit Plinius tum hinc, tum quotiescunque sparti meminit, præterquam vno loco tantùm, quem statim indicabo. Ad-

hæc Cato, Varro, Paladius Columella, Linius, Iustinus historicus, Verrius, Pacuuius, Latini omnes appellatione sparti, natam in Hispania stirpem denotasse uidentur, à Vitruuio libro VII architecturæ, capite III priuatim dictum spartum Hispanicum. Afferibus inquit, dispositis, tum tomice ex sparto Hispanico, arundines Græcæ tusæ ad eos (uti forma postulat) religentur. Iustinus libro ultimo historiarum de Hispania agens: Iam lini, spartique uis ingens, minij certè nulla feraciôr terra. Linius decadis III libro II: Inde iam præda grauis ad Longunticam peruenit classis: ubi uis magna sparti, fuit ad rem nauticam congesta ab Asdrubale. Serilla, inquit Pompeius Festus, appellari putat Verrius nauigiâ Istrica, ac Liburnica, quòd lino, ac sparto condensantur: à conferendo, & contexendo dicta: quia dicat Pacuuius in Niptris: Nec vlla subscus cohibet compagem aluei, sed futa lino, & sparteis serilibus: cùm περιφραστικῶς, & ficto uocabulo vsus sit pro funiculis, qui sparto conferuntur. Columella libro VI, capite XI de bouum claudicantium remedijs differens: At si iam in vngulis est, inter duos vngues cultello leuiter aperics. Postea linamenta sale, atque aceto imbuta applicantur, ac solea sparteæ pes induitur. Et capite XIV: Deinde sparteæ calceata per triduum suffuso aceto curatur. Idem libro XII, capite XIX: Isque qui præerit huic decoquendo, cola iuncea, vel sparteæ ex crudo, id est non malleato sparto præparata habeat. Palladius libro I, capite XXIV: Columbæ à mustelis tutæ fient, si inter eas frutex virgosus sine folijs, asper, vel vetus sparteæ proijciatur, qua animalia calceantur. Varro uicesimo quinto humanarum citante Gellio libro XVII, capite III: In Græcia sparti copia modò cæpit esse ex Hispania. Sparteas urnas, amphoras, funes annumerat

rat in suppellectili villatica Cato capite III, & XI de rerustica. Asconius Pedianus in secunda Verrinarum Ciceronis docet fiscum, fiscinam, fiscellam, sparte esse utensilia ad maioris summae pecunias capiendas: quanquam locus ille mendis non caret, ut ubique ferme miserè corruptus est optimus ille Ciceronis interpres. Græci quodcumque sparti huius meminerunt, non simpliciter spartum, ut Latini, sed cum additione Hibericum, aut schœnoplocicum appellasse deprehenduntur: tametsi Strabo libro III de Hispania verba faciens habet non modò *σπάρτον σχινοπλοκικῶν*, verùm etiam *γῆν σπαρτοφόρον*, terram spartiferam, quam & *σπαρτάριον πεδῖον*, id est solum sine campum spartarium ibidem nuncupat: in quo interpres decipitur *σπάρτον σχινοπλοκικῶν* implicatum sparto iuncum exponens, cùm dicere oportuisset, spartum ex quo nectuntur funes. Spartum autem Hibericum in magna apud antiquos fama fuisse refert Eustathius ad secundam Iliadem. De hoc nulla, quod equidem sciam, apud medicos Græcos mentio existat, multum sparto, quod in eorum monumentis occurrit, ab Hispanico diuerso. Quod ne sine ratione à me dictum videatur, operæpretium est intelligere sparti à medicis Græcis duo celebrari genera: unum quod à Dioscoride describitur folijs viduum, flore leucoijs, filiquis phaseli, hoc est pisi vulgaris, semine lenticulae, mihi extra Asiam minorem, Ciliciam, Syriam, & Arabiam nusquam uisum. Hoc quia Asianis præstat usum uinculorum ad uites alligandas: Galenus libro VIII de simplicium medicamentorum facultatibus priuatim appellat *σπάρτων ἀμπελοπλοκικῶν*, spartum scilicet quo uites uinciuntur. *Σπάρτον, φασί, ἢ τὰς ἀμπέλους παρ' ἑμῶν δεσφῶσι*: spartum, ait, quo uites apud nos ligant. Quod Dioscorides quoque prior eo di-

xerat, quem ex Cilicia oriundum fuisse constat. Eius sparti nullus Latinorum meminit, nisi sicubi Plinius facultates illius per errorem genistæ tribuit, quæ genista constituit alterum medicorum Græcorum spartum. Et si uerò istam Latinorum genistam medici Græci spartum nuncupant, tamen de eius efficacitate, uiribûsque ne hilum differunt, quemadmodum neque de Hispanico sparto, quod in tanto silentio etiam penitus ignorasse, aut saltem neglexisse uideri possunt. Est autem genista in Italia, Græcia, Hispania, tota Asia minore notissimus frutex, cuius rami in plurimas uirgas diuiduntur, longitudine cubitales, iuncorum æmulas, tenues, lentas, flexiles, onustas folijs portulacæ oblongis, angustisqûe, & fugacibus. Flores fert pisi, Maio, & Iunio mensibus, aureo colore splendentes, quibus succedunt siliquæ longæ, incuruæ, dolicho siue similaci hortensi, hoc est phaseolis uulgaribus quadantenus similes, in quæis semina nigricantia, compressa, magnitudine, & pæne figura securidacæ similia: Itali genestram, Græci spartum etiamnum appellant, atque utriusque uitibus alligandis eam accommodant. Circumferitur alucrijs, quòd flores apibus gratissimi sunt. Ex uirgis aqua maceratis fiunt funes, eadèmqûe preparatæ torquentur in fila crassiora faccis conficiendis aptissima. Differt à priore medicorum sparto folijs, floribus, siliquis, semine, denique natalibus, cum passim in Europa, Asia, & Africa nascatur, illo uix alibi quàm in Asia pullulante. Galenus, quem non latebat duo esse sparti genera uitibus uinciendis idonea, sed alterum medicis expertum, alterum neglectum, quemadmodum illud in censu medicamentorum simplicium uocat spartum, quo uites apud Asianos alligantur, sic hoc libro I de alimentorum facultatibus, capite IX appellat spartum, quo iumentis

tis soleæ necantur . Καθάπερ, φησὶ, διατίθηται ἄνομα-
 ζόμενος ἔστιν , ἐξ ἧς πλέκουσιν ὑποδήματα τοῖς ὑποζυγίοις :
 Quale, inquit, est spartum uocitatum, ex quo iumentis
 soleæ necantur . Quod si Galenus spartum , quo in
 Asia uites uinciebant , eandem esse plantam putasset
 cum eo, quod extra Asiam eundem quidem usum præ-
 stabat, sed præter eum quadrupedum quoque calcea-
 mentis solisue adhibebatur, non tam dissimilibus uer-
 bis utroque loco, nec sceminini in masculinum permu-
 tatione usus fuisset . Quanquam autem paulò antè ex
 Columella retulerim , soleas iumentorum ex sparto
 Hispanico fieri, Galenum tamen intellexisse non hoc,
 sed genistam suspicor, adductus auctoritate Varronis,
 & Plinij ; qui spartum Hispanicum ante secundum bel-
 lum Punicum , quo primùm tempore Carthaginenses
 Hispaniam infesto Marte urgere cæperunt, in Græcia,
 & Asia compertum fuisse negant . At belli illius Pu-
 nici secundi Amilcarem maximam causam existisse ;
 quantumuis decennio ante mortuum, multis argumen-
 tis ratum facit Polybius in tertio historiarum libro,
 cùm sparto in Asia multò antè iumenta calcearentur .
 Nam Aristoteles libro II de historia animalium , ca-
 pite I testatum reliquit camelos, quia pedes eorum
 vestigio sint carnosì, calcari carbatinis, ne scilicet in
 exercitu longiore itinere fatiscant . Vbi per carbatini-
 nas, quæ, ut habet Pollux libro VII onomastici, cal-
 ceamenti genus sunt rustici, non possumus intelligere
 carbasum genus lini tenuissimi in Hispania reperti, quia
 antiqui opulentiaæ causâ amiciebantur ut serico: unde
 Virgilius XI aneidos

tum croceam chlamidem, sinuque crepantes

Carbaseos, fuluo in nodum collegerat arvo.

Quintus Curtius libro VIII: Indi corpora usque ad
 pedes carbaso uelant . Et paullo post: Rex Indorum
 aurea

aurea lectica margaritis circumpendentibus recubat. Distincta sunt auro, & purpura earbasa, quæ indutus est. Sed nee amiantum Dioseoridi dictum, & à Pausania linum earpassum nuncupatum, à Plinio verò vitium, & asbestinum accipere licet, quando, ut idem ait Plinius, lino ei datur principatus in toto orbe, & rarum inuentu est, nee nisi in desertis, adustisque sole Indiarum locis nascitur, ubi non cadunt imbres, inter diros serpentes, & cum inuentum fuerit, æquat pretium excellentium margaritarum. Reliquum ergo sit ut genus aliquod sparti intelligamus, non quidem Hispanicum, quod Græcia iuxta atque Asia ante Antigonum, & secundum bellum Punicum ignorauit, ergo alterum, hoc est Latinorum genistam, de qua loqui Galenum soleas quadrupedum ex sparto concinnantem dixi, & ex qua in Asia fieri lina ad retia præcipua, in piscando durantia, frutice madefacto decem diebus, scribit Plinius capite primo eiusdem libri, quem postremo nominauit. Quæ Plinij attestatio nequit ad spartum Hispanicum pertinere, quando idem auctor libro XXI V, capite IX non tam addubitauit, quam palàm distinxit inter genistam, & spartum in Hispania nascens. Dubito, inquit, nunquid genistam designauerit Homerus, cum dixit nauium sparta dissoluta: nondum enim fuisse Africanum, vel Hispanicum spartum in usu certum est. Et cum futiles fierent naues, lino tamen non sparto unquam sutas. In quo vehementer admiror Plinium, spartum, quod Homerus designauit, dubitantem num sit genista, cum ea de re dubitandum non erat siquidem quod ait naues lino non sparto sutas fuisse, partim uerum est, partim falsum. Verum quidem naues Homeri tempore sparto Hispanico sutas non fuisse, falsum autem linum satium à poëta uocari spartum. Locus est in secunda Iliade:

καὶ δὴ δῆρα σέσηπε νεῶν, καὶ σπάρτα λάλαιται:

Id est, Tignaque sunt nauium putrefacta, & sparta soluta. Quem verbum M Varro apud Gellium loco commemorato ijs verbis illustrauit: Ego sparta apud Homerum non plus spartum significare puto, quam *σπάρτους*, qui dicuntur in agro Thebano nati: In Græcia spartii copia modò cœpit esse ex Hispania. Neque ea ipsa facultate vsi Liburni, sed hi plerunque naues loris fuebant, Græci magis cannabo, & stuppa, cæterisque fatiuis rebus, à quibus *σπάρτα* appellabant. Hæc Varro, atque hunc sequutus Plinius libro XIX, capitis primi calce, sparta interpretatur sata, quasi non *σπάρτα* accētū in priore, sed *σπαρτα* accentu in ultima legendum foret, sententia per Gellium quoque confirmata. Sed decipiuntur qui ita sentiunt. Etenim sparta apud pœtam neque linum, neque cannabem, neque omnino sata significant, sed funes ex sparto constantes, hoc est de genista compactos. Sane Plinius eiusdem libri, quem proximè allegaui capite II Græcos iunco ad funes vsos nomini credi vult, quo stirpem eam appellant, & nos sparta pro funibus interpretari uerebimur? Atqui Eustathius ibi *σπάρτα* exponit τὰ ἐκ *σπάρτυ τῷ φυτῷ σχυρία*, id est funes de sparto planta intortos. Cæterum restes uocari *σπάρτα* more antiquo adstruitur ibidem ab Eustathio, & licet cognoscere tum ex Dorica quadã paroemia, quæ refertur ab Apollonij scholiographis, τὸν λίθον πατὶ τὸν σπάρτον ἀγαν, id est, lapidem ad funiculum admoere: qua monemur nihil præpostero ordine, sed omnia rite agere: tum ex sacris Hebræorum litteris, in quibus funes non ratò *σπαρτία* ab Septuaginta interpretibus appellantur. Iosue capite II: Innoxij erimus à iuramento hoc, quo adiurasti nos, si, ingredientibus nobis ciuitatem, fuerit τὸ σπαρτίον τὸ κόκκινον, funis iste coccineus in fenestra

fra ligatus, per quē nos demisisti. Qui locus ut palām redarguit Varronem, Plinium, Gellium, sparta pro canabe, stutpa, linōue, aut satis exponentes, sic certē spartum, qualecunque tandem fuerit, multō ante Antigonum, & bellum Punicum secundum torqueri in fines consueuisse, euincit. Quod & Plinius ipse probare uidetur, cū ex genista in Asia fieri lina, castesque testatur, & quando genistam libro XI, capite VIII expressē spartum nominasse deprehenditur. Ceras, inquit, ex omnium arborum, satorūque floribus conficiunt apes excepta runice, & chenopode, Herbarum hæc genera. Falsō excipitur & spartum, quippē cū in Hispania multa in spartarijs mella herbam eam sapiant. Vbi spartum significare genistam non dubito, quam idem auctor apibus gratissimam, circāque aluearia conferi perhibet. De genista quoque loquutus est Varro libro I rerum rusticarum, capite XXIII spartum semine conferens. Alia, inquit, alio loco serenda, ut habeas vimina, vnde viendo quid facias, vt scirpeas, vallos, crates. Alio loco vt seras, & colas tyliam cæduam: alio ubi aucupere: Sic vbi cannabem, linum, iuncum, spartum, vnde lineas restes, funes facias, quoque nectas bobus soleas. Sic nanque legendum arbitror, non ut impressi habent codices, quibus nectas boues paleas. Siquidem laborantes ex pedibus boues solea sparte indui ex Columella docui, non obitante quōd spartum Hispanicum in eo accipiam. Quod ne in Plinio, & Varrone intelligam, in causa est florum, seminumque defectus: ne spartum Dioscoridis, quia id in Hispania gigni recentiores falsō sibi persuaserunt. Leuior autem est illa Plinij coniectura, qua vtitur ad corroborandam suam pariter & Varronis opinionem, spartum regnante Antigono non dum agnitum fuisse, quōd Theophrastus nullam om-
 . nino

nino mentionem eius faciat, cuncta cura magna persequutus quadringentis nonaginta annis ante se. Ersi enim Theophrastus spartum silentio præterijt, tamen magister eius Aristoteles libro IX de historia animalium, capite XL docet apes ex floribus sparti ceram conficere. Qui philosophi locus damnat simul atque defendit Plinium: damnat quidem quòd spartum simpliciter post Antigonum in Græcia innotuisse ait: defendit autem quia spartum, quòd ante Antigonum in Græcia celebrabatur, non erat Hispanicum, utpote floribus destitutum, sed genista floribus abundans, atque in Græcia nascens. Præterea collustrat locus ille verba Plinij proximè declarata, spartum, ex quo apes in Hispania ceram colligunt, inter florentes consistere stirpes, & planè cum genista convenire. Sed enim falluntur Marcellus Virgilius, & Stephanus Aqueus lino-spartum apud Theophrastum pro sparto, quæ genista sit, interpretantes, decepti auctoritate Gaza, qui lino-genistam pro linum sativum transtulit. Nam quòd Theophrastus lino-spartum composito nomine dixit, Dioscorides in Thymelæa diuisim spartum linum extulit, Neq; obstat quidquã multitudo corticum, quibus linum sativum non tam densè atq; cepa uestitur, quando sat est, quòd abieti, uiti, & tritico non concedit, quas stirpes inter polylopa idem Theophrastus reponit. Finem de sparto faciam, ubi annotaui spartum, & spartium in mechanicis Aristotelis appellari linguam cum axe, circa quem iugum libræ rotatur, quando scilicet æquatis utrinque lancibus, altera ex eis in alterutram partem declinat. Quidam à Latinis trutinam dici arbitrantur. In hæc diuertere habui necesse: propter eos, qui spartum Hispanicum, plantam alioqui sterilissimam, floribus, thecis, seminibus onustam publicatis iconibus spectandam proposuerunt. Sed & il-

Iud quoque priusquam de sparto dicere desino, lector, loci Strabonis supra à me citati propinquitate adductus, commonendum habeo. Cùm enim Strabo illo ipso in loco dixisset excurrere per campum Spartarium montem Orospedam, statim subiungit, eum terrarum tractum, quem Iberus interluit, multarum gentium esse sedem ac domicilium, in quèis notissima fama Iaccetanam existere. Hanc ab Pyrenes radicibus extendi in planiciem usque ad Uerdæ, & Ileoscæ Ilorgetum non procul ab Ibero regiones, orasue terratum. Quibus in ciuitatibus Sertorius uir summæ quidem, sed calamitosæ uirtutis extremum depugnauerit, demumque morbo perierit. Siquidem uerò Plutarchus, Appianus, Florus, Eutropius testantur Sertorium non inualetudine aliqua sublatum, sed ferro per domesticam fraudem à Perpenna trucidatum, fuisse, apparet Strabonem aliàs ueritatis studiosissimū quique Sertorianis temporibus proximus fuit, rem aliter quam gesta fuit, quamque posteriores uno ore omnes narrauerunt, proderè non potuisse. In quòd cùm oculos, animūque aduertisset Claudius Puteanus nobili apud Parisiorum Lutetiam familia natus, iuuenis cùm multarum rerum scientia præclarè instructus, & Latinè, atque Græcè, omnisque uetustatis insigniter doctus, tum morum probitate, & animi candore suspiciendus, sagaciter admodum deprehendit, relata à me Strabonis sententiam duplici uitio laborare, tum quia nullus est non in tractu modo Ilorgetum populorum, sed ne in uniuersa quidem Hispania locus, qui Ileosca appellatur, tum quia Sertorium ferro non morbo occubuisse certum est. Itaque Puteanus ille, quo cum iucunda mihi necessitudo intercedit, rectè censet pro Ileosca legendum esse Osca; à qua Oscenses dicuntur Plinio, quemadmodum idem au-

Etor ab Ilerda Ilerdenses indigitat, quorum utrorun-
 que ciuitates nominatim Ilergetibus Ptolemæus ad-
 scribit: ac pro *ἐτελέντα δὲ νόσφ*, id est perijt uerò mor-
 bo: acutissimè, *ἐτελέντα δ' ἐν ὄσκη*, id est perijt uerò
 Oscæ, reponit. Etenim Oscam fuisse ex præcipuis, &
 tutissimis Sertorij receptaculis, non obscurè colligitur
 ex Plutarcho in eius uita, scribente Sertorium Hispano-
 rum filio s, qui Oscæ educabantur, partim iugulasse,
 partim sub corona uendidisse. Ut uerisimile esse vi-
 deatur ipsum quoque Sertorium Oscæ interfectum
 fuisse. Cæterùm Ilergetum Hispaniæ populorum, qui
 modò Nauarienses dicuntur, meminerunt post Stra-
 bonem Plinius quoque, & Liuius aliquoties. Redeo
 ad papyrum, quam Plinius ait nasci etiam in Syria,
 circa quem odoratus ille calamus lacum. Neque alijs
 usum esse, quàm inde funibus regem Anrignonum:
 Quæ omnia transcripsisse eum apparet ex Theophrasti
 quarto de historia plantarum capite IX, ubi in hæc uer-
 ba legitur. Nascitur & in Syria papyrus, circa locum,
 quo & calamus odoratus: unde & Anrignonus in re na-
 uali funes fecisse proditur. Quod uerò subiungit Pli-
 nius, papyrum gigni quoque in Euphrate circa Baby-
 lonem, testor uidisse me in Chaldæa, quâ duo amnes
 Tigris, & Euphrates concurrunt, per amplas paludes,
 ex quibus papyrus nihilo discrepantem à Niliaca,
 Gennsareticâque meis manibus crui atque euulsi.
 Siquidem uerò Mesopotamia posita erat in confinio
 Romani, & Parthici imperiorum, ac semper utracun-
 que gentium excursionibus patuit, miratur Plinius
 maluisse Parthos, penes quos, uelur diuisione orbis
 cum Romanis facta, tunc orientis imperium erat, &
 qui ea Mesopotamiæ parte potiebantur, ubi papyrus
 copiosè oritur, litteras uestibus intexere, quàm char-
 tas ex scapo papyri conferere atque conficere. Scri-

bit Iustinus libro XLI historiarum uestem Parthi-
olim quidem sui moris fuisse, sed posteaquam acces-
sere opes bello partæ, ut Medis-perlucidam, ac flui-
dam. Medicam uerò uestem eandem esse cum Scri-
cæ auctòr est Procopius libro II de bello Vandalico,
Vandali, inquit, omnium sunt quos sciam mollissimi,
atque delicatissimi. Mensa quotidie copiosa utun-
tur, tum omnium rerum, quas Africa fert referta.
Gestant uestem Medicam, ac sumptuosam, quam Se-
ricam uocant, Idem libro I de bello Persico: Re-
gnantibus apud Æthiopes Hellisthæo, apud Home-
ritas uerò Elimiphæo, Iustinianus imperator Iulia-
num legatum reges ambos rogatum misit ob commu-
nem in Christum fidem, ut sibi contra Persas essent
auxilio: ut Æthiopes quidem ex Indis sericum mer-
cantes, ac Romæis mittentes, ipsi quidem pecuniæ ma-
ximæ sint domini: Romæis uerò causâ existant, ut non
amplius nummòs in hostes serici emendi gratia trans-
ferre cogantur: ex quo uestem conficere consueuerunt,
quam olim Medicam, nunc uerò Sericam uocant. In
hanc materiam intexuisse Parthos litteras, quas ad
Romanorum Imperatores de belli, pacisque condi-
tionibus sancendis missitabant, probabile uideri po-
test, quando ob naturalem animi fastum, & duo de
viginti regnorum amplitudinem, nulla re Romanis
inferiores uideri uellent.

M E M B R U M X.

Præparantur ex eo chartæ, diuiso acu
in prætenues, sed quàm latissimas philu-
ras. Principatus medio, atque inde scif-
suræ ordine.

Corrèctio Guilandini.

Præparantur ex eo chartæ, diuiso scapo in prætenues, sed quàm longissimas philuras. Principarus &c.

Commentarius Guilandini.

EXpositis hucusque ab auctore quæ ad chartarum inuentionem, plantæ unde conficiebantur delineationem, & locum natalem artinebant, nunc genera, differentias, & rationem confecturæ earum docere conrendit. Ad quarum ego rerum declarationem antequàm accedam, commonendus mihi est lector, multas in ijs quæ deinceps sequentur Plinij uerbis ambiguitates occurrere, quas omnes facillè superabit, quisquis duodecim eo in scriptore uerba, quibus posthac utretur, rite intellexerit. Quæ ne frequenti, ideòque rædiosa iteratione subinde repetere necesse habeam, operæpretium est semel hîc adscribere, eo prorsus ordine, quo in Plinij oratione posita inueniuntur. Sunt autem hæc: philura, ramentum, papyrum, tabula, scheda, cutis, plagula, corium, statumen, subtegmen; pagina, rænia. Quæ dictiones omnes tantùm abest ut prolixius à me enodari debeant, quod ego munus grammaticis relinquo, ut nullum etiam lectori negotium, mea sententia, possint faceßere, quando una tantùm omnibus res indicatur, Plinio bracteam singularem, laminamue simplicem, & qualis à scapo papyri auellitur, appellante totidem ferme nominibus, quot bractæ à scapo abstrahuntur, nullo nisi schedæ bis repetito. Scapus nanque, hoc est caulis papyri, amputaris utrinque extremitatibus, utpote minus ad charras conficiendas idoneis, diuidebatur secundùm longitudinem in duas partes æquales, à quibus postea abripiebantur

bantur singulares philuræ, siue bractææ, quæ quò longius ab extremo scapi cortice distabant, eò erant præstantiores, & quò cortici appropinquabant magis, eò deteriores: vnde varia chartarum genera apparabantur. Hoc enim illud est quod dicit Plinius: principatus medio, atque inde scissuræ ordine. Et mox: post hanc Saitica, ex uilioribus ramentis: propiorq; etiamnum cortici Tæmotica. Iterumque: iunguntur inter se plagulæ, proximarum semper diminutione ad deterrimas. Nunquam plures scapo quam vicinæ. Vnde nos primam correctionis nostræ occasionem hausimus, qui non diuiso acu in quàm latissimas philuras, ut impressi habent codices, sed diuiso scapo in quàm longissimas philuras legendum esse censemus, quando & dicat auctor schedas, hoc est bractæas tanta constare longitudine, quanta potuit esse scapi ipsius papyri, segmentibus, id est extremitatibus utrinque amputatis. Etenim extremitates caulium papyri amputabantur, quòd essent ad chartarum usum ineptæ, altera quidem, quàm pomum vocari dixi, propter nimiam meatuum laxitatem, qui nec in arefactis philuris coire solent: altera, quæ comam inutilem, debilemque sustinet, siue, ut Plinij verbis utar, quæ thyrsi modo cacumen includit, propter gracilitatem, bractæas nec semidigitum latus continens, & ob ariditatem alioqui diuidentibus minus obediens. Nec valeo intelligere quomodo à scapo quadricubitali, qui, quàm crassissimus est, manu comprehensus ambitur, queant auelli philuræ latæ magis quàm longæ, aut saltem quæ quàm latissimæ dici mereantur. Taceo quòd opus fuit ferro acutissimo, subtilissimòque tres digitos lato, quo ramenta siue philuræ à scapo diuellebantur, acu eam ad rem nihil emolumenti præstante, sed inutili prorsus abijciendæque.

MEMBRVM XI.

Hieratica appellatur antiquitus, religiosis tantum voluminibus dicata, quæ ab adulatione Augusti nomen accepit, sicut secunda Liuiæ à coniuge eius. Ita descendit Hieratica in tertium nomen.

Commentarius Guilandini.

ETſi Adrianus Turnebus eximia atque præstanti doctrina, clarissimumque Galliæ suæ ornamentum, in libris sex de triginta Aduersariorum eruditissimis, multa feliciter in veterum monumentis emendauerit, restituerit, explicauerit: tamen in huius loci enarratione tantum abest ut aliquid dignum laude præstiterit, ut multæ etiam culpæ obnoxium se fecisse deprehendatur. Etenim genus chartæ, quam Plinius ait dici antiquitus Hieraticam ob sacrorum uoluminum honorem: recentius verò ab geminata adulatione modò Augustam, modò Liuianam: ipse libro VII, capite II pro tribus chartarum generibus magno, & pudendo errore annumerat. Fefellit hominem uocabulum SECUNDA, quod ratus rectum casum esse, Liuiam nam ab Augusta separauit, atque hanc ab Hieratica, cum sit obliquorum ultimus, possitq; etiam SECUNDO, ut aduerbium legi. Sententia nanque est, chartam, qua præsci mortales ad religiosa volumina utebantur, prius Hieraticam fuisse nominatam, posterius adulatorijs nominibus Augustam, Liuianamque: hoc est ab prima adulatione accepisse nomen Augusti, sicut ab
secunda

secunda adulatione Liuiæ, atque ita Hieraticam triplici appellatione inclaruisse. Nec contentus Turnebus ex unico isto chartæ genere, tres in Plinio species fecisse, quartam insuper adijcit, quam à Luciano Memphiticam uocari putat isto versu:

Conficitur bibula Memphitis charta papyro.

Sed imposuit homini Isidorus, qui libro VI etymologiarum, capite X illum Lucani versum haud bona fide reddidit, in cuius IIII de bello ciuili ita legitur:

Conferitur bibula Memphitis cymba papyro.

De quo nos in superioribus plura. Nulla igitur est Luciano charta Memphitica, quemadmodum neque Augusta, neque Liuiana Plinio, quæ non sit eadem cum Hieratica. Nam Plinius ostendens inferius quanta esset chartæ vniuscuiusque latitudo, nullam profus Augustæ, Liuianæue mentionem fecisse inuenitur, quòd nimirum eandem esse cum Hieratica nouisset, atque dixisset. Magna, inquit, in latitudine chartarum differentia. Tredecim digitorum optimis. Duo detrahuntur Hieraticæ. Famiana denos habet. Et vno minus Amphitheatrica. Pauciores Saitica, nec malleo sufficit. Nam emporeticæ breuitas sex digitos non excedit. Pedalis erat mensura, & cubitalis macrocollis. Hactenus ille. Vbi optimam vocauit, quæ in sequentibus Claudia appellatur, quam Claudium Cæsarem primò confecisse ex Augusta, siue Hieratica ait, adiecta ad binas eius philuras, quibus conferta erat, tertia bractea, & ad vndecim digitorum latitudinem, aliorum duorum mensura. Cæterùm Strabo geographicorum vltimo non tam chartæ genus, quàm ipsam papyri stirpem appellat Hieraticam, quam & abundare tradit in parte Deltae, quæ dicitur inferior, quoniam ibi præcipuè colatur: & duorum esse generum, deteriore, & me-

& meliorem, quæ Hieratica dicatur, unde & nomen: chartæ præstantiori Plinium imposuisse arbitror.

MEMBRVM XII.

Proximum Amphitheatricæ datum fuerat à confecturæ loco.

Correctio Guilandini.

Proximum Athribiticæ datum fuerat &c.

Commentarius Guilandini.

Quemadmodum qui proximis litori uadis induti mare pedibus ingrediuntur, quò longius à tellure abscesserint, in uastiorē se altitudinem, ac uelut profundum immergunt: non dissimiliter mihi in his commentarijs euenire animaduerto, quòd scribendo progrediens, subinde in nouas syrtes inuehor, & crescunt pæne difficultates, quæ primas quasque perficiendo minui uidebantur. Equidem diu, multùmque me sollicitum tenuit, qui nam in Ægypto locus fuerit Amphitheatrum, à quo charta Amphitheatrica nomen accepisse scribitur, cui auctor secundas ab Hieratica tribuit. Cùm enim chartam omnem non nisi una in Ægypto confici quondam cõsuesse diuersis auctorum testimonijs innotescat, extra uerò eam interpolari, atque retexi potuisse nihil prohibeat, & Plinius dicat, apparet Amphitheatricam, quæ ex recuratis non erat sed inter primarias, minimèque immutatas,

V   necessa-

necessariò in Ægypto confectam fuisse, atque ideo nomen non nisi ab eius regionis loco inuenisse. Verùm cum nullus profus in tota Ægypto locus habeatur, unde nomenclatura illa fluere potuerit, in sententiam venio scripsisse Plinium non Amphitheatricam, sed magis Athribiticam, à nomo siue præfectura Ægypti Athribitica, cuius Strabon libro ultimo, Ptolemæus quanto geographicorum, & Stephanus ex Artemidoro in dictione *Λαρισσῶ* meminerunt. Quinetiam Plinius libro V, capite X habet Athribin Ægypti oppidum, memoratum quoque Ptolemæo vnà cum fluuio Athribitico Deltam irrigante. Strabo item scribit Athribitas colere pro deo murem araneum, & ciuitatem eorum Athribin appellari: etiamsi *ἐν τῷ ἀθρίβιτι ποτίης*, Græca Basilienfis editio non habeat, cui Latina ex altera parte respondens non conuenit. Ab hoc oppido puto vocari chartam Athribiticam, quemadmodum & præfecturam, fluuiumque, qui Deltam per reptans originem à Nilo accipit. Sanè si legamus à præfecturæ loco dictam esse Amphitheatricam, & sensus verborum constabit, & maior erit Plinianæ orationis maiestas, nec dubitari iure poterit, quia aut Athribitica, aut alterius præfecturæ nomenclatio substitui debeat. Plinius libro indicato, capite IX: Ægyptus, inquit, diuiditur in præfecturas oppidorum, quas nomos uocant. Eorum nomorum refert Diodorus libro II rerum antiquarum, capite I Sesostrim præstantissimum, ac potentissimum Ægypti regem sex & triginta constituisse. Sed interpretis æquiuocatione deceptus, leges pro præfecturis transtulit, cum tamen apud Græcos, nomos pro præfectura accentum in posteriori syllaba habeat: pro lege verò in priori. Nomos Herodotus, & satrapias pro eodem posuit, Darij regnum in uiginti satrapias diuidens, totidémque nomos, id est regiones:

vnde

vnde nomarchæ earum regionum præfecti, quos Turcæ hodie Bassas appellant, nihilo satrapiarum numero Darij regno inferiores. Verùm enim uero si cui receptam in Plinio lectionem, utpote ter repetitam, tuci libeat, cogitet Amphitheatricam dici non potuisse ab Amphitheatro Romano, quod nunc Colissæum uocant, tum ob rationem, quam dixi, tum quia illud Plinio naturalem historiam condente, publicantèq; nondum in naturam uenerat, non tacituro profectò tam admirabilis ædificij substructionem planè insanam, qui tam diligentem M Scauri, C Curionis, & Magni Pompeij theatrorum mentionem prodere censuerit. Vbi commonendus est mihi lectòr, molem, quam Pompeius gradibus mansuris perpetuam primus ædificauit, ob quamq; publicè accusatus, ac reprehensus fuit, uocari quidè theatrum à Plutarcho in eius uita, itèmq; à Dione libro XXXIX historiarum, atque à Tertulliano in libro de spectaculis, nec non ab Ammiano Marcellino libro XVI, ab alijsque multis, à Plinio autem libro XXXVI, capite XV amphitheatrum: ut in dubium venire possit, theatrum ne an amphitheatrum fuerit, quod Pompeius spectaculorum gratia dedicauit. Amphitheatrum enim tanquam duplex theatrum erat, è duobus theatris iunctis, quorum forma hemicyclum reddebat, confectum, uelut ex Plinio eodem loco, quem proximè nominauimus colligitur. Theatra, inquit, duo fecit M Scaurus amplissima è ligno, cardinum singulorum uersatili suspensa libramento: in quibus utriusque antemeridiano ludorum spectaculo edito inter se auersis, ne inuicem obstreperent scenæ, & repente circumactis ut contrà starent, postremo iam die descendentes tabulis, & comibus inter se coeuntibus, faciebat amphitheatrum, & gladiatorum spectacula edebat, ipsum magis autoratum populum Roma-

num circumferentis. Calphurnius,

Et geminis medium se molibus alligat ouum.

Nam duobus theatris ouum alligari, & rotundari amphitheatrum dicit. Quare aut mendum occupasse Plinianum codicem dicemus, aut amphitheatrum non semper rotundam, ouatamue figuram obtinuisse, qualem præfert, quod hodie spectatur Romæ, Veronæ, Pola, Nemausi, alibi. Cui coniecturæ meæ videtur suffragium porrigere Dion, qui libro XLIII Romanæ historiæ amphitheatrum ex hoc dici perhibet, quod per ambitum sedilia disponatur absque scena. *Θέατρον*

τι, φησι, κυρτογώνιον ἰκνώσας, ὃ καὶ ἀμφιθέατρον ἐκ τῆς

πέριξ πανταχόθεν ἄβυθου ἀνευ σκηνῆς ἔχον, προσεφέρεται:

id est, ædificauit Iulius Cæsar theatrum venatorium,

quod, quia vndiquaque habet sedilia absque scena;

amphitheatrum cognominatum est. Suidas quoque

amphitheatrum non à figuræ imagine dici putat, sed

quod vndiquaque circumspici possit. Cæterum

Cæsarem amphitheatri molem in campo Martio pos-

uisse, testatur Tacitus in gestis Neronis, quam Tran-

quillus imperfectam postea ab Augusto Mausoleum

ædificaturo destructam dicit. Idem in Octauio testa-

tur Statilium Taurum aliud ædificasse, quod ipsum quo-

que in campo Martio fuisse, atque Cæsare adhuc quar-

tum consulatum gerente eundem Statilium suis sum-

ptibus absoluisse, prodidit Dion libro LI. Tertium

cæpit Vespasianus urbe media, vt destinasse comper-

erat Augustum, quod & Titus absoluit: etiam si Martia-

lis eius laudem Domitiano assentando tribuit, nunc

Colissæi nomine notissimum. Versus Martialis sunt hic

Barbara pyramidum sileat miracula dæmptis,

Affinis lætæq; nec Babylona labor.

Omnis Cæsareo cadat labor amphitheatro

Vnum pro cunctis fama loquatur opus.

De hoc amphitheatro intellexit Tertullianus loco supra demonstrato ijs verbis : Quid ergo de horto loco perorem , quem nec periuria sustinent ? Pluribus enim & asperioribus nominibus Amphitheatrum consecratur , quàm Capitolium omnium demonum templum . Tot illic immundi spiritus confidunt , quot homines capit . Plenum admiratione quod Tranquillus in Tiberio annotavit ; apud Fidenas supra viginti hominum millia gladiatorio munere amphitheatri ruina perijisse . Sed de amphitheatro in transcurso plus factis . Chartam Amphitheatricam respondere ex nostris arbitror , quam plerique omnes communem indignant : quemadmodum Hieraticam siue Augustam Livianamue , quæ sine , & epistolaris nuncupatur .

MEMBRUM XIII.

Excepit hanc Romæ Fannij sagax officina , tenuatamque curiosa interpolatione principalem fecit è plebeia , & nomen ei dedit . Quæ non esset ita recurata , in suo mansit Amphitheatrica .

Commentarius Guilandini .

Quæ rudis & impolitus adamas , smaragdus , opalus , carbunculus , gemmæ aliæ , à scalptis & perpolitis differunt , quæque mulier animalium fastosissimum surgens è strato dissidet à se ipsa postquam crines fluentes composuit , vultum lauit , & molli ac splendido amictu induta est : eà charta Fanniana ab Amphitheatrica

theatrica descerepat, cæteroquin numeralem ab ea differentiam faciens. Nam Fannius poliendo Romæ chartam Amphitheatricam, cùm ex proletaria, deteriore-que augustiorem atque elegantiore conformasset, uisus est nouam speciem constituisse, Fannianam de suo nomine appellans, relicta in suo Amphitheatrica non interpoli, quæque mangonium sui artificij experta non erat. Cæterùm Fannium hunc puto esse eundem cum Q. Rhemnio Fannio Palæmone celebri grammatico, quem Tranquillus in libello de illustribus grammaticis scribit officinas promercialium chartarum, vestiùmque exercuisse. Ita nanque locum illum legendum ac bitror, non quemadmodum Volaterranus libri XIII vrbanoꝝ commentariorum principio, carniùmque vestiùmque. Plinius libro XIV, capite IV, nec non & Quintilianus libro I institutionum oratoriarum, capite IV, ita Fannij meminere, vt eum eodem cum ipsis tempore floruisse appareat. Vt non possim non mirari attestationem recentioris cuiusdam, quâ, quis fuerit Rhemnius Fannius Palæmon, & quibus vixerit temporibus, neminem nouisse hodie, improuidè, ne dicam imperitè nimis asserit. An non idem Tranquillus Veicetinum fuisse ait? mulieris quidem uernam, sed manumissum, docuisse Romæ, ac principem locum inter grammaticos tenuisse: quanquam insanem omnibus vitijs, palàmque & Tiberio, & mox Claudio dicentibus, nemini minus institutionem puerorum, uel iuuenum committendam. Arrogantia fuit tanta, vt M. Varronem porcum appellaret: secum & natas, & morituras litteras iactaret. Nomen suum in Bucolicis non temere positum, sed præfagiente Virgilio fore quandoque omnium poëtarum, ac poëmatum Palæmonem indicem. Gloriabatur etiam latrones quondam sibi propter nominis celebritatem paruisse. Luxuriæ ita

riæ ita indulfit, vt sæpius in die lauaretur, nec sufficeret sumptibus: tamen ex schola quadragena annua caperet, ac non multò minus ex re familiari, cuius diligentissimus erat. Sed maximè flagrabat libidini- bus, ideòque dicto non infaceto notatum ferunt cuiusdam, qui cum in turba osculū sibi ingerentem quanquam refugiens deuitare non posset, Vis tu, inquit, magister quoties festinantem aliquem vides abligurire? Exstat adhuc de multis ingenij sui monumentis fragmentum quoddam imperfecti carminis de ponderibus, & mensuris, quod aliquandiu sine titulo prostitit inter Prisciani scripta, vnde eiusdem Prisciani opus esse multi putauerunt. Tribuitur etiam ei de summa grammaticæ libellus excusus olim Basileæ apud Adam Petri cum aliquot aliis antiquis grammaticis. Multum ab hoc diffidet Fannius ille, cuius scripta citantur apud Plurarchum in vita Gracchorum: multum etiam cuius meminit Horatius in Sermonibus poëtam ineptum nominans: nec non multum qui deprehensus in coniuratione aduersus Augustum sibi mortem consciiuit, de quo Martialis libro II,

Hostem cū fugeret se Fannius ipse peremit.

Hic rogo, num furor est, ne moriari, mori?

Fannij quoque duo inter oratores Ciceroni numerantur in Bruto, quorum C. Fannius, qui consul cum Domitio fuit, unam orationem de socijs, & nomine Latino, contra Gracchum reliquit, sanè bonam, & nobilem. Alter autem C. Fannius M. F. C. Lælij gener, & moribus, & ipso dicendi genere durior. Macrobius libro III Saturnaliorum, capite XVII citat Gellium historiographum Romanæ historiæ, ut scribit Valerius, qui dicat Fanniam legem, qua sumptus conuiuiorum taxabuntur assibus centum, quemadmodum lege

lege Orchia numeris tantummodo coenantium cōhibebatur, latam esse anno post Romam conditam LXXXVIII. De hac lege Sammonicus Serenus ita refert: Lex Fannia sanctissimi Augusti ingenti omnium ordinum consensu peruenit ad populum. Neque enim Prætores, aut Tribuni, ut plerasque alias, sed ex omnium bonorum consilio, & sententia ipsi consules pertulerunt: cūm respublica ex luxuria conuiuiorum maiora, quàm credi potest, detrimenta pateretur. Siquidem eò res redierat, ut gula illecti plerique ingenij pueri pudicitiam, & libertatem suam uenditarent: plerique ex plebe Romana uino madidi in comitium uenirent, & ebrij de reipublicæ salute consulerent. Hactenus Sammonicus. Et meminit Gellius libro II, capite XXIV, errasse memorans quosdam commentariorum in Lucilium poëtam uetustissimum, quiq̃ue primus Latinorum Satyram condidit, scriptores, quòd exponentes illa uerba,

Fannij centussisq̃ue mistellos:

putauerunt Fannia lege perpetuos in omne dierum genus centenos aris statutos, cūm non nisi ludis Romanis, item ludis plebeis, & Saturnalibus, & alijs quibusdam diebus ea summa impendi concederetur. Plinius quoque libro X, capite L mentionem facit legis Fannix ijs uerbis: Gallinas saginare Deliaci experere: unde pestis exorta, optimas aues, & suo opte corpore unctas deuorandi. Hoc primūm antiquis coenarum interdictis exceptum inuenio iam lege C Fannij Cons XI annis ante tertium Punicum bellum, ne quid uolucrum poneretur, præter unam gallinam, quæ non esset altilis: quod deinde caput translatum, per omnes leges ambulauit. Sunt ex eruditis, qui credant Fannium Palemonem denotari apud Plinium libro XXIV, capitis XVII calce, quibus ego non accedo.

accèdo. Verba Plinij sunt ista : Plantis magicis adiecit anacampserotem ceber arte grammatica paullò antè, cuius omnino tactu rediit amore vel cum odio depositi. In quibus neque mendum inesse, neque Palæmonem ijs demonstrari, sed magis Appionem grammaticæ artis scientissimum arbitror quem, vt idem Plinius scriptum reliquit in præfatione ad Vespasianum, Tiberius Cæsar cymbalum mundi vocare solebat, cum publicæ famæ tympanum potius videri potuisset, & quem se adolescente vidisse testatur libro XXX, capite II, & prodidisse eum cynocephaliam herbam, quæ in Ægypto vocaretur osirites, diuinam, & contra omnia veneficia, sed si ea erueretur, statim eum, qui eruisset, mori. Addit euocasse eum umbras ad percontandum Homerum, quæ patria, quibusque parentibus genitus esset, non tamen ausum profiteri, quid sibi respondisse diceret. Ego cynocephaliam, quæ in Ægypto osirites diceretur, eandem esse stirpem cum ea, quam Iosephus Baharas appellat, in superioribus annotaui. Ælianus vocat cynospastum terrestrem, Democritus aglaophotim, & marnaritim, Homerus moly, Prophetæ selenogonon, Galenus pœoniam, Arabes denique, Persæ, Æthiopes Bahár accentu in vltima. Non omittam Appionem istum ita cognominatum esse Pleistonicon, quemadmodum Thesalus Iatronicon se dici volebat, hic quidem à deuictis medicis, ille ab aliorum plurimorum victoria. Appion, inquit Plinius libro ultimo, capite V, cognominatus Pleistonicones, paullò antè scriptum reliquit, esse etiam nunc in labyrintho Ægypti colosseum Serapim è smaragdo nouem cubitorum. Qui locus ei prorsus similis est, quem proximè à nonnullis pro deprauato haberi dixi. Idem auctor libro XXXV, capite X narrat Appionem grammaticum litteris commendasse, Apel-

lem imagines adeo similitudinis indiscretæ pinxiffe, vt quidam ex facie hominum addiuinans (quos metopolcopolos vocant) ex ijs dixerit aut futuræ mortis annos, aut præteritæ.

M E M B R V M X I I I I .

Post hanc Saitica, ab oppido, ubi maxima fertilitas, ex vilioribus ramentis.

Propiorque etiamnum cortici Tæniotica, à uicino loco, pondere iam hæc, non bonitate venalis. Nam Emporetica inutilis scribendo, inuolucris chartarum segestriumque in mercibus usum præbet, & ideo à mercatoribus cognominata.

Correctio Guilandini.

Post hanc Saitica, ab oppido, ubi maxima fertilitas, ex vilioribus ramentis. Propiorque etiamnum cortici Tanitica, à uicino loco &c.

Commentarius Guilandini.

Proximum ab amphitheatrica locum vendicat sibi charta Saitica, ab oppido Sai, de quo nos in quinto huius operis commentario pluscula. Fiebat ex vilioribus ramentis, quæ quid hoc loco significant, decimus commentarius aperit. Nonius annotat ramentum

tum dici quasi proiecctitium quoddam p̄rgamentum , qui , si tenuem cuiusque rei particulam definiuisset , à radendo dictam , certiora utique docuisset . Saiticam sequitur Tanitica , à ciuitate Tani , quam vocari hodie Damiatam , eodem commentario fusius attingi . Neq; consentio Hermolao alioquin doctissimo , oculatissimoque , qui non Tanitica , sed Taniotica legendum putat , à loco , qui , vt auctor est Athenæus libri primi calce , propter angustam longitudinem Tænia uocabatur . Nam cum Plinius prius dixerit papyrus in Ægypto non gigni extra Deltam , locus verò , cui Tæniæ nomen est , habeatur non in Delta , sed extra Deltam : sitque aut circa lacum Mariam (vnde Marioticum quoque vinum Straboni celebratum , & vitis Mariotis alba Virgilio , pudendo alioqui grammaticorum errore , qui apud poëtam vitem in Epiro natam accipiunt) aut inter Alexandriam , & Canopum , aut certè sit ipsemet isthmus , qui Pharum Alexandriæ coniungit , fieri non potest vt quis rectè Taniotica ex Isidoro reponat , quæ Hermolaus suppresso nomine sequitur . Tænia , inquit Athenæus , est spatium oblongum circa ipsos Mariæ locos , à quo vini genus Tanioticum , quod Mariotico est præstantius . Quibus verbis inferitur claritas Straboni libro VII , vbi ait Achillis dromum siue cursum , esse tæniam quandam terrenam ad mille stadia in mare porrectam , latitudine eius nusquam duo excedente stadia . Quin scribit etiam Philo libro I I de vita Moylis , ante urbem Alexandriam sitam esse Pharum insulam , quæ per longam , & tæniæ similem ceruicem adeatur . Et Strabo libro vltimo angustum quendam terræ tractum inter Pharum , & Canopum , hinc mari , illinc fossa ambitum , appellat *ταννία* : quamuis impressi quidam codices perperam *ταννίαν* habeant . Quare Eustathius in ijs , quæ ad Dionisium de situ orbis clu-

cubrauit, tæniam scitè interpretatus est fasciam. Gades, inquit, insula est prope oceanum, protensa secundum veteres velut *ταυρία*, quasiq̄ue segmentum teleseu panni angustum, ὅτι καὶ ἡμεῖς φασκίαν φασκίαν, quod nos fasciam dicimus. Et alibi: αἰὲν τις ταυρία, ἢ τρι φασκία, id est ceu tænia quædam, siue fascia. Pompeius Festus auuorat tænias Græcam vocem sic interpretari Verrium, vt dicat ornamentum esse lancum capitis honorati. Ennius in Alexandro: Volans de cœlo cum corona, & tænijs. Accius in Neoptolemo: Decorare est satius, quàm urbem tænijs. Cæcilius in Androgyno: Dum tæniam, qua vulnus vinceret, petit. Virgilius in VII Æneidos: Fit longæ tænia vitæ. In quibus Virgilij, & Cæcilij verbis tænia nô nisi fasciam significat, hoc est vinculum longum, angustumque, obducendis, illigandisque rebus aptum. Qua in significatione Galenus etiam, & Hippocrates in libro de fracturis vsus est sæpius: nec non & Plinius in hoc ipso de papyro tractatu, cum ait: Deprehenditur & lentigo oculis, sed inserta medijs glutinamentis, tænia fungo papyri bibula. Vbi tænia denotat ramentum, siue philuram, bracteamue, quæ à papyri scapo auulsa & Nili aqua madefacta, præstat materiam chartæ propriè nuncupatæ, quam ex duplicatis tænijs, membranæ sue confici dixi, iterumque dicam. Tæniæ etiam Aristoteli sunt pisces quidam oblongi, à Theodoro vitæ appellari, quos nasci præstantissimos circa Canopum Alexandriæ, & apud Seleuciam Antiochiæ auctor est Athenæus libro VII, capite XXXVII. Cæterum omnium deterrima est Emporetica, ἀπὸ τῶν ἐμπορέων, id est à mercatoribus cognominata, tum quia scripturæ inepta erat, tum quia conficiebatur ex scheda, quæ extremo scapi cortici proximè adiacebat. Etenim, vti decimi membri commentario annotaui,

quò

quò quæque plagularum, siue philularum longius à cortice ad thyrſi interiora recedit, eò est melior præstantiorque pro chartarum confecturæ materia: quòq; cortici appropinquat magis, eò deterior ac vilior: unde postmodum varia chartarum genera conficiuntur, pro tunicarum papyri nobilitate, ignobilitatèue. Quò respiciens auctor, scribit post Amphitheatricam succedere Saiticam, quòd sit ex vilioribus ramentis, hoc est fchedis, laminisue confecta: post Saiticam verò venire Taniticam, utpote ex pagellis cortici etiamnum prioribus constantem: demum postremas tenere Emporeticam, vel emporeticam, quæ, quòd scripturæ inepta est, mercibus inuolucra præbet. Sunt enim segestria, docente Varrone libro IIII de lingua Latina, ferè stramenta è segete, quæ lecticam inuoluebant: adeòq; inuolucra quæuis mercium, quibus inuoluntur, & segeruntur, Græcis *ἐνολήματα* dicta, vocati segestria possunt. Chartam Emporeticam appellaerim, quam vulgus Italicum carta destraccio indigitat: quemadmodum Saiticam, & Taniticam deteriora quædam chartæ communis genera: quæque in hac eximie excellit Fannianam.

MEMBRVM XV.

Post hanc papyrum est, extremumque eius scirpo simile, ac ne ad funes quidem nisi in humore utile.

Commentarius Guilandini.

CUm supra de varijs papyri significationibus agerem, docui uenire aliquando eo nomine summum

mum stirpis papyri corticem, quique suo ambitu alias omnes thyrsi bracteas claudit atque inuoluit. In qua significatione accipiens hoc loco auctor, ait post tannam, de qua charta emporetica concinnabatur, è vestigio succedere totius scapi corticem, cuius exterior superficies ob eximium quem obtinet læuorem, magnam habet cum marisco similitudinem. Etenim scheda siue philuræ, vt dixi, ita à thyrso duas in partes æquales secundum longitudinem diuiso auellebantur, quemadmodum si quis collocato ad rectum situm cæpæ bulbo, eodémque bipartito discisso, mox occipiat cartilagineas quibus totus constat tunicas singulatim abripere, sumpto principio ab intimis, & centro bulbi proximis, quoad desinat in distantissimum, & omnium extremum corticem. Eius corticis superficiem exteriorem Plinius vocat hic extremum, non aliter quàm Cicero primo de diuinatione, quod finitum est, id habere extremum, quódque non habet extremum, id infinitum esse dicit. Idem de vniuersitate: Mundus, inquit, globosus est fabricatus quod *σφαιροειδης* Græci uocant: cuius omnis extremitas paribus à medio radijs attingitur: idque ita tornauit, vt nihil effici possit rotundius. Cæterùm quanta sit scirpi, hoc est, vt ego interpretor, marisci lauitas ac complanatio, facillè intelliget, quisquis animum aduertet ad prischorum loquendi morem, quo nodum in scirpo quærere dicebant, qui ubi minimè opus erat scrupulosiores videbantur, & in re facili difficultatem indagabant. Hieronymus ad Panumachium contra Iohannem: Qui inimicus est, etiam in scirpo nodum quærit. Etsi verò recentiores scirpum passim pro iunco interpretantur, tamen veterum optimi quique scirpum à iunco apertè discreuerunt. Varro libro I de re rustica, capite XXII: Quæ nasci in fundo, ac fieri à domesticis poterunt, eo-

rum ne quid ematur, ista ferè sunt, quæ ex uiminibus, & materia rustica fiunt, ut corbes, fiscinæ, tribula, mallici, & rastelli. Sic quæ fiunt è cannabe, lino, iunco, palma, scirpo, ut funes, restes, tegetes. Quæ postrema Varronis verba integrè adducit Nonius Marcellus ubi de tegetibus differt, nisi quòd mēdosè apud eum, de cannabino iunco legitur, errore iam olim à Petro Victorio, uiro undiquaque doctissimo, & de litteris optimè merito in explicationibus suarum in antiquos de agricultura scriptores castigationum deprehenso, ac diligenter annotato. Columella libro VII, capite IX: Nanquè & id fecisse maximè per æstatem profuit, & dulces eruisse radículas aquatilis syluæ, tanquam scirpi, iunciq̄ue, & de generis arundinis, quam vulgus cannam vocat. Sidonius Apollinaris libro I epistolarum, ad Heronium: Vluosum Lambrum, cæruleum Aduam, uelocem Athesum, pigrum Mincium; qui Ligusticis, Euganeisq̄ue montibus oriebantur, paululum per ostia aduersa subuectus in sitis etiam gurgitibus in spexi. Quorum ripæ, thorsiq̄ue passim quernis, acernisque nemoribus uestiebantur: hic auium resonans dulce concertus, quibus nunc in concauis arundinibus, nunc quoque in iuncis pungentibus, nunc in scirpis enodibus, nidorum strues imposita nutabat. Quæ cuncta virgula tumultuatim super amnicos margines soli bibuli iuoco fota fruticauerant. Ex quibus auctorum uerbis nemo est qui non intelligit discrimen esse inter scirpum, & iuncum propriè dictum. Siquidem uerò Festus scirpum esse ait id, quòd in palustribus locis nascitur læue, & procerum, vnde tegetes fiunt: atque Plinius libro XXI, capite XVIII ex omnibus iunco- rum generibus unum mariscum (quem etiam à Græcis holoschœnum dici puto, etiamsi ille aliter sentire uidetur) non parùm commendat ad uitalia, & ad texen-
das te-

das tegetes, facilè mihi persuadeo, quem vetustissimi scirpum nominauere, postèrius mariscum dici cœpisse. Sed ne ego quoque nodum in scirpo quærere dicar, hic de scirpo finem dicendi faciam, mox atque locum apud Iidorum libro XVII etymologiarum, capite IX suæ integritati restituero. Iuncus, inquit, dicitur eò quòd iunctis radicibus hæreat. Scirpus, à quo segetes teguntur, sine nodo. Vbi extrema uerba paulò aüter legere oportet. Scirpus, è quo tegetes texuntur, sine nodo.

MEMBRVM XVI.

Texuntur omnes tabulæ madentes Nili aqua. Turbidus liquor uim glutini præbet, cum primò supina tabula scheda adlinitur, longitudine papyri, quæ potuit esse segminibus utrinque amputatis. Transuersa postea crates peragitur. Premitur deinde prælis, & siccantur solè plagulæ; atque inter se iunguntur, proximarum semper bonitatis diminutione ad deterimas. Nunquam plures scapo quam uicene.

Correctio Guilandini.

Texuntur omnes tabulæ madentes Nili aqua. Turbidus liquor uicem glutinis præbet. Cum primò supina

na tabulâ schêda adlinitur (longitudine papyri, quæ potuit esse segminibus utrinque amputatis) transuersa postea cute per agitur. Premuntur deinde prelis, & sicantur sutæ plagulæ, atque &c.

Commentarius Guilandini.

HActenus de inuentione papyri, membranarumque, & rebus, in quas scribebatur antequam chartarum usus innotuisset, ac plantæ ipsius delineatione, natalibusque, & chartarum item generibus, atque differentijs. Nunc auctor nouo quodammodo facto principio, memor quòd dixerat ex diuiso papyri scapo in prætenues, sed quàm longissimas philuras præparari chartas, ad rationem confecturæ earum aggreditur. Quanquam autem id adeo obscurè præstat, ut hoc ipsum in quo nunc uersor membrum, maximis, atque clarissimis uiris aberrandi ansam dederit: tamen quisquis memoria tenebit, quæ in decimo huius tractationis commentario diligenter obseruanda esse admonui, facile occurrentes scrupos eximet, quibus alij pares esse non potuerunt. Quod itaque ibi prolixius attigi, hîc paucis repetendum esse duxi, ne quæ ad plenam propositorum uerborum intelligentiam conducere uidentur, lector, minus decenter suo à me omiffa loco iure merito conqueri queat. Quicumque præter mortaliuim ætatis chartam conspexerunt, cuius multæ etiamnum in diuersis Italix, Græciæ, Ægypti, atque Arabiæ sanctuarijs reliquæ supersunt, facile potuerunt animaduertere; eam non esse uniuersam ab utroque latere, ut est, qua nunc utimur, charta, sed cuius studiosè consideranti exhibere geminas bracteas, quæ ita conglutinatæ sunt, ut earum ductus seu fibræ angulos rectos,

alicubi binos, plurimum uerò quatermos inuicem con-
 stant sicuti etiam telæ quæcunq; duabus quibusdam
 cõstant laminis, quæ è filis coordinatis constitutæ esse
 cogitari possunt, vt bractææ papyri è suis etiã illis fibris
 quasi coagmentatæ sunt. Verùm in hoc antiquorum
 charta à telis differt, quòd telarum fibræ, id est fila, in-
 uicem ad angulos rectos intertextæ sunt, bractæarum
 autem papyracearum sine intertextura quidem, at eo-
 dem modo ad angulos rectos inuicem applicatæ &
 vnitæ sunt. Ex bractææ necdum artificio duplicatæ,
 sed simplices, & quales à thyrso papyri auulsæ fuerunt,
 appellantur à Plinio duodecim nominibus, quæ quia
 momentum omne ducunt in argumento nobis propo-
 sito, ea iterum atque iterum inculcasse putauit operæ
 fore pretium. Sunt autem hæc eodem profus ordine
 repetita, quo antè à me proposita fuerunt: philura, ra-
 mentum, papyrus, tabula, scheda, cutis, plagula, co-
 rium, starumen, subtegmen, pagina, tænia. Quibus
 uocabulis omnibus non nisi singulares (ut dixi) incoh-
 ditæ atque incompositæ scapi papyri bractææ siue mem-
 branæ tenuissimæ significantur, aliàs tunicæ etiam à
 Latinis nuncupatæ. Statius Papinius libri Sylvarum
 quarti calce,

Non replisse

Bulborum tunice, nec una tantum.

Plinius libro XII, capite XIX: Probatur casia bre-
 ui tunicarum fistula, & non fragili. Idem libro XI,
 capite XXXVII: Tenuibus multisque membranis
 oculos natura composuit, callosis contra frigora, calo-
 resque in extremo tunicis. Quod cum ignorauerit
 Adrianus Turnebus, lux utriusque linguæ fulgentissi-
 ma, ac vnicum omnis politioris doctrinæ ornamen-
 tum, mirum non est corrupisse eum libro VII aduer-
 sariorum, capite II vnà cum Ruellio libro de natura
 stirpium

stirpium I, capite CIX genuinam Plinij orationem, atque tabulam hoc loco exposuisse pro asseré ligneo: quando, inquit, in tabula chartæ ponebatur, in qua turbida Nili aqua glutinabantur. Sed errant uehementer qui ita existimant, siquid est tabulæ madentes, non erant asseres madidi, quorum nusquam auctor meminit: uerum erant philuræ siue pagellæ à caule papyri distractæ, ex quibus alteris recto situ substratis, & alteris transuersa positione superiniectis, chartæ conficiebantur: uel, ut Plinius ait, texebantur, præbente glutinis uicem Nili aqua, non illa clara & limpida, sed turbido liquore, ac pingui terrarum succo coinquinata. Cæterum schedæ, quæ primò supina tabulâ, id est recto philuræ situ substernebantur, ea longitudine, quam thyrsus papyri, præfectis hinc inde extremitatibus, præferbat, quemadmodum in præcedentibus dixi, citò mox alteris pagellis in transuersum superinductis, perfectiorem suam consequebantur, à qua demum accipiebant, ut chartæ uocarentur, essentque. Etenim ubi co-dices impressi magno consensu habent transuersa posita crates peragitur, ego inspecta diligenter chartarum structura ante annos mille concinnatarum, deprehendi legendum esse transuersa postea cute peragitur. Neque uideri debet nouum philuram papyri appellari à Plinio cutem, quando eandem quoque corium nuncupasse legitur in hoc ipso de papyro tractatu ijs uerbis; Igitur & secundo corio statumina facta sunt è primo subtegmine. Ad hæc usurpat idem auctor non raro cutem pro cortice membranaceo & tenuissimo, præsertimque libro XIII, capite IIII de dactylis, qui sunt palmarum fructus, differens. In totum, inquit, arentes Thebaides, atque Arabicæ, macro corpore; exiles, & assiduo uapore torrentes, crustam uerius, quam cutem abducunt. Et libro XII, capite XIX;

Calia tenui cute uerius, quàm cortice uestitur. Quòd
 uerò dictionem supina interpretatus sum recto, nemo
 fere culpandum esse putabit, si modo aciem ærem in
 pilcorum chartæ cōfecturam intenderit, atque in me-
 moriam reuocauerit, dixisse Liuium manus supinas ad
 cœlum tendere, pro manibus in sublime erectis orare:
 Libro VI. de bello Punico: Vndique matronæ in pu-
 blicum effusæ circa deum delubra discurrunt, crinibus
 passis aras uerrentes, nixæ genibus, supinas manus ad
 cœlum, ac deos tendentes. Rursus autem quòd prouim
 glutini præbêt, reposuerim uicem glutinis præbet, extra
 culpam fore cōfido, quando aqua neq; est gluten, neq;
 dici potest: sed quòd subire ualeat uicem glutinis, red-
 dita præsertim turbidior ex pinguioris admixtionẽ glé-
 bæ, ecquis ibit inficias? Accedit formulam loquendi
 istam, neque nouam esse, neque à Pliniana dicendi
 grauitate alienam, in cuius illa monumentis non raro
 occurrit. Libro XVI, capite XXXVI: Calami
 Indici hastarum uicem præbent additis cuspidibus. Et
 libro XXIII capitis quarti calce: Nuclei palmarum
 cremati in fictili nouo, cinere loto, spodij uicem effi-
 ciunt, miscenturque collyrijs. Item capite VII eius-
 dem libri: Spodij uicem exhibet fruticum à radice
 exeuntium cinis. Quemadmodum autem nucleorum
 palmarum, & aliorum fruticum cinis, non est spodium,
 sed tantum spodij uicem subit: ita turbidus Nili liquor,
 non est gluten, sed solum uicem glutinis præstat ad fer-
 ruminandas superiores, inferiorèsque chartarum pa-
 ginas. A qua chartarum ex duabus paginulis constru-
 ctione Plinius libro II, capite VII eleganter admo-
 dum dixit fortunam in tota ratione mortalium, solam
 utranque paginam facere: propterea quòd qui antiqui-
 tus chartam concinnarent, paginas papyri fortuito ob-
 latas, nullo delectu tum superiores, tum inferiores fa-
 ciebant,

ciebant, aut aliter quàm fortuna, quos uult, extollit, & quos uult, deprimit, bonos euertit, eligit improbos, & quos in altum euexit, mox præcipites lapsu grauiore ruere facit, atque in summa nec discrimen habet, nec recta iudicat, cæca, temeraria, inconsiderata, amens. Porro autem sūtæ, hoc est textæ siue compositæ ad eum quem dixi modum pagellæ, statim supponebantur prelis, & ualide comprimebantur, ut redundans aquæ humiditas emanaret atque deflueret, quod auctor siccare appellat, demùmque in umbra arefiebant. Nam ut credam chartam sub sole siccari consuesse, adduci non possum, quando omnia quæ aqua cõglutinauit, si solaribus radijs exponantur, non tam coarctius, & coherere inter se tenacius solent, quàm contrà religati; dissilire, ac planè dissolui, sole humidum aqueû, quod pro glutine additum erat, exhaurientè, atque in uaporem conuertente: vnde quæ paullò ante firmiter inter se coherabant, mox in partes diuelli & replumbari contingit. Scio quidem legi in Plinio, asarum in sole siccari, & ichneumonemmersum limo sæpius, se siccare sole: tamen est quoque apud eundem, nardum Gallicû in umbra siccari, & ficum Ægyptiã stagnis aquisue. Cæsa, inquit libro XIII, cap. VII, statim stagnis mergitur: hoc est eius siccari. Et primò sidit, postea fluitare incipit: certòq; siccatur eius humor, qui aliam omnem rigat. Quem locum alioqui depranatum in editionibus vulgatis, nos primùm ita restituumus, nec aliter legendum esse censemus. Non dissimiliter de epityro, quod condituræ Græcæ genus erat, scribit Columella libro XII, capite XLVII: Oliua pausea, vel orchita cùm primùm ex albo decoloratur, fitque luteola, sereno cœlo manu distringitur, & in vannis vno die sub vmbra expanditur: & si qui adherent pediculi, foliæque, aut furculi, leguntur. Postero die cribra-

tur,

tur, & nouo fisco inclusa prelo supponitur, vehementerque premitur, vt exsudet quantumcunque habet amuræ. Patimur autem nonnunquam tota nocte, & postero die pondere pressam baccam velut exsaniari. Summa summarum ego verbum siccantur, accipio pro exsaniatur, quâdo scilicet res exsudato humore aridior res redduntur: & pro Sole, subijcio futæ, persuasus Pliniû dictionem texuntur, de industria cõuertisse in suuntur, quibus vocibus duabus nihil aliud significatur quàm cõficiuntur cõserunturue. Virgilius III Georgicorû.

*Ipsa autem seu corticibus tibi futæ canatis,
Seu lento fuerint alucaria nitine texta,
Angustos habeant aditus.*

Cicero II de natura deorum: Cultus dico agrorum extruções testorum, tégumenta corporum vel texta, vel futæ, omnémque fabricam æris, & ferri. Plinius libro XXIII, capite IX de genista agens: Dubito an hæc sit quam Græci auctores sparton appellaure, cum ex ea lina piscatoria apud eos factitari docuerim: & nunquid hanc designauerit Homerus, cum dixit nauium sparta dissoluta. Nondum enim fuisse Africanum, vel Hispanum spartum in usu certum est. Et cum futiles fierent naues, lino tamen non sparto vnquam futas. Stautus eodem quem supra indicaui loco:

*Vsq̃ue adeo ne desuerunt
Cassis pileæ futæ de lacernis?*

Quid si legamus, siccantur udæ plagulæ? Vdum enim significare idem quod humidum, nemo nisi Mattheolus ignorare potest, qui udum interpretatur vclum. Cæterum de plagulis, quid significant auctori, dixi. Non probo autem illorum sententiam, qui plagellas, veletiam pagellas legendum contendunt. Nam plagulæ, auctore Nonio, diminutiuum est à plagis, quæ erant grande linteum tegmen, quod torale, & lecti-
cariam

cariam sindonem dicimus. Tranquillus in Tito, capite X: Deinde ad primam statim mansionem febrim nactus, cum inde lectica transferretur, suspexisse dicitur dimotis plagulis coelum. Ulpianus pandectarum libro XXXIII, titulo II, capite XXIII: Muliebria sunt, quae matris familias causa comparata sunt, quibus vir non facile uti potest sine vituperatione: ueluti stolae, pallia, tunicae, zonae, mitrae (quae magis capitis tegendi, quam ornandi causa sunt comparata) plagulae, pœnulae. Varro libro VIII de lingua Latina: Si quis tunicam in usu ita confuit, ut altera plagula sit angustis clavis, altera latis, utraque pars in suo genere caret analogia. Livius libro IX de bello Macedonico: Luxuriae enim peregrinae origo, ab exercitu Asiatico inuenta in urbem est. Ij primum lectos aëtos, uel stem stragulam pretiosam, plagulas, & alia textilia, & quae tum magnificae suppellectilis habebantur, monopodia, & abacos, Romam adueherunt. Ab hac plagularum siue linteorum similitudine, quae lectis, lecticisque olim iniiciebantur, Plinius plagulas vocauit illas membranas, ex quibus à scapo papyri diuulsis chartae praeparari solebant. Qui plura de plagis, plagulisque nosse uelit, exquirat grammaticos, & lexicographos, multiplicem earum uocum significationem diligenter attendentes. Demum uerò quae de plagularum inter se iunctione, numero uicenario, & bonitatis earundem diminutione ad deterrimas ab auctore narrantur, nulli obscuriora, aut parum aperta uideri poterunt, modò non obliuioni tradiderit, quae in decimi expositione membri conieci, unde ijs omnibus lux infertur clarissima. Illud tacitus haud praetermittam, segmina hic uocari, quae libro XXVIII, capitis VII calce resegmina appellantur, quidquid scilicet ut superfluum à rebus amputatur. Ex homine, inquit, omnium digitorum
resegmina

resegmina vnguium, ad cauernas formicarum abijci iubent, eamque quæ prima cœperit trahere, correptam subnecti collo, ita discuti morbum. Plautus in Aulularia actus secundi principio præsegmina pro eodem dixit.

*Quin ipse pridem tonsor vngues dempserat,
Collegit, omnia abstulit præsegmina.*

Fabius Pictor, referrente Gellio libro X, capite XV, segmina non aliter quàm Plinius extulit: Vnguium Dialis, & capilli segmina, subter arborem siliquam terra operiuntur. Quare efficitur indifferenter posse in Plinio legi segmina, resegmina, præsegmina, sensu semper manente eodem. A segminibus dicta esse suspicofagmina, vna tantùm mutata littera, quæ, vt Festus an- notat, erant uerbena, id est herbæ puræ, quia ex loco sancto secabantur à Consule, Prætorèue legatis proficiscentibus ad fœdus faciendum, bellumque indicendum. Martianus libro pandectarum I, titulo, & capite VIII: Sanctum dictum est à sagminibus. Sunt autem sagmina quædam herbæ, quas legati populi Romani ferre solent, ne quis eos violaret: sicut legati Græcorum ferunt: ea, quæ uocantur cerycia. Hactenus Iurisconsultus. De uerbena scribit Seruius ad illum Maronis uersum Æneidos ultimo.

Velati liuo, & uerbena tempora uincti:

Propriè esse herbam sacram, sumptam de loco sacro Capitolijs, qua coronabantur fetiales, & pater patratus fœdera facturi uel bella indicturi. Ex quibus omnibus apparet sagmina, & uerbena idem significare: quod etiam testatum facit Plinius libro XXII, capite II ijs uerbis: Auctores imperij Romani, conditorésque immensum quiddam & hinc sumpserunt, quoniam non aliunde sagmina in remedijs publicis fuere, & in sacris, legationibusque uerbena. Certè utroque nomine
idem

idem significatur, hoc est gramen ex arce cum sua terra euullum: ac semper & legati cum ad hostes, clarigatumque mitterentur, id est res raptas clarè repetitum, vnus utique verbenarius uocabatur. Idem libro XXV, capite IX: Nulla Romanæ nobilitatis plus habet, quam hierobotane. Aliqui peristereon, nostri uerbenacam uocant. Hæc est quam legatos ferre ad hostes indicauimus. Hac Iouis mēsa uertitur, domus purgantur, lustranturque. Qui locus euidenter admodum eos redarguit, qui differre arbitrantur uerbenam, & uerbenacam: quâdoquidē his uocibus duabus unam tantum, eandemque stirpis speciem indicari, præterquam quòd Plinij testimonio ostendi, etiam Marcelli medici fide confirmare ualeo. In libro nanque de medicamentis, capite XXVI in hæc uerba scribit: Eodem modo data hierobotane prodest, quam nos uerbenacam dicimus. Et capite X: Si & per nares, & per os sanguis fluat, herba uerbena, quam Græci hierobotanen dicunt, cum suis radicibus ex aqua decocta, & percolata potatur. Proinde corrigendus erit locus in eodem cuius postremò memini capite, ubi legitur uerbenam Græcè dici polygonon, quam polygonon Latini non uerbenam, uerbenacâmue appellant, sed proserpinacam, si Apuleio credimus: quanquam ijdem sanguinariam quoque, & sanguinalem, ut Celsus habet, cognominant. Caterum Isidorus libro XVII etymologiarum, capite IX annotat hierobotanen, quæ sit uerbena, à pontificibus uocari sagmen. De sagminibus mentionem habet Liuius primo ab Vrbe: Iubésne mē rex cum patre patrato populi Albani foedus terire? Iubente rege: sagmina, inquit, te rex posco. Rex ait: puram tollito. Fetialis ex arce graminis herbam puram attulit: ita postea regem interrogauit. Rex, facisne metu regium nunciū, populi que Romani quiritium,

tium, uasa, comitesque meos? Rex respondit: quod sine fraude mea, populi que Romani quirritium fiat, facio. Et libro X ad finem secundi belli Punico: Ut priuos lapides silices, priuasque verbenas secum ferrent: uti Prætor Romanus his imperaret: ut fœdus ferrent: sibi illi Prætorem sagmina poscerent. Herbe id genus ex arce sumptum, dari fetialibus solet. Næuius apud Festum Pompeium: Ius sacratum Iouis iurandum sagmine. Ibidem: Struppos, atque uerbenas sagmina sumpserunt. Vbi in impressis codicibus pro struppos habetur scabos uel scapos, ne quis impudentiæ imputet, quod ego scienter immutari. Struppi enim vocabantur, eodem Festo auctore, in puluina tibus fasciculi de verbenis facti, qui pro deorum capitibus ponebantur. Animaduertere etiam oportet Næuium, Liuiumque appellasse verbenas, non sanè herbam, quæ sic priuatim scriptoribus dicitur, sed quarum cunque sacrarum arborum ramos, uirgisque. Nam uerbenæ, auctore Seruio eodem loco, quem paullo antè indicaui, abusiue uocantur omnes frondes sacræ, ut est laurus, oliua, uel myrtus: ut apud Terentium in Andria: Ex ara hinc sume verbenas tibi. Myrtum enim fuisse Menander testatur, de quo Terentius transtulit. Donatus etiam uerbenas ait esse omnes herbas, & frondes festas ad aras coronandas, ex aliquo loco puro decerptas: dictasque autumat esse quasi herbenas. In eadè significatione accipitur à poëta in Pharmaceutria:

Verbenasque adole pingues, & mastula thura.

Siquidem rami oleæ, myrti, lauri, aliarum plurimum, suam ob pinguitudinem facillè succenduntur, atque flammam concipiunt. Tranquillus quoque in miraculis Vespasiani, nomine uerbenarum non nisi puras, facrasque frondes intellexisse uidetur. Hic, inquit, cum de firmitate imperij capturus augurium, ædem Serapidis,

dis, summotis omnibus, solus intrasset, ac propitiato multum deo, tandem se conuertisset, uerbenas, coronasque, & panificia, ut illic assolet, Basilides libertus obtulisse ciuisis est: quem neque admissum à quocquam, & iampridem propter neruorum valetudinem vix ingredi, longèque abesse constabat. Dioscorides narrat si aqua spargatur triclinium, qua immaduerit hierobotane, latiores conuiuas fieri. Quem locum expressum à Plutarcho sub initium problematum symposiacorum, sed transcribentium incuria foedè laceratum, sic ex Dioscoride sarcendum esse moneo: *ὁ μὲν ἔν τῇ Βύβλωσσι καταμυγνύται: ὡς τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὰς ἀποβρέγμασι τῶν περιεσεσῶνων, καὶ ἀδιάντων τὰ ἐδάφη εἰδιόταντες*, & quæ sequuntur, quanquam Eustathius ad sextam Odyssæ rhapsodiam citat Pausaniam, qui *ἀριστέων* dicat esse plantam expiationibus vtilem, quam interpretari pro peristereone nihil prohibet, cum Dioscorides hierobotanen ad amuleta, expiationesque adhiberi solenne fuisse memoret. Quin illud mirandum magis, Matthæolum non prius dictam Dioscoridi hierobotanen agnouisse, quam palàm vapulasset in viridario medicorum Patauino, munere Guilandini docendi publico ex Senatus Veneti consulto, errore isto etiannum effulgente in commentariorum suorum expurgatione postrema, in qua hierobotanes icon, perperam verbenaca inscribitur. Nec minus à veritate aberrat Pierius Valerianus, qui libro LVIII hieroglyphicorum, verbenacæ speciem statuit stirpem illam notissimam, nuncupatam vulgò sclaream, scalleam, galitricum, matrisaluam, centrum galli, & oruallam: creditam à nonnullis hœrminum satiuum Dioscoridis, ab alijs alectorolophon Plinij. Sed sagminibus in transcurso ad hunc modum declaratis, hic membro isti colophonem statuo.

MEMBRVM XVII.

Magna in latitudine earum differentia. Tredecim digitorum optimis. Duo detrahuntur Hieraticæ. Fanniana denos habet. Et uno minus Amphitheatrica. Pauciores Saitica, nec malleo sufficit. Nam Emporeticæ breuitas sex digitos non excedit. Præterea spectatur in chartis tenuitas, densitas, candor, læuor.

Commentarius Guilandini.

Postquam auctor absoluit quæ ad modum conficiendi chartas attinere videbantur, nunc notas, & differentias persequitur, quibus meliores à deterioribus, & singulæ inter se distinguebantur. In chartis enim non solum commendabantur tenuitas, densitas, candor, læuor, quæ omnia in nostra quoque papyro laudantur, sed permagni intererat, si latitudinem adeptæ erant præ alijs ampliorem. Ea traditur fuisse tredecim digitorum laudatissimis, hoc est, vt ego interpretor, Claudicæ, quam auctor omnibus prælatam esse testatur: Hieraticæ, id est Augustæ, Liuiæue undecim: Fannianæ decem: Amphitheatricæ nouem: Saitica, quòd inter scriptorias esset angustissima, mallei, quo tundebatur, diametrum non adæquabat. Vnde colligimus fuisse etiam apud veteres in more positum chartas malleo excutere, & rugatas extendere iëtibus, complanareque. Apparet id testimonio Vlpiani Iurisperiti
libro

libro pandectarum XXXII, siue de legatis, & fideicommissis III, capite L, libros malleatos, & non malleatos annumerantis. Vnde, inquit, non malè quæritur: si libri legati sint, an non contineantur necdum perscripti? & non puto contineri: non magis, quàm vestis appellatione nondum detextam. Sed perscripti libri nondum malleati, vel ornati continebuntur. Verùm Plinius quoque agens inferius de glutino; quo chartæ deteriores iterum texebantur, in hæc verba insit. Postea malleo tenuatur, & iterum glutino percurritur: iterumque constricta trugatur atque extenditur malleo. Denique Emporetica quòd minimam latitudinem obtineret, atque inter omnes arctissima existeret, sex digitos non superabat. Breuitatis namque nomine hîc significatur angustia atque contractio, opponiturque dictio illa hoc loco non tam longitudini, quàm latitudini. In qua significatione dixit etiam breuissimum Plinius iunior libro epistolarum X, de heu Nicomedensium ad Traianum perscribens: Tu quidem Domine providentissime vereris ne commillus flumini, atque ita mari, lacus effluat. Sed ego in re præsentis inuenisse videor, quemadmodum huic periculo occurrerem. Potest enim lacus fossa vsque ad flumen adduci, nec tamen in flumen emitti, sed relicto quasi margine contineri pariter, & dirimi. Sic consequemur, vt nec vacuo videatur flumini mistus, & sit perinde ac si misceatur. Erit enim facile per illam breuissimam terram, quæ interiacebit, aduecta fossa onera transportare in flumen. Hactenus Plinius. Qui terram breuissimam appellauit, non in comparatione ad longissimam, sed quæ latiore arctior atque angustior appareat. Pariter noster auctor Emporeticam, quæ latitudine cæteris omnibus inferior erat, rectè breuissimam esse dicere potuit.

Membrum

MEMBRVM XVIII.

Primatum mutauit Claudius Cæsar. Nimia quippe Augustæ tenuitas tolerandis non sufficiebat calamis. Ad hoc transmittens literas, lituræ metum afferebat aduersis. Et aliàs indecoro visu pertranslucida. Igitur & secundo corio statumina facta sunt è primo subtegmine. Auxit & latitudinem.

Correctio Guilandini.

Primatum mutauit Claudius Cæsar. Nimia quippe Augustæ tenuitas tolerandis non sufficiebat calamis. Ad hoc transmittens litteras, lituræ metum afferebat aduersa. Et aliàs &c.

Commentarius Guilandini.

Quoniam in superioribus dixerat auctor, quòd chartæ duabus ex bracteis concinnari solebant, turbida Nili agglutinatis, quarum altera recto situ substernebatur, altera transuerso inducebatur: nunc ostendit chartam Claudiam, quam proximo membro optimam vocauerat, primò confectam fuisse à Claudio Cæsare, qui duabus philuris, quibus Augusta siue Hieratica conferta erat, tertiam insuper membranam iniecit, & latitudinem ab undecim digitis vsque ad tredecim auxit. Ex quibus summæ, & infimæ tæniæ nactæ erant
positio-

positionem rectam, quæque inter vtraque scheda claudantur, medium sortitæ locum, transversam. Plagulas nanque in medio rectarum vtrinque paginarum transverso posito iacentes, auctor vocat secundum corium, quod scilicet dum Claudia confereretur, secundò imponerentur, quemadmodum ramenta, quæ primò explicabantur subtegmen, & quæ postremò iniiciebantur statumen appellat. Ad quæ cum minus animadvertisset Turnebus eodem loco, cuius in præcedentibus aliquoties memini, germanam auctoris lectionem fœdè admodum corrumpit, quam ad hunc sanari modum posse cõtendit, vbi medicina opus non erat. Igitur è secundo eorio statumina facta sunt, è primo subtegmina. Quasi verò charta Claudia duabus ex philuris confecta fuerit, quam auctor tripliei bractearum structura consutam fuisse demonstrat. Quapropter primum quoque locum iure occupavit Claudia, non solùm quia conferta erat bracteis trilieibus, sed etiam quia exteras latitudine excedebat, qua nota vnus tantùm macrocollis inferiorem fuisse puto. Etsi verò statumen architecti appellât infimum pavimètorum stratum, quo ante ruderis inductionem solum consisternitur, quemadmodum tradit Vitruvius libro VII architecturæ; capite I: tamen à Plinio suprema chartæ Claudie pagella, quæ scilicet nouissimè apposita fuit, sic nuncupatur: partim quòd dijudicare difficile erat, & fortassè impossibile, vtra nam folij facies deberet superior, inferiorue censeri, propter rectum vtrinque paginularum ductum: partim quòd quamuis eutis, quæ postremò adlinebatur, alijs duabus superior dici poterat, quia tamen contingebat fieri eandè etiam inferiorem, dum vtraque superficies litteris exarabatur, ideo ne vnus dictionis bis mentionem faceret, quod declinare, summa Plinio religio est, statumen ap-
pella-

pellauit, quod in eodem versu corium atque subtēgmen cognominat. Subtegmen quidem, quod positum sit quasi sub tegmine aliarum duarum superiacentium membranarum: statumen autem quia tabulas siue tunicas transuerso ordine ductas non aliter fulcit, quam ridicæ, hoc est pali seu pedamenta uites, uitium iuga, & perticas sustinent: quas ridicas Columella statumina nominare consueuit. Libro III agriculturæ, capite XVI: Cùm mensem trigessimum excesserit posita uinea, id est tertio autumno, uehementioribus statuminibus statim impedanda est. Et mox Statuminibus deinde firmiora iuga sunt alliganda, eaq; uel saligneis perticis, uel compluribus quasi fasciculis arundinum connectuntur. Ideoque Plinius libro XVIII, capitis sexti calce demonstrans ut fossæ extrui debent, statuminari dixit pro firmari atque subrigi, ora inquit utrinque lapidibus statuminari, & alio superintegi. Cæterùm ex ijs, quæ auctor de charta Augusta commemorat, quod litteras transmitteret, quodque in uersa lituræ metum afferret, non obscure colligitur in errore uersari eos, qui ueteres una tantùm ex parte scriptasse contendunt. Iuuenalis satyra I:

Scriptus & à tergo, necdum finitus Orestes.

Martialis libro VIII de Picente:

*Scribit in auersa Picens epigrammata charta,
Et dolet, auerso quòd facit illa deo.*

Plinius iunior libro III epistolarum, de Plinio auunculo loquens: Hac intentione tot ista uolumina peregit, electorùmque commentarios centum sexaginta mihi reliquit, opisthographos quidem, & minutissimè scriptos. Ulpianus libro pandectarum XXXVII, titulo XI, capite III: Chartæ appellatio & ad nouam chartam refertur, & ad delectatiam. Proinde &

si in

si in opisthographo quis testatus sit, hinc peti potest bonorum possessio. Nam opisthographum fuisse chartam, quæ utraque facie, & diuerso latere scripturæ admouebatur, hoc est intus, & à tergo, non minus copiosè quàm doctè ostendit libro II genialium dierum, capite XXX Alexander Neapolitanus diuini humanique iuris, & vtriusque linguæ, ac totius antiquitatis callentissimus. Quemadmodum uerò ararium apud Athenienses ob id opisthodomos dicebatur, quòd esset post ædem Mineræ: sic opisthographa dici cepisse probabile videri possit, quòd postquam anterior folij pagina exarata erat, à tergo quoque, atque sic utrinque inscriberetur. Cicero nuncupare uidetur aduersaria, quòd scripta sint non solum in superficie auersa, sed etiam in aduersa. Voco superficiem auersam, quæ librum euoluenti à dextris in sinistras proijcitur, quemadmodum quæ à sinistris in dextras, aduersam: quanquam non sum oblitus epigrammatarium in relato à me disticho per chartam auersam intellexisse paginam chartæ posteriori seu dorsum. Sed poëta dictionem auersus in primaria ibi significatione accipit, nulla dextri, uel sinistri consideratione habita, pro eo qui partem posteriorem, & tergum ostendit. Plinius libro XI, capite XXXVII: Canities homini tantum, & equis: sed homini semper à priore parte capitis, tum deinde ab auersa. Nam uelut pala in annulo cum ad palmam conuoluitur, Ciceroni conuerti dicitur: & cum in lucem euoluitur, inuerti: sic idem chartæ folium, si ad sinistram contorserimus, aduerrere dicemur: sin ad dextram, auerrere. Libro III officiorum de Gyge à Platone inducto loquens: Ibi cum palam eius anuuli ad palmam conuerterat, à nullo uidebatur, ipse autem omnia uidebat: idem rursus uidebatur, cum in lucem annulum inuerterat. Columella

mella libro I, capite V: Cauendum erit, ut à tergo potius, quàm præ se flumen habeat, & ut ædificij fronts auersa sit ab infestis eius regionis uentis, & amicissimis aduersa. Quibus uerbis Columella anteriorem addit unam partem, quâ ingressus patet, uocauit aduersam: posteriorem, in quam progrediendo itur, auersam. At Plinius aduersam chartæ faciem appellat, ad quam scribendo calamus properat, & quæ, nisi ad nos aduersa fuerit, exarari litteris nequeat. Adrianus Turnebus, qui censet legendum ex auersis, non tam emendasse Plinium, quàm deprauasse uideri potest. Nam si pro aduersis legamus aduersa, ut mihi quidem uideatur, atque exponamus chartam Augustam conuersam seu inuersam consueuisse lituræ metum scribentibus incutere, constituemus sensum maximè perspicuum atque illustrem. Etenim qui charta bibula, & transmittente litteras utuntur, cum à tergo scribere occipiunt, palàm obscurant, superinducunt, delent, atque cancellant, quod prius in anteriore facie exarauerant. Id enim Plinius lituræ metum asserere dicit, pro quo Sidonius Apollinaris liturare usurpat libro IX epistolarum ad Faustinum Papam: Tunc uel certius te probasse reliqua gaudebo, si liturasse aliquâ cognouero.

MEMBRVM XIX.

Pedalis erat mensura, & cubitalis macrocolis. Sed ratio deprehendit uitium, unius schedæ reuulsione plures infestante paginas. Ob hoc prælata omnibus Claudia.

dia! Augustæ in epistolis authoritas relicta. Liuiana suam tenuit, cui nihil è prima erat, sed omnia è secunda.

Correctio Guilandini.

Pedalis erat mensura, & cubitalis macrocollis. Sed ratio deprehendit uitium, unius schedæ reuulsionem plures infectante paginas. Ob hoc prælata omnibus Claudia. Augustæ in epistolis auctoritas relicta. Fanniana suam tenuit &c.

Commentarius Guilandini.

OMnium chartarum, quas Plinius tribus hisce de papyro capitibus nominatim persequitur, octauum, & ultimum genus est Macrocollum, à maioribus corijs seu bracteis cognominatum. Nam κόλλα, auctore Hesychio, significat dorsi bouis corium, ex quo glutinum excoquitur: μακρὰν autem idem interpretatur μεγάλην, à recepta apud veteres consuetudine, qua condemnati μακρὰν γραμμῶν trahere dicebantur, quemadmodum qui absoluti fuissent μακρὰν. Quamquam autem Macrocolla magnitudine reliquas chartarum species longè excelleret, quippe quæ mensuram sexdecim digitorum, nec rarò quatuor suprauiginti attingebant: tamen quòd uolentes unam ex eis membranam rescindere, non sine aliarum iniuria tæniarum, & plurium dilaceratione plagularum moliri id possent, inter illaudatas habebatur. Ob hoc prælata omnibus Claudia, tum quia non suberat isti uitio, tum quia cæteris tantò erat præstantior, quantò

maiore constabat latitudine, tum etiam quia litteris excipiendis turissimam esse ob triplicem bractearum confectionem experientia comprobauerat: conspicuo alioquin lapsu Nicolai Perotti pontificis Syponinti; Claudiam cum macrocollo eandem stauentis. Nam si Claudia, quam Claudius Cæsar primò excogitasse scribitur, eadem sit cum macrocollo; quomodo potuit meminisse macrocolli Cicero? quem Eusebius in Chronicis tradit è uita migrasse annos circiter octuaginta priusquam Claudius regnare cepisset. At Atticum libro XVI: Sed tamen idem *ἀποκρυφῶς* mihi ad te retractatus, & quidem *ἀπεκρύφτως* ipsum crebris locis inculcatum, & refectum. Hunc utralatum in macrocollum, lege in arcano conuiuis tuis. Et libro XIII earundem epistolarum: Sed tamen ego non despero probatum iri Varroni: & id, quoniam impensam facimus in macrocolla, facilè patior teneri. Accedit ad gratiam, quòd Catullum, qui in humanis esse desijt, antequàm Claudius nasceretur, per chartam regiam, non aliam quam macrocollum intellexisse, eruditi uno ore omnes perhibent, neque Perottus it inficias. Ad Varum:

Puto esse ego illi millia aut decem, aut plura

Perscripta: nec sic, ut sit, in palimpsesto

Relata: charta regia: noui libri &c.

Qui ergo Perottus, atque alij non pauci clarissimi uiri regiam, & macrocollum pro Claudia interpretantur? Nisi quòd interdum ea culpa summis in ingenijs deprehenditur, ut ambitione instincti omnia magis consecrari, quam uerissimum quodque amplexari cupiant, quasi diligentiores se, doctioresque, quam considerationes existimari maluerint. Certè Macrocollum neque est Claudia, neque altera ex altera fiebat: sed Claudia concinnabatur ex Augusta, quæ eadem

dem erat cum Liuia, quæ & Hieratica dicitur, cui auctoritas in epistolis relicta: unde etiam epistolaris appellatur à Martiale libro ultimo, quemadmodum libro nono, salutatrix quoque ab eodem dicitur, quod scilicet epistolæ adscriptam in limine salutem haberent.

*Marcus amat nostras Antonius Attice iustas,
Charta salutatrix si modò vera refert.*

Tertium à Claudia locum tenebat Fanniana, quæ confecta erat, non quidem ex Augusta, cui auctor superius primas adscripsit, sed ex Amphitheatrica, cui secundas. Proximum, inquit, Amphitheatricæ datum fuerat, à confecturæ loco. Excepit hanc Romæ Fannij sagax officina, tenuatamque curiosa interpolatione principalem fecit è plebeia, & nomen ei dedit. Quæ non esset ita recurata, in suo mansit Amphitheatrica. Nam cum Liuia eadem sit cum Augusta, fieri non potest, ut hinc rectè Liuiam legatur. Quia ratione adductus, audacter Fannianam nouandum putari, cui suo deinde succedebant ordine, Amphitheatrica, Saitica, Tæniotica, Emporetica. Adeo ut octo ad summam chartarum genera efficiantur, videlicet Claudia, Augusta, quæ & Liuia, Hieraticaque appellatur, Fanniana, Amphitheatrica, Saitica, Tæniotica, Emporetica, & Macrocollum. De quibus omnibus quandoquidem auctor multa uniuersè, & sigillatim loquutus fuit, nunc transitum ad uitia earum facit.

MEMBRVM XX.

Scabritia leuigatur dente, conchaue,
sed caducæ literæ fiunt. Minus sorbet
politura

politura charta, magis splendet. Rebel-
lat sæpe humor incuriosè datus, primoq;
malleo deprehenditur, aut etiam odore
cùm fuerit indigentior. Deprehenditur
& lentigo oculis, sed inserta medijs glu-
tinamentis. tænia, fungo papyri bibula,
uix nisi litera fundente se: tātum inest frau-
dis. Alius igitur iterum texendis labor.

Correctio Guilandini.

Scabritia læuigatur dente, conchæue, sed caducæ
litteræ fiunt. Minus sorbet politura charta, magis
splendet. Rebellat sæpe humor incuriosè datus, pri-
moque malleo deprehenditur, aut etiam odore cùm
fuerit indigentior. Deprehenditur & lentigo ocu-
lis, sed inserta medijs glutinamentis, tænia fungo pa-
pyri bibula, uix nisi litura fundens se: tantum &c.

Commentarius Guilandini.

Quod subinde nostra in papyro stomacho atque
indignatione prosequimur, cùm hærentem ru-
gis, & inæqualitatibus manum minus celeriter ducere
ualemus, aut propter summum læuorem calamo quan-
doque decidimus: id ueteres suis quoque chartis non
rarò uitiò uertisse credibile est, sicubi aut in scabri-
ores incidissent, aut quæ nimia complanantium diligen-
tia glabriores effectæ forent. Quemadmodum enim
scabrities siue asperitas solet calamum festinantem re-
tardare:

tardare: sic læuitas, & politurâ impedit quò minus citò charta sorbeat, & litteras alioqui instabiles, nec per² manuras, uel, ut Cicero loquitur, fugaces, ac fugientes deformat atque figurat. Quanquam autem charta ob polituram splèndidior euadit, quia tamen litteras segniter combibit, easdèmq; infidas retinet, præstat rudem ac impolitam assumere. Neque unicum, & singulare quoddam chartarum uitium erat, quòd scabriorès, glabrioresue passim uerirent, sed multò grauiori culpæ obnoxia habebantur illæ, quæ hausto liberalius Nili humore; negligenter siccata fuerant. Non solum enim percussæ malleo lacerabantur, sed etiam si quid inter scribendum inducere & cancellare opus erat, scedabantur, quòd humorem scriptorium sorbere potis non erant, ob inclusam etiamnum humiditatem inter utranque unius folij paginam. Quod quidem uitium tripliciter deprehendi auctor commonefacit, malleo, odore, oculis: quandoquidem si quis folium quæstus ad Solis lumen obuertisset, non erat difficile latitantes inter philurarum compactiones seu coniunctiones maculas conspicere, cæteroqui cognitu obscuriores, tum ob fungosam, bibulamq; papyri bracteam, quæ humorem laxitatibus suis occultabat, tum quia præsentiam suam non fatebantur, nisi ob lituram delendi expungendique proposito inductam. Tunc nanque contingebat, ut humor humori affusus, cum hauriri uniuersus atque exsorberi à tænijs non posset, quaquaer sum dilaberetur, superficiem foedè polluens atque inquinans, unde suis scripturæ decor, gratiæque peribant. Etenim tæniam significare hîc philuram siue membranam à scapo papyri auulsam, cum supra aliquoties, tum præcipuè in membri decimiquarti commentario indicaui, ubi etiam de tænijs plulcula. Cæterum quod hîc tania dicitur, ab eodem

libro XVI, capite XXXVI appellatur cartilago, quodque ibi uocat naturam fungosiorē, hinc simpliciter fungum cognominat. Nostratibus, inquit, calamis fungosior subest natura, cartilagine bibula, quæ cauo corpori intus, supernè tenui inhærescit ligno. Sic nanque locum hunc restituendum arbitror, quem publicatæ hucusq; editiones paullo aliter exprimunt. Verùm non hinc solum elucet quid per fungum papyri intelligere oporteat, sed ex Dioscoride etiā, & Alexandro manifestum fit scapum papyri, à quo philuræ abripiantur, multis ubique inanitatibus instar fungorū hiare. Quorum auctōrum, locos siquidem suprā in septimi expositione membri morosius fortasse excussisse uideri possum, non est quod hinc cantilenam eandem repetam, ne in me saryrographi illud,

Occidit miseris crumbe repetita magistros.

MEMBRUM XXI.

Glutinum uulgare è pollinis flore temperatur feruente aqua, minimo aceti aspersu. Nam fabrile, gummisq; fragilia sunt. Diligentior cura, molli panis fermentati colata aqua feruente. Minimum hoc modo intergerij, atque etiam Nili lenitas superatur. Omne autem glutinum, nec uetustius esse debet uno die, nec recentius.

Corre-

Correctio Guilandini.

Glutinum vulgare &c. Minimum hoc modo intergetitur, atque etiam Nili lauitas superatur. Omne &c.

Commentarius Guilandini.

Dixerat auctor superiore proximo membro chartam, quæ à confertoribus in Ægypto negligenter exsiccata fuerat, consueuisse nouo apud exteras gentes labore retexi, iterumque texi, quæ quia desituebantur Nili aqua, accipiebant pro glutino tenuissimum farinæ tritici pollinem, feruente aqua, minima aceti aspersione perfusum, temperatumque. Siquidem enim gluten fabrilis, & gummi cum refrixerint, in rigorem, & ad fragilitatem usque durefcunt, neque chartas tuto, & sine fracturâ suspitione complicare ac conuoluere sinunt, inepta planè atque inutilia existimari debent, quæ phyluris consuendis adhibeantur. Veruntamen qui curam glutini parando diligentioris impendebant, simplici aqua utebantur, quam feruentem antè percolabant per molliora panis fermentati fragmenta frustraue. Nam membranæ aqua hac de nouo confertæ, arctissimè copulabantur iungebanturque, nullo diuersi generis corpore, quod flexum earum retardare posset, actu inter eas aut remanente, aut sese illis intergerente. Quemadmodum enim intergerint Pompeio Festo dicuntur parietes, qui inter confines struuntur, & quasi intergeruntur: sic Plinius verbum intergeritur hîc usurpat pro interseritur siue interster-nitur, pro omni scilicet eo, quod pro ferrumine ad conglutinandam utranque chartæ paginam assumebatur.

Quod equidem glutinis corpus tantò præstantius esse par erat, quantò plus ab asperitate ad læuorem declinabat, qui læuor in aquis Nili ob copiosissimam, quam secum trahunt, totius Æthiopiæ pinguitudinem, qua vniuersam Ægyptum admiraculum usque fecundant, valde insignis, & planè summus esse animaduertitur. Cæ. erùm intergerini sunt parietes, qui inter. distantissimos in medio pro futura intergeruntur, trabibus disponendis, sustinendisq; accommodati. Plinius libro XXXV, capite XIII de lateritio muro loquens Romæ non sunt talia ædiñcia, quia sesquipedalis paries non plùs quàm vnã contignationem tollerat, cautumq; est ne communis crassior fiat, nec intergerinorum ratio patitur. Idem libro XI, capite X: Ruentes ceras fulciunt pilarum intergerinis à solo fornicatis, ne desit aditus ad farciendum.

MEMBRVM XXII.

Postea malleo tenuatur, & iterum glutino percurritur, iterumq; constricta erugatur atque extenditur malleo. Ita sunt longinqua monumenta Tiberij, Caijque Gracchorum manus, quæ apud Pomponium Secundum uatem, ciuemq; clarissimum uidi annos ferè post ducentos. Iam uerò Ciceronis, ac diui Augusti, Virgilijque sæpenumero uidemus.

Commentarius Guilandini.

CV^m decimoséptimo membro illustrádo operam nauarem, dixi antiquam fuisse consuetudinem chartas malleo complanare, quam curam temporum eorum homines adhibuisse non semel tantùm textis, sed retextis etiam, iterúmque textis, euidenter admodum apparet ex ijs quæ auctór hoc loco commemorat. Quinimmo chartæ, quæ diligentiore cura de nouo conferebantur, solebant bis glutino atrectari, totidémque vicibus malleo tundi, quod ad diurnitatis perpetuitatem non parùm conferre, experimentum ostenderat, durantibus ita chartis, quas Gracchi perscripserant à ducentis circiter annis, quas uidisse se apud Pomponium Secundum profitetur. Vnde non obscurè colligitur Quintilianum eodem cum Plinio tempore uixisse, quando libro X institutionum oratoriarum, capite I uisum sibi esse Pomponium asserit. Eorum, inquit, quos uiderim (puta uiuentes) longè princeps Pomponius Secundus, quem senes parùm tragicum putabant, eruditione, ac nitore præstare confitebantur. Vbi Volaterranus, & Crinitus uiri doctissimi ex uetustis quibusdam exemplaribus Pindarum tragicum legunt, pro eo quod est, parùm tragicum: sed eos miratur Gyraldus, pridem eam esse explosam lectionem asserens. Certè Plinius non dubitauit uatem clarissimum appellare, qui & uirtuti illius tantùm detulit, ut dignum iudicauerit de cuius uita duos libros conderet, quos memoriæ amici, quasi debitum munus exsoluisse eum tradit iunior Plinius libro epistolarum tertio, & meminuit ipsemet Plinius senior libro XIV naturalis historiæ, capitis quarti calce. Idem libro VII, capite XIX annotat Pomponium hunc consulare poëtam nunquam ructasse. Tacitus de eodem:

Decretus Pomponio triumphalis honos, modica pars famæ eius apud posteros, in quæis carminum gloria præcellet. Citatur aliquoties à Charisio uetusto grammatico, inagno eorum errore qui comicum ex tragico effecerunt, Lucium Pomponium Bononiensem Atellanarum scriptorem, à Q. Pomponio Secundo distinguere nescientium.

MEMBRVM XXIII.

Ingentia quidem exempla contra Varronis sententiam de chartis reperiuntur. Nanque Cassius Hemina uetustissimus author annalium, quarto eorum libro prodidit, Cn Terentium scribam agrum suum in Ianiculo repastinantem offendisse arcam, in qua Numa, qui Romæ regnauit, situs fuisset. In eadem libros eius repositos P Cornelio L F Cethego, M Bibio Q F Pamphilo Coss. ad quos à regno Numæ colliguntur anni DXXXV: & hos fuisse è charta: maiore etiãnum miraculo, quod tot infossi durauerunt annis.

Correctio Guilandini.

Ingentia quidem &c. Nanque Cassius Hemina uetustissimus auctor annalium &c.

Commen-

Commentarius Guilandini.

Absolutis omnibus quæ ad chartarum differentias, genera, confecturam, usum, bonitatem, & uitiositatem attinere uidebantur, reuertitur auctor ad earum inuentionem, refellens Varronis sententiã, quem supra membro secundo tradidisse dixerat chartam non ante Alexandri Magni uictoriam repertam esse. Etsi uerò ego cùm eius membri interpretationi uacarem, non leuibus coniecturis istam Varronis assertionem contuderim: tamen, quia Plinij aduersus eandem argumenta suo me producturum loco repromisi, tempus est, ut qualia illa sint, iam ex ipso cognoscamus. Sanè Cassius Hemiã non tam uetustate plurimorum annorum suspiciendus, qui necdum septuaginta annis Plinium superat, quàm ueritate historię, & rerum fortasse cognitione commendandus prodidit Cn Terentium scribam uineam suam trans Tiberim in Ianiculo refodientem detexisse. fortuitò arcam, qua Numæ Pompilij secundi Romanorum regis cadauer unã cum libris in chartam exaratis conditum fuerat. Siquidem uerò Numa trecentis non minus annis Alexandri natalem præuertit, palàm reuincitur falsum esse chartarum usum non ante uictoriam huius innotuisse. Res est comprimis admirabilis, Varronem illum undequaque doctissimum, quem historia de Numæ monumenti inuentione nequaquam latuit, talia de chartis mandare licetis ausum. Nam & Plinius in sequente mox membro allegat quintum humanarum antiquitatum librum, in quo Varro scripserat duodecim libros fuisse, qui de Numæ sepulcro eruti fuerunt: & diuus Augustinus libro VII de ciuitate Dei, capite XXXIV ipsissima uerba Varronis ex libro de cultu deorum producit, quibus historia ista utcunque explicatur.

Teren-

Terentius quidam, inquit, cùm haberet ad Ianiculum fundum, & bubulcus eius iuxta sepulcrum Numæ Pompilij traiciens aratrum, eruisse ex terra libros eius, ubi sacrorum institutorum scriptæ erant causæ, in urbem pertulit ad prætorem. At ille cùm inspexisset principia, rem tantam detulit ad senatum. Vbi cùm primores quasdam causas legissent, cur quidque in sacris fuerit institutum, Numæ mortuo senatus assensus est, eosque libros, tanquam religiosi patres conscripti, prætor ut combureret, censuerunt. Hactenus Varro. Ex cuius uerbis facile intelligitur, non ignorasse eum, quæ de arca, & libris Numæ circumferebantur: sed libros eos fuisse chartaceos, id sanè est quod nesciuisse uidetur. Eandem historiam repetunt Liuius decadis quartæ libro ultimo, & Valerius Maximus libro primo eiusdem numeri capite, nec non & Lactantius libro I de falsa religione, capite XXII: nisi quòd Lucium Poetilium appellant, quem Hemina, Varro, & Plinius Cnæum Terentium fuisse dicunt, nec, qualem in materiam libri scripti fuerint, explicat, atque insuper duas arcas, non unam fuisse perhibent. Adhæc Liuius consules eo anno scribit C. Bebius Pamphilum, & M. Æmilium Lepidum: Hemina pro hoc P. Cornelium Cethegum habet, & hos anno post Numæ regnum DXXXV. Plutarchus in Numa Pompilio quadringentis solùm annis post, P. Cornelio, & M. Bebio Coss. Idem negat imprudentiam manus rusticæ præscindentis terram arcas eruisse, sed magnorum imbriù eluuiem, qui tumulum perrepere. Cæterùm Cassium Heminam, quem subinde testem adducunt Sosipater Charisius, & Nonius Marcellus, uixisse quando Virgilius, & Horatius in humanis erant, colligitur ex Prisciano, qui testatur scripsisse eum annalium, historiarumque ad Mœcenatem, & Tiberium libros.

libros. Qua coniectura fretus, malim apud Plinium pro vetustissimus, legere verissimus auctor annalium. Equidem à supremo Augusti die vsque ad primum annum Titi, quando Plinium incēdio Vesuuij extinctum constat, nondum septuaginta intercidunt anni. Quis igitur dici potuit vetustissimus auctor, si necdum viginti anni à morte Heminæ (etiã si fingamus eodem quo Augustum anno occubuisse) ad natalem Plinij diem fluxerunt? Sed hoc arbitrarium esto.

MEMBRVM XXIIII.

Quapropter in re tanta ipsius Heminæ uerba ponam. Mirabantur alii quomodo illi libri durare potuissent. Ille ita rationem reddebat: Lapidem fuisse quadratum circiter in medio arctè uinctum candelis quoquo uersus. In eo lapide insuper libros impositos fuisse, propterea arbitrarier eos non computruisse. Et libros cedratos fuisse, propterea arbitrarier tineas non tetigisse. In his libris scripta erant philosophiæ Pythagoricæ: eosque combustos à **Q** Poetilio prætore, quia philosophiæ scripta essent. Hoc idem tradit **C** Piso Censorius primo commentariorum libro. Sed libros septem iuris pontificij,
toti

totidemque Pythagoricos fuisse. Tuditanus decimotertio, Numæ decretorum fuisse. Libros duodecim fuisse ipse Varro humanarum antiquitatum quinto. Antias secundo, duos pontificales Latinos, totidem Græcos præcepta philosophiæ continentes. Idem tertio ponit quò cõburi eos placuerit.

Correctio Guilandini.

Quapropter in re tanta ipsius Heminæ verba ponam. Mirabantur alij quomodo illi libri durare potuissent. Ille ita rationem reddebat: Lapidem fuisse quadratum circiter in medio. In eo lapide insuper libros impositos fuisse arctè vinctos candelis quoquo-versus: propterea arbitrarier eos non cõputruisse &c.

Commentarius Guilandini.

ET si nihil vltra ambiguitatum in his verbis superest, quàm quas præcedente commentario, cum discrepantes auctorum sententias currendo referrem, aperui: tamen facturum me operæ pretium arbitror, si, cur transposuerim quinque uocabula in oratione Heminæ, indicauero. Quod ut nemo non queat facillè intelligere, adscribam verba Liuij ex ultimo quartæ decadis libro, ubi rem ab Hemia breuiter narratam, ipse paullò fufius hunc in modum explicat. Eodem anno in agro L. Poetilij scribæ sub Ianiculo, dum cultores agri altius moliuntur terrâ, duæ lapideæ arcæ octonos ferme

ferme pedes longæ, quaternos latæ inuentæ sunt, operculis plumbo deuinctis. Litteris Latinis, Græcisque vtraque arca inscripta erat, in altera Numam Pompili-um, Pomponis filium, regem Romanorum sepultum esse: in altera, libros Numæ Pompilij inesse. Eas arcas cum ex amicorum sententia dominus aperuisset, quæ titulum sepulti regis habuerat inanis inuenta, sine vlllo vestigio corporis humani, aut ullius rei, per tabernaculum annorum omnibus absumptis. In altera duo fascis candelis inuoluti, septenos habere libros, non integros modò, sed recentissima specie. Septem Latini de iure pontificio erant: septem Græci de disciplina sapi-entia, quæ illius ætatis esse potuit. Adijcit Antiàs Valerius Pythagoricos fuisse, vulgatæ opinioni, qua creditur Pythagoræ auditorem fuisse Numam, mendacio probabili accommodata fide. Primò ab amicis, qui in re præsentis fuerunt, libri lecti: mox pluribus legenti- bus cum vulgarentur, **Q** Poetilius prætor vrbanus studiosus legendi eos libros à L. Poetilio sumpsit, & erat familiaris vsus, quòd scribam eum quæstor **Q** Poetilius in decuriam legerat. Lectis rerum summis, cum animaduertisset pleraque dissoluendarum religionum esse, L. Poetilio dixit, sese eos libros in ignem coniecturum esse, prius quàm id faceret, se ei permittere, uti si quod seu auxilium se habere ad eos libros repetendos existimaret, experiretur: id integra sua gratia eum facturum. Scriba tribunos plebis adit, ab tribunis ad senatum res est reiecta. Prætor se iusiurandum dare paratum esse aiebat, libros eos legi seruarique non oportere. Senatus censuit satis habendum, quòd prætor iusiurandum polliceretur. Libros primo quoque tempore in comitio cremandos esse. Pretium pro libris quantum **Q** Poetilio prætori, maiori que parti tribunorum plebis uideretur, domino esse soluendum. Id scriba

non accepit. Libri in comitio igne à victimarijs facto in conspectu populi cremati sunt. Hæc hætenus. Ex quibus Liuij uerbis palàm fit, neque lapidem quadratum fuisse, sed loculum fortasse in medio lapide sculptum (ut Hemina innuit) eam figuram prætulisse, neque tam lapidem candelis uinctum, quàm libros candelis inuolutos iacuisse. Quod cum ita fuisse uideatur, nemo iure audaciam meam culpauerit, quòd quinque uerba de sede non sua sublata in ueterem, atque germanum locum traduxi, ac casum accusandi singularem in multitudinis permutaui. Accedit ad gratiam, quando non lapidem uinciri, sed libro cedri succo obduci, & candelis obuolui præstabat, ne uel à tineis blatissue attingerentur, uel ab aëre ambiente læderentur, corrumpereuturque. Nam cum duæ sint causæ corruptio nis, interior, & exterior, quæcunque vnã admittunt eadem & alteram. Quod quia Numa multò antè quàm è uita migraret cognitione comprehensum tenebat, curauit libros, qui secum humandi infodiendi que erant, duplici munimento, cedri scilicet succo, quod cedriũ est, & candelis ex eadem materia confectis circumdari. Cedrio quidem, quò commodum & utile corruptio ni interius genitæ remedium pararet: candelis autem, quibus exterius aduenienti obuiã irret. Cedrium enim, cum ob insignem sui amaritudinem, tum ob excellentem quam habet siccandi facultatem, non solum ualet causam corruptricem interiorẽ ad breue tẽpus compescere, uerum etiam rem semel sibi creditã in immensum tueri ac cõseruare. Testantur id medicata in Ægypto cadauera ante annos prope ter mille, Platoni iam olim in Phædone celebrata, quæ ad hunc usque diem non sine magno inspicientium stupore incorrupta perdurant, uulgus Mumias appellat. Verum ea funera consueffe farciri seu medicari cedri succo, non obscure intelli-

rè intelligitur ex Dioscoride, & Galeno, qui tradunt cedrium uocari à quibusdam *φύλαγμα τῶν νεκρῶν σαμῆτων, ἢ τῶν μαρτῶν τελευτῶν*, hoc est custodiam mortuorum corporum, siue particularum emortuarum. Plinius libro XVI, capite XI quibus modis fiant genera picis edisserens: Primus, inquit, sudor aquæ modo fluit canali: hoc in Syria cedrium vocatur, cui tanta uis est, ut in Ægypto corpora hominum defunctorum eo perfusa seruentur. Et libro XXIII, capite V: Cedrus magna, quam cedrelaten uocant, dat picem, quæ cedria uocatur, dentium doloribus utilissimam. Frangit enim eos, & extrahit: dolores sedat. Cedri succus ex ea quomodo fieret, diximus, magni ad lumina usus, nil capitis dolorem inferret. Defuncta corpora incorrupta æuis seruat, uiuentia corrumpit: mira differentia, cum uitam auferat spirantibus, defunctis pro uita sit. Hæc ille. Siquidem enim redundantes atque superfluas rerum humiditates depascitur, nec solidas, ut Galenus ait, partes attingit, mirabile non est certare cum æternitate quæ cedrium hausere. Nascitur, inquit Vitruuius libro II architecturæ, capite IX, ex cedro oleum, quod cedrium dicitur, quo reliquæ res cum sunt unctæ, ut etiam libri, à tineis, & à carie non læduntur. Vnde à ueteribus digna cedro loqui prouerbialiter dicuntur, quorum oratio propter uerborum nitorem, ac grauitatem sententiarum promeretur immortalitatem, ac eiusmodi iudicatur, ut ad posteritatem transmitti debeat. Numa itaque libros Cedri succo illeuit, quò humiditati interius computrescenti, & in natium calorem grassanti, eundemque sensim extinguenti utile remedium pararet, & chartas à tineis blattisque vindicaret, atque tutas redderet. Cæterum candelis cedrinis ideo obduxit, ne aëri, qui aduentitia, & exterior corruptionis causa censetur, faci

lis ad interiora aditus pateret : sed ipsa quodammodo cœdelarum vndique arcuè circumiacentium pinguitudo obstaculum esset, quò minus substantia chartarum ab ambiente coningeretur, atque eius iniuriæ obnoxia fieret. Quemadmodum enim pinguedo dum liberum spiritibus transitum præcludit, tam animalia, quàm plātas strangulat, si fides est Theophrasto : sic eadem pinguedo, si circumponatur rebus inanimatis, diutumitatem earū adiuuat, nec sinit putrescere, propterea quòd aspellit ab se humidū alienum. Externæ siquidem impressiones, ne malè officiāt, obex est densitas, qua participare pinguedinē testatur Aristoteles in eo problema te, quo quærit cur nullius animalis lingua est pinguis. Ac cum ob densitatē nihil subeat, neq; enim in corpus sese induit corpus : efficitur Numam obuoluisse libros cœdelis cedrinis, nō ob aliam sanè quàm retuli causam. Quamquam autē nihil minus quæsitum à principio horum cōmentariorum videri potest, quàm vt plus iusto ab rerum ordine declinarem, varietaribúsq; distinguendo opera, & legentibus velut diuerticula amoena, & requiem animo meo quærerem : tamen tantæ stirpis ac arboris mentio, quibus sæpe tacitis cogitationibus volutauit animum inde vsque quo ab Iudæa discessi, eas euocat in medium, vt quærere libeat, nunquid cedrus sit, quam peregre proficiscentes ad gloriosum seruatoris domini nostri Iesu Christi sepulcrum secum ex Syria in Europam afferunt. Etenim non desunt clara alio quin fama viri, in quæis Matthæolus cœu antesignanus quidam, & errorum omnium secundissimum copię cornu effulget, qui in ea sunt hæresi, vt firmiter persuasum habeant, cedrum magnam Dioscoridi memoratam, nihil discrepare ab ea, cuius hodie Maronitæ gens Christiana in Libano monte vigintiseptem plantas peregrinis nostris magna reuerentia exhibent, succisa ante pau-

te paucos annos vna arbore in gratiam amplissimi, nec vnquam satis laudati senatus Veneti, ex qua ille confici curauit valuas, quibus augusta sacri Decemuirum collegij curia clauditur. Sed in quanta ij tenebrarum caligine uersentur, tunc denique apertum cōspicuū q; omnibus erit, cum & Serapionis auctoritatem, quæ Dioscoridis est, & Vitruuij testimonium crassæ & caliganti eorum ignorantie opposuero. Cedri, inquit Serapio capite CCLXIX de simplicium medicamentorum facultatibus, duæ sunt species. Vna est arbor magna, & ex ista est alkitran: habet fructum similem fructui cupressi, nisi quòd est minor eo multum. Et secunda est arbor parua, spinosa, habens similitudinem cum arbore iuniperi, & magnitudo fructus eius est sicut granum myrti. Quibus verbis non apertè modò comprobatur cedrum Libani non esse quam Dioscorides in litteras retulit, sed deprauatus quoque eiusdem auctoris codex egregiè reparatur, & in pristinam integritatem restituitur. Quid enim? An non corruptissima sunt illa in vestibulo de cedro apud Dioscoridem verba? Quæ ne posthac lectori ansam aberrandi præbeant: nèue Dioscoridem amplius in ius vocandi licentiam permittant: quod me annis abhinc quatuordecim confidenter quidem, sed imprudenter fecisse, ideo nunc fateri minus erubescò, quòd locum illum nemo ante id tempus sub censuram iudiciumq; uocauerit: conabor vlcus, quamuis rebelle, & telephium, fidelius, nisi fallor, sanare ex Scrapione, quàm præstitit Matthæolus ope uoluminis, cui nullus sapiens facile assurrexerit, ob ancipitem utriusq; fidem.

Κέδρος, φασί, δένδρον ἐστὶ μέγα, ἐξ ἧς λεγομένη κέδρια συνάγεται. καρπὸν μὲν ἔχει ὡσπερ κυπάρισσος, μικρότερον δὲ παρὰ πολὺ. ἐστὶ δὲ καὶ ἄλλη κέδρος, μικρὰ, ἀκανθαῖος ὡσπερ ἄρκευτος, καρπὸν φέρουσα μέγιστος μύρτι, περιουσί:

Idest,

Id est, cedrus arbor est magna, ex qua cedria colligitur. Fructum habet ut cupressus, multò minorem. Est quinetiam alia cedrus, parua, spinis horrens ut iuniperus, & fructum rotundum myrti magnitudine ferēs. Sic autem farcienda esse uerba Dioscoridis, non Serapio modò fidem facit amplissimam, sed, ipse quoque Dioscorides uidetur innuere, quando libro quinto docens quo pacto uinum cedrinum conficiatur, palàm cedri maioris, minorisq; fructuum meminit. Quì igitur duas cedri species ignorasse potuit, cui duo uinorum genera ex differentibus cedri fructibus confecta haud quaquam incomperta fuerūt? Omitto Galenum, quem in nullis non stirpibus censendis sequutum esse Dioscoridem notius est, quàm ut demonstrare habeam necesse, cedri libro VII de simplicium medicamentorum facultatibus duo genera annumerantem, non alio quàm maioris, minorisque discrimine. Ex quo loco illud non ineptè intelligere, & cogitatione comprehendere mihi uideor, uerbis Dioscoridis, quæ modò restitui, vnum adhuc insidere mendum, neque tam ἀκάρυδος cum Serapione, quàm χαμώδος cum Galeno esse legendum. Quapropter cum cedri maioris fructus æmuletur figura nucem cupressi, & quantitate multò minor existat: arbor autem, quam hodie in Libano pro cedro ostentant, fructum ferat non σφαιροῦδος, cuiusmodi est pila cupressi, sed κοινῶδος, qualem pini esse nemo ignorat, & tanta insuper magnitudine, ut galbulo siue pilula cupressi sexcuplo maior appareat, quì non turpiter errare Matthæolum, & alios omnes dicemus, quicumque nobis hanc pro illa obtundere conati fuerunt? Quid tam dissimile, ut est in prouerbio, quàm conus, & galbulus? Quid cani & balneo similitudinis? Huc accedit ingens foliorum inter utranque stirpem dissimilitudo, quæ sanè tanta est, ut

uel

uel hoc solo argumento edocti, malam semel arreptam sententiam, in meliorem commutare debeant quotquot cedrum Libani pro maiore Dioscoridis publicatis iconibus supposuerunt. Etenim cedrus, quam in Libano abhinc duodecim annis in quincuncem confitam uidi, folia habet laricis, ab uno principio multa simul prodeuntia, nec temere, sed ordine quodam circa furculos disposita: at cedri magnæ, quam ueteres extulerunt, folia similia sunt cupressæ foliaturæ, teste Vitruuio eodem quem supra citauit loco, neque in uno tantum Libano nascitur, extra quem tamen quales ibi sunt cedros usquam gentium offendisse me non memini, sed passim in Creta, Africa, & Syria prouenit, nisi eundem Vitruuium mendacij arguere uelimus. Quibus rationibus non modò euidenter illorum inscitia reprobat, qui cedrum Libani, esse Dioscoridis maiorem contendunt, sed mea item uetus opinio infirmior esse reuincitur, qua cedrum magnam Græcorum, conuenire cum larice Latinorum, ausus sum confiteri. Quia nunc tres esse arbores specie haud parum differentes, cedrum, cuius hac tempestate, saltem vigintiseptem plantæ in Libano existunt: cedrum magnam, quæ in monumentis antiquorum occurrit: & laricem Latinorum, quam ipsam appellari à Græcis aliquando cedrum absolutè etiamnum affirmo. Cæterum cedrus magna uocatur priuatim à Plinio cedrelate: à Vitruuio, Theophrasto, Ctesia, Dione historico, Plutarcho, Herodoto, alijs multis cedrus absolutè: à Varrone, Cicerone, Seneca, Martiale, itémque à Plinio citrus: à Strabone trogetes: à Theophrasto thya, thyaia, & thyon: à Dionysio geographo similiter thyon: à Iohanne in apocalypsi thyion: ab Homero denique *θύων*, errore alioquin manifestario Oppij, & Macrobij citriū malam, quod uri & flammā cōcipere nescit, eo nomine

accipientium : quanquam licet sulphur etiam, Græcis *Θέρον* dictum, in poëta intelligere, præsertim cum Plinius libro XXXV, capite XV utile esse narret ad ellychnia conficienda, & habere locum in religionibus ad expiandas suffitu domos. Sed cum eodem uerfu theium, cedrusq; unâ tradatur, manifestum esse arbitratur idem Plinius libro XIII, capite XVI Homerum de arboribus tantum loquutum. *Θέρον* itaque diuino, & antiquissimo uati nihil aliud denotabit, quàm cedrum magnam : cedrus autem, quæ unâ refertur, laricem, si Plinium sequamur : uel, si quod ego arbitror, oxycedrum, hoc est cedrum acutam siue pusillam. Probo enim adhuc, sempérq; probabo ueterem castigationem meam, qua in Plinio pro laricemq; legi oportere laricemue non sine euidente ratione adstruxi. Verùm enim uero ut tandem finem huic de cedro disquisitioni imponam, cum superioribus annis orientem lustrarem, obseruauî, quod etiam Andreas Alpagus Bellunensis litteris commendauit, uocari Arabicè abhel fructum quendam pilarum cupressi magnitudine, colore ex rufo in nigrum decliui, qui ex arbore sui generis, sed cupresso adeo simili, ut non nisi cupressus syluestris esse videatur, decerpitur. Eam arborem quemadmodum olim thyam esse pronunciaui in defensionibus viginti problematum, aduersus quæ Matthæolus ex centum scripsit, quas Paullus Hællus ab excellenti doctrina, & admirabili morum suauitate laudatissimus pro amico edidit: sic hoc tempore eandem differre à cedro magna tantum abest ut credam, ut non nisi unius stirpis nomina esse thyam, trogetem, cedrelaten, abhel, & cedrum magnam firmiter persuasum habeam. In hanc de cedro narrationem eò libentius digredi visum est, ut gratum facerem Iohanni Goropio Beccano, viro non linguarum solum

cogni-

cognitione, sed omni politiore litteratura instructissimo, atque inexplebili legendi aviditate per omne scriptorum genus circumuolanti, qui elapso proximè anno sollicitius me interpellari curauit per Nicasium Elebodium, virum non tantùm litteris clarum, mihi què vetere necessitudine iunctum, an adhuc exiltimarem laricem, & cedrum eandem esse arborem, vt in epistola ad Rosarium affirmaueram. Ego verò Beccanum etiam atque etiam rogo, vt pro eo, quo erga bonas litteras, & litteratos omnes animo affectum puto, suam mihi vicissim sententiam patefaciat, eequas habeat faces, quibus tenebrosissimum citrum Gallicum collustrare possit, ex quo apparatus Gallici triumphi constitisse, quem C. Iulius Cæsar ex quinque egit, testatur Velleius Paterculus scriptor disertissimus, grauissimisque. Quod reliquum est in oratione Plinij, varijs auctorum sententijs de libris Numæ explicandis datum, siquidem incertitudinis obtinet multum, in tanta scriptorum dissensione à me attingi non debet, tum quòd nulla inde vtilitas ad lectorem redundare queat, tum quòd quantò ipse longius absum à tempore quando libri Numæ inuenti fuerunt, eò minus certa, exploratàque docere valeo. Veruntamen nequeo transilire quod Plutarchus in vita Numæ annotauit, Antiam prodidisse libros, qui reperti fuerunt in Numæ monumento, non duos Latinos, & totidem Græcos, vt ait Plinius, fuisse, sed duodecim de rebus sacris, & totidem de studio sapientiæ, hos, vt equidem reor, Græcè, illos Latinè conscriptos.

Inter omnes verò conuenit, Sibyllam ad Tarquinium Superbum tres libros attulisse. Ex quibus igni duo cremati ab ipsa, tertius cum Capitolio Syllanis temporibus.

Commentarius Guilandini.

SEcunda auctoris ratiocinatio, qua Varronis de chartis decretum euertitur, talis est. Libri, quos Sibylla ad Tarquinium Superbum VII Romanorum regem attulit, erant chartacei: verùm ab hoc Tarquinio Superbo usque ad magnum Alexandrum ducenti circiter anni fluxerunt: ergo verum non est chartarum usum ante Alexandrum magnum fuisse ignotum. Cæterùm quæ, & quot Sibyllæ, quibus temporibus, & quibus locis fuerint, non parua est inter scriptores dissensio: Quam si cui curæ sit cognoscere, adeat doctissimos Ludouici Viuis commentarios ad librum Augustini decimum octauum de ciuitate Dei, capite XXIII & Onuphrium Panuinium historicorum quoad vixit sine comparatione maximum in libello singulari, quem de Sibyllis, & carminibus Sibyllinis inscripsit. Ego certè silentio transmittere non possum, conuenire Plinio, & Solino Sibyllam tres solùm libros ad Tarquinium, & eum quidem Superbum attulisse, tametì Varro in libris rerum diuinarum, citante Lactantio libro I diuinarum institutionum, capite VI, & Suidas tradunt
fuisse

fuisse hunc Tarquinium Priscum V Romanorum regem, & Sibyllam non tres, sed nouem libros venum exposuisse, Dionysius quinetiam libro III antiquitatum Romanarum, & Gellius libro I, capite XIX testantur nouem libros fuisse, quos anus ad regem attulerit, & hunc Superbum esse consentiunt. Adscribam verba Gellij, tum quòd digna sint vbique, & non ibi tantum legi, tum quòd multum Plinianæ orationi splendoris afferant: In antiquis, inquit, annalibus memoria super libris Sibyllinis hæc prodita sunt, Anus hospita atque incognita ad Tarquinium Superbum regem adijt, nouem libros ferens, quos esse dicebat diuina oracula: eos uelle dixit uenundare. Tarquinius pretium percontatus est. Mulier nimium, atque immensum poposcit. Rex quasi anus ætate desiperet, risit. Tum illa foculum coram eo cum igni apposuit: & tres libros ex nouem densit: & ecquid reliquos sex, an eodem pretio emere uellet, regem interrogauit. Sed enim Tarquinius id multò risit magis, dixitque anum iam procul dubio delirare. Mulier ibidem statim tres libros alios exussit, atque id ipsum denuo placidè rogauit, tres reliquos eodem illo pretio emat: Tarquinius ore iam serio, atque attentiore animo fit: eam constantiam, confidentiamq; non insuper habendam intelligit: & libros tres reliquos mercatur nihilo minore pretio, quam quod erat petitum pro omnibus. Sed eam mulierem tunc à Tarquinio digressam, postea nusquam loci uisam constitit. Libri tres in sacrarium conditi, Sibyllini appellati. Ad eos quasi ad oraculum quindécim uiri adeunt, cum dii immortales publicè consulendi sunt. Hæcenus Gellius. Illud quoque commemorandi sumus, constare apud nobiles auctores, sæpe Romanum Capitolium fuisse incensum; olympi adè CLXXIII, CCXII, CCXII: Hinc Lu

cretius in fine secundi, & M. Cicero in libro consularis sui conqueruntur,

*Quod pater altitonans stellanti nixus olympo
Ipse suas arces, atque inclita templa petiuit,
Et Capitolinis iniicit sedibus ignes.*

Sed per hoc non exitur scrupus, quem Varro in ipso de re rustica librorum limine legentibus ingerit, quo loco libros Sibyllinos, quos Plinius per incendium Capitolij Syllanum iam absumptos fuisse ait, ipse octogesimo uitæ suæ anno, hoc est quinquagesimo post Syllanam conflagrationem publicè adhuc consuli confucuisse expressè testatum reliquit. Soluunt nodum Dionysius, & Lactantius iisdem quos proximè indicauimus locis, narrantes post restitutum Capitolium legatos missos Erithras, & ad alia Italiæ, Græciæ, & Asiæ oppida, qui carmina Sibyllarum, & præsertim Erithrææ conquisita Romam deportarent. Hi ex omnibus ciuitatibus circa mille uersus à priuatis descriptos collegerunt, Romamq; deportarunt, atque in ordinem redactos in locum crematorum Sibyllæ Cumanæ librorum sollicitè subrogarunt. Libri itaque ad quos Romani post Syllanam Capitolij exustionem publicè redibant, alij erant ab ijs quos Tarquinius à Sibylla emerat, & ad quos Plinius sententiã Varronis de chartis reprobaturus prouocat. Cæterùm Sibyllæ, auctore Diodoro libro V, mulieres sunt uates deo pleræ, à quibus libri earum non Sibyllini modò, sed fatidici item, fatalesq; appellantur, tum quòd populorum fata còtinent: tum quòd sicut nemo fatum suum, si modò fatum sit ullum, irritum facere potest: sic quidquid illæ futurum prædixerant, fataliter euenire, & ex omni æternitate definitum credebatur. Liuius decadis quintæ libri secundi principio: Ob hæc prodigia libri fatales inspecti, editumque ab decemuiris est, &

quibus

quibus dijs, quibúsq; hostijs sacrificaretur, & ut supplicatio prodigijs expiandis fieret. Idem de cædis tertiæ libro II: Cùm tetra prodigia nunciata sunt, decemviri libros Sibyllinos adire iubentur. Qui inspectis fatalibus libris, retulerunt patribus, quòd eius belli causa votum Marti foret, non ritè factum, de integro, atque amplius faciendum esse. Et infra: Interim ex fatalibus libris sacrificia aliquot extraordinaria facta: inter quæ Gallus & Galla, Græcus & Græca in foro Boario sub terram vjui demissi sunt in locum saxo conseptum, ibi antè hostijs humanis minimè Romano sacro imbutum. Plutarchus in Fabio Maximo: Eòdem tempore multos arcanos, & viles ipsis libros consuluit, quos Sibyllinos appellant. Et meminit idem bis in eo problemate, quo causam explicare conatur, cur Romani, quibus mos erat Græcos, Gallos, aut aliarum gentium homines, cum quibus tum res esset, viuos defodere, quod & vidisse testatur Plinius libro XXVIII, capite II, Bletonesijs capitaliter interdixerint, ne in posterum hominem immolarent, quin immo ab ista sacrificij genere deinceps prorsus abstinerent. Tranquillus in Augusto: Quidquid fatidicorum librorum Græci, Latiniq; generis, nullis, vel patrum idoneis auctoribus, vulgò ferebatur, supra duo millia contracta undique cremauit, ac solos retinuit Sibyllinos, hos quoque delectu habito, condiditque duobus forulis auratis sub Palatini Apollinis basi. Eos libros primùm asseruatos fuisse à duumviris docent Dionysius, & Maximus Valerius libro primo. Inde decemviri habuere, quod æquè Dionysius, & Liviustestantur, & comprobatur Macrobius libro I Saturnaliorum, capite XVII. Postea curam eorum suscipere quindecimviri, quod Gellius, & Fenestella diligentissimus scriptor in libro, quem de quindecimviris edit,

dit, ostendunt. Postremò præpositi fuerunt custodiæ eorum viri sexaginta, sed remansit quindecimuirum vocabalum, quemadmodum scribit Seruius ad illa Maronis uerba *Æneidos* sexto.

Letfosq; sacro

Alma viros.

Porro huius loci esse videtur disquirere qua nam virtute Sibyllæ concepto fatidico spiritu diuina oracula funderent, quibus earum vaticinijs præter scriptores profanos, sacri in ecclesia Dei doctores tantum auctoritatis pondus deferunt, quod Eusebius, & Augustinus haud verentur affirmare Sibyllam non paucâ carminibus de Christo Iesu vaticinatam esse, & multò antè in acrostichide hæc verba inclusisse: **I E S V S
C H R I S T V S D E I F I L I V S S E R V A T O R C R V X.** Iustinus autem martyr, & philosophus in oratione ad Græcos siue gètiles inuitat gentes, ut credant Sibyllæ. Credite, inquit, ut dixi vetustissimæ, longeq; antiquissimæ Sibyllæ, cuius libros toto terrarum orbe seruari contingit. Equidem profanos scriptores responsis Sibyllinis fidem haud derogasse, non modò receptissima illa in omnium libris prouerbia testantur: ex tripode dicere: & folium Sibyllæ narrare: quibus non nisi vehementer vera & indubitata significari constat, sed plerique etiam palàm clara asseritione færentur Sibyllam carminibus suis certissima denunciasse. In quæis Plutarchus cùm alibi frequenter, tum præsertim in eo libello, quo causam explicat cur Pythia desijt reddere oracula carmine, in hæc uerba infit. Vaticinijs Sibyllarum attestantur multarum Græcarum urbium euerfiones, migrationésue: plurimæ barbarorum exercituum irruptiones, imperiorum euerfiones. Hæc verò quæ recens apud Cumas, & Puteolos acciderunt, nonne pridem Sibyllinis decantata carminibus tem-
pus

pus veluti debens perfoluit ? eruptionem inquam montani ignis, feruorem maris, saxorum, & massarum flagrantium venti uieiectionem, tot, tantarúmque simul vrbi um interitum, vt hodie, qui ea loca accedunt, cer- nere non possint vbi nam conditæ fuerint. Hæc Plu- tarchus, addens sine diuinitate hæc prædici non po- tuisse. Easdem Sibyllas bella Romanorum contra Carthaginenses, & quòd in omnes gentes arma illa- turi erant, testatur quingentos annos antè prædixisse. Sed, inquit, tum sæculorum ordo declarat eas hæc pro- spexisse, tum prædixerunt quingentorum annorum tempus, in quo Romani contra omnes nationes essent præliaturi. Quantum autem oraculis Sibyllarum fatidicis Platq̄ tribuat, facile intelligitur cùm ex Phædro, tum ex Menone, tum uerò apertissimè ex ijs, quæ Hermias secundo in Phædrum commen- tario recitat, ubi de Dodonæo oraculo uerba fa- cit. Eos philosophi commentarios, siquidem non- dum typis publicati sunt, mihi ultro commodauit Iohannes Vincentius Pinellus, uir integerrimus, atque innocentissimus, qui cùm generis nobilitate, & multiplici litterarum cognitione excellat, om- nisque sapientiæ, & doctrinæ admirator, & studio- sus semper fuerit, tum iam diu in eam curam præci- puè incumbit, ut libros ueterum utriusque linguæ aut iam situ, & uerustate corruptos, instauret, aut propter exemplarium paucitatem periclitantes, coëmat vn- dique: & ad publicam hominum utilitatem in sua bi- bliotheca seruandos curat. Quare cùm clareat do- ctissimos uiros utriusque classis, iuxta sacros atque pro- fanos, & Sibyllas credidisse, & vaticinijs earum fidem habuisse, dignum disquisitione uidetur unde nam hæc vaticinandi potestas hominibus adueniat: siue natu- ra an arte: &, si arte, quibus adminiculis, medijsque acquiratur:

acquiratur : si natura, num ea intra nos sit, an extra nos : & , si illud, cur omnes non uaticinamur : si hoc, supernisne, an infernis è partibus adueniat : & , si infernis è partibus, exprimisne, an secundis, an ultimis qualitatibus resultet . Verùm cum uniuersam hanc de diuinatione quaestionem præstantissimi philosophorum, astrologorùmque, atque theologorum magno nixu ac conatu iandudum absoluerint, ne rem tanti momenti, quæque multis difficultatibus impedita sit segeniter post omnes tractando deridiculus fiam, sat habebō sollicitum lectorem reiecisſe ad Aristotelem, Piatonem, Plotinum, Plutarchum, Iamblichum, Proclum, Porphyrium, Ciceronem, Leonicum, Sirenium, Thomam, Ficinum, Pomponatium, Zimarat, Niphum Suesfanum, Aponensem cognomento Conciliatorem, Rabi Moysen, Leui Gersonem, Auicennam, Algazel, Auerrhoën, & alios non paucos, qui totum id problema curiosius persequuti esse uidentur . Non dissimulabo tamen non probari mihi Peripateticorum nostro tempore commentum, qui ne daemones, quos esse non putant fateri substantias sublunares ratione præditas cogantur, causam diuinationum perhibent exhalationes terrestres, quas uarias imprimere affectiones Aristoteles in libro de mundo, Cicero primo de diuinatione, & Plutarchus in libello Cur oracula fari desierint, clarè testantur . Exhalationum, inquit Aristoteles, aliæ diuinos furores iniiciunt appropinquantibus, aliæ cibi odium, aliæ faciunt uaticinari, ut oraculum Delphicum, & id quod in Lebaida . Cicero autem : Nam terræ uis Pythiam Delphis incitabat . Et aliquanto superius : Potest autem uis illa terræ, quæ mentem Pythiæ diuino afflatu concitabat, euauisse uetustate, ut quosdam exaruisse amnes, aut in alium cursum contortos, & deflexos uideamus .

inicias

inficias ire non ausim magnam esse exhalationum potentiam, tamen ut homines ex indoctis & idiotis, ex stolidis amentibusq; & bardis efficiant litteratos, doctos, intelligentes, & uates, non est necesse ut consentiam. Furor ac dementia, & à sensibus abstractio fieri fortasse possunt ab halitu, inunctionibus, laucris, cibo, potu, morbis, & id genus alijs: at litterarum doctrinarumq;, quas nunquam didiceris extemporalem comprehensionem, carminum, quæ ipse non intelligas subitanæ decantationem, uaticinia atque prædictiones, quibus longi rerum euentus ad multa annorum millia ad vnguem respondeant, à terrestri principio excitari, quis tam fatuus sibi persuadeat? Demiror mehercules seueros ac censorios istos Peripateticos, qui dæmones tantopere abhorrent, ut internecinum ijs bellum indixisse uideantur, quos tamen magister, & princeps eorum Aristoteles non modò non sustulit è rerum natura, unde isti eos eliminant atque proscribunt, sed inter substantias etiam in concauo orbis Lunæ habitantes reposuit. Cùm nanque tertij de generatione animalium calce quærendum proposuisset, cur plures rerum differentiæ existant in humore quàm in terra, soluens inquit: An quia humor naturam habet ad effingendum effotmandumque habilior? Cæterùm mare sua natura calidum est, & particeps omnium partium inuenitur, uidelicet humoris, aëris, terræ. Itaque omnia adipiscitur, quæ singulis his locis gignuntur. Plantas enim terræ animalia quispiam esse statuerit: aquæ aquatile animalium genus: aëris *τὰ πηλά*. Sed quòd magis, minùsue, & remotius, aut propius res constet, magna, miraq; differentia existit. Quartum genus non his locis quærendum est, quàmquam aliquid esse exigit ordine ignis. Id enim quartum corpus enumeratur. Verùm ignis semper for

nam non propriam habere uidetur, sed in alio corpore: aut enim aër, aut fumus, aut terra esse uidetur quod ignitum est. Sed enim genus hoc apud Lunam quaerendum est. Haëtenus Aristoteles. In cuius loci expositione Philoponus quanquã Aristotelem ex Peripatetico faciat Academicũ, tamen testatur esse & in æthere corpora, gigniq; particulari ratione prædita, quæq; nullo cibo, ac potu fruãtur, & quæ in intellectuac speculãdi cura versantur. Quid? Etiamne & in quinto primæ philosophiæ libro, loco maximè conspicuo, ex Platonis sententia loquutum dicemus? Substantia, inquit dicuntur & simplicia corpora, ut terra, ignis, aqua, & quæ talia sunt, & vniuersaliter corpora, & quæ ex his consistunt animalia, & dæmonia, ac eorum particulæ. Auerrhoës ibi pro dæmonijs habet idola: neque interpretatione dignatur locum. Alexander autem apud quem locus ille exstat libro IIII, particula XIII, comuni vtitur fuga, ex aliorum sententia loquutum inquit, aut intellexisse diuina corpora, & astra. Peiore, ut mihi quidem videtur, errore, quàm si assensum præstitisset. Nam cum dicat philosophus, Et vniuersaliter corpora, & quæ ex his consistunt animalia, & dæmonia, ac eorum particulæ: igitur coelum & astra faceret ex elementis constituta, quo nihil est in doctrina Aristotelis absurdius. Nolim tamen credat quispiam, me his rationibus ausum profiteri dæmonia posse tunc ex Academia traduci in Lyceum, in quo nihil satis compertum exploratũq; iudicatur, quin illud ex motu, vel operatione demonstretur, sed id tantũ contendo, non sic Aristotelem dæmonia extra rerum naturam amandasse, quin suum illis locum alicubi reliquerit, & adhæc nominatim confessus fiterit, quidquid dicant qui totum se hausisse Aristotelem magnificè crepant. Certè Clemens

Alexan-

Alexandrinus grauiffimus, & fide digniffimus auctor libro VI Stromatum testis est locupletiffimus, prodidiffe Aristotelem dæmonijs vti homines, quæ eos per omne quo in corpore verfantur tempus, confe-
 ctentur. Quod fi recipimus, ecquam aliam vaticinio-
 rum Sibyllæ, & Pythiæ rationem quærimus? Sapienter
 profectò Iamblychus tradit Sibyllas cùm mente, ac
 iudicio constant, atque fui sunt iuris, vel nihil, vel
 parum, vel obfcure præfagire: quando verò corri-
 piuntur dæmone, tunc verè vaticinari, multarùmque
 gentium pericula diuinitus imminetia certò præuide-
 re. Siquidem, vt idem ait, qui numine afflantur, per
 id quo afflati sunt tempus, non viuunt ipfa animalis
 vita, fed multò anguftiore præftantiorèq; quam effe
 dæmonis conuenit. Nam multi eorum admoto igne
 non vruntur, ignem videlicet repellente dæmone intus
 afflante: vel fi vruntur, non perfcntiunt, neque pun-
 gentia percipiunt, vel radentia, vel vlla omnino tor-
 menta. Addit aétiones eorum non effe humanas inde
 constare, quoniam per inuia vadunt, pèrque ignem fe-
 runtur intacti, & flumina tranfeunt mirabiliter. Ex
 quibus denique concludit Sibyllam, Pythiam, sacri-
 ficulum in Cataballis, vates alios, quando aétu fa-
 tum canunt atque prædicant, non viuere vitam huma-
 nam aut animale, quæq; fenfibus, aut impetu vta-
 tur, fed longè nobiliorem, & diuinam, quasi anima
 eorum moriatur, & Deus ibi fit pro anima, moueatq;
 tanquam excellentior anima. Summa fununarum nili
 iftam Iamblychi rationem tacito faltem confenfu ap-
 probauerimus, tolleretur omnis gentilium diuinitas,
 tam quæ fit per contemplationem, & interpretatio-
 nem signorum, quæ à dæmonijs dantur hominibus,
 quàm quæ ex afflatu proficifeitur. Sed nec quæ ex
 furore, nec quæ ex oratione, nec quæ ex fomnijs,

nec quæ per suffitus, inunctiones, & medicamenta fit prædictio, locum habebit ullum. Absurdum est autem rerum tantarum tollere multitudinem, quæ iam creditur apud omnes homines. Sunt ergo dæmonia, & per hæc divinationes, responsa, oracula, vaticinia gentilium. At prophetiæ, quas sacræ Hæbræorum litteræ pandunt, tantum distant ab impuris & nequam dæmonibus, quantum creatura à creatore excellitur. Est enim prophetiæ substantia donum ex immensa creatoris largitate effusum per intellectum agentem super potentiam animæ rationalis primò, dehinc super imaginariam uirtutem, ad ecclesiæ utilitatem.

M E M B R U M   X X V I.

Præterea Mutianus ter consul prodidit nuper se legisse, cum præsideret Lyciæ, Sarpedonis à Troia scriptam in quodam templo epistolæ chartam. Quod eò magis miror, si etiamnum Homero condente Ægyptus non erat: aut cur, si iam hic erat usus, in ipsa illa Lycia Bellerophonti codicillos datos non epistolas prodidit? Sterilitatem sentit hoc quoque.

Commentarius Guilandini.

Tertium, & ultimum auctoris argumentum, quo Varronis de chartis sententia infringitur, aptè ad hunc explicatur modum. Iliacis temporibus scribebatur in chartis: verùm ab exciso per Græcos Illo usque ad Alexandri dominatum principatùmq; colliguntur anni nongenti circiter: ergo falsa reuincitur Varronis assertio, qui usum chartarum nō ante Alexandrum innotuisse censet. Et si autem ista ratiocinatione pronunciatum Varronis apertissimè redarguitur, quia tamen Plinius credidit Ægyptum, in qua papyrus nascitur tempore Homeri, qui Troianum excidium decantauit, nondum in lucem erupisse, quemadmodum quinti membri commentario copiosè docui, mauult Mutiani consulis fidem extenuare, & omnem maiori propositioni assensum adimere, quàm armatum telo impotentiore ad iugulandum conficiendumq; hominem ad miraculum usque doctum in arenam descendere. Eò nanque verba illa pertinent: Quod eò magis miror, si etiamnum Homero condente Ægyptus non erat, & quæ deinceps sequuntur. De quibus omnibus quia vberius loquutus sum quarto commentario, ne odiosa eiusdem rei iteratione lectori tœdium pariam, hîc finem de ijs dicendi faciam, si tamen quod arcto pectore clausum habeo, prius in apertum protulero, & liberaliter deprompsero. Equidem sic statuendum arbitror, usum chartarum antiquissimum esse, verùm non vno eodémq; tempore omnibus gentibus nunciatum fuisse, sed ad quasdam celerius, ad alias tardius peruenisse: & ad quas maturius, non illico etiam tantam chartarum copiam accepisse, ut spretis reiectisq; pellibus animalium, corticibus

ticibus & arborum libris, omnes promiscuè chartarum commodo ad facietatem perfrui possent. Ad quod credendum impellor non tantum ijs ipsis quæ auctor tribus hucusque exemplis ex antiquitate repetitis Varroni obiecit, quæq; ego secundi membri commentario aduersus eundem produxi, uerum alijs etiam nonnullis haud planè leuibus coniecturis. Nam Herodotus, qui centum amplius annis Alexandro antiquior est, narrat in Terplichore consueuisse barbaras gentes penuria bybli in caprinis, ouillisq; pellibus scribere, & byblos siue chartas ea de causa pelles appellare, uti supra, cum sextum membrum illustrarem, apertè ex eo auctore ostendi. Præterea à morte Alexandri usque ad Antoninum, Commodum, & Seuerum imperatores, sub quibus Galenum Romæ uixisse claret, intercesserunt anni quingenti triginta circiter, attamen paucioribus quàm trecentis ante Galenum annis adhuc scribebatur in pellibus, & in tiliæ corticibus. Quod non obscure colligitur ex ijs quæ Galenus ipsemet prodidit in expositione libri Hippocratis, qui, de medici officina, inscribitur, in ipso operis exordio. Quem locum, quandoquidem lacerum & faucium impressi codices exhibent, ut iterum atque iterum Nicasium illum Ellebodium, virum optimum, ac integerrimum oblectem, sanabo eum non ueterum exemplarium auxilio, quorum ego usu ubique ferè destitutor, sed partim ex ingenio, partim ex Latina uersione. *Τινές μὲν γάρ, φησι, καὶ πάντα παλαιὰ βιβλία ἀνευρήν ἰσπίδισσων πρὸ τριακοσίων ἐτῶν γεγραμμένα, τὰ μὲν ἑκιντες ἐν φιδύρασι, τὰ δὲ ἐν διπρόρασι διπρόρασι, ὡς περ τὰ παρ' ἡμῶν ἐν περγάμῃ.* Quidam enim, inquit, operam dederunt, ut ualde antiquos codices inuenirent ante trecentos annos descriptos, alios quidem in corticibus tiliacis, alios uerò in præstantibus

tibus membranis, quales apud nos Pergami habentur. Ex quibus verbis nemo est qui non intelligit, tametsi chartæ Alexandro regnante primùm inuenta fuissent, annos tamen post ducentos quàm ille in humanis esse desierat, adhuc scriptitatum in pellibus, & arborum libris, non nisi ob vnam chartarum penuriam. In summa de chartarum inuentione, & vsu idem planè iudicium faciendum esse videtur, quod de arte typographica, quam artem certum est Moguntiæ in Germania ante annos centum triginta òpera & diligentia Iohannis Gutembergij, viri equetris dignitate publicatam fuisse. Neque tamen proinde rectè quispiam concluderet, tam vetustam esse non posse artem imprimendorum librorum, quia Turcæ, Arabes, Persæ, magna Asiæ pars, Africa vniuersa, ac denique maximus orbis terrarum tractus typographiam penitus ignorant: quippe quæ gentes veteris consuetudinis nondum oblitæ, libris non nisi calamo exaratis etiamnum vtuntur. Sed nec ille quidem rectum verumq; defenderet, qui eandem libros premendi artem non nisi ante centum & triginta annos excogitatam obstinatè contenderet, quando admirandis Lusitanorum nauigationibus compertum nouimus artem typographicam tam vetustam apud Chineses esse, ut omnem hominum memoriam superet, &, ut inquit Garcias Hortus libro I aromatum apud Indos nascentium, capite XXXVIII, semper vsurpatam apud eos censeat. Testatur Iohannes Barrus sua in Asia, decadis primæ libro IX, capite I, esse penes se Chinesum cosmographiæ librum, quem illi cum integro, & vniuersali totius terræ situ perbellè typis excuserint. Iouius etiam libro XIV historiarum refert Emanuelem Lusitanix regem dono misisse Leoni X pontifici maximo elephantem cum libro, qui apud
Catal-

Catanorum Cantam, maximam, & præclarissimam vibem typis excusus fuerat, quem & vidisse se indulgentia ac pietate eiusdem Leonis confirmat. Vt res habet, nullum profectò incommodum est, rem vnam eandemq; & nouam, & ueterem censerì relatione ad diuersos populos. Sic nanque lues uenera in Europa, Asia, Africa nondum centenaria esse agnoscitur, quæ Americam iam à mille amplius annis exercet. Idem potuisse chartis accidere, quid uetat? quas in Ægypto, Iudæa, Syria, & in uniuersa cis Taurum Asia multò antè quàm Alexander nasceretur notas fuisse non dubito: in Europa tamen non nisi serò, & fortasse Alexandri primùm uictoria publicitus atque abundanter inclaruere. Quam sententiam stabilire uidentur quæ Plinius postremo mox membro subiungit, quando Tiberio quoque imperante, cum Romani tota Ægypto potirentur, laboratum nihilominus chartarum penuria perhibet.

MEMBRVM XXVII.

Factumq; iam Tiberio principe inopia chartæ, ut è senatu darentur arbitri dispensandi: aliàs in tumultu uita erat.

Commentarius Guilandini.

HÆc habui Baptista Grimalde amplissime, quæ ad tria C Plinij de papyro, chartisq; capita exararem. Quarum rerum tantùm abest ut timeam, ne quis tenuitatem, facilitatèmq; infectetur, ut uerear ne magnitudine potius, ac difficultate deterreatur. Etenim me quoque iuuat, iandiu hoc scriptionis genus pertaxum, ad finem historiæ papyri peruentissè. Nam etsi profiteri ausum, perscripturum commentarios in vniuersam C Plinij historiam naturalem, in partibus singulis tanti operis fatigari minimè conuenit: tamen cùm mecum reputo unam papyrum, hoc est insensilem eorum librorum particulam, sex integros menses mihi surripuisse, pudet pariter, & poenitet tantum temporis unis chartis impendisse. Quarum si tantam hodie penuriam haberemus, quanta Tiberio imprante laboratum fuit, cùm de senatus consulto, & uoluntate iudicum chartæ dispensabantur, minus profectò infelix Europa tumultuaretur, quam ingens earum copia indies magis magisq; frangit atque affligit. Quid enim chartis acceptum referri non debet? Vnde nostra patrùmque memoria grauiora aut bella, aut cædes frequentiores exortæ? Quas non noxias, prauasq; de Deo, & religione credulitates restibilis ista chartarum fecunditas in Europam inuexit? Væ uobis hæretici genus inuisum Deo, & hominibus, qui ob unam regnandi cupiditatem temere antiquatis abhinc ad sesquimillesimum annum sancita, & sacrosanctam Romanæ ecclesiæ auctoritatem ubique iandiu frustra

elcuare studetis. Ego sicubi in hoc opere, vcl in alijs à me conscriptis quidquam incautus asserui, quod sinceræ doctrinæ Romanæ ecclesiæ minus quadrare uideatur, ueniam mihi dari cùm humiliter, tum reuerenter postulo, & me non tam scientia, quàm ignorantia lapsum palàm profiteor atque attestor.

HIERONYMI
MERCVRIALIS

Repugnantia, qua pro Galeno
strenuè pugnatur.

I T E M

MELCHIORIS
GVILANDINI

Asseritio sententiæ in Galenum à se
pronunciatæ.

Αγαθὴ δὲ ἔρις καὶ Βροτοῖσιν.

MELCHIOR GVILANDINVS
IOHANNI VINCENTIO PI-

nello, antiqua nobilitate, ac proprijs
uirtutibus uerè claro

S. D.

*Vanquam multas, & gra-
ues causas habeam Iohan-
nes Vincenti Pinelle, qua
me iandiu cunctantem im-
pellere potuerunt, ut con-
trouersiam hanc unguenta-
riam, cui Galeni quadam attestatio occasio-
nem præbuit, in uulgus, manusq; hominum
emancipare paterer: tamen nullas reputo potio-
res eis, qua Hieronymum Mercurialem, ui-
rum cum ab excellenti doctrina, tum singula-
ri humanitate laudatissimum induxerunt, ut
disputata per litteras abhinc quinquennium
inter nos omnibus palàm faceret, qua tamen
ego aternùm domesticis finibus conclusa, atque
abditā in tenebris tenere olim decreueram.
Ceterum siue ille gloria cupiditate inflamma-
tus, quam non mediocrem hucusque apud om-
nes totius Europa eruditos est consequutus: si-
ue ductus*

ue ductus opinione ingenium exercendi, quod
 habet acerrimum, & quodam igne uolucres:
 siue denique spe iuandi posteritatem, atque
 ipsam adeo veritatem defendendi fretus ad id
 agendum accesserit: haud equidem in magno
 ponam discrimine: si modo eadem, quæ illius
 partes defendet, ratio meum hoc pariter fa-
 ctum excuset, & à crimine violata amicitia,
 quam æternam esse opto, tueatur atque absol-
 uat. Fateor equidem Mercurialem piama-
 gis quàm necessaria miseratione permotum
 voluisse nomini meo, famaꝝ consulere, cum
 in libris suis variarum lectionum, quos nu-
 per non sine magno eruditorum applausu & fa-
 uore publicauit, sedulo contenderit, ne aucto-
 rem, qui Galenum in expositione Ægyptij un-
 guenti confidenter damnasse visus est, ipse ir-
 reuerenter, & temere detegeret, notum faceret,
 proderet. Quam ego miserationem eius non so-
 lum magni habendam puto, sed etiam gnauiter
 eximendam, discutiendamq; , nisi aut præ-
 uaricator dici velim, aut beneficij accepti dissi-
 mulator, aut immemor, quam à me culpã esse
 procul, ut quilibet intelligeret, semper studui.

Etenim

Etenim à primis statim annis me ita comparaui, ut benefacta tum in recenti ubique memoria haberem, tum, quoad per me fieri posset, semper in lucem collocarem: malefacta autem obliuioni traderem: in his nomen obliuiose haud fastidians, in illis memoris ad ambitionem usque requirens. Nam quid tam fugiendum quàm ingrati animi uitium? Quid grati animi affectione expetendum magis? Quid ingrato nocentius? Quid magis nefarium aut impium? Nihil equè concordiam humani generis disociat ac destrahit, quàm ingrati animi crimen, quod priuatos odijs inflamat, respublicas ledit turbatq;, pacem ac tranquillitatem subruit atque euertit. Quapropter quò istius flagitij notam non solum effugerem, verùm etiam Mercurialem, qui tam miseranter mei misertus erat, pleniori obsequio demererer: facere non potui, quin ultro me ipsum patefacerem, Et hanc confessione mea gratiam pijsimo homini rependerem, me scilicet esse eum, qui aberrasse Galenum in Aegyptij unguenti comprehensione asserui. At hercle non minus humaniter, quàm sapienter fecisset

Mer-

Mercurialis, si post consumptam deliberationem in edendo contra me sententiam suam, integras utriusque nostrum litteras, quibus questionem istam inter nos agitauimus, typis excudi curauisset, quò pugnantes hinc inde rationes facilius agnosci, ac dijudicari potuissent. Quod quia non fecit, quid aliud dicendum, quam uoluisse Mercurialem absente Guilandino litem contestari, & iudicis personam propria in causa assumere. Verum enimvero cum me in hac controuersia pari iure cum Mercuriale esse etiamnum credam, ne causam non planè malam, ut equidem arbitror, deseruisse uidear, te appello eruditissime ac placidissime Pinelle, ad cuius iustissimum tribunal totam hanc litem statuo, quem ego, quod ad me attinet, sumo iudicem, atque uniuersa disceptationis cum suprema auctoritate arbitrum dico, eligo, accipio. Nam cum uirtutes omnes in te usque adeo præcellenti temperamento concentuq; ad admirationem respondere intelligam, ut nemo omnium inter illustri genere natos, qui hoc tempore litteris operam nauant, Christiana probitate spectatior, nemo admirabilior

*rabilior doctrina, nemo utriusque lingua intel-
 ligentia clarior, Et nemo denique generosis mo-
 ribus ornator aut splendidior hominum sermo-
 ne uel celebretur magis, uel in maiori apud om-
 nes existimatione habeatur, uerendum mihi
 non est, quin ab primario, Et tanto iudice,
 quantum iure merito apud me, omnesq; habe-
 ris, equissimam debeam expectare sententiam.
 Quare uehementer etiam atque etiam rogo,
 ut quandoquidem Hieronymo Mercuriale
 ualde familiariter uteris, me uerò maximis
 beneficiorum tuorum uinculis, quibus iam-
 diu me obligare non cessas, obstrictum habes,
 ne grauere prompto Et alacri animo istam re-
 cipere prouinciam, atque hanc dedicationis,
 interpellationisq; meae audaciam equi benignè
 consulere. Valeas, floreas, uigeas. Ex her-
 to medicinali Patauino. Anno à Christo na-
 to septuagesimosecundo supra sesquimillesi-
 mum.*

Annotatiuncula, quam Augustinus Gadaldinus ex litteris Melchioris Guilandini excerptit, & margini libri de linguis in quarta Galeni operum per Iuntas editione apponi curavit.

Duplex hoc loco Galeni error elucet, tum quia unguentum Aegyptium non est metopium, tum quia metopium haudquaquam conficiebatur ex floribus spinae Aegyptiae, quam spinam Dioscorides Acaciam vocat. Cateris unguentum Aegyptium idem esse quod stacten (quam sacra Hebraeorum littera veteris versionis guttam appellant) testis est Didymus apud Athenaeum *δανυσοσφισών* decimoquinto. Unde verò constaret quod metopium dicebatur, perspicue docet Dioscorides, Paulus, Plinius, Athenaeus, alij.

HIERONYMI MERCVRIALIS

repugnantia, qua pro Galeno
strenuè pugnatur.

AD

MELCHIOREM GVILANDINVM,

Gitur iam decimus & tertius annus doctissime Guilandine, ex quo ego Parauij philosophiæ, ac medicinæ studijs operam nauans, Falloppijq; præceptoris consuetudine familiariter utens, ingenium tuum, ac miram in peruestigandis plantarum naturis sedulitatem cognoui. Quo tempore ita semper mihi charus fuisti, ac probitas, eruditio, humanitas, omnes in te summæ, nec non amor in me tuus postulabant. Peractis studijs meis cum in patriam secessissem, aliquot post annos ab Alexandro Farnesio Cardinale maximo in medicum accitus Urbem colere cœpi: ubi nec multa locorum inercapedo, nec intermissus amicitia nostræ usus tantum ualuerunt, ut memoriam uirtutum tuarum quotidie à nominis ac scriptorum commendatione renouatam ex animo meo uel delere, uel minuere vnquam potuerint. Quod an tibi de me euenerit, cuius nec ullum nomen, nec meritum exstat, sæpius per litteras explorassem, nisi modestia

Gg 2 quadam,

quadam, aut potius segnitie detentus rem semper in-
 magis oportunum tempus distulisti. Nuper autem
 cum in librum Galeni, in quo is obsoletas Hippocra-
 tis uoces interpretatur, à Iuntis postremò editum, in-
 ciderim: scripta quædam tua ab Augustino Gadaldi-
 no medico præstantissimo in margine notata, ubi erro-
 res quosdam Galeni detegere tentas, occurrerunt:
 quibus statim ueluti quadam mihi à fortuna ad te scri-
 bendi oblata occasione uti statui: quò simul & pristinæ
 amicitix nostræ nomen saltem restitueretur, & Gale-
 num, cui omnia medici omnes debent, uel tuerer, uel
 ipsum errasse certius intelligerem. Quòd eò liben-
 tius sum aggressus, quoniam te hanc meam audaciam
 eo animi candore accepturum esse speraui, quo ego ad
 scribendum sum excitatus. Scribis igitur ad Gadal-
 dinum in exponenda unguenti Ægyptij uoce Gale-
 num duos errores commisisse: alterum, quòd unguen-
 tum Ægyptium ex spina Ægyptia, Acaciæ nomine à
 Dioscoride descripta, compositum fuisse scribat: al-
 terum, quòd idem metopium esse uoluerit. Primum
 eo argumento demonstras, quoniam Didymus apud
 Athenæum Ægyptium unguentum stacten, siue gut-
 tam (ut ueteris scripturæ auctores dicunt) fuisse refert:
 alterum probas, quòd metopium quale esset, & cur
 ita nominaretur, longè diuerso modo indicarunt Dio-
 scorides, Paullus, & alij. Ego uerò Guilandine, tan-
 tum abest ut credam Galenum hac in re nos fefellisse,
 quòd potius te (nisi grauioribus rationibus aliud sen-
 tire cogar) uel prauos Athenæi, & Galeni codices ha-
 buisse, uel horum auctorum uerba, pro tuis multis oc-
 cupationibus, minus sedulò examinasse puto. Quam
 sententiam meam ne ulla ex parte ignores, primò de-
 monstraboneque Dydimum id, quod ipsi imputasti,
 sensisse: neque Ægyptium unguentum stacten fuisse:

tum quo modo Galeni uerba uiro ingenio sint interpretanda, exponam. Postremò adijciam de metopio quid Galenus senserit: unde nullum reprehendere illum uolentibus locum remansurum spero. Didymus enim in XV dipnosophistarum hæc ex uetustissimo Athenæi codice, qui apud Alexandrum Farnesium seruat, excerpta, nec in uulgatis Græcis codicibus exscripta, habet: *Τὸ δ' αἰγυπτίον μύρον μυρρονόμα Ἀχαιοὺς ἐν Ἰθάκῃ φασίν: ἃς ἀργυρῶν τις χειρὶ κεντρίσσει λίθη δάσση κίσμον χειμάτων τ' αἰγυπτίων: μένος δ' ἐν φασίν δ' Δίδυμος) καλεῖται φακτῶ λέγα διὰ τὴν οὐμύραν; ἐν ἃς αἰγυπτίον καταγομένην κομίζεσθαι πρὸς τὴν Ἰθάκην. Ex quibus uerbis nemo non uidet Didymum haudquaquam dubitare de Ægyptio unguento, quod sic propriè dicebatur, an fuerit itactè, sed de unctionibus Ægyptijs. Nam *μύρον*, & *χειμάτια* differre inter se, cuius Græcarum litterarum perito constat satis. Quod si etiam de unguento Ægyptio illius dubitationem institutam esse contendas, nunquam tamen ex eius oratione unguentum Ægyptium itacten esse illum affirmare conuincas: nempe qui tantummodo hoc dicat: An Achæus unguentum Ægyptium itacten uocat ob myrrham? quæ ex Ægypto ad Græcos defertur. Id etiam tantò minus obtineris, si eum codicem, quem Latinus interpretes habuit, sectari placeat, in quo ita legitur. Nominauit alicubi Didymus etiam itacten uocatam ob myrrham, quam in Ægyptum perlatam ad Græcos deportari aiunt. Unde perspicere nequeo quo spiritu ductus eam Didymo sententiam tribueris, quæ nullibi reperitur in libro à te citato. Caterùm Ægyptium unguentum itacten non fuisse iam tibi persuasum erit, si, quæ à grauissimo, & uetustissimo auctore Theophrasto in libro de odoribus memoriæ mandata inueniantur, exactè considerare uolueris. Hæc enim sunt:*

sunt: Τὸ δ' αἰγύπτιον, μῦρον ἐκ πλασάνων, ἐκ τε τῆ κινναμώμου, καὶ ἐκ σμύρνης, καὶ ἐξ ἄλλων. ἔτι δὲ ἐκ πλασάνων τέτε, τὸ μεγαλῶν. καὶ γὰρ ἐκ κινναμώμου, καὶ ἐκ τῆς σμύρνης κοπτομένης, ἔλαιον βῆ. σακτὴ δὲ καλυῖται, διὰ τὸ μικρὸν εἶναι. ὃ δὲ μόνον τινὲς φασιν ἀπλῶν εἶναι, καὶ ἀσύμφατον τῶν μύρων. Et paullo post: πολυχρονιώτατον δ' ἐστὶ τὸ τὸ αἰγύπτιον, καὶ τὸ ἰρινον, καὶ τὸ ἀμαράκινον, καὶ τὸ νάρθηκον. πάντων δὲ μάλα ἢ σακτὴ. Iterum: ταῖς δὲ γυναιξίν ἢ σακτὴ, καὶ τὸ μεγαλῶν, καὶ τὸ αἰγύπτιον. Amplius: τῶν δὲ μύρων τὸ αἰγύπτιον, καὶ ἢ σακτὴ, καὶ ἔτι ἄλλο πολυόδημον, καὶ μεγάλιστον τῶ ἀνω τῶ ἐνώδα. Ex quibus verbis luce clarius apparet aliud Ægyptium unguentum ex pluribus pharmacis commixtum: aliud statim existisse: quod unguenti genus simplicissimum fuisse omnium Theophrastus, ex sola myrrha constituisse Athenæus capite XV libri XV, ipsius myrrhæ pinguitudinem fuisse Dioscorides scribit: ut simul etiam te deceptum esse appareat, quando utrunque idem esse asseuerasti. Neque enim dicas apud Theophrastum Mendesium, & Ægyptium unguenta eadem fuisse: quandoquidem si megalij descriptionem à Theophrasto traditam, & Mendesij à Dioscoride considerabis: intelliges Theophrasto non Ægyptium, sed megalium fuisse mendesium. In qua opinione magis confirmor, dum animaduerto Plinium Theophrasti imitátorem, ubi unguentorum tractationem instituit, de mendesio, & Ægyptio separatim mentionem fecisse, nunquam autem de megalio. Quod porro Galenus tradat Ægyptium unguentum constituisse ex spina Ægyptia, minimè illud à verisimili recedit: tum quia Hippocrates in libro de natura muliebri, & in libris de morbis mulieribus eo unguenti genere in veri affectibus utitur, sicut in eorum aliquibus acaciam, siue Ægyptiam spinam commendat Dioscorides: tum quia pluribus unguentis Ægyptiorum no-

men attributum inuenitur . Et iccirco fieri potest , ut unguentum à Galeno nominatum ita Ægyptium sit uocatum , quemadmodum mendefio , malabathriuo , nec non illi quod ἀπὸ τῆς οὐάφης dicebatur , contigisse narrat Herotianus in onomastico . Quod nomen inde natum existimo , quoniam aut illa in Ægypto inuenta , & composita erant : aut odorata pharmaca , ex quibus conficiebantur , ex Ægypto in Graciam atque Romam conuehebantur . Quanquam puto etiam Galenum nominasse unam Ægyptiam spinam , non quòd ex ea sola ipsum Ægyptium unguentum conficeretur , sed quòd ipsa multis alijs odoribus commixta toti unguento nomen Ægyptij traderet , ut de metopij nomine scribit Dioscorides . Quocirca Galeni uerba sic (ut decet) interpretanti manifestum euadit illum nequaquam errasse , ubi dixit Ægyptium apud Hippocratem unguentum ex Ægyptia spina constituisse : quasi multis alijs odoratis rebus (ut loco citato Theophrastus testatur) commixtum , ab Ægyptia spina tantùm id nomen sortiretur . Quod postremò Galeno adscribis illum tradidisse Ægyptium unguentum metopium fuisse , minimè (pace tua dicam) uerum est : fateor tamen ipsum dixisse unguentum illud Ægyptium etiam metopitum esse uocatum . Quod quantum à sententia sibi à te descripta differat , omnes sciunt qui optimorum auctorum uerba non superficialiter contempleri solent . Posse enim quidpiam alterius rei nomine uocari , siue ob excellentiam , siue ob similitudinem , siue ob usum , nec rationi , nec consuetudini refragatur . An uerò unguentum illud metopium uocari reperiat , tametsi apud nullum probatum auctorem legerim hactenus , nihilominus conijci sine labore potest metopij quoque nomen plura unguentorum genera recepisse . Quandoquidem si etymon metopij considerare-

tur, perspicuum fit illud unguentum significasse, quod frōti illiniretur: cūmq; multa in similem usum haberentur, cuncta, uel saltem aliqua metopia appellata esse, & ob id Ægyptium quoque metopium uocatum minimè absurdum est: eò magis quòd illud mulieres in usu habuisse scribit Theophtastus, quas frōtem maximopere colere unusquisque nouit. Neque me latet Dioscoridem, ac ipsum sequutos Aëtium, & Paullum uoluisse metopium dictum à galbani ligno metopio nūcupato: sed uel fortasse illos malè sensisse, uel cum eorum, tum nostram sententiam uetam esse non repugnat. Accedit his, quòd Plinius libro XIII, capite I scribit mendesij existimationem creuisse, quando balanino resina, ac metopium admisceri cœpit, innuere uidetur aliud metopium fuisse diuersum à Dioscoridiano, ne sileatur apud Athenæum de metopio solùm reperiri scriptum, quod ex amygdalis amaris cōficeretur. Quamobrem, si Galenus dixit Ægyptium unguentum etiam metopium uocatum esse, uerum dixisse potuit: nisi rationes, quæ contrarium demonstrant in medium afferantur. Neque credendum est Galenum, qui Dioscoridis commentaria diligentissimè lectitauerat, usque adeo immeritè fuisse, ut ignorarit metopium ab illo descriptum, & crassa quadam stupiditate ductus Ægyptio unguento metopij nomen sine ulla ratione tribuerit. Atque tot sunt, quæ mihi pro Galeni defensione disputanda occurrunt. Ad te modò spectabit mi Guilandine, ea tuo acri iudicio examinare, siq; me cum Galenò errare deprehenderis, beneuolo animo rationes tuas aperire, persuasumq; habere nihil posse mihi optatius contingere, quàm ut ueritatem ope tua probè cognoscam, meq; à te amari intelligam. Vale. Romæ Idibus Martij M D LXVII.

MELCHIORIS GVILANDINI
 asertio sententiæ in Galenum à
 se pronunciatæ .

AD

HIERONYMV M MERCVRIALEM.

C E P I pridie Kalend. Maij
 elegantem tuam ad me datam
 epistolam, doctam, copiosam,
 grauem, summo etiam artificio
 conscriptam, summo ingenio,
 qua annotariuncula in quâdam
 nostram ad Galeni *ἐν γλωσσῶσι*
 locum, à Gadaldino perpolitò
 illo quidem, & excellenti doctrina uiro, me incio,
 appositam, uario tu sanè conatu, uarijs q; machinis op-
 pugnare aggressus es. In ea uerò me duo uchementer
 oblectarunt, tum quòd uiuere apud te Guilandini me-
 moriam abunde perspexi, ut neque temporum, neque
 locorum interualla quidquam ex ea detruisse videan-
 tur: tum quòd mihi ingenij tui *ἀξιότιμος*, qua neque osci-
 tanter, neque negligenter optimorum auctorum lectio-
 nem adeundam hortaris, sed exactè, & accuratè singula
 quasi in trutina pendenda, ac ad torum, cothurnumq;
 reuocanda, uelut in speculo spectandam proposuisti.
 Qua in re non possum non magnopere probare senten-
 tiam tuam, quando ista incedenti calle necesse est, ut
 multa animaduersione digna occurrant, multa etiam
 ambigua, & ancipitia: quod sanè per incuriam, cuius tu
 me arbitrato tuo reum agis, facientibus hoc nõ accidit.

H h Neque

Neque enim aut illustria feligunt sibi ceu in promptuarium, depromenda cum se obtulerit occasio: neque obscurioribus inhaerent, ut eis lucem afferant: sed aequè illis omnia praeterfluunt. Quòd uerò memoriae nominis mei, & scriptis nonnullis tantum tribuas, quantum, si uel omnium ambitiosissimus sim, non agnoscam: in eo intelligo, quantum humanitati tuae debeam. Sed tantum abest, ut ista laudis commemoratio me commouerit, ut uolens etiam, libènsq; tibi omnibus subsellijs cedam, illud subinde testatus, daturum me perpetuò operam diligentem, ne in hoc amoris, & beneuolentiae studio herbam porrigam. Quamquam autem mihi ocij parum erat ad scribendum in hoc publico docendi munere, quod intra scholae Patavinae uiridarium meam ubique praesentiam requirit: in hoc tempore, cum omnes omnium prope generum stirpes quam clarissimè opes suas ostentant: in hac concurfatione lectissimorum iuuenum omnia cognoscere cupientium: tamen quantuncunq; mihi fuit vacui spacij, id non potui non tribuere ei, quod tu me postcebas ambitio sulè, & confidenter, ut nempe uno spiritu & tibi, & Galeno occurrens, utriusque pariter errores acriter proscribam, confodiámq;. Equidem plenum humanitatis illud, quòd tu singularis doctrinae, & perspicacis ingenij uir, illa, quae dubitationem ingerunt, ad me referas: quasi non tu ipse tibi in maxima quaque difficultate non adesse modò, uerùm etiam superesse possis. Morem tamen geram tibi, non opem equidem ingenio tuo, qua id minimè opus habet, afferens, sed uoluntati potius tuae obsequens. Quòd, ut certiori demonstrandi methodo, & pleniori utriusque foenore fiat: illud ante omnia pro confesso accipi uolo, quod Galenum quoque *ἐν γλώσσοις* approbare animaduerto, nimirum Hippocratem quatuor

res inter se differentes significasse, quando modò oleum Ægyptium absolute; modò cum adiunctione oleum Ægyptium album, & rursus cum unguentum Ægyptium simpliciter, iterumq; cum unguentum Ægyptium album copulate ἐν τῷ περὶ γυναικείων φούσας, καὶ ἐν τῷ περὶ γυναικείων, atque alibi commemorat: quam Erotianus non rectè, & contra mentem Galeni pro uno tantum, eodemq; medicamento omnia illa quatuor accepisse uidetur: quippe qui neque unguentum Ægyptium absolute prolatum ab oleo Ægyptio separauit, neque alterutrum à mendesio distinxit, quod mendesium Hippocrati esse unguentum Ægyptium album Galeno credimus. Deinde non esse in dubium uocandum puto, unguentum Ægyptium, cuius Theophrastus ἐν τῷ περὶ ἔσμιων absolute & citra alterius dictionis adiectionem meminit, quidquam discrepare ab eo, quod Hippocrates, & Galenus unguentum Ægyptium album appellauerunt. Huius enim fulcimentum est partim ille ipse Theophrasti libellus, partim autem etiam Galenus in libro & capite secundo pharmacorum partium. Nam Theophrastus non modò pro duobus agnoscit unguentum Ægyptium, & megalium, verum etiam priuatum Ægyptium id commendari ait, quod sit colore λευκόν. Galenus uerò pro eodem habet unguentum Ægyptium, megalium, atque mendesium. Nisi ergo unguentum Ægyptium Theophrasti capiamus pro eo, quod Hippocrati, & Galeno album nuncupatur, non uideo quí aut Theophrastum, aut certè Galenum eo in loco ab erroris labecula tueri ualeamus. Postremò nobis studiosè cauendum esse statuo, ne in ueterum medicamentis interpretandis ab expositione eorundem ueterum temere, & ex ingenij solum acumine recedamus, priusquam aut pugnantia scripsisse eos de eodem re exploratum

habeamus, aut certè ueteres per alios veteres rectius declarare possimus. Quibus in hunc modum constitutis, nunc, quæ in me congesisti spicula, in tua conabor conuertere uiscera, nusquam ab eo ordine, quem tu tibi obseruandum proposuisti, recedens. Cùm superioribus proximis annis, naçto Venetijs antiquissimo exemplo Athenæi, inuenirem omnia illa, quæ in uulgatis eius auctoris codicibus non sine magna eruditorum indignatione haud ita pridem desiderabantur: nihil antiquius habui, quàm ut lacunam illam explem, & publicum damnum sarcirem, redintegraremq;. Sed dum in eo eram: citò mox deinde allati sunt ad me Gulielmi Canteri nouarum lectionum libri, in quorum tertio vir ille perfanauerat vlcus illud tam fœdum, & rebelle, idq; liberalitate M. Antonij Mureti viri doctissimi, qui fragmentum Athenæi illud ex Vaticana bibliotheca descriptum illi viro communicauerat. Cùm verò ego iam olim annotatum inuenissem ab Hermolao Barbaro libro primo corollariorum in Dioscoridem, & pariter à Ruellio libro primo de natura stirpium, scribere Athenæum appellatione unguenti Ægyptij staten uenire: non semel à capite ad calcem totum eius auctoris opus, quo plerique omnes Basiliensium typographorum studio hodie utimur, percurri, non parum de fide Ruellij, Barbariq; subinde addubitans. Tandem verò cum mihi oblatum fuisset exemplar Venetum, cuius ope rima illa, quæ in impressis codicibus hiabat, decenter admodum obstruebatur, nec non & fragmentum Canteri diligentia publicatum; statim intelligere coepi, viros illos, quorum ego testimonio minus reuerenter asurrexeram, quanquam illi & grauissimi essent, & planè in tantum laudandi, in quantum uirtus intelligi potest, nullo alio Athenæi ex loco sententiam eam de unguento Ægyptio,

ptio, quæ facte uocatur, hausisse, quàm ex uerbis Didymi, quæ in quinto supra decimum *διππυροσφισαίν* libro leguntur. Verùm quoniam totus ille Athenæi locus non paruam habet obscuritatem, tum quòd transcribentium incuria mirè est deprauatus, tum quòd Achæi uerba ægrè intelligi possunt: idco, ut gratum tibi faciam, restituum eum partim ex duorum exemplarium, & tuarum pariter litterarum collatione, partim ex Hermolai, & Ruellij fide: & quid Achæus sibi uoluerit, indicabo. Constitutum autem sit Athenæum eo in loco uerba facere *περὶ μύρων*, non sanè de ijs uinguentis solùm, quæ propriè *μῦρα* Græcis dicuntur, uerùm, ut nomen hoc extenditur ad ea etiam, quæ *χρίσματα*, καὶ ἀλάμματα, immo uerò & *ἐλαια* ijsdem nominari consueuerunt. Id sanè apertissimè etiam ostendunt Apollonij, & Hicelij uerba ab Athenæo ibi relata, quorum ille amaris ex amygdalis metopium, reuera quidem *ἐλαιον* illud, inter *μῦρα* connumerat: hinc uerò *τῶν μύρων φύσιν, ἃ μὲν εἰσι χρίσματα, ἃ δὲ ἀλάμματα*. Ut non parum miratus sim, quid te impulerit, ut tam superciliosè scriberes, *μῦρον καὶ χρίμα* differre inter se cuius Græcarum litterarum perito constare satis. Cuius enim rei gratia hoc abs te allatum existimari debet? Profectò non alterius, quàm ut tuam mihi coniuuentiam in legendo Athenæo testatam faceres, uel occrè ipsimet Athenæo colophum impingeres, quem *χρίμα αἰγύπτιον* in Achæo pro *μῦρον αἰγύπτιον* interpretari uidebas. Sed hæc leuia. Inquit autem Athenæus: *τῷ ὃ αἰγύπτιον μῦρον μνημονεύων Ἀχαιοὺς, ἐν Ἀθλαῖς φύσιν; Εἰς ἀργεῖον τις χάρα κεντρὴν λίθη Δάσκι κόσμον ἢ χριμάτων αἰγυπτίων; Πάποτε, φύσιν ὃ Δάσκιος, τῷ καλυμένῳ φακτὴν λέγει δια τῷ σμόριαν*. Ut legamus Achæi uerba interrogatiuè, & sensus sit: *Ecquis tam fatuus est, ut censeat mundum*

Cyprij lapidis, aut Ægyptiorum unguentorum in manum rudis, & rustici hominis dandum? Sanè, ut Didymo placet, Achæus per *χέρμα αἰγύπτιον* denotat *σακτώ* ex myrrha. Nam cum stacte iuxta atque Cyprius lapis non nisi regum digna thesauris ob caritatem, & summam apud omnes existimationem iudicarentur: ideo Achæus iniquum putat ea cerdonum, lucrionum, ueteramentariorum, & de uili grege hominum manibus tractanda dare. Quo in loco particula *μήποτε* in verbis Didymi, non habet uim negandi, nec dubitanter decernendi, sed cum graui quadam, & philosophica modestia affirmandi: in qua significatione millies eadem dictione usum esse Simplicium legimus. Quare cum *χέρμα αἰγύπτιον*, auctore Didymo, sit stacte: Athenæus uero *χέρμα Ægyptium* pro eodem habeat cum myro Ægyptio; quid obstat, quin *μύρον Ægyptium* esse stactem tueri possimus? Cæterum in quanta existimatione, & pretio stacte apud antiquos fuerit, satis eiusdem Athenæi uerbis innotescit libro *δεπρωσοφιστῶν* quinto, ut interim misso faciam Theophrastum, Polybium, Sacra biblia, cæteros. Hic, inquit Athenæus, ad dicentem quendam; Beati estis vos ó reges, qui his unguentis utimini, & suauissimè oletis, nihil quidem respondit: sed ubi ille postea lauabatur, ingresus maximum *καράμιον πολυτελεστάτην μύρον τῆς σακτῆς* in caput ei profundi iussit, ita ut omnes surgentes in unguento conuoluti lauarentur, cadentésq; ob illius tenacitatem risum concitarent, sicut & ipse rex. De Cyprij autem lapidis præstantia testimonium perhibet Dioscorides, qui eum amiantum nominat, & in Cypro nasci asserit, ex quo prisca ætas telas, & uela tantum spectaculi gratia texebat, quæ ignibus iniecta ardebant quidem, sed flammis inuiscta splendidiora inde exhibant. Pausanias appellat linum carpasium,

passum, Strabo Carystium, Plinius asbestinum, uiuūq; qui & rarum inuentu esse memorat, & cū inuentum fuerit æquare pretium excellentium margaritarum. Solinus carbasum, Zoroaster bostrychitem, quidam corsoidem, nonnulli poliam, alij spartopoliam, denique rudis medicorum plebecula plumam salamandræ, & alumen scisile falsò indigitat. Sed enim & alteram expositionem ad locum illum Athenæi afferre possem, nihil mutatis uerbis, ut tu legisse uideris, nisi me alioqui cunctantem etiam proter sus retardaret Cyprius ille lapis, quem ut ingenuè fatear, neque pro alabastrite, aut argento, in quibus ueteres unguenta sua seruasse legimus, neque pro amianto secundum hanc quidem explicationem, aut cyano, chryfocollæue, qui lapides omnes in Cypro nascebantur, rectè illic accipi posse animaduerto. Quis nam, inquit Achaus, infundet manu in argenteum Cypri lapidis uasculum unguentorum delicias Ægyptiorum? Quod si uerò Cyprus haberet onychem, aut argenti fodinas, non uereret ἀργυρον χρυσόν τε λίθον uasis periphrafin dicere, quod uel ex argento Cyprij metalli confectum erat, uel ex candido ac splendente alabastrite, quem Cyprus genuisset. Nisi fortasse quis magis probat, ut pro λίθον legamus μέγαν: ac si iambographus optaret infundi sibi ab aliquo in argenteum poculum unguentorum nobilissima, ceu Cyprium, Ægyptium, & id genus alia: quandoquidem unguenta in potu addi consueuisse testantur Plinius & Athenæus, idq; non tam amaritudinis gratia, quàm ut potantes odore prodigo fruerentur ex utraque corporis parte. Ex quibus omnibuste intelligere iam arbitror, primis tuis telis duobus, in quibus tanquam grauioris armaturæ, & antesignanis omnem uictoriæ spem collocaueras, nihilo plus roboris relinqui, quàm semianimi, iamiamq; moribundo

ribundo animali adesſe uidemus . Nam & Didymi ſententiam eſſe ; ut ego ad Gadaldinum ſcripſeram, Ruelius quoque , & Barbarus ille nuſquam non à barbarie alieniſſimus , longè ante me in litteras rerule uni , & ſtaeten denotari à ueteribus per *Ægyptium unguentum* , inmo verò *Ægyptium unguentum* dici ſtaeten , tam perſpicuum , apertumq; feciſſe exiſtimo , ut poſt hac non niſi cum refractariolo , & nimis in ſua ſententia tenaci de eadem re decertandum mihi eſſe confidam . Verùm quia calidum , minasq; etiamnum ſpirare te proſpicio , quòd ingentem planè fiduciam repositam habere uidearis in locis illis Theophraſti minus concinnè congeſtis : ideo , ne diutius te ſollicitum , ſuſpenſumq; teneam , remitto te ad priora duo fundamenta ſupra iaſta , quæ tibi , quantum quidem conijcere ualeo , omnem de uictoria potiunda ſpem adimere , excuteréq; poterunt . Quid enim ? Nónne Hippocratem quat uor pigmentorum genera atigiſſe ex Galeno pronunciauimus , ſicubi commemorat oleum *Ægyptium* , oleum *Ægyptium album* , unguentum *Ægyptium* , & unguentum *Ægyptium album* ? At ſecundæ poſitionis noſtræ ſumma hæc erat , Theophraſtum ubique per unguentum *Ægyptium* ſignificare non quòd ab Hippocrate unguentum *Ægyptium* abſolutè , ſed quòd cum additione , album nuncupabatur . Cui ſententiæ noſtræ adſtipulatur Adrianus Turnebus clariffimum Galliæ ſuæ decus , & eruditorum , quotquot noſtra uidit ætas facile princeps & coryphæus , qui *Ægyptium unguentum* apud Theophraſtum mendefium eſſe confirmat , Galeni communitus clypeo , qui unguentum *Ægyptium album* apud Hippocratem interpretatur mendefium . Neque tu mihi hîc obijcias megaleum Theophraſti eſſe idem cum mendefio Dioſcoridis , atque ideo fieri non poſſe , ut *Ægyptium*
eiuſdem

eiusdem Theopraſti pro mendefio accipi queat, quod quidem ſagaciter à te animaduерſum, minus ἀνευλαῖς in arenam, publicumq; productum fuit. Primò enim dum ſolicitius, & magno proſus conatu falſam ſententiam impotenti ſatellitio ſtabilire conaris, temetiſſum, mirabile dictu, eliſiſſe, & proſus ſubuerſiſſe agnoſceris. Quorſum nanque pertinet illud ex Plinio non dicam oſcitanter, ſed cautè & uafre allatum? Illène nullam de megaleo mentionem fecit? Ægyptiùmne vnguentum à mendefio uſquam diſcluſit? Mira hercle res, te, vt malo ouo patrocinareris, cò progreſſum eſſe, vt Plinio tribueres, quæ nuſquam toto ſuo opere exſtant: quæ verò à lippis, cœcisq; conſpici poſſunt, nuſquam apud eum auctorem legi negares. Locum mihi indica quæſo, ubi ille vnguentum Ægyptium priuatim nuncupatum à mendefio ſeparauit: egòq; protinus, haſta abiecta, cedam arena, atque tibi aſurget Apollo, & ter trium uirginum mater, referetq; Pallas ipſa gratias. Quod ſi præſtare non potes, vt certè non potes, diſce nunc ſcriptorem illum libro XIII naturalis hiftoriæ, capite I megaleum à mendefio, metopioq; his uerbis diſpenſentem: Vnguentorum, inquit, expeditiſſimum fuit, primùmq;, vt veriſimile eſt, è bryo, & balanino oleo. Increuit deinde mendefium, balanino reſina mixta, magiſq; etiamnum metopio. Poſtea multò ſucceſſit propter gloriam appellatum megaleum ex oleo balanino, balfamo, calamo, iunco, xylobalſamo, caſia, reſina. Huius proprietas, vt uentiletur in coquendo donec deſinat olere. Rurſus refrigeratum, odorem ſuum rapit. Hæc ille. Deinde verò ſi megaleum Theopraſti, & mendefium Dioſcoridis vnum eſſet vnguentum, ut tu opi-

naris : dic mihi de cuius scriptoris megaleo loquutus fuerit Dioscorides , quando megaleum exoleuisse , & prorsus oblitteratum ait ? Profectò non de megaleo , quod Galenus cum mendesio idem facit : siquidem huius compositionem , quòd adhuc in frequenti mortalium usu esset , Dioscorides diligenter prodeudam censuit : ergo de megaleo , quod multò ante sua tempora parari desierat , quod ipsum differre ab eo , cuius Theophrastus meminit , vix adduci possum ut credam : quando Theophrastus *πλίσιον παραμυθένον* circa megalei confusionem adhiberi narrat , quo respiciens Pinius , dicebat megalei proprietatem esse , vt ventiletur in coquendo donec desinat olere . At cum megaleum Plinij , & Dioscoridis vnum tantum sit , vnguentum : efficitur profectò & megaleum Theophrasti haud aliter differre à megaleo eorundem auctorum , quàm duo eiusdem alitis oua inter se disfidere oratione fateimur . Nec refert Theophrastum eadem prorsum in megaleum indere , quæ Dioscorides adhiberi in mendesium narrat : siquidem megaleum ex iisdem rebus integratur , ex quibus & mendesium , verum pluribus , præstantioribusq; , quod Theophrastus more suo silentio præterit , paucorum commemoratione contentus : Plinius uerò plures etiam attingit : sed omnes latissimè explicat Dioscorides . Postremò si megaleum Theophrasti omnino idem est cum mendesio Dioscoridis : quomodo tuebimur Galenum , qui vnguentum *Ægyptium album* modò pro susino lili-nouè exponit , modò uerò megaleum , mendesiumq; , immo uerò & ipsum *Ægyptium* pro vno eodèmq; nullo discrimine accipit . Nam quæ Dioscorides pro tribus agnoscit , dico susinum , megaleum , & mendesium , quomodo sine reprehensione in vnum redigi

redigi possint, animo prospicere nequeo. Sed video te iandudum expectando, desiderandoq; pendere animo, cruciari, & angere, ne reliqua duo, quibus pharetra tua etiamnum turget, iacula par aliquod infortunium apprehendat, spe omni, & cogitatione tua in ea sola coniectis. Ne longum faciam, ego prouocatione utor ad ultimum ex tribus theorematibus meis: quandoquidem litem meam non facio de ijs, quæ possint esse, sed solum de ijs, quæ sunt: quorum causas cum tu præ ingenij tui vbertate subuerteris, prostraueris, destruxeris: neque ea, quæ tibi videntur, graui alicuius auctoris testimonio communiueris, minusq; multò validis coniecturis roboraueris: ideo te bono animo esse iubeo: quippe qui turpe ducam coram manipulari milite classicum plenis buccis canere. Legi quidem ego in Græcorum commentarijs *μετωπιαίων* pro vinculo frontem ambiente, sed pharmaca, quæ dicerentur *μετώπια* à fronte, quemadmodum *κεφαλικά* à capite, legisse non memini. Vnam rem adhuc addam, & te fauere, ac plaudere inuabit, metopium vnguentum uocari ab Hippocrate *μέτωπον* siue *μέτωπον*: siquidem verò in libris de morbis muliebribus, & de natura muliebri pro quatuor rebus annumerantur, vnguentum Ægyptium absolutè, vnguentum Ægyptium album, netopum, & galbanum: efficitur falli Galenum, qui Ægyptium absolutè dictum interpretatur metopium, utut pertinacius, sententiam eius defendas. Habes uir ornatissime, quod petijsti, longæ epistolæ argumentum: si tibi uel in cæteris, quæ ad illum Galeni libellum exaraueram, parie mecum facere libeat. Quod ut commodum praestare possis: mitto tibi exemplum litterarum, quas tunc

festinanter ad Gadaldinum scripsi. Si quid autem est præterea, quod opera mea tibi possit accommodare, me uotis tuis perpetuò expositum fore tibi persuadeas. Vale & me ama tui amantissimum. Parauio VIII Idus Maias. Anno à Christo nato M D LXVII.

HIERONYMI MERCVRIALIS

de unguentis, & quid Hippocrati significet
unguentum *Ægyptium*: ex libro II
uariarum lectionum capite XIX:
qui libri prodierunt Venetijs
Anno à Christo nato
M D LXXI.

VETERES tam potibus, quàm cibus un-
guenta admiscuisse, Plinius, Plutar-
chus, & Athenæus memoriæ manda-
runt. Ratio autem erat, quòd ut mu-
sicis sonis, cantibusq; aures: spectacu-
lis visum: edulijq; palatum: sic & ua-
rijs unguentorum, atque florum odoribus nares in con-
uiujs delectare studebant: quem tamen usum non pri-
mis illis sæculis (quando nondum increuerat luxus)
inuectum credimus, sed multò post Hippocratis tem-
pora, apud quem de unguentis uarijs sæpius quidem
facta mentio inuenitur, at medicinæ potius, quàm ul-
lius libidinis loco: *Ægyptij* quippe omnium primi
ob myrrhæ copiam inter alia medicamentorum gene-
ra unguentorum mixtiones excogitarunt: & tam diu
ceteræ nationes ab illis per uniuersum orbem transpor-
tare curarunt, quàm diu in diuersis regionibus illa pa-
rare homines & mulieres edocti sunt. Quocirca mirari
debet nemo, si penes celebriores ueterum auctores
maior unguentorum, atque oleorum pars *Ægyptiorum*
cognomina sibi uendicauit. Hippocrates enim (ut
Galenus in eius uocum expositione scribit) quatuor
eorum genera memorat: unum oleum *Ægyptium*: al-
terum

terum oleum Ægyptium album: tertium unguentum Ægyptium album: quartum unguentum Ægyptium. Hoc postremum: quod esset explicans Galenus, ait: *Αἰγύπτιον μύρον: τὸ διὰ τῆς αἰγυπτίας μύρον ἀκρόνους τῶ ἀνδρῶν, ὅπως καὶ μετώπιον ἀνδρομαστοῦ.* Veruntamen fuerunt qui Hermolaum, & Ruellium sequuti, hac in re Galenum damnare ausi sunt: propterea quòd Didymus apud Athenæum unguentum Ægyptium staeten faciat, metopiúmque; & à Dioscoride, & à Paulo valde ab Ægyptio diuersum ponatur. Caterùm facile ij redarguentur, si quæ à Theophrasto, ac Athenæo memoriæ prodita leguntur in medium afferamus. Ille enim, in libello *περὶ ὁσμῶν*, hunc in modum ait: *τὸ δ' αἰγύπτιον μύρον, ἐκ πλασάνων, ἕκτε τῆ κινναμόμῳ, καὶ ἐκ σμύρνης, καὶ ἐξ ἄλλων. ἔτι δὲ ἐκ πλασάνων τέττε, τὸ μεγαλύτερον.* Id est: Ægyptium autem unguentum, ex pluribus, ex cinamomo scilicet, myrrha, atque alijs. Adhuc ex pluribus quàm istud cõponitur megaleum. Et paullò post: *φακτὴ δὲ καλεῖται, διὰ τὸ μικρὸν εἶναι. ὃ δὲ μόνον τινὲς φασιν ἀπλῆν εἶναι, καὶ ἀσύμμετον τῶν μύρων.* Iterum: *πολυχρονιώτατον δ' ἐστὶ τὸτ' αἰγύπτιον, καὶ τὸ ἴρινον, καὶ τὸ ἀμαράκινον, καὶ τὸ νάρδινον. πάντων δὲ μάλιστα ἡ φακτὴ.* Adhuc: *ταῖς δὲ γυναιξίν ἡ φακτὴ, καὶ τὸ μεγαλύτερον, καὶ τὸ αἰγύπτιον.* Amplius: *τῶν δὲ μύρων τὸ αἰγύπτιον, καὶ ἡ φακτὴ.* Id est: gutta uocatur à guttatim decidendo, quod vnguentum solum simplex esse, & alijs minimè commixtum quidam aiunt. Et: diutius autem manet Ægyptium, & irinum, & amaracium, & nardinum: omnium autem maximè gutta. Rursus: mulieribus gutta, & megaleum, & Ægyptium.

A Item: unguentorum uerò Ægyptium, & gutta. **A.** Ex quibus omnibus luce clarius apparet aliud Ægyptium unguentum ex pluribus pharmacis commixtum, aliud staeten exstitisse: nempe quam unguenti genus simplicissimum fuisse omnium Theophrastus: ex sola myrrha

rha constituisse Athenæus capite XV libri XV: ip-
 sius myrrhæ pinguitudinem fuisse Dioscorides scribit.
 Sed hinc obijciant fortasse unguentum Ægyptium
 Theophrasti id non esse, quod ab Hippocrate Ægy-
 ptium album nuncupatur: & propterea ex uerbis à no-
 bis propositis nihil aliud colligi, quàm Ægyptium un-
 guentum album, & statim, non autem Ægyptium sim-
 pliciter differre. B. Quam obiectionem minimè ar-
 duum est refellere: siquidem Galenus id *αίαιον, καὶ κρι-
 νόμυρον* uocatum scribit: Theophrastus uerò manifestè
 fulinum unguentum ab Ægyptio separauit, ubi ait: Un-
 guentorum alia à floribus nomen mutuarunt, ut rosa-
 ceum, liliaceum, & susinum: καὶ γὰρ τῆτο (inquit) ἐκ τῶν
 κρινωῶν: alia à folijs, ut myrrhinum & cenanthinum: alia
 à radicibus, ut nardinum: alia à ligno, ut phœnix: alia
 à fructu, ut melinum, myrtheum, & laurinum: Ægy-
 ptium verò ex pluribus, ex cinamomo, ex myrrha, at-
 que alijs. C. Neque illud uerum puto, quod Theo-
 phrasto adscribunt, nimirum in Ægyptio unguento al-
 bedinem commendatam: quoniam is, dum myropla-
 stas alia unguenta, utpote uiliora, certis coloribus in-
 ficere; alia, ut pretiosiora, nullis refert: propterea
 Ægyptium tãquam pretiosum album, hoc est nullo co-
 lore extraneo saturatum, sed *ἀχρωμάτιστον* eos uoluisse
 innuit: quanquam scio Pollucem nigri quoque Ægy-
 ptij, & alterius, quod sagdas ab ipso, & ab Hesychio
 etiam *φείδαρ*, uel, ut in Galeno, & Athenæo plagdas
 uocatur, mentionem fecisse: forsan quòd alterum co-
 lore nigro infectum componeretur, cuius ab alio nul-
 lam mentionem factam adhuc obseruarim. D. His
 omnibus addo, quod si Theophrastus diuersum agno-
 scit megaleum ab Ægyptio: Galenus uerò ambo hæc,
 & mendesium, unum atque idem facit, quomodo Ægy-
 ptium album Hippocratis, sub nomine mendesij, &

mega-

megalei significatum, pro Ægyptio Theophrasti, quod à megaleo distinguitur, accipi queat, intelligere non possum: nisi forsitan contendant megaleum Theophrasti aliud fuisse à megaleo Galeni, quam rem si ipsis concederem, illud tantum consequentur, verum megaleum, Galeni ætate fuisse desideratum, noménq; in aliud transiisse. Dioscorides enim scribens tempore suo megalei mixturam fieri desissse, id ait, quod Galeni tempestate exstitisse uerisimile est: quando megaleum quidem illud uetustum uon amplius conficiebatur, sed eius nomen duntaxat in Ægyptio albo conseruabatur, ut non sine ratione is dixerit Ægyptium album ab aliquibus megaleum, & mendesium esse uocatum. Atque in hac sententia ideo magis confirmor, quoniam Plinius mendesio colorem nigrum tribuere uidetur: unde patere potest Ægyptium album non fuisse uerum mendesium, aut megaleum: sed ipso deficiente, solùm nomen obtinuisse: & iccirco ex Theophrasto stacten, ac unguentum Ægyptium simpliciter ita dictum, non parum inter se distare. Nunc Athenæum uideamus, cuius uerba in XV dipnosophistarum hæc sunt, ex uetustissimo codice Alexandri Farnesij Cardinalis maximi excerpta: *τὸ δ' αἰγυπτίον μέγιστον μνημονεύει Ἀχαιὸς ἐν ἄλλαις φασίν. ὡς αἰγυπτίον τις χειρὶ κρητὴν λίθου δώσει κόσμον χειμάτων τ' αἰγυπτίων; μέγιστον δ' ἐν (φασίν δ' Ἄδδωμος) καλεμένῳ σακτῶ λέγα διὰ τὴν σμύρναν; ἢ ὡς αἰγυπτίον καταγομένῳ κομίζεσθαι πρὸς τοὺς Ἕλληνας:*

Id est: Ægyptij unguenti mentionem facit Achæus in Certaminibus: In argenteum quis manu Ciprij lapidis unguentorum Ægyptiorum dabit ornamentum? Nunquid (ait Didymus) guttam uocatam dicit ob myrrham, E. quam scimus in Ægypto natam ad Græcos portari? F. Ex quibus nemini obscurum est Didymum minimè asserere de Ægyptio unguento

E
F

guento simpliciter sic appellato, quod ab Achæo pro-
 staçte comprehensum sit. At potius interrogantis in-
 star de illo ambigere videtur. Quam dubitationem
 omnino leuem putare debemus: quoniam Achæus,
 cuius verba interpretari fludet, de Ægyptijs vnguen-
 tis non autem de uno solo mentionem facit. G. Me-
 topij verò nomen cùm oleo amygdalino, & alijs mul-
 tis tributum reperiatur, nihil inconuenit quinctiam
 vnguento Ægyptio, vt scribit Galenus, fuerit tradi-
 tum. H. Propterea locum illum Hippocratis in libro
 de locis in homine, *δίεστα μετάπω*, tam in Græcis
 omnibus codicibus, quàm in Latinis corruptum, &
μετωνία restituendum arbitror: vel enim pro oleo
 amygdalino, vel pro vnguento Ægyptio capiamus,
 melius sanè ad explicandam Hippocratis mentem cõ-
 sultum erit.

G

H

MELCHIORIS GVILANDI-
ni glossemata in præcedens Hiero-
nymi Mercurialis caput .

GVILANDINVS MERCV-
RIALI *κρίναν τὰ ἄλλα.*

Ræclarè legibus comparatum est Hiero-
nyme Mercurialis clarissime, ut reus
causam nemo defendat non citatus .
Iam hoc quoque natura propè iniquis-
simè comparatum est, quòd τῆς ἀγῶνῆς
ἀγρὲ σενέσκατ ἡ νόμος . Itaque dabis ue-
niam homini irato, & prouocato abs te ad scribendum,
simúlq; ut causam defendat compulso, ac publicè ci-
tato . Et, si æquum est respondere in amore ijs, à qui-
bus prouocere, quid mi & à quibus absens magni cri-
minis iniustè damnatus sis ? Equidem uir præstantis-
simè *μνηστέριον ἰστορίας* illa, quam Varijs tuis inscruisti in
flatus, coëgit me etiam inuitum, vt id quod iandiu
obliuioni tradideram, in memoriam reuocem, & scri-
bam tibi denuo, an sententiam tuam putem potio-
rem. Multa autem videri uolumus uelle, quæ re uera no-
lumus : & sæpe aliud uolumus, aliud optamus & ue-
rum ne diuis quidem dicimus, sed diuis, aut irascun-
tur, aut miserentur . Ego me, omisâ misericordia,
vindicabo, & tibi nonnulla glossemata impingam ;
quæ tu, si inuitus leges, dicito : Ego mihi hoc ma-
lum iumento meo arcesstui : ego hanc anagyrum mo-
ui . Sed ne *πάρεργον ἔργον ποιῆσθαι* videar, hîc præ-
fari desino .

Ad

Ad clementum marginale A.

Quod si Theophrastus pro duobus agnoscit staten, & unguentum Ægyptium, id equidem neque ini inficias, neque mea sententiæ officit, quòd haud cõtendo omne unguentum Ægyptium esse staten, sed hoc solùm profiteor, staten uocari etiam unguentum Ægyptium. Verum neque latere me id potuit, quando multò ante quàm tu litem istam aduersus me institueres, libellum illum *περι ὀσμῶν*, doctissimis Turnebi annotationibus illustratum, magna diligentia perlegeram.

Ad clementum marginale B.

Si *λευκόστον* Græcis sonaret, quod Latinis lilium, & liliaceum, ut tu sentire videris, qui *λευκόστον* in verbis Theophrasti liliaceum transtulisti, nequidquam ratio hæc tua me malè acciperet: quin pro mea magis parte loqueretur, quando dicere possem susinum Theophrasti, vt differens per te à liliaceo, aliud esse à susino Galeni, qui auctor susinum, & liliaceum non discernit, quemadmodum neque Dioscorides. Sed quia *λευκόστον* significat non lilium, nec liliaceum, sed violam, & violaceum, & suspicari quis posset te totius negotij summam tua illa ratiocinatione confecisse, absoluisseq;. Quam ego sanè tanti æstimo, vt credam aliud nihil ea concludi, quàm unguentum Ægyptium album fuisse quidem communiter, & impropriè uocatum liliaceum, susinumq; sed quòd susinum propriè dictum, idem sit cum Ægyptio albo, ego minimè puto approbari. Si verò tu omnino id ais: iam erit vnum

tantum idemque unguentum, Ægyptium absolute ac simpliciter dictum, Ægyptium album, megalium, mendesium, metopium susinum, liliaceum, & anthinum. Nam Galenus libro II pharmacorum partium eiusdem numeri capite scribit Ægyptium absolute, vocari etiam megalium, atque mendesium: & in linguis dicti quoque metopium confirmat. Quo in libro Ægyptium album nominari etiam liliaceum, susinum, & mendesium inquit: quemadmodum anthinum appellari susinum, & liliaceum ait. Quandoquidem verò in libro linguarum tribus pro unguentis annumerantur, Ægyptium absolute, Ægyptium album, & anthinum, efficitur susinum fuisse non unum, sed duplex unguentum: quorum alterum proprie, ut dixi, susinum nuncupabatur, alterum communiter, & improprie. At temerarium mehercule foret asserere Theophrastum de susino loco maxime proprio agentem, intellexisse de improprie dicto. Igitur par est, ut susinum eius philosophi non differre ab anthino Galeni statuamus: vocatum verò communiter susinum, esse quod Galenus Ægyptium album, Theophrastus autem Ægyptium absolute cognominat. Quam sententiam confirmat Hippocrates, siquidem in libro de natura muliebri Ægyptium album, & susinum pro duobus unguentis proponit. Atque sic fundamentum assertionis meae secundum, pristinum robur etiamnum conferuat, obtinetque. Sed enim quia quae mihi in litteris sunt comperita, nequeo in sanctuaria intrudere, non dissimulabo ipsummet Theophrastum discreuisse susinum, & liliaceum, ut appareat optimi uatis officio te functum esse, & certum profus diuinasse, cum liliaceum de eius sententia diuersum à susino faciebas. Quod ut clatè pateat, adscribam primò verba Theophrasti ex libro *περί οσπύων*, nulla planè qualitate immutata quàm existant

stant in impresfis codicibus, quos Oporinus, Voscosanus, & Aldi filij excuserunt. Deinde verò ostendam quomodo ea corrigenda sint ex Athenæo, qui locum illum integrè transcripsit in librum & caput quintumdecimum dipnosophilistarum. Quibus peractis, patebit non Theophrastum modò susinum à liliaceo separasse, sed Latinorum Athenæi exemplarium non parvam lacunam explese me diligens lector intelliget.

Σωθίζονται, φασὶ Θεόφραστος, τὰ μύρα, ἀπ' ἀνθέων μὲν, ἴσον τὸ ρόδινον, καὶ τὸ λευκόλον, καὶ τὸ σάσινον. καὶ γὰρ τίτο ἐκ τῶν κρίνων. ἔτι δὲ τὸ σισύμβρινον, καὶ τὸ ἐρπύλλινον, καὶ ἡ κόπρος. καὶ πρὸς τίτοις τὸ κρόκινον: βέλτιστον δ' ἐν Αἰγίνῃ καὶ Κιλικίᾳ. Quæ uerba Athenæus, citatis nominatim cùm Theophrasto, tum libro *περὶ ὀσμῶν*, sic refert. Θεόφρατος ἐν τῇ περὶ ὀσμῶν σωθίζεσθαι φασὶ μύρα, ἀπ' ἀνθέων μὲν ρόδινον, καὶ λευκόλον, καὶ σάσινον· καὶ γὰρ τίτο, ἐκ τῶν κρίνων, ἔτι δὲ τὸ σισύμβρινον, καὶ ἐρπύλλινον. ἐν δὲ κόπρῃ καὶ τὸ κρίνον· ἔτι δὲ τὸ κρόκινον· βέλτιστον δ' ἐν Αἰγίνῃ καὶ Κιλικίᾳ. Hoc est. Theophrastus in libro de odoribus ait componi unguenta, è floribus quidem, ut rosaceum, violaceum, susinum: hoc enim è lilijs fit. Adhæc sisymbrium, & serpillinum. In Cypro uerò & liliaceum. Præterea & crocinum, quod præstantissimum in Ægina, & Cilicia conficitur. Ex quibus perspicuum fit Theophrastum pro duobus habere susinum, & liliaceum, quamuis utrunque lilia recipit. Sic Dioscorides separatim meminit Hedychroi, & Amaracini, quæ unguenta neque uiribus, neque misturis differunt, sed solummodo suauitate odoris, colorisq;. Quin Megalium, quod idem Dioscorides pro tertio annumerat, à prædictis non nisi vna resina dissidet. Cæterùm nemo his præstare assensum uereatur propterea quòd Theophrastus non dixerit *κρίνον*, ut loqui consueuerunt Dioscorides,

& Ga-

& Galenus, cùm unguentum liliaceum nominare uolunt, sed potius *λερινον*: siquidem sæpenumero philosophus hic unguenta nomine eius materiæ, quæ principatum in his habet, afficit, ut cyprinum unguentum aliquoties cyprum appellat, & unguentum è violis albis uocat leucoium, tamen si Athenæus leucoium legerit. Accedit Galeni in linguis testimonium, oleum liliaceum uocari *λερινον*, cum littera *ν*, itémq; *λεριον*, sine littera *ν*, perhibentis. Quæ uocabula renocant mihi in memoriam duos Theophrasti locos à Gazasilentio tramissos, quòd deprauatos esse intelligeret quidem uir vndequaque doctissimus, sed quomodo corrigere oporteret animo prospicere non possct. Vnus est libro IX historiæ plantarum, capite XVI, ubi inquit: *ἐφήμερον τὸ φύλλον ὅμιον ἔχον τῷ ἄλλοβόρῳ, ἢ τῷ αἰρίῳ*. Legendum enim *λεριῶν* ostendunt Dioscorides, & Galenus, qui ambo ephemerum folia lilij habere memorant, si modò eadem sit planta ephemerum Dioscoridis, & Theophrasti, quòd Galenus, & Paulus minus probare uidentur. Alter est libro III eandem de historia plantarum, capite ultimo, quo loco uerba faciens de smilace, quam Gaza ex Plinio hedera Ciliciam uocat, in hæc uerba scribit: *λευκὸν καὶ ἐνώδες καὶ ἴρινον*. Sed legendum *λερινον* non obscure demonstrat Plinius libro X V I, capite XXXV, cùm ait smilacis florem esse candidum, & olere lilium. Cæterùm Lirium idem esse quòd lilium, præter Galenum Dioscorides quoque & Erotianus testantur. Theophrastus, Niger, Dioscorides lirium etiam narcisum uocari tradunt. Pollux uerò omne genus florum liria ab Homero nominari dicitur. Hæc in transcurso monuisse quid officiet? Ad iuciam ad superiora promantissa quòd Dioscorides, & Plinius profitentur, qui palàm discriminant *lulinum*,
& men-

& mendesium : at cùm Galenus doceat *Ægyptium* album uocari tum *sufinum*, tum *mendesium*, nisi constiterimus duo *sufina*, & totidem *mendesia*, uidere non possum, quî aut hic, aut illi extra culpam reponi queant. Illud insuper silentio transmitti à me sine iniuria lectoris non potest, locum Theophrasti de unguentis, quem tu perperam expressisti, ita in latinum conuerti debere: Unguentorum alia è floribus componuntur, vt rosaceum, uiolaceum, *sufinum*: hoc enim ex lilijs fit: alia è folijs, ut *myrteum*, & *cenanthinum*: alia è radicibus, vt *nardinum*: alia è ligno, ut *palmeum*: alia è fructibus, vt *melinum*, *myrteum alterum*, & *kaurinum*: & ex multis *Ægyptium*, *cinamomo*, *myrrha*, *alijs*.

Ad elementum marginale C.

AN non Galenus differentiam facit inter *Ægyptium* absolutè dictum, & *Ægyptium album*? Cùm ergo Theophrastus inquit, *διότι τὸ μὲν αἰγύπτιον καὶ τὸ κύπρον λευκὰ ἔσσι βέλονται*, de alio quàm de *Ægyptio albo* intellexisse potuit? Profectò *Ægyptium album* uidetur dictum esse non nisi ad differentiam *Ægyptij simpliciter uocati*, cui alium inhæsisse colorem quàm album non dubito, quicumque ille fuerit, niger an cinereus, viridis an cæruleus, luteus an purpureus non multum laboro.

Ad elementum marginale D.

SI unum est tantum atque idem unguentum (ut Sequidem affirmare uideris) *Ægyptium* absolutè, *Ægyptium album*, *megalium*, atque *mendesium*, quomodo

modo non coincidit *Ægyptium album* Hippocratis cum *Ægyptio* Theophrasti, si Galenus tam *Ægyptium album*, quam *Ægyptium* absolutè uocari mendesium ait? Vidcris non meminisse primi in asseritione mea fundamenti, quod cum Galeno quatuor esse statuit *Ægyptium unguentum*, *Ægyptium unguentum album*, *Ægyptium oleum*, & *Ægyptium oleum album*. Cæterùm megaleum Theophrasti aliud esse à megaleo Galeni, satis inde perspicitur, quia *Ægyptium*, cuius Theophrastus meminit, à Galeno appellatur megaleum. At cum Theophrastus separet megaleum ab *Ægyptio*, efficitur necessariò megaleum hoc suum differre à megaleo Galeni. Megaleum quidem Theophrasti idem erat cum Amaracino, nisi resina exsuperaret, ut ait Dioscorides. Megaleum uerò Galeni à Dioscoride cognominatur mendesium, si modò Galenus rectè pro uno unguento accipit megaleum, atque mendesium. Quando deinde concludis nomen megalei atate Galeni transiisse in *Ægyptium album*, uideris mihi tuo hoc apotelesmate palman extorquere Iouis diphtheræ inspectoribus, qui multa quidem de archaicis cronicisq; solent disserere, sed pauca testibus fide dignis confirmare. Omitto quòd non rectè Galeno imputas, scripsisse cum *Ægyptium album* appellari megaleum, quando is *Ægyptium* absolutè eo nomine, & præterea mendesium, metopiúmque uocari ait. *Ægyptium* uero album dici non megaleum, sed mendesium solùm, & insuper liliacum, ac susinum asserit. Ex quibus non obscurè colligitur, quòd quemadmodum duo erant susina, sic duo fuisse mendesia, quorum alterum opinione Galeni non differebat ab *Ægyptio* absolutè nuncupato, alterum uerò idem erat cum *Ægyptio albo*. Quod postremò ex Plinio accersis mendesio colorem nigrum tribuente, non magis

tuam uideretur quàm meam stabilire sententiam, quippe qui duo fuisse mendacia, & totidem megalea censeam, discrimine albi, nigriq; non aliter quàm Ægyptiorum unum nominabatur album, alterum simpliciter Ægyptiũ, quod pro nigro interpretari nihil prohibet.

Ad elementum marginale E.

NEquè myrrha in Ægypto nascitur, neque hoc Diodymus perhibet.

Ad elementum marginale F.

ANimaduerto particulam *μήποτε* tibi etiamnum nauſeam facere. Quare adſcribam huc exempla aliquot non ex Simplicio tantum, apud quem nuſquam non in ſignificatione affirmandi occurrit, ſed ex alijs quoque auctoribus. Cùm Simplicius libro III phyſicorum, commentario LI quærendum propoſuiſſet, quomodo cœlum in loco per accidens eſſe dicatur, & obiter Themiftium caſtigaeſſet, qui cœli ſupremi extimam ſuperficiem extra locum, intimam uerò in loco conſiſtere dixerat, ſoluens inquit: *μήποτε δὲ ὅπερ καὶ πρότερον ἔειπον, ὅτε κατὰ συμβεβηκὸς ἔστιν ἐν τόπῳ, ἔστω τὸ πᾶν, ὅτε ὁ ἀπλανὴς ἕρανός.* Et paullo poſt: *μήποτε δὲ ὅτε τῆς ἀπλανῆς, ὅτε ἄλλης σφαιρῆς τὰ μέρη ἐν τόπῳ ἔστι.* Rurſus: *μήποτε δὲ ὡς καὶ αὐτὸς Ἀλέξανδρος ἐπέειπεν ἐφαρμόσαι αὐτὴν καὶ τῇ ἀπλανῇ τὰ λεγόμενα.* Et mox: *μήποτε δὲ ἐπὶ τῷ παντὶ κόσμῳ δάξας ὅτι, ἵνα ἔστιν ἐν τόπῳ, καὶ βυλόμενος μὴ δὲ τὸν ἕρανὸν ἕως ἐν τόπῳ διὰ τὰς αὐτὰς αἰτίας, ἢ γὰρ ἔστι τί τῷ ὅλῳ ἕρανῷ ὄξω.* In quibus locis omnibus quem ſenſum faciat dictio *μήποτε*, tu, qui Græca à pueritia didiciſti, non ignoras. Neque aliter uocula ea utitur Ammonius, apud quem in commen-

tarijs libri de interpretatione , capite de Verbo , sic legitur : *καὶ μήποτε δὲ λέγειν ὅτι αἱ ἐνέργειαι, καὶ τὰ πάθη, φύσεως τινὸς ἔχουσι, καὶ ἰδιότητος*: Id est, ut transtulit Iohannes Baptista Rafarius , uir publica Græcarum, & Latinarum litterarum professione, atque optimorum auctorum in Latinum conuersione clarissimus : Dicendum sanè est, actionibus, & affectionibus naturas quasdam ac proprietates esse . Et eorundem de interpretatione commentariorum parte tertia, contextu penultimo : *καὶ μήποτε καὶ τῆς φύσεως ἢ διαφαντικῶς ἀκίαν, ἀλλὰ τὸ ἢ λέγειν ἀντὶ τῆ καὶ παραληφταί, ὡς καὶ παρ' Οὐμέρω τὸ, ἢ νέος, ἢ παλαιός, ἀντὶ τῆ καὶ νέος, καὶ παλαιός*. Equidem, inquit, uerba non intelligenda sunt, quasi disiunctè sint ab Aristotele pronuntiata : sed quòd dixit, Aut, pro Et, accipiendum : ut etiam apud Homerum, Iuuenisue, senéxue, pro Iuuenisq;, senéxq;. Verùm Galenus quoque in linguis uolens docere quid sit Hippocrati parthemium, apertè innuit protulisse Dioscoridem illud *μήποτε* in sensu affirmandi, pudendo alioquin interpretis errore affirmatiuam orationem in negatiuam permutantis. *καλοῦται δὲ φασί, παρθένιον καὶ ἠάνθημις, καὶ ἢ ἑλίξιν, καὶ ἢ λινοζώφισ, καὶ τὸ ἀμάρακον, ἀλλὰ καὶ Διοσκουρίδης, μήποτε, φασί, ἀντιθέον ἔστι τῆς ἑλίξιν, ἢ τῆς λινοζώφισ τὸ ἕδος τὸ σμυρναφόλλον*: Appellatur, inquit, parthenium, & anthemis, & helxine, & mercurialis, & amaracum. Quin etiam Dioscorides ait intelligere oportere speciem aut helxines, aut mercurialis puillifoliam. Præterea Theophrastus in commentarijs in Marcum capite XV ita inquit : *ἔδιδεν αὐτῷ πῖν ὄνον ἐσμυρνασμένον, ἢ δὲ σμύρνα, παρσιότατόν ἐστι. ἄλλος δὲ Εὐαγγελιστῆς, ὄξος μετὰ χολῆς, καὶ ἄταρος ἄλλο τι λέγει προσεσχεθῆναι τῷ κερῶ. καὶ ἰδὲν ἐρασίην ἐν τότοις· ἀτάξιας γὰρ ὄξος, ἀλλὰ ἄλλοι προσέπερον. καὶ ἢ μὲν, ὄξος καὶ χολῆν, ἢ δὲ, ὄνον ἐσμυρνασμένον. μήποτε δὲ ὁ καὶ αὐτὸς ὄξινος ἢ, καὶ ἢ σμύρνα*

να πικρά, καὶ λοιπὸν σωβρῶχυσιν ὃ, τα λέγων ἀσμενισμένον
 ὄνον, καὶ ὃ λέγων ἄξος κατά, χολῆς. ὃ, τα γὰρ αἶνος, ἄξος.
 καὶ ἡ σμύρνα, χολή. ὃ μὲν, διὰ τὸ ἄξιτος ἄναι. ἡ δὲ, διὰ τὸ
 πικρά. Quod est: Dederunt illi bibere uinum myr-
 rhatum. Myrrha autem amarissima est. Alius autem
 Euangelista dicit acetum cum felle, & alius aliud quid
 oblatum esse domino: & nihil in his contrarium. Vi-
 gente enim confusione, alij alia offerebant: & alius
 quidem acetum & fel, alius autem uinum myrrhatum.
 Equidem & uinum uappa erat, & amara myrrha: &
 hinc conueniunt quod dicit ille myrrhatum uinum,
 alius dicat acetum cum felle. Nam & uinum dici po-
 test acetum, quia uappa erat: & myrrha fel, quia amara.
 Sed exemplorum plus satis. Itaque constare tibi iam
 potest particulam μέποτε in uerbis Didymi non facere
 negandi, aut dubitandi sensum, quod tu existimas,
 sed, quod ego dixeram, cum grauitate philosophica
 affirmandi.

Ad elementum marginale G.

TV curtum sermone rotato sic torques enthyme-
 ma: Metopij nomen denotat primò plantam gal-
 baniferam: deinde eiusdem plantæ succum: postea
 unguentum propriè dictum: mox oleum amygdali-
 num: postremò ἢ τὸ μέτωπον, ἢ τὸ μέσσοφρον, auctore
 Eustathio Iliade λ (tot enim, nec plures ex facili signi-
 ficationes metopij inuenias) Ergo significat etiam
 unguentum Ægyptium. Rem ridiculam. Quàm sit
 enim ἀσολόγητος iste ratiocinandi nexus, nemo est qui
 nesciat. Si Galenum appellas asserentem, caue ne illa
 te fallacia munias, quam scholæ logicorum petitio-
 nem principij indigitant.

Ad elementum marginale H.

ET SI vbique requiratur circumſpectio & accurata conſideratio, tamen nullibi magis neceſſaria eſſe videtur, quàm cum de veterum ſcriptorum uerbis, diſtiſue iudicium facere cogitamus. Vix alibi grauiore litterarum damno peccatur. Quò fit ut criticos iſtoſ monumentorum antiquorum minus idoneos cenſores caſtigatiorésq; , odio proſequar plus quàm Vatiniano, Quod te quoque facere Mercurialis præſtantiffime, ideo minus dubito, quò plus omnigena eruditione præcellis. Veruntamen miror non parum, quo ſpiritu permotus caſtigaueris Hippocratis in utraq; lingua locum, quem tantum abeſt iſta egere ope, ut contra auſim affirmare, ſi *μετωνια* pro *μεταωνια* in eo reponamus, nos pro gennana, & legitima lectione deteriorem, ac ſpuriam approbaturus. Vbi nanque uel ſemel tantum in omnibus eius auctoris operibus *μετωνιον* legitur? At *μεταωνι* & *μεταωνι*, pro eo quod poſteriores metopium dixere, toties in libris de morbis muliebribus, de ſuperfœtatione, de natura muliebri, & alibi habetur mentio, ut pigeat locos adſcribere. Habes Hieronymè Mercurialis, quæ aſſertionem ſententiæ in Galenum à me pronunciatae tueantur: ad quæ reprobanda, ſi tu uſus fueris demonſtrationibus & documentis tam bonis, tamq; perſpicuis, ut ego æreas rationes aureis permutaſſe uidear, ſanè rem præſtabiſ cum excellenti doctrina tua dignam, tum mihi apprime gratam. *τά δ' ἄλλ' εἰς περὶ τῆς.*

Pigrum uelle & non uelle.

Auctores

AUCTORES, QUORVM
testimonio in duobus his opusculis
usus est Guilandinus.

GRÆCI EXSTANTES

A Ristoteles.
Aristides.
Arrianus
Aristophanes, & eius scholiographus.
Athenæus.
Anacreon
Alexander Aphrodisiæus
Alexander Trallianus
Alexander interpres metaphysico-
rum Aristotelis
Antonius Liberalis
Apollonius Rhodius, & eius scholio-
graphus
Archilochus historicus
Ælianus
Æschylus
Apfyrtus
Ammonius
Appianus historicus.
Basilus Magnus
Casianus Basilius, qui nunc Constan-
tinus Cæsar.
Chrysofomus
Clemens Alexandrinus
Dioscorides Anazarbeus
Dion historicus

Diony-

Dionysius historicus
 Dionysius geographus
 Diodorus Siculus
 Diogenes Laërtius
 Demetrius Phalereus
 Eunapius
 Eustathius
 Eusebius
 Euripides
 Epiphanius
 Erotianus
 Etymologicum magnum
 Galenus
 Gregorius Nazianzenus
 Georgius Cedrenus
 Hippocrates
 Heliodus
 Homerus
 Herodotus
 Heliodorus
 Hesychius
 Iohannes euangelista
 Iohannes Grammaticus Philoponus
 Iohannes Tzetius
 Isaacius Tzetius frater Iohannis
 Iulianus Apostata
 Iosephus
 Iudas apostolus
 Iustinus martyr & philosophus
 Iamblichus
 Lucas euangelista
 Lycophron, & eius interpres
 Mathæus euangelista
 Maximus, qui Aristotelis libros de
 plan-

plantis ex Arabico in Græcum
transtulit.

Nemesius

Nicander, & eius scholiographus

Olympiodorus

Orpheus

Oribasius

Orus Apollo

Origenes

Plato

Plotinus

Proclus

Porphyrus

Plutarchus

Polybius :

Photius

Philostratus

Philo Iudæus

Pausanias

Pindarus

Pollux

Paulus Ægineta

Ptolemæus

Procopius

Strabo

Suidas

Stephanus de urbibus

Septuaginta interpretes

Simplicius

Sophocles

Theophrastus

Thucydides

Themistius

Theocritus, & eius scholiographus

Theo-

Theodorus Gaza
 Timæus Locrensis
 Theophilaëtus
 Xenophon
 Zonaras
 Zenodoti prouerbia.

GRÆCI NON EXSTANTES.

Aristophanes Byzantius
 Aristomenes
 Antiphanes
 Achaëus Tragicus
 Armenidas
 Apollodorus grammaticus
 Apollodorus chronographus
 Antimachus
 Aristarchus
 Alcæus lyricus
 Archemachus
 Artabanus
 Anatolius
 Appion grammaticus Alexandrinus
 Artemidorus geographus
 Apollonius medicus
 Æmelius
 Æmilianus
 Ctesias
 Cratinus
 Crateus
 Crates grammaticus.
 Didymus
 Democritus Abderita
 Democritus Trœzenius
 Diony-

Dionysius Thrax
 Dioscorides interpres Hippocratis
 Empedocles
 Epicharmus
 Euripides grammaticus
 Ephorus
 Euphorbius historicus
 Eratosthenes
 Euthymenes
 Euphorion
 Florentinus geponicus
 Georgius episcopus Alexandrinus
 Hermias Platonicus
 Hippias Rheginus
 Hiccius
 Malchus Byzantius sophista
 Metagenes
 Menander
 Meleager Gadareus
 Nicolaus Damascenus
 Nicomachus
 Niger medicus
 Pythagoras
 Prothagoras
 Philochorus
 Plato comicus
 Phemius præceptor Homeri
 Praxagoras
 Philarchus
 Phrynis
 Simonides
 Socrates philosophus
 Simus Homeri scholiographus
 Solon

Sappho
 Solibius Lacon
 Sibyllini libri
 Theopompus
 Thesalus Hippocratis filius
 Thesalus Iatronices
 Timotheus
 Zoroaster,

LATINI EXSTANTES.

Ambrosius
 Arnobius
 Augustinus episcopus Hipponensis
 Augustinus Niphus Sueslanus
 Augustinus Gadaldinus
 Apuleius
 Aufonius
 Ammianus Marcellinus
 Alexander Neapolitanus iuricon-
 sultus
 Ælius Lampridius
 Aurelius Prudentius
 Afconius Pedianus
 Adrianus Turnebus
 Andreas Alpagus
 Andreas Alciatus
 Aldus Manutius senior
 Becichemus
 Bernardinus Scardeonus
 Cicero
 Columella
 Cato
 Cornelius Tacitus
 Cornelius Celsus

Catullus

Catullus
 Carolus Sigonius
 Carolus Clufius
 Donatus grammaticus
 Eutropius historicus.
 Festus Pompeius
 Franciscus Maturantius
 Franciscus Patricius
 Fulvius Vrfinus
 Fenestella
 Gellius
 Garcias Hortus proregum in India
 orientali medicus.
 Guarinus
 Gabriel Falloppius
 Gulielmus Budaus
 Gulielmus Canterus
 Hieronymus Stridonensis
 Hieronymus Gemufæus
 Hieronymus Cardanus
 Hieronymus Mercurialis
 Hermolaus Barbarus
 Henricus Stephanus
 Horatius
 Hegefippus
 Hyginus
 Hilarius
 Iuuenalis
 Iuftiniani codex
 Ifidorus
 Iouianus Pontanus
 Iulius Cæfar Scaliger
 Iulius Capitolinus
 Irenæus

Ianus Cornarius
 Iustinus historicus
 Iohannes Goropius Beccanus
 Iohannes Baptista Rafarius
 Iohannes Cæsarius .
 Linius
 Lucius Florus
 Lucanus
 Laurentius Valla
 Lilius Gyraldus
 Lactantius
 Læcretius
 Ludouicus Viues .
 Martialis
 Martianus Capella
 Martianus Iurisconsultus
 Marcellus medicus antiquus
 Marcellus Vârgilius
 Macrobius
 M. Antonius Muretus
 M. Antonius Zimara
 Marfilius Ficinus .
 Nonius Marcellus
 Nicolaus Perottus
 Nicolaus Leonicus
 Ouidius
 Orofius
 Onuphrius Panuinius
 Plinius senior
 Plinius iunior
 Plinius Valerianus
 Palladius Rutilius
 Plantus
 Propertius
 Petrus

Petrus Aponensis
 Petrus Bembus
 Petrus Pomponatius
 Petrus Gyllius
 Petrus Victorius
 Petrus Crinitus
 Petrus Bellonius
 Petrus Andreas Matthæolus
 Petrus Martinius Morentius
 Paullus Iouius
 Paullus Hesus
 Pierius Valerianus
 Priscianus grammaticus
 Quintilianus
 Quintus Curtius
 Ruellius
 Romulus Amasæus
 Rembertus Dodonæus
 Raphael Volaterranus
 Rhemnius Fannius Palæmon
 Seneca
 Suetonius Tranquillus
 Seruius
 Sidonius Apollinaris
 Sebastianus Foxius
 Scribonius Largus
 Salustius
 Sigismundus Gelenius
 Serenus Sammonicus
 Solinus
 Stephanus Aqueus
 Stadius Papinius
 Sosipater Charisius
 Sirenus Brixianus;

Thomas

Thomas Aquinás
 Terentius
 Terentianus Carthaginensis
 Theodorus Gaza
 Tertullianus
 Trifernates
 Varro
 Virgilius
 Vitruvius
 Vopiscus
 Velleius Paterculus
 Vlpianus Iurisconsultus
 Valerius Cordus
 Vegetius
 Valerius Maximus

LATINI NON EXSTANTES.

Afinius Pollio
 Antiás Valerius
 Atta poëta
 Accius tragicus
 Afranius
 Augustus
 Cinna poëta
 Cornelius Nepos
 Calphurnius
 Cæcilius comicus
 Caius Gracchus
 Casfius Hemina
 Ennius
 Fannius poëta
 Fannius historicus
 Fannij duo oratores

Fan-

Fannius Palæmon, qui idem cum Rhennio.
 Fabius Pictor
 Gellius historicus
 Licinius historicus
 Lucilius poëta
 Macer historicus
 Mutianus
 Nerua iuriconsultus
 Næuius
 Numa Pompilius
 Oppius
 Plancus
 Pacunius tragicus
 Pomponius Secundus tragicus
 Pomponius comicus
 Piso Censorius
 Roscius Victorianus
 Sabinus Iuriconsultus
 Tubero historicus
 Turpilius comicus
 Tiberius Gracchus
 Tuditanus
 Verrius .

HEBRÆI LATINE EXSTANTES.

Daud psalmographus
 Daud Kimhi
 Esaias propheta
 Ezechiel propheta
 Esdras
 Iesus Christus Deus & homo
 Ieremias propheta
 Iudith

Iosue

Iosue

Iob

Moyfes propheta

Moyfes Cordubensis, qui & Ægyptius dicitur

Machabæorum libri

Nahum propheta

Solomon rex

HEBRÆI LATINE NON EXSTANTES.

Chronica Hebræorum

Leui Gerson

Moyfes Gerundenfis

Thargum Chaldaicum.

HEBRÆI NON EXSTANTES.

Enoch septimus ab Adam magno.

ARABES LATINE EXSTANTES.

Auicenna

Auerrhoës

Algazel

Bubekir, qui & Elkaii vocatur

Serapio

ARABES LATINE NON EXSTANTES.

Auenzaha

Ebendithar

Zabiorum libri

PROMISCVI.

Ariostus poëta Italicus

Iohannes Barrhus geographus Lusitanus

Series cartharum.

* * * ABCDEFGHIKLMNOPQRSTVXYZ,

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm.

19538224

